כלי יקר על ויקרא

כלי יקר על התורה

geulaquiz.com

פרק א

א **וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה וגו׳.** אָלֶ״ף שֶׁל וַיִּקְרָא קְטַנָּה, כְּאִלּוּ נֶאֱמַר ״וַיִּקֶר״, וְטַעֲמוֹ שֶׁל דָּבָר לְהַשְׁווֹת נְבוּאַת מֹשֶׁה אֶל נְבוּאַת בִּלְעָם, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ לְשׁוֹן ״וַיִּקֶר״, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ (ספרי ברכה לט) ״וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה״, אֲבָל בָּאֻמּוֹת קָם, וּמַנּוּ? בִּלְעָם. וְאֵין הַפֵּרוּשׁ שֶׁיִּהְיֶה בִּלְעָם שָׁוֶה לְמֹשֶׁה בַּנְּבוּאָה, חָלִילָה, אֶלָּא כָּךְ פֵּרוּשׁוֹ: שֶׁמֹּשֶׁה הִשִּׂיג יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁהָיָה רָאוּי לְהַשִּׂיג עַל פִּי הֲכָנָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לד י) ״אֲשֶׁר יְדָעוֹ ה׳״, אֲשֶׁר יָדַע אֶת ה׳ לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא לוֹמַר לְךָ שֶׁהוּא מִצַּד הֲכָנָתוֹ לֹא יָדַע אֶת ה׳ עַל זֶה הָאֹפֶן, כִּי אִם ה׳ יְדָעוֹ וְנָתַן לוֹ תּוֹסֶפֶת שֶׁפַע בְּיִשְׂרָאֵל, רְצוֹנוֹ לוֹמַר בִּזְכוּת יִשְׂרָאֵל. וְכָל שְׁאָר נְבִיאֵי יִשְׂרָאֵל כָּל אֶחָד לֹא הִשִּׂיג יוֹתֵר מִכְּדֵי הֲכָנָתוֹ, אֲבָל בְּאֻמּוֹת הָעוֹלָם קָם אֶחָד לִכְבוֹדָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהִשִּׂיג יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁהָיָה רָאוּי לְהַשִּׂיג עַל פִּי הֲכָנָתוֹ. וְהִנֵּה מֵהַיְדוּעַ שֶׁכָּל מַה שֶּׁהַנְּבִיא מַשִּׂיג אֶת הָרָאוּי לוֹ עַל פִּי הֲכָנָתוֹ, אוֹתָהּ נְבוּאָה דְּבוּקָה בּוֹ בְּעֶצֶם, וְהָעַצְמוּת קְנְיָן דָּבוּק לֹא יִפָּרֵד מִמֶּנּוּ, אֲבָל כָּל מַה שֶּׁמַּשִּׂיג יוֹתֵר מִכְּדֵי הֲכָנָתוֹ, זֶהוּ אֶצְלוֹ בְּמִקְרֶה וְלֹא בְּעֶצֶם, וְרַק מַתַּת אֱלֹהִים הוּא. עַל כֵּן נֶאֱמַר לְשׁוֹן ״וַיִּקֶר״ בְּמֹשֶׁה וּבִבִלְעָם, לְהוֹרוֹת שֶׁהָיוּ שָׁוִים בָּזֶה, בְּמַה שֶּׁהָיְתָה בִּשְׁנֵיהֶם הַשָּׂגַת מִקְרִית נוֹסָף עַל הָרָאוּי לָהֶם מִצַּד עַצְמוּתָם.

וּבָזֶה מְיֻשָּׁב מַה שֶּׁפֵּרֵשׁ רַשׁ״י, ״וַיִּקֶר״ לְשׁוֹן אֲרַעַי וּלְשׁוֹן טֻמְאָה, וְהָיָה דַּי בְּאֶחָד מֵהֶם לִתֵּן הֶבְדֵּל בֵּין ״וַיִּקֶר״ לְ״וַיִּקְרָא״, אֶלָּא לְפִי שֶׁרַשׁ״י סוֹבֵר גַּם כֵּן שֶׁנְּבוּאַת מֹשֶׁה הָיְתָה בְּמִקְרֶה וְלֹא בְּעֶצֶם מִצַּד הֲכָנָתוֹ, וּלְפִי זֶה קָשֶׁה לוֹ לָמָּה לֹא נִכְתַּב ״וַיִּקֶר״ בְּלֹא אָלֶ״ף כְּלָל. עַל כֵּן בָּא כְּמִתָּרֵץ וְלוֹמַר, לְפִי שֶׁלְּשׁוֹן ״וַיִּקֶר״ מַשְׁמַע לְשׁוֹן אֲרַעַי, דְּהַיְנוּ הַמִּקְרֶה, וּמַשְׁמַע גַּם לְשׁוֹן טֻמְאָה, וְזֶה אֵינוֹ שַׁיָּךְ כְּלָל כְּלַפֵּי מֹשֶׁה חָלִילָה. לְכָךְ נִכְתְּבָה הָאָלֶ״ף אֲצֶל מֹשֶׁה לְהוֹצִיאוֹ מִלְּשׁוֹן מִקְרֶה שֶׁל טֻמְאָה. וּמִכָּל מָקוֹם נִכְתְּבָה הָאָלֶ״ף זְעִירָא לְקִרּוֹת ״וַיִּקֶר״, לְהוֹרוֹת שֶׁגַּם נְבוּאַת מֹשֶׁה הָיְתָה אֲרַעַי וּבְמִקְרֶה מִצַּד הֱיוֹתָהּ נוֹסָף עַל הֲכָנָתוֹ כָּאָמוּר, וְאִיפְכָּא לֵיכָּא לְמֵימַר כְּלָל. וְיָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁזֶּהוּ דַּעַת הַמִּדְרָשׁ כִּדְמַסִּיק בַּיְלִקּוּט (תלא) בְּפָסוּק זֶה, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: ״יָכוֹל לְצָרֵף עַצְמוֹ דִּבֵּר ה׳ עִם מֹשֶׁה, תַּלְמוּד לוֹמַר ׳לֵאמֹר׳, לְצָרֵף יִשְׂרָאֵל דִּבֵּר עִמּוֹ וְלֹא לְצָרֵף עַצְמוֹ״. וּמִדְּרָשׁ זֶה מְחֻסַּר בֵּאוּר, כִּי אֵיךְ יַעֲלֶה עַל הַדַּעַת לוֹמַר שֶׁדִּבּוּר שֶׁל כָּל הַמִּצְווֹת יִהְיֶה לְצָרֵף מֹשֶׁה בִּלְבָד, וְכִי הוּא בִּלְבָד שָׁמַע ״אָנֹכִי״ וְ״לֹא יִהְיֶה לְךָ״? אֶלָּא וַדַּאי שֶׁבְּמַעֲלוֹת הַנְּבוּאָה הוּא מְדַבֵּר, שֶׁזָּכָה מֹשֶׁה לְ״וַיִּקֶר״, וְהַיְנוּ לִנְבוּאָה מִקְרִית שֶׁנִּתּוֹסְפָה לוֹ יָתֵר מִכְּדֵי הֲכָנָתוֹ, שֶׁדִּבֶּר ה׳ אִתּוֹ פָּנִים אֶל פָּנִים בִּזְכוּת יִשְׂרָאֵל וְלֹא בַּעֲבוּר עַצְמוּתוֹ. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר: ״לְצָרֵף יִשְׂרָאֵל דִּבֶּר עִמּוֹ״, לְצָרְכָּם זָכָה לְהוֹסָפָה זוֹ וְלֹא לְצָרֵף עַצְמוּתוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב ״וְלֹא קָם נָבִיא בְּיִשְׂרָאֵל״, בֵּי״ת מְשַׁמֶּשֶׁת לְשׁוֹן בַּעֲבוּר. וּלְפִיכָךְ כְּשֶׁחָטְאוּ יִשְׂרָאֵל נֶאֱמַר לְמֹשֶׁה ״לֵךְ רֵד״ מִגְּדֻלָּתְךָ, וְהַיְנוּ מִתּוֹסֶפֶת שֶׁפַע זֶה שֶׁנִּתַּן לוֹ בַּעֲבוּר יִשְׂרָאֵל. וְאַחַר הַמְּחִילָה הֻצְרַךְ לְפָרֵשׁ שֶׁחָזַר מֹשֶׁה לְקַדְמוּתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לג יא) ״וְדִבֶּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה פָּנִים אֶל פָּנִים״, וּפֵרוּשׁ זֶה דָּבָר יָקָר.

וּבַיְלִקּוּט מַסִּיק לָמָּה מַתְחִילִין הַתִּינוֹקוֹת לִלְמוֹד מִן פָּרָשַׁת קָרְבָּנוֹת, מָה הַקָּרְבָּנוֹת טְהוֹרִים אַף הַתִּינוֹקוֹת כֵּן. וְזֶה מְבֹאָר עַל דֶּרֶךְ שֶׁמַּסִּיק בַּיְלִקּוּט פָּרָשַׁת פִּינְחָס (במדבר כח:ג) ״כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה״ שֶׁמְּכַבְּסִים עֲוֹנוֹת הָאָדָם וְעוֹשִׂין אוֹתוֹ כְּתִינוֹק בֶּן שָׁנָה. בַּעֲבוּר זֶה הָאָלֶ״ף קְטַנָּה רֶמֶז שֶׁהַקְּטַנִּים יַתְחִילוּ כָּאן, וְלִמּוּד זֶה הוּא בָּרֹאשׁ כְּאָלֶ״ף רֹאשׁ לָאוֹתִיּוֹת. דָּבָר אַחֵר: אָלֶ״ף לְשׁוֹן לִמּוּד, כְּמוֹ ״אַאַלֶּפְךָ חָכְמָה״ (איוב לג:לג), רֶמֶז שֶׁאֵין הַלִּמּוּד מִתְקַיֵּם כִּי אִם בְּמִי שֶׁמַּקְטִין אֶת עַצְמוֹ. וְכֵן רֶמֶז שְׁמֹשֶׁה זָכָה לִקְרִיאָה זוֹ לְפִי שֶׁהֵקְטִין אֶת עַצְמוֹ וּבָרַח מִן הַשָּׂרָרָה וְאָמַר ״לֹא אִישׁ דְּבָרִים אָנֹכִי״ (שמות ד:י), כִּדְמַסִּיק בַּיְלִקּוּט (תכז).

ב **אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן לַה׳.** הִתְחִיל בִּלְשׁוֹן יָחִיד וְסִיֵּם בִּלְשׁוֹן רַבִּים ״תַּקְרִיבוּ קָרְבַּנְכֶם״, וּמַה שֶּׁפֵּרֵשׁ רַשׁ״י מְלַמֵּד שֶׁשְּׁנַיִם מִתְנַדְּבִים עוֹלָה בְּשֵׁתָּפוּת אֵינוֹ מַסְפִּיק לְיַשֵּׁב הַמִּקְרָא לְחַבְּרוֹ מֵרֹאשׁוֹ לְסוֹפוֹ, כִּי לֹא יָדַעְנוּ הֵיכָן הִפְסִיק הָעִנְיָן. וְנִרְאֶה לִי שֶׁרָצָה לְהַזְהִיר כָּל מַקְרִיבֵי קָרְבָּן לַה׳ שֶׁלֹּא יִכָּשְׁלוּ בִּשְׁנֵי דְּבָרִים אֲשֶׁר בָּהֶם נִכְשְׁלוּ קַיִן וְהֶבֶל שֶׁהָיוּ רֹאשׁוֹנִים בְּהַקְרָבַת קָרְבָּן, כִּי קַיִן נִכְשַׁל בְּמָה שֶׁהֵבִיא מִן הַפְּחוּת וְהַגָּרוּעַ, וְהוּא זֶרַע פִּשְׁתָּן, וְהַחוֹטְאִים בְּנַפְשׁוֹתָם צְרִיכִין לְהָבִיא נֶפֶשׁ הַבְּהֵמָה תְּמוּרַת נַפְשָׁם, וּבְדֹחַק הִתִּיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֶעָנִי לְהָבִיא מִנְחָה שֶׁאֵין בָּהּ נֶפֶשׁ, וּמַעֲלֶה עָלָיו כְּאִלּוּ הִקְרִיב נַפְשׁוֹ, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשׁ״י עַל פָּסוּק ״וְנֶפֶשׁ כִּי תַקְרִיב מִנְחָה״ (ב א). וְהֶבֶל אַף עַל פִּי שֶׁהֵבִיא מִבְּכוֹרוֹת צֹאנוֹ, מִכָּל מָקוֹם לֹא טוֹב עָשָׂה שֶׁלֹּא נִתְעוֹרֵר אֶל הַקָּרְבָּן מֵעַצְמוֹ וְלֹא נִזְדָּרֵז לְמִצְוָה זוֹ מֵעַצְמוֹ, רַק אַחַר שֶׁרָאָה שֶׁהִקְרִיב קַיִן קָרְבָּן אָז נִתְקַנֵּא בּוֹ, וְהֶבֶל הֵבִיא גַּם הוּא לְהַשְׁווֹת עַצְמוֹ אֵלָיו, כַּמְבֹאָר לְמַעְלָה פָּרָשַׁת בְּרֵאשִׁית.

עַל כֵּן אָמַר ״אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם״ לְשׁוֹן יָחִיד, לוֹמַר לְךָ שֶׁמַּקְרִיב יִהְיֶה כְּאָדָם הָרִאשׁוֹן בְּקָרְבָּנוֹ שֶׁהָיָה יְחִידִי בָּעוֹלָם, וּכְשֶׁם שֶׁמִּצַּד זֶה הָיָה נִצּוֹל מִן הַגֵּזֶל שֶׁהָיָה יְחִידִי וְהָיָה הַכֹּל שֶׁלּוֹ, כָּךְ מִצַּד זֶה הָיָה נִצּוֹל מִן הַדָּבָר שֶׁנִּכְשַׁל בּוֹ הֶבֶל, כִּי מִצַּד שֶׁהָיָה יְחִידִי בָּעוֹלָם וַדַּאי נִתְעוֹרֵר אֶל הַקָּרְבָּן מֵעַצְמוֹ וְלֹא מִצַּד שֶׁרָאָה אֲחֵרִים עוֹשִׂין. וְעַל זֶה אָמַר **אָדָם** כְּשֶׁיִּהְיֶה כְּאָדָם הָרִאשׁוֹן, **כִּי יַקְרִיב מִכֶּם** שֶׁתְּהֵא הַקָּרְבָּה מִכֶּם וְלֹא מִזּוֹלַתְכֶם, כִּי מִכֶּם וּבָכֶם יָבוֹא הַהִתְעוֹרְרוּת אֶל הַמַּקְרִיב. זֶהוּ **קָרְבָּן לַה׳**, כִּי וַדַּאי אֵין כַּוָּנָתוֹ כִּי אִם לְשֵׁם ה׳, לְאַפּוּקֵי מִי שֶׁאֵינוֹ נִתְעוֹרֵר מֵעַצְמוֹ, זֶהוּ אֵינוֹ ״מִכֶּם״ וְאֵינוֹ ״קָרְבָּן לַה׳״. אֵינוֹ ״מִכֶּם״, שֶׁהֲרֵי הַהִתְעוֹרְרוּת בָּא לוֹ מֵאֲחֵרִים וְלֹא ״מִכֶּם״ מִמַּקְרִיב הַקָּרְבָּן עַצְמוֹ, וְאֵינוֹ ״קָרְבָּן לַה׳״, כִּי כָּל מַה שֶּׁהוּא קָנְאַת אִישׁ מֵרֵעֵהוּ אֵינוֹ עוֹשֶׂה כִּי אִם לְהִתְהַדֵּר עַצְמוֹ בִּפְנֵי הַבְּרִיּוֹת, וְנִמְצָא שֶׁאֵינוֹ קָרְבָּן לְשֵׁם ה׳ כִּי אִם לְשֵׁם הַבְּרִיּוֹת. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ (שבת כח:): שׁוֹר שֶׁהִקְרִיב אָדָם הָרִאשׁוֹן קֶרֶן אַחַת הָיָה לוֹ בְּמִצְחוֹ, לְכָךְ

נִזְדַּמֵּן לוֹ שׁוֹר בַּעַל קֶרֶן אַחַת, כִּי הָיָה דּוֹמֶה אֶל הָאָדָם שֶׁהָיָה קֶרֶן אַחַת, רוֹצֶה לוֹמַר שֶׁהָיָה יְחִידִי בָּעוֹלָם וְלֹא גָּזַל מִשּׁוּם אָדָם, וְלֹא נִתְעוֹרֵר מִשּׁוּם אָדָם, כִּי אִם מֵעַצְמוֹ דְּהַיְנוּ **מִפָּם**, עַל כֵּן עָלָה קָרְבָּנוֹ לְרָצוֹן. נִמְצָא שֶׁ**קָּרְבָּן לַה׳** הִפְסִיק הָעִנְיָן. וְאַחַר כָּךְ אָמַר **מִן הַבְּהֵמָה** וְגוֹ׳ לְהוֹצִיא זֶרַע פִּשְׁתָּן, אֶלָּא יַעֲשֶׂה כְּהֶבֶל שֶׁהֵבִיא מִבְּכוֹרוֹת צֹאנוֹ. וּמַה שֶּׁאָמַר **תַּקְרִיבוּ קָרְבַּנְכֶם** הַיְינוּ מֵחֶלְבֵיהֶן, הַחֵלֶק הַמֻּבְחָר שֶׁאָדָם בּוֹחֵר לְעַצְמוֹ הַנִּקְרָא **קָרְבַּנְכֶם**, אוֹתוֹ תַּקְרִיבוּ לַגְּבוֹהַּ. וְנָקַט **קָרְבַּנְכֶם** לְשׁוֹן רַבִּים כְּפֵרוּשׁ רַשׁ״י, לוֹמַר שֶׁשְּׁנַיִם מַקְרִיבִין בְּהֵמָה.

וְיֵשׁ אוֹמְרִים אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם מִגּוּפוֹ מַמָּשׁ, עַל יְדֵי צוֹמוֹת וְרוּחַ נִשְׁבָּרָה, וְהוּא ״קָרְבָּן לַה׳״ וְחֵלֶק גְּבוֹהַּ לְבַד. אָמְנָם מַה שֶּׁאַתֶּם מַקְרִיבִים ״מִן הַבְּהֵמָה מִן הַבָּקָר״, וְהוּא ״קָרְבַּנְכֶם״, כִּי אַתֶּם הָאוֹכְלִים מִזִּבְחֵי שַׁלְמֵיכֶם, הַפַּחֲנִים וְהַבְּעָלִים. לְכָךְ נָקַט ״קָרְבַּנְכֶם״ לְשׁוֹן רַבִּים, כִּי אֵינוֹ חֵלֶק אֱלוֹהַּ לְבַד.

אָדָם כִּי יַקְרִיב. פֵּרֵשׁ רַשׁ״י בְּקָרְבָּנוֹת נְדָבָה דִּבֵּר הָעִנְיָן, אָדָם לָמָּה נֶאֱמַר? מָה אָדָם לֹא הַקְרִיב מִן הַגָּזֵל כוּ׳. עָשָׂה רַשׁ״י תְּחִלָּה פֵּרוּשׁ עַל ״כִּי יַקְרִיב״ וְאַחַר כָּךְ עַל מִלַּת ״אָדָם״, לְפִי שֶׁמִּתְחִלָּה לֹא קָשָׁה ״אָדָם״ לָמָּה נֶאֱמַר, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לוֹמַר שֶׁבָּא לְמַעֵט הָאֻמּוֹת שֶׁאֵינָן קְרוּיִין אָדָם, שֶׁאֵין מְקַבְּלִין מֵהֶם קָרְבָּן חוֹבָה. אֲבָל עַכְשָׁיו שֶׁנֶּאֱמַר ״כִּי יַקְרִיב״, הַמּוֹרֶה עַל שֶׁבְּקָרְבָּן נְדָבָה הוּא מְדַבֵּר, וְאָמְרוּ רז״ל (נזיר סב.) ״אִישׁ אִישׁ״ לְרַבּוֹת הַגּוֹיִם שֶׁנּוֹדְרִים נְדָרִים וּנְדָבוֹת כְּיִשְׂרָאֵל, אִם כֵּן אָדָם לָמָּה נֶאֱמַר? אֶלָּא מָה אָדָם לֹא הִקְרִיב מִן הַגָּזֵל. וּלְשׁוֹן ״מִן הַגָּזֵל״ צָרִיךְ פֵּרוּשׁ, כִּי הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר לֹא הִקְרִיב דָּבָר גָּזוּל. וְנִרְאֶה שֶׁדַּעַת רַשׁ״י הוּא, לְפִי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ הָעוֹלָם שֶׁיֵּלֵךְ וְיִגְזֹל בְּהֵמָה וְיַקְרִיב אוֹתָהּ לַגָּבוֹהַּ, כִּי אַטּוּ בְּשׁוּפְטָנֵי עָסְקִינַן? וּמִי פָּתֵי יָסוּר לַעֲשׂוֹת עֲבֵרָה כְּדֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה בָּהּ מִצְוָה כְּשֶׁאֵין לוֹ הֲנָאָה מִן הָעֲבֵרָה? אָמְנָם זֶהוּ בְּנִמְצָא, שֶׁיִּגְזֹל הָאָדָם מָמוֹן הַרְבֵּה אוֹ יַעֲשֶׂה עָוֶל בְּהַרְבֵּה מָמוֹן, וְיֵלֵךְ וְיִתֵּן קְצָת מִן אוֹתוֹ מָמוֹן הַגָּזוּל לִצְדָקָה אוֹ לְקָרְבָּן, בְּמִזְמוֹת זוּ אֲשֶׁר חָשַׁב שֶׁבָּזֶה יִהְיֶה לוֹ כִּפֶּר עַל הַמּוֹתָר שֶׁבְּיָדוֹ. וְזֶהוּ לְשׁוֹן ״מִן הַגָּזֵל״ וְלֹא כֻּלּוֹ, כְּדֶרֶךְ שֶׁדָּרְשׁוּ ״מִן הַבְּהֵמָה״ (תמורה כח:) וְלֹא כֻּלָּהּ.

וּמְצִינוּ שֶׁפָּרְשָׁה זוֹ תְּחִלָּתָהּ וְאֶמְצָעִיתָהּ וְסוֹפָהּ אַזְהָרָה עַל הַגָּזֵל. תְּחִלָּתָהּ, ״אָדָם כִּי יַקְרִיב״; אֶמְצָעִיתָהּ, ״וְהֵסִיר אֶת מַרְאָתוֹ בְּנוֹצָתָהּ״, לְפִי שֶׁהָעוֹף נִזּוֹן מִן הַגָּזֵל; וְסוֹפָהּ שֶׁנֶּאֱמַר ״וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה״. לְפִי שֶׁהַקָּרְבָּן וְהַגָּזֵל הֵם שְׁנֵי הֲפָכִים, כִּי הַקָּרְבָּן מְקֻרָב הַשְׁכִּינָה וְהַגָּזֵל מַרְחִיקָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים יב ו) ״מִשֹּׁד עֲנִיִּים וְגוֹ׳ עַתָּה אָקוּם יֹאמַר ה״ וְגוֹ׳. וְעוֹד שֶׁהַמַּקְרִיב בְּהֶמְתּוֹ כְּאִלּוּ הִקְרִיב נַפְשׁוֹ, כִּי מָמוֹנוֹ שֶׁל אָדָם כְּנַפְשׁוֹ דָּמֵי, כִּי בְּנַפְשׁוֹ יָבִיא לַחְמוֹ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים כד ו) ״כִּי נֶפֶשׁ הוּא חֹבֵל״. וּכְתִיב (משלי כב כג) ״וְקָבַע אֶת קֹבְעֵיהֶם נָפֶשׁ״, וּמַקְצָת נֶפֶשׁ כְּכֻלּוֹ. אֲבָל הַמַּקְרִיב בְּהֵמָה גְּזוּלָה שֶׁלֹּא עָמַל בָּהּ וְלֹא חָלָה יָדוֹ בָּהּ, אֵיךְ תִּהְיֶה תְּמוּרָה לְנַפְשׁוֹ.

מִן הַבְּהֵמָה מִן הַבָּקָר וּמִן הַצֹּאן. הִנֵּה מָקוֹם אִתִּי לִמְצֹא דִּבְרֵי חֵפֶץ וְטַעַם עַל כָּל חִלּוּקֵי הַקָּרְבָּנוֹת הַבָּאִים לְכַפָּרָה, כִּי כֹּהֵן מָשׁוּחַ וְסַנְהֶדְרִין קָרְבָּנָם פָּר, וְקָרְבַּן יָחִיד כֶּבֶשׂ אוֹ עֵז, וּבְעוֹלָה וְיוֹרֵד הַדַּל מֵבִיא שְׁנֵי תּוֹרִים, וּבְדַלֵּי דַלּוּת עֲשִׂירִית הָאֵיפָה סֹלֶת. לְפִי שֶׁכָּל חוֹטֵא וְרַב מֵרֵי דּוֹמֶה כְּאִלּוּ הָיָה לוֹ קְרָנַיִם לְנַגַּח בָּהֶם אוֹ כְּלַפֵּי מַעְלָה אוֹ לַצְּדָדִין, כִּי כָּל הָעֲבֵרוֹת הֵם אוֹ בֵּין אָדָם לַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא, אוֹ בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, וְעַל יְדֵי הָעֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ נִמְשָׁל הָאָדָם לְאַיִל בַּעַל קְרָנַיִם מְנַגֵּחַ צָפוֹנָה וָנֶגְבָּה לְהַזִּיק לַחֲבֵרוֹ, אוֹ בְּאֶרֶךְ יָמִים שֶׁבַּיָּמִין, אוֹ בְּעֹשֶׁר וְכָבוֹד שֶׁבַּשְּׂמֹאל. עַל כֵּן הוּא מֵבִיא אַיִל תְּמוּרָתוֹ אוֹ כֶּבֶשׂ אוֹ עֵז, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (בראשית כב יג) ״וְהִנֵּה אַיִל אַחַר נֶאֱחַז בַּסְּבַךְ בְּקַרְנָיו״. רְצוֹנוֹ לוֹמַר אַיִל זֶה אַחַר מִן הָרִאשׁוֹן, כִּי זֶה הָאָדָם קַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו בָּהֶם יְנַגַּח עַמִּים, וּמִן הַדִּין הָיָה הַחוֹטֵא רָאוּי לִדּוֹן בְּהֶפְשֵׁט וְנִתּוּחַ וְכָלִיל לָאִשִּׁים, וּבְחֶמְלַת ה׳ עָלָיו הוֹצִיאוֹ מִתּוֹךְ הַהֶפְכָּה וְלָקַח אַיִל אַחֵר תְּמוּרָתוֹ. וּמִטַּעַם זֶה נֶאֱחַז הָאַיִל בַּסְּבַךְ בְּקַרְנָיו דַּוְקָא, כִּי כָּךְ הָאָדָם רָאוּי לִהְיוֹת נֶאֱחָז לְמִיתָה בִּשְׂבִיל קַרְנָיו, וְנִפְדָּה מִשָּׁחַת עַל יְדֵי אַיִל זֶה בְּרַחֲמֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְיִהְיֶה הַתְּמוּרָה אַיִל תַּחַת אַיִל.

אָמְנָם הַחוֹטֵא לַשָּׁמַיִם, דּוֹמֶה כְּאִלּוּ הָיָה לוֹ קֶרֶן חָזוּת בֵּין עֵינָיו הָעוֹלָה בְּשָׁוֶה כְּלַפֵּי מַעְלָה, כְּאִלּוּ הוּא רוֹצֶה לְנַגַּח כְּלַפֵּי מַעְלָה כִּבְיָכוֹל. וְעַל דֶּרֶךְ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשׁ״י פָּרָשַׁת לֶךְ לְךָ (בראשית יד:ב) עַל שֶׁמְּאֵבֶר. וּלְכָךְ אָמְרוּ רז״ל (שבת כח:) שׁוֹר שֶׁהִקְרִיב אָדָם הָרִאשׁוֹן קֶרֶן אֶחָד הָיָה לוֹ בְּמִצְחוֹ. מְנָא לְהוּ לְרז״ל לוֹמַר כֵּן? אִם מִפְּנֵי שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סט:לב) ״מִקֶּרֶן״ חָסֵר, שֶׁמָּא הַקֶּרֶן הָיָה בְּאֶחָד מִן הַצְּדָדִים, וּבְמִצְחוֹ מְנָא לָן? אֶלָּא וַדַּאי שֶׁאָדָם הָרִאשׁוֹן הָיָה יְחִידִי בָּעוֹלָם וְלֹא חָטָא לְשׁוּם בְּרִיָּה בִּלְתִּי לַה׳ לְבַדּוֹ, עַל כֵּן הָיָה אָדָם דּוֹמֶה לְצוּרַת פָּר שֶׁיֵּשׁ לוֹ קֶרֶן אַחַת בְּמִצְחוֹ, כִּי מִשָּׁם הוּא הָעוֹלֶה כְּלַפֵּי מַעְלָה. כִּי כָּךְ עָשָׂה הוּא מַעֲשֶׂה בְּהֵמָה וְחָשַׁב לִהְיוֹת כֵּאלֹהִים יוֹדְעֵי טוֹב וָרָע, וַהֲיֵינוּ נְגִיחָה כְּלַפֵּי מַעְלָה. עַל כֵּן הֲצַרְךָ לְהָבִיא תְּמוּרָתוֹ פָּר בַּעַל קֶרֶן אֶחָד, וְנִזְדַּמֵּן לוֹ כָּךְ לְפִי שָׁעָה, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה הַתְּמוּרָה דּוֹמָה מִכָּל צַד אֶל צוּרַת הַחוֹטֵא וְרַב מֵרֵי.

וְאוּלַי שֶׁמִּטַּעַם זֶה. נִזְדַּמֵּן לוֹ פָּר שֶׁקַּרְנוֹתָיו קוֹדְמִים לְפַרְסוֹתָיו (חולין ס), כִּי הַפַּרְסוֹת סְמוּכוֹת לָאָרֶץ וְדֶרֶךְ הַבְּהֵמָה לְהַזִּיק גַּם בְּרֶגֶל וּלְקַלְקֵל הָאֲדָמָה, כָּךְ אָדָם גָּרַם בְּחָטְאוֹ קִלְקוּל הָאֲדָמָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ג יז) ״אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בַּעֲבוּרֶךָ״. אָמְנָם קִלְקוּל הָאֲדָמָה נִמְשָׁךְ מִן חֲטָא הַקֶּרֶן שֶׁקָּדַם לוֹ, עַל כֵּן נִזְדַּמֵּן לוֹ פָּר שֶׁקַּרְנוֹ קָדַם לְפַרְסוֹתָיו. וּלְהוֹרוֹת נָתַן בְּלִבּוֹ שֶׁכָּל הַדִּינִין הַלָּלוּ הָיוּ רְאוּיִין אֶל הַחוֹטֵא, וְעַל יְדֵי זֶה יָבֹא הָאָדָם לִידֵי רוּחַ נִשְׁבָּרָה, כִּי זֶהוּ הַתַּכְלִית הַנִּרְצֶה מִן זִבְחֵי אֱלֹהִים, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (שמואל א טו כב) ״הִנֵּה שְׁמֹעַ מִזֶּבַח טוֹב״, שֶׁפֵּרְשׁוּ הַמְפָרְשִׁים שֶׁעִקַּר הַטּוֹב הַנִּמְשָׁךְ מִן הַזֶּבַח הוּא שְׁמֹעַ בְּקוֹל ה׳, כִּי לֹא צִוָּה ה׳ עַל דִּבְרֵי עוֹלָה וְזֶבַח בְּעֶצֶם וּבְרֹאשׁוֹנָה, כִּי אִם בַּעֲבוּר הַנִּמְשָׁךְ מֵהֶם, וְהוּא לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל ה׳. וְעַל זֶה נֶאֱמַר (תהלים עה ה-ו) ״אָמַרְתִּי לַהוֹלְלִים אַל תָּהֹלּוּ וְלָרְשָׁעִים אַל תָּרִימוּ קָרֶן, אַל תָּרִימוּ לַמָּרוֹם קַרְנְכֶם״ – מִתְּחִלָּה קֶרֶן וְאַחַר כָּךְ קַרְנְכֶם, שְׁנַיִם בְּמַשְׁמָע, לְפִי שֶׁמִּתְּחִלָּה מַזְהִירָם עַל הַחֵטְא הֶחָמוּר

בְּיוֹתֵר, הַמְּרִים קֶרֶן אֶחָד כְּלַפֵּי מַעְלָה לִמְרוֹד בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאַחַר כָּךְ מַזְהִירִם שֶׁלֹּא יֶחֱטְאוּ אִישׁ לַחֲבֵרוֹ בִּשְׁתֵּי קַרְנַיִם הַפּוֹנִין לְיָמִין וְלִשְׂמֹאל. לְכָךְ אָמַר "תָּרִימוּ לַמָּרוֹם", כְּפֶל, וּשְׁנֵיהֶם לְשׁוֹן הֲרָמָה, כִּי כָּךְ דֶּרֶךְ הַבְּהֵמָה לְהָרִים קְצָת קַרְנֶיהָ בְּשָׁעַת נְגִיחָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁלְּדורוֹת בָּא הַצִּוּוּי שֶׁאֲפִלּוּ עַל הַחֲטָא שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם לְהָבִיא בְּהֵמָה בַּעֲלַת שְׁתֵּי קַרְנַיִם, הֵיינוּ אַחַר מַתַּן תּוֹרָה שֶׁנִּעֲשׂוּ כָּל יִשְׂרָאֵל עֲרֵבִים זֶה בְּעַד זֶה, וְהַחוֹטֵא לַשָּׁמַיִם גּוֹרֵם הַשְׁחָתַת זוּלָתוֹ, כְּמוֹ עָכָן שֶׁחָטָא לְבַדּוֹ וְגָרַם נְפִילָה לְכָל יִשְׂרָאֵל. וְיוֹתֵר שֶׁיֵּשׁ בְּהֶם רוֹשֶׁם מִמָּה שֶׁיַּעֲשֶׂה כָּלְפֵי מַעְלָה, כִּי אִם רַבּוּ פְּשָׁעָיו מַה יַּעֲשֶׂה לוֹ יִתְבָּרַךְ. אֲבָל אָדָם הָרִאשׁוֹן שֶׁהָיָה יְחִידִי וְאָדָם אַחֵר אֵין לְקַבֵּל מִמֶּנּוּ נֵזֶק, עַל כֵּן הֻצְרַךְ לְהָבִיא בַּעֲלַת קֶרֶן אַחַת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין נְגִיחָה שַׁיֵּכֶת כְּלַפֵּי מַעְלָה.

וּלְפִי שֶׁכָּל הַגָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ, בְּיוֹתֵר נְגִיחָתוֹ עוֹשֶׂה רֹשֶׁם וְקָשֶׁה לִמְצֹא תְּרוּפָה לְמַכָּתוֹ כִּי רַבָּה הִיא, עַל כֵּן בָּאוּ חִלּוּקִים אֵלּוּ בְּמַקְרִיבֵי קָרְבָּן, כִּי הַכֹּהֵן הַמָּשׁוּחַ וְהַסְּגָנְהֲרִין נְגִיחָתָם עוֹשֶׂה רֹשֶׁם גָּדוֹל, הֵן בְּאֻמּוּנוֹת אֱלֹהִיּוּת הֵן בְּזוּלָתָם, עַל כֵּן קָרְבָּנָם פָּר, שֶׁנְּגִיחָתָן גְּדוֹלָה וּמְסֻכֶּנֶת יוֹתֵר מִנְּגִיחַת כֶּבֶשׂ אוֹ עֵז. אֲבָל שְׂאָר יָחִיד אֵין נְגִיחָתוֹ כָּל כָּךְ גְּדוֹלָה, עַל כֵּן קָרְבָּנוֹ כֶּבֶשׂ אוֹ עֵז אוֹ אַיִל, וְדַוְקָא בְּעָשִׁיר אֲשֶׁר יַעֲנָה עַזּוּת וְסוֹמֵךְ עַל כִּי כַבִּיר מָצְאָה יָדוֹ וְכִי רַב חֵילוֹ, מְנַגֵּחַ צָפוֹנָה וְנֶגְבָּה לֹא יָשׁוּב מִפְּנֵי כֹל. אֲבָל הֶעָנִי כִּי אָזְלַת יַד כֹּחוֹ, עַל כֵּן אֵין נְגִיחָתוֹ כָּל כָּךְ גְּדוֹלָה, וְדוֹמֶה לְעוֹף הַמַּכֶּה בִּכְנָפָיו לְיָמִין וְלִשְׂמֹאל, עַל דֶּרֶךְ שֶׁמְּאַבֵּר, שָׁם אֵבֶר לָעוֹף וְלִקְפֹּץ וְלִמְרֹד בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. עַל כֵּן קָרְבָּנוֹ תּוֹרִים וּבְנֵי יוֹנָה, כִּי הוּא בְּעַצְמוֹ מִן הַנִּרְדָּפִים כְּמוֹ הַתּוֹרִים, וְאַף עַל פִּי כֵן הוּא מַכֶּה בְּזוּלָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ויקרא כו לו) "וְרָדַף אֶתְכֶם קוֹל עָלֶה נִדָּף". כִּי הֶעָלֶה עַצְמוֹ נִדָּף מִן הָרוּחַ הַמַּכָּה בּוֹ, וְאַף עַל פִּי כֵן הוּא רוֹדֵף וּמַכֶּה בְּזוּלָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ. וּלְפִי שֶׁהַכְּנָפַיִם מְקוֹם הַחֵטְא, עַל כֵּן נֶאֱמַר "וְשִׁסַּע אֹתוֹ בִּכְנָפָיו". וּבְדַלֵּי דַּלּוּת הֶחָשׁוּב כְּמֵת כְּאִלּוּ אֵין בּוֹ נֶפֶשׁ הַחִיּוּנִי, עַל כֵּן קָרְבָּנוֹ עֲשִׁירִית הָאֵיפָה סֹלֶת מִן הַצְּמָחִים שֶׁאֵין בָּהֶם רוּחַ חִיּוּנִי כְּלָל.

ג **אִם עֹלָה קָרְבָּנוֹ מִן הַבָּקָר זָכָר תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ.** טַעַם לַדָּבָר שֶׁהָעוֹלָה בָּאָה זָכָר, וְהַחַטָּאת נְקֵבָה, וּשְׁלָמִים בֵּין זָכָר בֵּין נְקֵבָה, לְפִי שֶׁהָעוֹלָה עַל רוּחֲכֶם הִיא בָּאָה, דְּהֵינוּ עַל חֵטְא הַהַרְהוּר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (איוב א ה) "וְהָעֲלָה עוֹלוֹת מִסְפַּר כֻּלָּם כִּי אָמַר אוּלַי חָטְאוּ בָנַי וּבֵרְכוּ אֱלֹהִים בִּלְבָבָם". וְהַחַטָּאת בָּא עַל הַחֵטְא הַמַּעֲשֶׂה, נִמְצָא שֶׁהַמְהַרְהֵר בַּעֲבֵרָה וְלֹא יָצְתָה מַחֲשַׁבְתּוֹ אֶל הַפֹּעַל, וַדַּאי גִּבּוֹר בָּאָרֶץ יִהְיֶה, כִּי כָאִישׁ גִּבּוֹרְתּוֹ לִכְבּוֹשׁ אֶת יִצְרוֹ, כִּי לֹא יָצָאָה הַמַּחֲשָׁבָה אֶל הַחוּץ לַעֲשׂוֹת זָר מַעֲשֵׂהוּ, עַל כֵּן קָרְבָּנוֹ זָכָר. אֲבָל הַחוֹטֵא גַּם בְּמַעֲשֶׂה תָּשֵׁשׁ כֹּחוֹ כִּנְקֵבָה, כִּי לֹא הָיָה יָכוֹל לַעֲמוֹד כְּנֶגֶד יִצְרוֹ, עַל כֵּן קָרְבָּנוֹ נְקֵבָה בְּכַיּוֹצֵא בּוֹ. וּלְפִי שֶׁבֵּין כָּךְ הָעוֹלָה וְהַחַטָּאת בָּאִים עַל הַחֵטְא אֲשֶׁר מְקוֹרוֹ מִן הַלֵּב, כִּי לֵב הוּתַל הִטָּהוּ (ישעיה מד כ), וְהָרְשָׁעִים בִּרְשׁוּת לִבָּם אֲשֶׁר מְקוֹמוֹ בְּצַד שְׂמֹאל, עַל כֵּן שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן. אֲבָל הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר בְּלִי עָוֹן יְרוּצוּן, שְׁחִיטָתָן בְּכָל מָקוֹם בָּעֲזָרָה, וְאֵין חִלּוּק אֶצְלָם בֵּין זָכָר לִנְקֵבָה.

וְעוֹד שֶׁהָעוֹלָה בָּאָה עַל חֵטְא הַהַרְהוּר, הַנִּתְלֶה בְּכֹחַ הַשֵּׂכֶל שֶׁבָּאָדָם הַנִּמְשָׁל לְזָכָר, כִּי הַשֵּׂכֶל עִקַּר הַבַּיִת וּגְבִירוֹ. עַל כֵּן קָרְבָּנוֹ זָכָר, וְעוֹלָה כֻּלָּהּ לַגָּבוֹהַּ כְּנֶגֶד רוּחַ בְּנֵי הָאָדָם הָעוֹלָה הִיא לְמַעְלָה, כָּךְ הִיא הָעוֹלָה עַל מוֹקְדָהּ, כִּי טֶבַע הָאֵשׁ גַּם כֵּן לַעֲלוֹת לְמַעְלָה.

אֲבָל הַחַטָּאת בָּאָה עַל חֵטְא הַמַּעֲשֶׂה, הַנַּעֲשֶׂה עַל יְדֵי כְּלֵי הַמַּעֲשֶׂה הַתְּלוּיִם בַּחֹמֶר הַמִּתְפַּעֵל כִּנְקֵבָה, עַל כֵּן קָרְבָּנוֹ נְקֵבָה. וְעִקַּר הַחֵטְא תָּלוּי בְּאֵבָרִים מְיֻחָדִים וּבְרֹאשָׁם הַחֵלֶב וְהַדָּם, וְעַל פִּיהֶם יִהְיֶה כָּל רִיב וְכָל נֶגַע, כִּי עַל יְדֵי רְתִיחַת הַדָּמִים כָּל הַיּוֹם יִתְאַוֶּה לְדָבָרִים הָאֲסוּרִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים יב כ) "כִּי תְאַוֶּה נַפְשְׁךָ", וּכְתִיב (שם יב כג) "כִּי הַדָּם הוּא הַנָּפֶשׁ". וְכֵן כְּשֶׁיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן וְיִבְעָט מֵחֵלֶב עֵינָיו (תהלים עג ז) וְחֶלְבָּמוֹ סָגְרוּ פִּימוֹ (שם יז י), אָז הוּא מְעַתֵּד בְּיוֹתֵר אֶל הַחֵטְא. עַל כֵּן מַקְרִיבִין מִן הַחֲטָאת הַחֵלֶב וְהַדָּם, וְהַבָּשָׂר יֵאָכֵל לַכֹּהֲנִים דֶּרֶךְ צְדָקָה לְהַאֲכִיל לָעֲנִיִּים מִשָּׁרְתֵי אֱלֹהֵינוּ, כִּי בְּחֶסֶד וֶאֱמֶת יְכֻפַּר עָוֹן.

וְהַשְּׁלָמִים עוֹשִׂים שָׁלוֹם בָּעוֹלָם, כִּי מִקְצָתוֹ לַמִּזְבֵּחַ, וּמִקְצָתוֹ לַכֹּהֲנִים, וּמִקְצָתוֹ לַבְּעָלִים, וְכֻלָּם אוֹכְלִים עַל שֻׁלְחָן אֶחָד, וְזֶה מוֹרֶה עַל הַשָּׁלוֹם שֶׁבֵּין כֻּלָּם, כִּי אֵין בּוֹ צַד חֵטְא הַגּוֹרֵם רִיב לַה' עִם עַמּוֹ. וְיֵשׁ חִלּוּק בֵּין חַטָּאת לְעוֹלָה, כִּי הַחַטָּאת אֵינוֹ בָּא כִּי אִם עַל הַשּׁוֹגֵג, דְּהֵינוּ מַה שֶּׁהָאָדָם עוֹשֶׂה בְּלֹא רָצוֹן, וְהָעוֹלָה מְכַפֶּרֶת עַל הַהַרְהוּר הַמְּזִידִי, דְּהֵינוּ בְּרָצוֹן. דֶּרֶךְ מָשָׁל, הַמְהַרְהֵר בְּאִשָּׁה וְיוֹדֵעַ שֶׁאָסוּר לְהַרְהֵר בָּהּ, אַף שֶׁלִּבּוֹ אֲנָסָהוּ. עַל כֵּן נֶאֱמַר "יַקְרִיב אֹתוֹ לְרְצוֹנוֹ לִפְנֵי ה'", שֶׁמְּכַפֶּרֶת אֲפִלּוּ עַל הָרָצוֹן כָּאָמוּר. וּמִן יִתּוּר "אוֹתוֹ" יֵשׁ מְפָרְשִׁים שֶׁמַּעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ הִקְרִיב אֶת עַצְמוֹ לִפְנֵי ה'.

ד **וְסָמַךְ יָדוֹ עַל רֹאשׁ הָעֹלָה.** יָדוֹ אַחַת בְּמַשְׁמָע, וּבְשָׁעִיר הַמְּשֻׁתַּלֵּחַ כְּתִיב "וְסָמַךְ אַהֲרֹן אֶת שְׁתֵּי יָדָיו", וְהָרַמְבַּ"ן פֵּרֵשׁ שֶׁגַּם סְמִיכוּת הָעוֹלָה הָיְתָה בִּשְׁתֵּי יָדָיו, וּמָה אֶעֱשֶׂה כִּי "יָדוֹ" אַחַת בְּמַשְׁמָע. וְהַקָּרוֹב אֵלַי לוֹמַר בָּזֶה, לְפִי שֶׁכָּל חֵטְא הַהַרְהוּר הוּא בְּלֹא מַעֲשֶׂה, אֲבָל כָּל חֵטְא הַמַּעֲשֶׂה אֵינוֹ בְּלֹא הַרְהוּר הַקּוֹדֵם לְמַעֲשֶׂה, כִּי זוֹלַת זֶה אֵינוֹ מִתְכַּוֵּן לַעֲבֵירָה כְּלָל וְאֹנֶס הוּא וְלֹא שׁוֹגֵג. עַל כֵּן בָּעוֹלָה הַבָּאָה עַל הַהַרְהוּר לְבַד, דַּי בִּסְמִיכַת יָד אַחַת לְתֵת שֵׂמֶץ וְדִפֵּי שֶׁל חֵטְא הַהַרְהוּר שֶׁלּוֹ עַל הַבְּהֵמָה. אֲבָל שְׂעִיר הַמְּשֻׁתַּלֵּחַ אֲשֶׁר נָשָׂא עָלָיו עֲוֹנוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, חֵטְא הַהִרְהוּר וְהַמַּעֲשֶׂה, סָמַךְ אַהֲרֹן שְׁתֵּי יָדָיו עָלָיו, לִתֵּן עָלָיו שֵׂמֶץ וְדִפֵּי שֶׁל שְׁנֵי מִינֵי עָוֹן אֵלּוּ.

וְכֵן מָצִינוּ בְּפָרָשַׁת פִּנְחָס (במדבר כז יח) בִּיהוֹשֻׁעַ, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לְמֹשֶׁה "קַח לְךָ אֶת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ וְסָמַכְתָּ אֶת יָדְךָ עָלָיו", אַחַת בְּמַשְׁמָע, וּבַמַּעֲשֶׂה נֶאֱמַר (במדבר כז כג) "וַיִּסְמֹךְ אֶת יָדָיו עָלָיו", שְׁתַּיִם בְּמַשְׁמָע. וְכֵן כָּאן נֶאֱמַר בַּצִּוּוּי "וְסָמַךְ יָדוֹ", וּבַמַּעֲשֶׂה כְּתִיב "וְסָמַךְ אַהֲרֹן אֶת שְׁתֵּי יָדָיו". וְכֵן בְּפָרָשַׁת פִּנְחָס נִסְמְכָה פָּרָשַׁת עוֹלַת תָּמִיד אֶל סְמִיכוּת יְהוֹשֻׁעַ, אֶלָּא לוֹמַר לְךָ, כְּמוֹ שֶׁהַקָּרְבָּנוֹת תְּמִידִין נוֹשְׂאִים עֲלֵיהֶם אַשְׁמַת הָעָם, כִּי תָּמִיד

שֶׁל שַׁחֲרִית מְכַפֵּר עַל עֲבֵרוֹת שֶׁל הַלַּיְלָה, וְתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם מְכַפֵּר עַל עֲבֵרוֹת שֶׁל כָּל הַיּוֹם, וְזֶהוּ טַעַם הַסְּמִיכָה, לָתֵת שֶׁמֶץ וְדִפֵּי שֶׁל כָּל יִשְׂרָאֵל עַל הַקָּרְבָּן, כָּךְ רָאשֵׁי יִשְׂרָאֵל הֵם קָרְבַּן אִשֶּׁם עַל הָעָם, כְּמוֹ שֶׁלָּמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי דברים א יג) מִן פָּסוּק "וַאֲשִׂימֵם בְּרָאשֵׁיכֶם", שֶׁאַשְׁמַת הָעָם תָּלוּי בְּרָאשֵׁיהֶם. וְזֶהוּ טַעַם סְמִיכוּת יָד עַל יְהוֹשֻׁעַ, לוֹמַר הֲרֵי אַשְׁמַת הָעָם תָּלוּי בָּכֶם, בֵּין חֵטְא הַמַּעֲשֶׂה בֵּין חֵטְא הַהַרְהוּר. וְזֶה דָּוְקָא לְאִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ כֵּיהוֹשֻׁעַ, שֶׁיּוֹדֵעַ לַהֲלֹךְ נֶגֶד רוּחַ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, כִּי בְּיָדוֹ לִרְאוֹת בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁעָלָיו אֶת כָּל הָעוֹלָה עַל רוּחוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד. וּבִזְמַן שֶׁרוֹאֶה בּוֹ שֶׁנִּמְסָךְ בְּקִרְבּוֹ רוּחַ עִוְעִים, לֹא בָרוּחַ ה׳ (מלכים א כב כב), אָז עָלָיו מוּטָל לַהֲשִׁיבוֹ מִדַּרְכּוֹ וּלְהוֹכִיחוֹ וּלְיַסְּרוֹ. וְאִם אֵינוֹ מוֹכִיחוֹ, אָז הֶעָוֹן תָּלוּי בּוֹ. אֲבָל אִישׁ אֲשֶׁר אֵין רוּחַ בּוֹ וְאֵינוֹ יָכוֹל לַהֲלֹךְ כְּנֶגֶד רוּחוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, אֵינוֹ נִתְפָּס עַל חֵטְא הַהַרְהוּר שֶׁל חֲבֵרוֹ, כִּי הַנִּסְתָּרוֹת לַה׳ אֱלֹהֵינוּ (דברים כט כח), וְאֵין אִתָּנוּ יוֹדֵעַ עַד מָה יַגִּיעַ רוּחוֹ וּמַחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ.

לְכָךְ נֶאֱמַר "קַח לְךָ אֶת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ". שֶׁיּוֹכַל לַהֲלֹךְ בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁעָלָיו כְּנֶגֶד רוּחוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד וְיוֹדֵעַ גַּם מַטְמוֹנִיּוֹת שֶׁלָּהֶם, לְפִיכָךְ דִּין הוּא שֶׁיִּשָּׂא עָלָיו עָוֹן הָעָם גַּם הָעוֹלָה עַל רוּחָם, וְעַל זֶה קָאֵי מַה שֶּׁאָמַר "וְסָמַכְתָּ אֶת יָדְךָ עָלָיו", דְּאִם לֹא כֵּן מַה עִנְיָן "אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ" אֶל "וְסָמַכְתָּ יָדְךָ", אֶלָּא וַדַּאי שֶׁהָא בְּהָא תַּלְיָא. וְלֹא הֻצְרַךְ הקב״ה לְצַוּוֹת לוֹ שֶׁיִּסְמֹךְ עָלָיו גַּם יָד שְׁנִיָּה כְּדֵי לִתֵּן עָלָיו גַּם שֶׁמֶץ וְדִפֵּי חֵטְא הַמַּעֲשֶׂה שֶׁל הָעָם, כִּי פָּשׁוּט הוּא שֶׁאִם בְּיָדוֹ לְהָשִׂיב רַבִּים מֵעָוֹן חֵטְא הַמַּעֲשֶׂה וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה – פְּשִׁיטָא שֶׁהוּא חֵטְא רַבִּים יִשָּׂא. וּמִזֶּה לָמַד מֹשֶׁה שֶׁבִּשְׁעַת סְמִיכָה סָמַךְ שְׁתֵּי יָדָיו עָלָיו, לְהַסְמִיךְ עָלָיו אַשְׁמַת הָעָם, בֵּין שֶׁיֵּחֶטְאוּ בְּהַרְהוּר בֵּין שֶׁיֵּחֶטְאוּ בְּמַעֲשֶׂה, וַהֲרֵי הוּא מַמָּשׁ דֶּגֶמת הַקָּרְבָּן הַנִּסְמָךְ הַנּוֹשֵׂא עָלָיו אַשְׁמַת הָעָם וְכָל יִשְׂרָאֵל נְקִיִּים, וְזֶה פֵּרוּשׁ יָקָר. וּמַה שֶּׁאָמַר "וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו" פְּשׁוּטוֹ שֶׁסְּמִיכָה זוֹ עִקַּר הַכַּפָּרָה ע״י שֶׁנּוֹתֵן אַשְׁמָתוֹ עַל הַבְּהֵמָה.

וְעַל צַד הָרֶמֶז נוֹכַל לוֹמַר, "וְסָמַךְ יָדוֹ עַל רֹאשׁ הָעֹלָה" כּוֹלֵל אֶת כָּל הָעוֹלָה, הֵן הַבְּהֵמָה, הִיא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָהּ, הֵן הָאָדָם הַנִּסְמָךְ הָעוֹלֶה לְאֵיזוֹ מַעֲלָה מִן הַטַּעַם שֶׁנִּתְבָּאֵר, אַךְ לְפִי גֹּדֶל הָעֹנֶשׁ שֶׁמַּטִּילִין עַל הַנִּסְמָךְ מִי פָּתִי יָסֵר הֵנָּה לְקַבֵּל הַסְּמִיכָה כִּי אֵינָהּ שׁוָה בְּנֶזֶק. עַל כֵּן אָמַר "וְנִרְצָה לוֹ", שֶׁמִּפְּתָמָא יִהְיֶה מְרֻצֶּה לְקַבָּלָהּ כְּדֵי לְכַפֵּר עָלָיו, כִּדְמַסִּיק בְּסַנְהֶדְרִין (יד.) רַבִּי זֵירָא הֲוֵי מְטַמֵּר לְמִסְמְכֵהּ, דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר לְעוֹלָם הֲוֵי קָבֵל וְקַיָּם, כִּי שָׁמַע לָהָא דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אֵין הָאָדָם עוֹלֶה לְגַדְלָה אֶלָּא אִם כֵּן מוֹחֲלִין לוֹ כָּל עֲוֹנוֹתָיו, אַמְצִי לֵהּ נַפְשֵׁהּ. וְזֶה דָּרְשׁ יָקָר.

לִפְנֵי ה׳ וְסָמַךְ. פֵּרֵשׁ רַשׁ״י אֵין סְמִיכָה בְּבָמָה, כִּי בָּמָה לְשׁוֹן גְּבוֹהַּ וְרז״ל אָמְרוּ (סוטה ד:) כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ כְּאִלּוּ בָּנָה בָּמָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ב כב) "חִדְלוּ לָכֶם מִן הָאָדָם אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְּאַפּוֹ כִּי בַמֶּה נֶחְשָׁב הוּא", אַל תִּקְרֵי בַּמֶּה אֶלָּא בָּמָה. כִּי כָּל הַבּוֹנֶה בָּמָה לְעַצְמוֹ רוּחוֹ גְּבוֹהָה וְנַפָּשׁ עָלָיו, כִּי כֵּן מָצִינוּ בִּלְשׁוֹן רז״ל (חגיגה כב.) שֶׁלֹּא יְהֵא כָּל אֶחָד הוֹלֵךְ וּבוֹנֶה בָּמָה לְעַצְמוֹ. עַל כֵּן אֵינוֹ לִפְנֵי ה׳ מִשְּׁנֵי צְדָדִים, הֵן מִצַּד שֶׁאֵין הַשְּׁכִינָה שְׁרוּיָה כִּי אִם בְּמָקוֹם שֶׁהָעֲנָוָה מְצוּיָה כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נז טו) "אֶשְׁכּוֹן אֶת דַּכָּא". כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְמַעְלָה סוֹף פָּרָשַׁת יִתְרוֹ (כ יט) וּבְפָרָשַׁת מִקֵּץ (מט א) שֶׁשָּׁם הַגְּדוֹל מוֹרֶה עַל עֶצֶם הָעֲנָוָה, וְיִתְבָּאֵר בע״ה עִנְיַן הַבָּמָה לְקַמָּן פָּרָשַׁת מַטּוֹת עַל אָמְרָם ז״ל (נדרים כב.) כָּל הַנּוֹדֵר כְּאִלּוּ בָּנָה בָּמָה, הֵן מִצַּד שֶׁאֵין הַשְּׁכִינָה שְׁרוּיָה כִּי אִם בְּמָקוֹם שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל בַּאֲגֻדָּה אַחַת וְכֻלָּם מִתְקַבְּצִים אֶל מִקְדָּשׁ אֶחָד וְלֹא בִּזְמַן שֶׁכָּל אֶחָד הוֹלֵךְ וּבוֹנֶה בָּמָה לְעַצְמוֹ, כַּמָּשָׁל שֶׁל שְׁנֵי הַסְּפִינוֹת שֶׁסָּמְכוּ אֶל פָּסוּק (עמוס ט ו) "הַבּוֹנֶה בַשָּׁמַיִם מַעֲלוֹתָיו וַאֲגֻדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יְסָדָהּ" (יל״ש עמוס תקמח), וּלְפִיכָךְ אֵין הַקָּרְבָּן שֶׁל הַבָּמָה מֵסִיר הֶעָוֹן מִכֹּל וָכֹל וְעַל כֵּן אֵין בּוֹ סְמִיכָה.

ז **וְנָתְנוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֵשׁ.** אע״פ שֶׁהָאֵשׁ יוֹרֵד מִן הַשָּׁמַיִם מִצְוָה לְהָבִיא מִן הַהֶדְיוֹט כְּדֵי לְעָרֵב אֵשׁ שֶׁלְּמַעְלָה וְשֶׁל מַטָּה, וְלִדּוֹן אֶת הַחוֹטֵא בִּשְׁנֵי בָּתֵּי דִינִין, כְּדֵי לְכַפֵּר עַל הַהַרְהוּר בְּמִין הֶעָוֹן אֲשֶׁר הָיָה רָאוּי לִהְיוֹת נִדּוֹן בְּבֵית דִּין שֶׁלְּמַעְלָה וְעַל הַהַרְהוּר בְּמִין הַחֵטְא אֲשֶׁר הָיָה רָאוּי לִהְיוֹת לְדִין בְּבֵית דִּין שֶׁלְּמַטָּה. וְזֶהוּ טַעַם "סַמְּכוּנִי בָּאֲשִׁישׁוֹת" (שיר ב ה) שְׁנֵי מִינֵי אִשּׁוֹת, "כִּי חוֹלַת אַהֲבָה אָנִי", הֵם הָעֲוֹנוֹת חֲלִי הַנֶּפֶשׁ הַנּוֹגֵעַ בְּאַהֲבַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְנִרְפָּא לוֹ ע״י שְׁתֵּי אִשּׁוֹת אֵלּוּ.

פרק ב

א **וְנֶפֶשׁ כִּי תַקְרִיב מִנְחָה.** מִי דָּרְכּוֹ לְהִתְנַדֵּב מִנְחָה – עָנִי, אָמַר הקב״ה: מַעֲלֶה אֲנִי עָלָיו כְּאִלּוּ הִקְרִיב נַפְשׁוֹ (מנחות קד:). וּמִטַּעַם זֶה נֶאֱמַר בְּפָרָשַׁת צַו (ו ט) "מַצּוֹת תֵּאָכֵל", וְהַיְנוּ לֶחֶם עֹנִי וְעָנִי כִּי כָּל זֶה שַׁיָּךְ אֶל הֶעָנִי הַנִּכְנָע בְּטֶבַע בְּעִסַּת הַמַּצָּה שֶׁאֵינוֹ עוֹלֶה. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה יִתְבָּאֵר סִדֶּר כָּל הַקָּרְבָּנוֹת הַלָּלוּ, וְכָל הַקּוֹדֵם קוֹדֵם בַּפָּסוּק הוּא קוֹדֵם לָבֹא לִידֵי חֵטְא, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לב טו) "וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט". וְכָל מִי שֶׁהוּא גָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ בְּעֹשֶׁר אוֹ בְּכָבוֹד, יִצְרוֹ גָּדוֹל מִמֶּנּוּ, וּרְאָיָה מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ד כב) "אֲשֶׁר נָשִׂיא יֶחֱטָא", כִּי לְשׁוֹן "אֲשֶׁר" מוֹרֶה עַל הַגַּדַּאי, לְפִי שֶׁנִּשְׂיאָתוֹ מְבִיאוֹ לִידֵי חֵטְא, שֶׁיִּצְרוֹ גָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ. עַל כֵּן הִזְכִּיר תְּחִלָּה הַבָּקָר, שֶׁמִּסְתָּמָא הַמַּקְרִיבוֹ עָשִׁיר הוּא וְאַחַר כָּךְ הִזְכִּיר צֹאן, שֶׁדַּרְכּוֹ שֶׁל בֵּינוֹנִי לְהָבִיא צֹאן וְאַחַר כָּךְ הִזְכִּיר קָרְבַּן עוֹף, שֶׁדַּרְכּוֹ שֶׁל עָנִי לְהָבִיא עוֹף, וְאַחַר כָּךְ הִזְכִּיר הַמִּנְחָה הַמֵּבִיא מִי שֶׁהוּא בְּדַלֵּי דַּלּוּת.

וְעַל כֵּן נֶאֱמַר בַּבָּקָר "וְקִרְבּוֹ וּכְרָעָיו יִרְחַץ בַּמָּיִם", הַיְנוּ קִרְבּוֹ שֶׁל קָרְבָּן, אֲבָל קֶרֶב אִישׁ וְלֵב עָמֹק לֹא רָחַץ וְעוֹד טָמְאָתוֹ בּוֹ, כִּי עַל הָרֹב הָעֹשֶׂר גּוֹרֵם הַבְּעוּט

וּמְצוֹאָתוֹ לֹא רֵחַץ. אֲבָל הַבֵּינוֹנִי הוּא יוֹתֵר טָהוֹר הַמַּחֲשָׁבוֹת, עַל כֵּן נֶאֱמַר בּוֹ "וְהַקֵּרֵב וְהַכְּרָעַיִם יִרְחַץ בַּמַּיִם", לִכְלֹל גַּם קֵרֵב אִישׁ הַמַּקְרִיב, שֶׁעַל יְדֵי הַקָּרְבָּן יָשׁוּב וְנִחָם עַל הָרָעָה וְתוֹכוֹ רָצוּף מֵי טָהֳרָה. אֲבָל הֶעָנִי אֲשֶׁר ה' מַחְסֵהוּ הוּא יוֹתֵר טָהוֹר הַמַּחֲשָׁבוֹת מִכֻּלָּם, נֶאֱמַר בּוֹ "וְהֶסִיר אֶת מַרְאָתוֹ בְּנִצָּתָהּ וְהִשְׁלִיךְ אֹתָהּ", הַסָּרָה וְהַשְׁלָכָה זוֹ יוֹתֵר טוֹבָה מִן הָרְחִיצָה, רֶמֶז שֶׁיַּשְׁלִיךְ מִקִּרְבּוֹ כָּל אָוֶן, וְלֵב נָכוֹן יִתְחַדֵּשׁ בְּקִרְבּוֹ, וְיָשָׁן מִפְּנֵי חָדָשׁ יוֹצִיא. וּבְדַלֵּי דַּלּוּת שֶׁהוּא נִכְנָע בְּיוֹתֵר וְתָמִיד עֵינָיו נְשׂוּאוֹת אֶל ה', נֶאֱמַר בּוֹ "וְנָפַשׁ כִּי תַקְרִיב", כִּי לֹא זוֹ שֶׁמַּשְׁלִיךְ מִתּוֹכוֹ כָּל תּוֹךְ וּמִרְמָה, אֶלָּא כָּל נַפְשׁוֹ הוּא מַקְרִיב כָּלִיל לַה', וְכֵלּוֹ נַעֲשֶׂה בְּרִיָּה חֲדָשָׁה. לְכָךְ נֶאֱמַר בְּמִנְחָה זוֹ "קֹדֶשׁ קָדָשִׁים מֵאִשֵּׁי ה'", רָצָה לוֹמַר יוֹתֵר מֵאִשֵּׁי ה' שֶׁנִּזְכְּרוּ לְמַעְלָה.

יא כִּי כָל שְׂאֹר וְכָל דְּבַשׁ לֹא תַקְטִירוּ וְגוֹ', קָרְבַּן רֵאשִׁית תַּקְרִיבוּ אֹתָם לַה' וְאֶל הַמִּזְבֵּחַ לֹא יַעֲלוּ לְרֵיחַ נִיחֹחַ. פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י שְׁתֵּי הַלֶּחֶם שֶׁל עֲצֶרֶת בָּאִים מִן הַשְּׂאוֹר וּבְכוּרִים מִן הַדְּבַשׁ. בֵּאוּר הַדְּבָרִים, כִּי כָל אָדָם יֵשׁ לוֹ תַּאֲוָה לְכָל חֶמְדּוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה הַמְּכֻנִּים בִּדְבַשׁ, כִּי כְּמוֹ שֶׁהַדְּבַשׁ מָתוֹק לַחֵיךְ וְרִבּוּיוֹ מַזִּיק, כָּךְ כָּל חֶמְדּוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה הֵם הֶכְרְחִיִּים וְרִבּוּיָם מַזִּיק. וְזֹאת הָעֲצָה הַיְעוּצָה, שֶׁיִּשְׁתַּמֵּשׁ הָאָדָם בַּמֻּכְרָחוֹת וְהַמּוּתָר יַחֲרִים. וְהַשְּׂאֹר הוּא גַּסוּת הָרוּחַ, כְּמוֹ שֶׁאָמַר ר' אֶלְכְּסַנְדְּרַי בִּתְפִלָּתוֹ (ברכות יז.): רְצוֹנֵנוּ לַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ אֶלָּא שֶׁשְּׂאוֹר שֶׁבָּעִסָּה מְעַכֵּב. וּשְׁנֵי אֵלּוּ הֶכְרְחִיִּים לִמְצִיאוּת הָאָדָם, כִּי אִם לֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בִּצְרָכָיו הַמְּכֻנִּים בִּדְבַשׁ – יָמוּת וְלֹא יִחְיֶה וְלֹא יִהְיוּ אֲבָרָיו חֲזָקִים אַף בְּרִיאִים לְהַטְרִיחַ בְּמִצְוֹת ה'. וְאִלְמָלֵא הַיֵּצֶר הָרַע, לֹא הָיָה הָאָדָם נוֹשֵׂא אִשָּׁה וְלֹא בוֹנֶה בַּיִת, וְנִמְצָא הָעוֹלָם חָרֵב. וּשְׁנֵי אֵלּוּ קוֹדְמִים בִּזְמַן אֶל עֶסֶק הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, כִּי אִם לֹא יֹאכַל תְּחִלָּה קֶמַח אֵין תּוֹרָה, אֲבָל עֶסֶק הַתּוֹרָה רֵאשִׁית בַּמַּחֲשָׁבָה וּבַמַּעֲלָה, לְפִי שֶׁהַשְּׂאוֹר וְהַדְּבַשׁ שֶׁהִזְכַּרְנוּ אֵין בָּהֶם שְׁלֵמוּת מִצַּד עַצְמָם לַעֲלוֹת לְרֵיחַ נִיחוֹחַ לַה', אַף שֶׁהֵם רֵאשִׁית וְהַתְחָלָה אֶל הָאָדָם שֶׁעַל יָדָם הוּא יָכוֹל לָבֹא לִידֵי שְׁלֵמוּת הַנֶּפֶשׁ.

עַל כֵּן נֶאֱמַר "כָּל שְׂאֹר וְכָל דְּבַשׁ לֹא תַקְטִירוּ מִמֶּנּוּ אִשֶּׁה לַה'". כִּי מִצַּד עַצְמָם אֵין בָּהֶם שׁוּם צַד שְׁלֵמוּת אֲשֶׁר יַעֲלֶה לְרֵיחַ נִיחוֹחַ לַה', אַף "קָרְבַּן רֵאשִׁית תַּקְרִיבוּ אֹתָם", כְּדֵי לְהוֹרוֹת שֶׁהֵם רֵאשִׁית וְהַתְחָלָה אֶל הָאָדָם לַהֲבִיאוֹ לִידֵי הַשְׁלֵמוּת הָאֲמִתִּי אֲשֶׁר אִי אֶפְשָׁר לְהַשִּׂיגוֹ בִּלְעָדָם. וּמִזֶּה הַטַּעַם אֵין מַקְרִיבִין מֵהֶם כִּי אִם הַשְּׂאוֹר לְקָרְבַּן רֵאשִׁית בְּיוֹם מַתַּן תּוֹרָה, כִּי הַתּוֹרָה כְּמוֹ תַּבְלִין אֶל הַיֵּצֶר הָרַע, וְהָיוּ שְׁתֵּי הַלֶּחֶם שֶׁל עֲצֶרֶת מִן הֶחָמֵץ, כִּי הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה בּוֹ, רִפְאוּת תִּהְיֶה לְשָׂרְךָ, וְהַבְּכוּרִים בָּאִים מִן הַדְּבַשׁ כִּי בִּזְמַן שֶׁיִּתֵּן אֶל ה' רֵאשִׁית פְּרִי אַדְמָתוֹ מִכָּל מַאֲכָל אֲשֶׁר יֵאָכֵל, אָז יֹאכַל כָּל יָמָיו חַיִּין שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל טָהֳרַת הַקֹּדֶשׁ, כִּי זֶה הוֹרָאָה שֶׁאָכִילָתוֹ עַל כַּוָּנָה זוֹ, שֶׁהַשְׁלֵמוּת הָאֲמִתִּי הוּא רִאשׁוֹן אֲצָלוֹ בְּמַחֲשָׁבָה. וְכֵן טַעַם הַבִּכּוּרִים הוּא לְשַׁבֵּר תַּאֲוָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בע"ה בְּפָרָשַׁת כִּי תָבֹא.

יג וְכָל־קָרְבַּן מִנְחָתְךָ בַּמֶּלַח תִּמְלָח. כְּדֵי לְהַמְלִיךְ אֶת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל כָּל הַהֶפְכִים הַנִּרְאִים בָּעוֹלָם, וְגָרְמוּ לְרַבִּים לָצֵאת לְמִינוּת לוֹמַר מֵהַתְחָלָה אַחַת לֹא יֵצְאוּ שְׁנֵי הֶפְכִים. וְהִנֵּה מֶלַח יֵשׁ בְּטִבְעוֹ דָּבָר וְהֶפְכּוֹ, כִּי יֵשׁ בּוֹ כֹּחַ הָאֵשׁ וְהַחֲמִימוּת וְתוֹלְדוֹת הַמַּיִם, עַד שֶׁאָמְרוּ חֲכָמֵי הַקַּבָּלָה שֶׁהוּא כְּנֶגֶד מִדַּת הַדִּין וּמִדַּת הָרַחֲמִים. עַל כֵּן נִקְרָא "בְּרִית אֱלֹהֶיךָ", כִּי בְּהַקְרָבָה זוֹ כּוֹרְתִים בְּרִית עִם ה' לְהַשְׁלִיטוֹ עַל כָּל הַהֶפְכִים. וְכָל הַמְּנָחוֹת חוּץ מִשֶּׁל כֹּהֵן הָיוּ נֶאֱכָלִים לַכֹּהֲנִים, וְזֶה הוּא כְּמוֹ צְדָקָה שֶׁנִּמְשָׁלָה לַמֶּלַח הַמַּעֲמִיד וּמְקַיֵּם אֶת הַבָּשָׂר, כָּךְ מֶלַח מָמוֹן חֶסֶר (כתובות סו:), וְהַצְּדָקָה שֶׁבְּקָרְבָּן גְּדוֹלָה מִן הַקָּרְבָּן עַצְמוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (משלי כא ג) "עֲשֹׂה צְדָקָה וּמִשְׁפָּט נִבְחָר לַה' מִזָּבַח". וְעַל זֶה אָמַר **עַל כָּל קָרְבָּנְךָ תַּקְרִיב מֶלַח**, שֶׁהַמֶּלַח הוּא הָעוֹלֶה עַל כָּל הַקָּרְבָּנוֹת וְנִבְחָר לַה' מִזָּבַח. וּפְשׁוּטוֹ **עַל כָּל קָרְבָּנְךָ** קָאֵי גַּם עַל הַבָּשָׂר.

פרק ד

ב נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא. מְצִינוּ שִׁלְשָׁה לְשׁוֹנוֹת בַּחוֹטְאִים: כִּי, אִם, אֲשֶׁר. בְּיָחִיד הַחוֹטֵא כְּתִיב "נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא", וּבְרַבִּים הַחוֹטְאִים נֶאֱמַר (ד יג) "וְאִם כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ", וּבְנָשִׂיא כְּתִיב (ד כב) "אֲשֶׁר נָשִׂיא יֶחֱטָא". וְאָמְרוּ הַמְפָרְשִׁים שֶׁלְּשׁוֹן "כִּי" מוֹרֶה יוֹתֵר עַל הַדָּאוּת מִן לְשׁוֹן אִם, וּלְשׁוֹן אֲשֶׁר מוֹרֶה יוֹתֵר עַל הַדָּאוּת מִן לְשׁוֹן כִּי. לְפִיכָךְ בְּחֵטְא הָרַבִּים שֶׁהוּא דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי שֶׁרַבִּים יַסְכִּימוּ עַל הַחֵטְא, לְכָךְ נֶאֱמַר "אִם כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ", שֶׁהוּא מוֹרֶה עַל הַסָּפֵק. וְכֵן בְּכֹהֵן מָשׁוּחַ נֶאֱמַר (ד ג) "אִם הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ יֶחֱטָא", כִּי רָחוֹק הוּא וּבְלִתֵּי שָׂכִיחַ שֶׁהַכֹּהֵן הַמָּשׁוּחַ אוֹ רַבִּים יֶחֱטָאוּ. אֲבָל סְתָם יָחִיד בְּנָקֵל יָבֹא לִידֵי חֵטְא, עַל כֵּן נֶאֱמַר "נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא", שֶׁלְּשׁוֹן "כִּי" מוֹרֶה עַל דָּבָר שֶׁקָּרוֹב לְוַדַּאי שֶׁיִּהְיֶה כֵּן. אֲבָל הַנָּשִׂיא הַמִּתְנַשֵּׂא לְכָל רֹאשׁ וְנוֹהֵג נְשִׂיאָתוֹ בְּרָמָה, מִתּוֹךְ רוֹם לְבָבוֹ וַדַּאי יָבֹא לִידֵי חֵטְא, לְכָךְ נֶאֱמַר "אֲשֶׁר נָשִׂיא יֶחֱטָא", כִּי לְשׁוֹן "אֲשֶׁר" מוֹרֶה עַל דָּבָר שֶׁוַּדַּאי יִהְיֶה וְאֵין בּוֹ סָפֵק. וְכֵן תִּמְצָא בְּסֵפֶר הַזֹּהַר וּבְרֵבֵנוּ בְּחַיֵּי וּבְתוֹלְדוֹת יִצְחָק. וְקָשֶׁה לִי עַל זֶה, אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר (ד כז) "וְאִם נֶפֶשׁ אַחַת תֶּחֱטָא", לָמָּה הִזְכִּיר אֶצֶל הַיָּחִיד פַּעַם לְשׁוֹן "אִם" וּפַעַם לְשׁוֹן "כִּי"? וְעוֹד קָשֶׁה, לָמָּה אָמַר "נֶפֶשׁ אַחַת", כִּי בְּאָמְרוֹ "נֶפֶשׁ" יָדַעְנוּ שֶׁהִיא אַחַת וְלֹא שְׁתַּיִם? וְאִם דָּרַךְ הַכָּתוּב לוֹמַר "נֶפֶשׁ אַחַת", אִם כֵּן לָמָּה אָמַר "נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא" וְלֹא אָמַר אַחַת?

וְנִרְאֶה לוֹמַר שֶׁבְּנוֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם שֶׁכָּל יָחִיד הַחוֹטֵא בִּשְׁגָגָה, חוֹטֵא בִּדְבָרִים שֶׁהוּא רוֹאֶה רַבִּים נִכְשָׁלִים וְאֵינָן נִזְהָרִים בַּדָּבָר הַהוּא, עַל כֵּן הוּא טוֹעֶה לוֹמַר שֶׁלֹּא יִקָּרֵהוּ עָוֹן בַּדָּבָר, וּמְעוּטָא דְּמְעוּטָא הוּא שֶׁיֵּשׁ לְךָ אֵיזֶה יָחִיד חוֹטֵא אַף בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה רַבִּים נִכְשָׁלִים בַּדָּבָר הַהוּא וְהוּא יָחִיד בַּדָּבָר, וְזֶה דָּבָר

שֶׁאֵינוֹ שָׁכִיחַ וְדַעְתּוֹ חִיצוֹנִית. לְכָךְ נֶאֱמַר (ד כז) "וְאִם נֶפֶשׁ אַחַת תֶּחֱטָא", רָצָה לוֹמַר שֶׁיִּהְיֶה הַחוֹטֵא נֶפֶשׁ אַחַת לְבַד וְלֹא יִהְיֶה לוֹ דִּמְיוֹן וְחָבֵר בֵּין הַבְּרִיּוֹת, זֶה דָּבָר בִּלְתִּי שָׁכִיחַ, עַל כֵּן נֶאֱמַר בּוֹ לְשׁוֹן "אִם", הַמּוֹרֶה עַל הַסָּפֵק, כְּדֶרֶךְ שֶׁנֶּאֱמַר בְּכֹהֵן מָשׁוּחַ וּבַסַּנְהֶדְרִין. אֲבָל כְּשֶׁאָמַר "נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא" לֹא הִזְכִּיר לְשׁוֹן "אַחַת" לְפִי שֶׁזֶּה מְדַבֵּר בְּיָחִיד הַחוֹטֵא בִּדְבָרִים שֶׁרוֹאֶה שֶׁרַבִּים אֵינָן נִזְהָרִים בּוֹ, עַל כֵּן הַדָּבָר שָׁכִיחַ וְקָרוֹב לְהַדְאִי שֶׁגַּם הוּא יִכָּשֵׁל בּוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר בּוֹ לְשׁוֹן "כִּי". וְכִדְמוּת רְאָיָה לָזֶה מַה שֶּׁנֶּאֱמַר "וְאִם נֶפֶשׁ אַחַת תֶּחֱטָא בִּשְׁגָגָה מֵעַם הָאָרֶץ", רָצָה לוֹמַר שֶׁהוּא נִבְדָּל בְּחֵטְא זֶה מִן עַם הָאָרֶץ שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה אֲחֵרִים עוֹשִׂים וְעוֹשֶׂה, אֲבָל אֵצֶל לְשׁוֹן "כִּי" לֹא נֶאֱמַר "מֵעַם הָאָרֶץ".

וְעַל צַד הָרֶמֶז יֵשׁ לוֹמַר שֶׁלְּכָךְ נֶאֱמַר "בִּשְׁגָגָה מֵעַם הָאָרֶץ", לוֹמַר לְךָ דַּוְקָא אֵצֶל עַם הָאָרֶץ נֶחְשָׁב לִשְׁגָגָה אֲבָל שִׁגְגַת תַּלְמִיד חָכָם עוֹלָה זָדוֹן, וְהוּא רֶמֶז נָכוֹן. וּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר "וְאִם נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא" (ה יז) הִזְכִּיר "אִם" וְ"כִי", לְפִי שֶׁזֶּה מְדַבֵּר בְּאָשָׁם תָּלוּי, וְהִזְכִּיר בּוֹ לְשׁוֹן "כִּי", לְפִי שֶׁמְּדַבֵּר בְּיָחִיד הַקָּרוֹב לְוַדַּאי שֶׁיָּבֹא לִידֵי חֵטְא. אָמְנָם מִצַּד עֶצֶם הַחֵטְא הִזְכִּיר לְשׁוֹן "אִם", כִּי חֵטְא כָּזֶה אֵינוֹ שָׁכִיחַ שֶׁיִּהְיוּ לְפָנָיו שְׁתֵּי חֲתִיכוֹת אַחַת שֶׁל שֶׁמֶן וְכוּ'. דָּבָר אַחֵר, לְכָךְ נֶאֱמַר "וְאִם נֶפֶשׁ אַחַת תֶּחֱטָא", לְפִי שֶׁמְּדַבֵּר בְּיָחִיד הַפּוֹרֵשׁ עַצְמוֹ מִן הַצִּבּוּר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "מֵעַם הָאָרֶץ", שֶׁהוּא פּוֹרֵשׁ עַצְמוֹ מֵעַם הָאָרֶץ וְאֵינוֹ יוֹשֵׁב בְּתוֹךְ עַמֵּי הָאָרֶץ, כִּי הוּא יָרֵא פֶּן יִלְמֹד מִמַּעֲשֵׂיהֶם, וְאֵינוֹ בָּזֶה קָרוֹב לְוַדַּאי שֶׁיָּבֹא לִידֵי חֵטְא, עַל כֵּן נֶאֱמַר לְשׁוֹן "אִם" הַמּוֹרֶה עַל הַסָּפֵק.

כ וְנִסְלַח לָהֶם. מַה שֶּׁלֹּא נֶאֱמַר לְשׁוֹן סְלִיחָה בְּכֹהֵן הַמָּשׁוּחַ כְּדֶרֶךְ שֶׁהִזְכִּיר לְשׁוֹן סְלִיחָה בְּקָהָל וְנָשִׂיא וְיָחִיד, פֵּרֵשׁ הָרַמְבַּ"ן שֶׁלּוֹבֵשׁ מַעֲלַת הַכֹּהֵן לֹא יִתְכַּפֵּר לְגַמְרֵי, כִּי מַלְאַךְ ה' צְבָאוֹת הוּא (מלאכי ב יז) וְגָדוֹל עֲוֹנוֹ מִנְּשֹׂא, עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל וְיִתְחַנֵּן לֵאלֹהָיו. וּמהרי"א כָּתַב שֶׁמַּה שֶּׁנֶּאֱמַר בְּחַטַּאת הַקָּהָל "וְנִסְלַח לָהֶם" קַאֵי עַל הַכֹּהֵן וְעַל הַקָּהָל, וְכוֹלְלָם יַחַד לְפִי שֶׁשְּׁנֵיהֶם חָטְאוּ בִּדְבַר הוֹרָאָה שֶׁהִתִּירוּ הָאָסוּר.

וְלִי נִרְאֶה שֶׁלְּכָךְ לֹא נֶאֱמַר סְלִיחָה בְּכֹהֵן מָשׁוּחַ, לְפִי שֶׁכָּל הַמַּחֲטִיא הָרַבִּים חֵטְא הָרַבִּים תָּלוּי בּוֹ, וּבְכֹהֵן מָשׁוּחַ נֶאֱמַר "אִם הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ יֶחֱטָא לְאַשְׁמַת הָעָם", פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁחָטְאוּ אַשְׁמַת הָעָם הוּא, שֶׁהֵם תְּלוּיִין בּוֹ לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם וְנַעֲשָׂה מְקַלְקֵל. וְיוֹתֵר נָכוֹן לְפָרֵשׁ "לְאַשְׁמַת הָעָם" שֶׁהוּא בִּכְלַל מַחֲטִיא הָרַבִּים, כִּי מִמֶּנּוּ יִרְאוּ וְכֵן יַעֲשׂוּ בְּקַל וָחֹמֶר. עַל כֵּן לֹא נֶאֱמַר בּוֹ "וְנִסְלַח לוֹ", כִּי אע"פ שֶׁהַקָּרְבָּן יַסְפִּיק לְהָסִיר מֵעָלָיו חֶטְאוֹ וְסָר עֲוֹנוֹ, מִכָּל מָקוֹם נִשְׁאַר עֲדַיִן רֹשֶׁם חֵטְא הָרַבִּים הַתָּלוּי בּוֹ, וְלָזֶה אֵין סְלִיחָה. וְאַל תְּשִׁיבֵנִי מִמַּה שֶּׁנֶּאֱמַר לְשׁוֹן סְלִיחָה בְּנָשִׂיא הַחוֹטֵא, הֵינוּ לְפִי שֶׁאֵין לְמִדִּין מִמֶּנּוּ אֲחֵרִים כְּלָל, וַאֲדַרְבָּא תּוֹלִין חֵטְא בְּנִשְׂיאָתוֹ, לוֹמַר שֶׁבַּעֲבוּר שֶׁנָּהֵג נְשִׂיאָתוֹ בְּרָמָה עַל כֵּן בָּא לִידֵי חֵטְא, כִּי הַכֹּל יוֹדְעִין שֶׁגַּסּוּת הָרוּחַ שֶׁבָּאָדָם מַעֲבִירוֹ עַל דַּעַת קוֹנוֹ, וְאִם כֵּן אֵין לְמִדִּין מִמֶּנּוּ הַחֵטְא, וַאֲדַרְבָּא שֶׁלְּמִדִּין מִמֶּנּוּ דֶּרֶךְ הַתְּשׁוּבָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "אֲשֶׁר נָשִׂיא יֶחֱטָא" פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י אַשְׁרֵי הַדּוֹר כו'.

וּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר לְשׁוֹן סְלִיחָה בְּפָרָשַׁת "וְאִם כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ". מִמַּה נַּפְשָׁךְ, אִם הַפָּרָשָׁה מְדַבֶּרֶת בְּעֵדָה שְׁלֵמָה שֶׁחָטְאוּ כֻּלָּם מַמָּשׁ, אָז אֵין כָּאן מַחֲטִיאֵי הָרַבִּים, שֶׁהֲרֵי כֻּלָּם חָטְאוּ כְּאֶחָד, וְאִם הַפָּרָשָׁה מְדַבֶּרֶת בְּסַנְהֶדְרִין, כְּמוֹ שֶׁלָּמְדוּ מִגְּזֵרָה שָׁוָה דְּעֵדָה עֵדָה, אִם כֵּן הָעֵדָה לֹא חָטְאוּ כְּלוּם, כִּי כְּבָר צָוָה לָהֶם הקב"ה שֶׁיִּשְׁמְעוּ בְּקוֹל מוֹרֵיהֶם, וְאִם הֵמָּה חָטְאוּ וַיִּרְוּ הַמּוֹרִים בְּטָעוּת, אֵלֶּה הַצֹּאן מֶה עָשׂוּ. וְאִם כֵּן אֵין כָּאן מַחֲטִיאֵי הָרַבִּים. וְאִם נַפְשָׁךְ לוֹמַר שֶׁזֶּה נִקְרָא מַחֲטִיאֵי הָרַבִּים, נוֹכַל לוֹמַר שֶׁלְּכָךְ מְסַיֵּם וְאָמַר "חַטַּאת הַקָּהָל הִיא", לוֹמַר שֶׁאע"פ שֶׁנֶּאֱמַר "וְנִסְלַח לָהֶם", מִכָּל מָקוֹם אֵין זֶה סְלִיחָה, שֶׁהֲרֵי חַטַּאת הַקָּהָל הִיא, וְאוֹתוֹ רֹשֶׁם נִשְׁאַר קַיָּם, וּכְאִלּוּ אָמַר שֶׁהַכֹּל נִסְלָח לָהֶם חוּץ מִמַּה שֶּׁחַטַּאת הַקָּהָל הִיא, אוֹתוֹ חֵטְא נִשְׁאַר קַיָּם. וְכָל זֶה אַזְהָרָה גְּדוֹלָה לְמוֹרֵי הוֹרָאוֹת וְלִגְדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁיִּהְיוּ נִזְהָרִים בְּמַעֲשֵׂיהֶם בְּיוֹתֵר, כִּי שִׁגְגַת תַּלְמִיד עוֹלָה זָדוֹן, כִּי מַה שֶּׁהוּא עוֹשֶׂה בְּשׁוֹגֵג גּוֹרֵם שֶׁמִּמֶּנּוּ יִרְאוּ וְכֵן יַעֲשׂוּ בְּמֵזִיד, כִּי לֹא יֵדְעוּ שֶׁשִּׁגְגָה הִיא לָהֶם.

פרק ה

יז וְלֹא יָדַע וְאָשֵׁם וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ. רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: עָנֹשׁ הַכָּתוּב אֶת מִי שֶׁלֹּא יָדַע, קַל וָחֹמֶר אֶת מִי שֶׁיָּדַע. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אִם נַפְשְׁךָ לֵידַע מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת, צֵא וּלְמַד מִן אָדָם הָרִאשׁוֹן כו', הֵיאַךְ לוֹ מִן הַפִּגּוּלִין וְהַנּוֹתָרוֹת וְהַמִּתְעַנֶּה בְּיוֹם כִּפּוּרִים כו' (תו"כ ויקרא שסג). יֵשׁ לְהִתְבּוֹנֵן לָמָּה נָקַט דַּוְקָא שְׁלֹשָׁה אֵלֶּה, וְנִרְאֶה לְפִי שֶׁאָדָם הָרִאשׁוֹן הָיָה נִכְשָׁל בַּאֲכִילָה שֶׁל אִסּוּר, עַל כֵּן אָמַר בְּהֶפְכּוֹ, הַנִּזְהָר בַּאֲכִילָה שֶׁל אִסּוּר יֵשׁ שָׁלֹשׁ מַדְרֵגוֹת: כִּי הֵיאַךְ לוֹ מִן הַפִּגּוּלִין הוּא שֵׁם כּוֹלֵל לְכָל אֲכִילָה שֶׁל אִסּוּר כִּי פִּגּוּל הוּא, וְלֹא זוֹ שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל אֲכִילָה שֶׁל אִסּוּר כְּאָדָם הָרִאשׁוֹן, אֶלָּא אֲפִלּוּ מִן הַמֻּתָּר בְּפִיו אֵינוֹ אוֹכֵל כִּי אִם לְשֹׂבַע נַפְשׁוֹ לְקִיּוּם הַגּוּף לְבַד. וְאַחַר כָּךְ אָמַר: לֹא זוֹ שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל מוֹתָרוֹת, אֶלָּא אֲפִלּוּ מִן הַמֻּכָּרָחוֹת הוּא מִתְרַחֵק לְפָעָמִים, וְהוּא הַמִּתְעַנֶּה בְּיוֹם כִּפּוּרִים כְּדֵי לְמָרֵק חָמְרוֹ בְּכוּר עֲנִי, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. וּמִן הָאֲכִילָה תַּקִּישׁ גַּם אֶל שְׁאָר תַּשְׁמִישֵׁי הָאָדָם וּצְרָכָיו. וּמַה שֶּׁסָּמַךְ רַבִּי יוֹסֵי דְּבָרָיו לְפָרָשָׁה זוֹ, נִרְאֶה לִי שֶׁבָּא לְתָרֵץ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר "אָשֹׁם הוּא אָשֹׁם אָשַׁם לַה'", שְׁלֹשָׁה אֲשָׁמוֹת אֵלּוּ מַה טִּיבָם? אֶלָּא שֶׁבָּא לוֹמַר שֶׁאִם נָאְשַׁם בְּמַה שֶּׁאָכַל פִּגּוּל, קַל וָחֹמֶר שֶׁיֵּאָשֵׁם לֶאֱכֹל מוֹתָרוֹת מִן הַמֻּתָּר בְּפִיו, וְקַל וָחֹמֶר שֶׁלֹּא יִתְעַנֶּה. וּמִכְּלָל זֶה אַתָּה לָמֵד לְהִזָּהֵר בִּשְׁלָשְׁתָּן מַה שְׁכָרוֹ.

כא נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וּמָעֲלָה מַעַל בַּה׳. כָּאן הִקְדִּים חֵטְא לַמְּעִילָה, וּבְגֶזֶל הֶקְדֵּשׁ (בפסוק טו) הִקְדִּים מְעִילָה לַחֵטְא, לְפִי שֶׁפָּרָשָׁה זוֹ מְדַבֶּרֶת בְּכוֹפֵר מָמוֹן חֲבֵרוֹ וְאַחַר כָּךְ נִשְׁבָּע לַשֶּׁקֶר, וַהֲרֵי חֶטְא לַחֲבֵרוֹ חֵטְא אֶחָת, וְלַשָּׁמַיִם חֵטְאוֹ כְּפוּל, כִּי מִצַּד הַגְּזֵלָה עָבַר עַל מִצְוַת ה׳ וְאַחַר כָּךְ נִשְׁבַּע לַשֶּׁקֶר, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר **נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא** הֵיינוּ בַּעֲמִיתוֹ, **וּמָעֲלָה מַעַל בַּה׳** שְׁתֵּי מְעִילוֹת כָּאָמוּר. וּלְשׁוֹן מְעִילָה שְׁיָךְ בְּיוֹתֵר כְּלַפֵּי מַעְלָה, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשׁ״י אֵין מְעִילָה אֶלָּא שִׁנּוּי כוּ׳, כִּי טוֹב ה׳ לַכֹּל וְהוּא לֹא כִּגְמוֹל יָדוֹ הֵשִׁיב לוֹ, וְהוּא מְשַׁנֶּה וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה לוֹ. אֲבָל אֵצֶל בֶּן אָדָם אֵין שַׁיָּךְ לְשׁוֹן מְעִילָה, כִּי מָה טּוֹבָה הֵטִיב לוֹ בְּפִקָּדוֹן אוֹ בְּגֶזֶל. אֲבָל בְּגֶזֶל הַקֹּדֶשׁ הִקְדִּים מְעִילָה, כִּי מִיָּד כְּשֶׁאָכַל וְנֶהֱנָה מִן הַהֶקְדֵּשׁ מָעַל בַּה׳, כִּי שָׁלַח יָדוֹ בְּשֶׁלְהֶן גְּבוֹהַּ. וְכָפַל הַמְּעִילָה לְרַבּוֹת הַנֶּהֱנֶה בְּלֹא אֲכִילָה כְּפֵרֵשׁ רַשׁ״י. וְאַחַר כָּךְ אָמַר ״וְחָטְאָה״, כִּי חֶטְא גַּם לָאָדָם, כִּי גָּזַל חֵלֶק הַכֹּהֲנִים, כִּי מִן הַקָּדָשִׁים הֵמָּה יִקְחוּ חֶלְקָם.

וְעַל צַד הֶרֶמְז אָמַר ״נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וּמָעֲלָה מַעַל בַּה׳ וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ בְּפִקָּדוֹן״ כִּי בְּכָל לַיְלָה הָאָדָם מַפְקִיד רוּחוֹ בְּיַד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַנְּשָׁמָה חַיֶּבֶת לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כִּי עַל יְדֵי הָעֲוֹנוֹת הִיא נִרְדֶּפֶת עַד חוֹבָה, מִכָּל מָקוֹם אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְעַכֵּב פִּקָּדוֹנוֹ וּמַחֲזִירוֹ לוֹ כְּעֵין שֶׁנְּתָנָהּ לוֹ. וְזֶה הַמְכַחֵשׁ בְּפִקְדוֹן חֲבֵרוֹ אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ חַיָּב לוֹ, לֹא כִּגְמוֹל יָדוֹ הֵשִׁיב לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וּלְפִי זֶה הַנֶּפֶשׁ הַחוֹטֵאת בְּפִקְדוֹן חֲבֵרוֹ מוֹעֵל בַּשְּׁלִישִׁי דְּהַיְנוּ בַּה׳, אֲשֶׁר צִוָּה לוֹ לְהַחֲזִיר פִּקְדוֹנוֹ.

כג וְהָיָה כִּי יֶחֱטָא וְאָשֵׁם. פֵּרֵשׁ רַשׁ״י: כְּשֶׁיַּכִּיר בְּעַצְמוֹ לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה כוּ׳, כִּי כָּל חוֹטֵא לְעוֹלָם לֹא יָשִׁים אָשָׁם נַפְשׁוֹ, וְדֶרֶךְ אִישׁ יָשָׁר בְּעֵינָיו, כִּי הוּא מוֹרֶה לְעַצְמוֹ הֶתֵּר בְּכָל דְּרָכָיו לוֹמַר שֶׁזֶּה חַיָּב לוֹ מִמָּקוֹם אַחֵר לְפִי דִּמְיוֹנוֹ, אוֹ נִדְמֶה לוֹ כִּי עָשָׂה לוֹ אֵיזֶה עָוֶל, עַל כֵּן הוּא מְעַכֵּב פִּקָּדוֹנוֹ. לְפִיכָךְ בַּיּוֹם שֶׁיָּשִׁים אָשָׁם בְּנַפְשׁוֹ וְיַכִּיר טָעוּתוֹ וְכִי לֹא טוֹב עָשָׂה בְּעַמָּיו, זֶהוּ שֶׁאָמַר ״וְאָשֵׁם״, שֶׁיְּאַשִּׁים אֶת עַצְמוֹ, וּמוֹרֶה גַּם הוּא יוֹרֶה אִסּוּר לְעַצְמוֹ עַל יְדֵי שֶׁיַּכִּיר בַּחֲטָאָיו, וְאָז וַדַּאי יִתֵּן אֶל לִבּוֹ לְשׁוּב בִּתְשׁוּבָה. ״וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזָל״ – לֹא שֶׁיְּשַׁלֵּם דְּמֵי הַגְּזֵלָה, אֶלָּא אֶת אֲשֶׁר גָּזַל בְּעֵינוֹ. ״וְשִׁלַּם אוֹתוֹ בְּרֹאשׁוֹ״ וְגוֹ׳ – כִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְוַתֵּר עַל שֶׁלּוֹ וְאֵינוֹ מַקְפִּיד אִם יְאַחֵר זְמַן הֲבָאַת אֵיל אֲשָׁמוֹ לַה׳, עַל כֵּן צִוָּה לוֹ לְהַקְדִּים תַּשְׁלוּמִין לְאָדָם לִתֵּן לוֹ בְּרֹאשׁ אֶת כָּל שֶׁלּוֹ, וְאַחַר כָּךְ יָבִיא אֲשָׁמוֹ עַל הַשְּׁבוּעָה. ״וַחֲמִשִׁיתָיו יוֹסֵף עָלָיו״ – עַל שֶׁהָיוּ מְעוֹתָיו בְּטֵלִים אֶצְלוֹ.

וְעִנְיַן הַחֹמֶשׁ הוּא, לְפִי שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹתֵן אֶל הָאָדָם זָהָב וְרֹב פְּנִינִים כְּדֵי שֶׁיְּבַזְבֵּז וְיִתֵּן מִשֶּׁלּוֹ לְשֵׁם ה׳ לַעֲנְיֵי עַמּוֹ, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (כתובות נ) הָרוֹצֶה לְבַזְבֵּז אַל יְבַזְבֵּז יוֹתֵר מֵחֹמֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כח כב) ״עַשֶּׂר אֲעַשְּׂרֶנּוּ לָךְ״, וְעִשּׂוּרָא בַּתְרָא כְּעִשּׂוּרָא קַמָּא. וְזֶה הָאִישׁ לֹא זוֹ שֶׁלֹּא בִּזְבֵּז לְתֹת מְמוֹנוֹ חֹמֶשׁ לְצֹרֶךְ הֶקְדֵּשׁ אוֹ לְפַרְנָסַת חֲבֵרוֹ, אֶלָּא אַדְרַבָּא גָּזַל מִשֶּׁל הֶקְדֵּשׁ אוֹ מִשֶּׁל חֲבֵרוֹ, עַל כֵּן הַדִּין נוֹתֵן לְהַעֲנִישׁוֹ בְּתוֹסֶפֶת חֹמֶשׁ, כִּי גְּזֵלַת הַגֵּרֶן יְכַפֵּר בַּהֲשָׁבַת הַגְּזֵלָה, וּמַה שֶּׁלֹּא נָתַן הַחֹמֶשׁ יְכַפֵּר לוֹ בְּמַה שֶּׁיּוֹסִיף חֹמֶשׁ.

פרק ו

ב צַו אֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו לֵאמֹר. אֵין צַו אֶלָּא זְרִיזוּת מִיָּד וּלְדוֹרוֹת. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, בְּיוֹתֵר צָרִיךְ הַכָּתוּב לְזָרֵז בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֶסְרוֹן כִּיס. אֵין זְרִיזוּת כִּי אִם בְּמָקוֹם עֲצָלָה, וּכְתִיב (משלי יט טו) ״עַצְלָה תַּפִּיל תַּרְדֵּמָה״, וּכְתִיב (שם ו ט) ״עַד מָתַי עָצֵל תִּשְׁכָּב״. וְכָאן הוּא מְצֻוֶּה שֶׁיִּתְעַסֵּק בִּיקִידַת אֵשׁ כָּל הַלַּיְלָה עַד הַבֹּקֶר, וְיֵשׁ לָחוּשׁ שֶׁמִּצַּד הָעֲצָלָה הַמְצוּיָה בָּאָדָם יָבֹא לִידֵי תַּרְדֵּמָה וְיִקָּלְקֵל הַקָּרְבָּן, עַל כֵּן הוּא צָרִיךְ זְרִיזוּת. וְדוּגְמָא לָזֶה פֵּרֵשׁ הָרַא״ם בְּעִנְיַן חֶסְרוֹן כִּיס, שֶׁאִפְשָׁא צַעַר טוּבָא בִּיקִידַת הָאֵשׁ כָּל הַלַּיְלָה יוֹתֵר מִצַּעֲרוֹ שֶׁל חֶסְרוֹן כִּיס. וּמִכָּאן לָמְדוּ רז״ל (שבת כ.) לוֹמַר שֶׁפְּתָם כֹּהֲנִים זְרִיזִים הֵם, כִּי הַכָּתוּב זֵרְזָם בְּאָמְרוֹ ״צַו אֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו לֵאמֹר״ לְדוֹרוֹת, שֶׁכֻּלָּם יִהְיוּ מְזֹרָזִים בָּעֲבוֹדָה וְיַעֲבִירוּ שֵׁנָה מֵעֵינֵיהֶם וּתְנוּמָה מֵעַפְעַפֵּיהֶם, וְיִתְעַסְּקוּ בָּעֲבוֹדָה כָּל הַלַּיְלָה עַד הַבֹּקֶר.

וּבְעִנְיַן חֶסְרוֹן כִּיס הָאָמוּר כָּאן רַבּוּ הַדְּעוֹת, וְאוֹסִיף לֶקַח טוֹב מִשֶּׁלִּי. לְפִי שֶׁהָעוֹלָה מְכַפֶּרֶת עַל הִרְהוּר הַלֵּב, וּמָצִינוּ בַּיְרוּשַׁלְמִי (תרומות ח סוף הלכה ד) מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי יוֹחָנָן דַּאֲבַד לֵיהּ כִּיסֵיתֵיהּ וּבְעוֹן מִגֵּיהּ אוֹרַיְיתָא וְלָא יְדַע, אָמְרִין לֵיהּ וְכִי מִפְּנֵי דְּאָבְדָה כִּיסֵיתָךְ אָבְדָה דַּעְתָּךְ, אָמַר לְהוּ דַּעְתָּא בְּלִבָּא תַּלְיָא וְלִבָּא בְּכִיסָא תַּלְיָא. מִכָּאן רָאָיָה שֶׁחֶסְרוֹן כִּיס יְהוֹלֵל חָכָם וְיֹאבֵד לֵב מַתָּנָה אֲשֶׁר נָתַן לוֹ אֱלֹהִים לַחְשׁוֹב בַּחֲרוּשָׁת עֵץ חַיִּים, וְהִשִּׁיאוֹ לִבּוֹ לַחְשׁוֹב וּלְהַרְהֵר בַּעֲבֵרָה. וְאִם לֹא עָשָׂה הַכֹּהֵן קָרְבָּן זֶה כַּמִּשְׁפָּט צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת אַחֵר, וְהָרִאשׁוֹן בָּטֵל וְאָבֵד, כָּךְ פֵּרֵשׁ בַּחִזְקוּנִי. וְעַל יְדֵי חֶסְרוֹן כִּיס זֶה יֹאבַד דַּעְתּוֹ וְלִבּוֹ וְיָבֹא לִידֵי הִרְהוּר עֲבֵרָה, וְאָז לֹא יִהְיֶה גַּם הַקָּרְבָּן הַשֵּׁנִי כַּפָּרָה עַל הַהִרְהוּר, שֶׁהֲרֵי הוּא מִצְוָה הַבָּאָה בַּעֲבֵרָה, וְאֵיךְ יְכַפֵּר עַל הַהִרְהוּר וַהֲרֵי הַקָּרְבָּן מוֹסִיף לוֹ הִרְהוּר עֲבֵרָה עַל יְדֵי חֶסְרוֹן כִּיס. לְפִיכָךְ הַכֹּהֵן צָרִיךְ זְרִיזוּת בְּיוֹתֵר בְּקָרְבַּן הָעוֹלָה דַּוְקָא.

דָּבָר אַחֵר, לְפִי שֶׁכָּל פָּרָשָׁה זוֹ צִוּוּי אֶל הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר לְדוֹרוֹת, לְלַמְּדָם זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה וְתוֹרַת הַחַטָּאת, וְכֵן כָּל תּוֹרַת הַקָּרְבָּנוֹת. וְהַלְמוּד מִסְתָּמָא הוּא בְּחִנָּם, כְּאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נדרים לז) מָה אֲנִי בְּחִנָּם, אַף אַתֶּם בְּחִנָּם. וְעוֹד שֶׁהַכֹּהֲנִים מִסְתָּמָא אֵינָן עֲשִׁירִים, כִּי אֵין לָהֶם חֵלֶק בָּאָרֶץ, וַאֲרוּחָתוֹ דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ מִן שֻׁלְחַן גְּבוֹהַּ. וּמֵחֲמַת חֶסְרוֹן כִּיס שֶׁבָּהֶם, חָיְישִׁינַן שֶׁמָּא יֹאבְדוּ דַּעְתָּם הַתְּלוּיָה בַּכִּיס. עַל כֵּן בָּא לְזָרְזָם וְאָמַר ״צַו אֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו לֵאמֹר״, הֵיינוּ לֵאמֹר לְדוֹרוֹת וּלְלַמְּדָם זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה, וְכֵן כָּל ״זֹאת תּוֹרַת״ הַנֶּאֱמָרִים בְּכָל הַפָּרָשָׁה. כִּי הַכֹּל תּוֹרַת כֹּהֲנִים הוּא, וְשִׁפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ דַעַת

וְתוֹרָה יְבַקְּשׁוּ מִפִּיהוּ (מלאכי ב ז). עַל כֵּן בָּא לְזָרְזָם לְחַזֵּק לִבָּם בְּתוֹרַת ה׳ לְלַמְּדָם לְדוֹרוֹת, וְשֶׁלֹּא יִקְרֶה לָהֶם כְּדֶרֶךְ שֶׁקָּרָה לְרַבִּי יוֹחָנָן, שֶׁבָּעוּ מִנִּיהּ אוֹרַיְתָא וְלֹא יָדַע, אֶלָּא כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (חגי ב יא) ״שְׁאַל נָא אֶת הַכֹּהֲנִים תּוֹרָה״ וְגוֹ׳, וְכִדְשָׁמוּאֵל דְּאָמַר לֹא אִשְׁתַּבַּשׁ כָּהֲנֵי (פסחים יז.).

אֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו. בְּכָל סֵדֶר וַיִּקְרָא לֹא הֻזְכַּר אַהֲרֹן כִּי אִם בְּנֵי אַהֲרֹן, וְאָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ שֶׁרִחֲקוֹ הקב״ה בַּעֲבוּר עֲוֹן הָעֵגֶל וּמֹשֶׁה קֵרְבוֹ בִּתְפִלָּתוֹ וְאָמַר: בּוֹר שְׁנוּאָה וּמֵימֶיהָ חֲבִיבִין כו׳ כִּדְאִיתָא בַּיְלְקוּט (צו תע ט). וְטַעְמוֹ שֶׁל דָּבָר, כִּי כָּל הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁל פָּרָשַׁת וַיִּקְרָא מְדַבְּרִים עַל הָרֹב מֵאוֹתָן הַקָּרְבָּנוֹת הַבָּאִים עַל הַחֵטְא, וְאִלּוּ לֹא חָטְאוּ בָּעֶגֶל לֹא הָיוּ צְרִיכִים לְאוֹתָן קָרְבָּנוֹת כְּלָל, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ז כב) ״כִּי לֹא דִבַּרְתִּי אֶת אֲבוֹתֵיכֶם בְּיוֹם הוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם עַל דִּבְרֵי עוֹלָה וָזָבַח״. וְאָמְרוּ הַמְפָרְשִׁים, דַּוְקָא בְּיוֹם הוֹצִיאִי אוֹתָם לְקֹדֶם שֶׁחָטְאוּ בָּעֶגֶל לֹא צִוִּיתִים עַל דִּבְרֵי עוֹלָה וָזָבַח, אֲבָל אַחַר שֶׁחָטְאוּ בָּעֶגֶל צִוִּיתִים עַל מִשְׁכָּן וְקָרְבָּנוֹת כִּי הָיוּ צְרִיכִים אָז לְכַפָּרוֹת. וּלְפִי שֶׁאַהֲרֹן שֶׁעָשָׂה הָעֵגֶל הָיָה סִבָּה אֶל הַקָּרְבָּנוֹת, עַל כֵּן נִתְרַחֵק מֵעֲשֵׂיתָם, כִּי אֵין קָטֵגוֹר נַעֲשֶׂה נָגֵזוֹר, עַד שֶׁקֵּרְבוֹ מֹשֶׁה בִּתְפִלָּתוֹ וְאָמַר: לָעֲצִים חָלַקְתָּ כָּבוֹד בִּשְׁבִיל בְּנֵיהֶם, כְּדִתְנַן (תמיד כט.) ״כָּל הָעֲצִים כְּשֵׁרִים לַמַּעֲרָכָה חוּץ מִשֶּׁל זַיִת וְגֶפֶן״ וְכוּ׳, וְהוּא לְפִי שֶׁמַּקְרִיבִים עַל הַמִּזְבֵּחַ יַיִן וְשֶׁמֶן הַתּוֹלָדוֹת, עַל כֵּן נִצּוֹלוּ הָעֵצִים שֶׁהֵם אֲבִיהֶם שֶׁלֹּא יִשְׁרְפוּ בַּמַּעֲרָכָה, כָּךְ אַהֲרֹן יִהְיֶה נִצּוֹל בִּשְׁבִיל בָּנָיו, כִּי אָמַר ה׳ לְהַשְׁמִיד כָּל פְּרִיוֹ, וְהוֹעִילָה תְּפִלַּת מֹשֶׁה לַחֲצָאִין, וּבַעֲבוּר הַחֵצִי שֶׁנִּשְׁרְפוּ יָצָא אֲבִיהֶם בְּדִימוֹס. וְהקב״ה הוֹדִיעַ דְּרָכָיו לְמֹשֶׁה שֶׁכָּךְ יִהְיֶה שֶׁיִּתְקַדֵּשׁ הַבַּיִת בְּבָנָיו שֶׁל אַהֲרֹן, וְעַל זֶה בָּנָה מֹשֶׁה יְסוֹד תְּפִלָּה זוֹ.

זֹאת תּוֹרַת הָעֹלָה הִוא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָה. ״הִוא הָעוֹלָה״ מְיֻתָּר לְגַמְרֵי, וְהִסְכִּימוּ הַמְפָרְשִׁים לוֹמַר שֶׁבָּא לְהוֹדִיעַ שֶׁכָּל הָעוֹסֵק בְּתוֹרַת עוֹלָה כְּאִלּוּ הִקְרִיב עוֹלָה, וְעַל זֶה אָמַר ״זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה״, הָעוֹסֵק בְּתוֹרַת הָעוֹלָה הִוא הָעוֹלָה, זֶהוּ טוֹב כְּמוֹ הַקָּרֻבַת הָעוֹלָה עַצְמָהּ, וְ״הִיא״ קָרִינַן, ״הוּא״ מוּסָב עַל סֵפֶר הַתּוֹרָה, כִּי סֵפֶר לְשׁוֹן זָכָר וְתוֹרָה לְשׁוֹן נְקֵבָה, עַל כֵּן נֶאֱמַר ״הוּא הָעוֹלָה״ וְקָרִינַן ״הִיא״.

וְיֵשׁ אוֹמְרִים ״הִוא הָעוֹלָה״, שֶׁנִּחְשָׁב לוֹ עֵסֶק הַתּוֹרָה שֶׁנִּקְרֵאת תּוּשִׁיָּה, שֶׁמַּתְּשֶׁת כֹּחוֹ שֶׁל אָדָם, כְּאִלּוּ הִקְרִיב הוּא אֶת עַצְמוֹ לְעוֹלָה. וְאַל תִּתְמַהּ שֶׁעֵסֶק הַתּוֹרָה דּוֹמֶה לְהַקָּרֵבַת עוֹלָה עַל דֶּרֶךְ הַצָּבָרָה, שֶׁהֲרֵי בֶּאֱמֶת אֵין כָּאן לֹא מוֹקֵד אֵשׁ וְלֹא מִזְבֵּחַ, תַּלְמוּד לוֹמַר ״עַל מוֹקְדָה עַל הַמִּזְבֵּחַ״, כִּי אֵשׁ הַתּוֹרָה אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ דּוֹמָה לְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ. וְהוֹדִיעַ לָנוּ הַכָּתוּב שֶׁזְּמַן הָעוֹלָה ״כָּל הַלַּיְלָה עַד הַבֹּקֶר״, וְעוֹד שֶׁ״עַד הַבֹּקֶר״ מְיֻתָּר, לְלַמֵּד דַּעַת אֶת הָעָם עַל צַד הֶרֶמֶז, כְּמוֹ שֶׁזְּמַן הָעוֹלָה כָּל הַלַּיְלָה עַד הַבֹּקֶר, כָּךְ הַזְּמַן הַמּוּכָן לָזֶה שֶׁהָעוֹסֵק בְּתוֹרַת עוֹלָה דּוֹמֶה כְּאִלּוּ הִקְרִיב עוֹלָה הוּא בְּזְמַן הַגָּלוּת שֶׁנִּמְשַׁל לַלַּיְלָה, כִּי אָז צְרִיכִים יִשְׂרָאֵל לְשַׁלֵּם פָּרִים שִׂפְתוֹתֵיהֶם. וְ״עַד הַבֹּקֶר״ וְלֹא עַד בְּכְלָל, כִּי בִּזְמַן שֶׁיַּעֲלֶה בָּקָרָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל אָז יַעֲלוּ עַל מִזְבַּח ה׳ פָּרִים מַמָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים נא יז) ״ה׳ שְׂפָתַי״ וְגוֹ׳, וְאֵימָתַי אֲנִי מְבַקֵּשׁ שֶׁתְּקַבֵּל נִיב שְׂפָתַי, ״כִּי לֹא תַחְפֹּץ זֶבַח וְאֶתְּנָה״ (תהלים נא יח). וּלְשׁוֹן ״כִּי״ מוֹרֶה עַל הַזְּמַן, וְרָצָה לוֹמַר כִּי יִהְיֶה זְמַן שֶׁלֹּא תַחְפֹּץ זֶבַח, וְעַל אוֹתוֹ זְמַן אֲנִי מְבַקֵּשׁ שֶׁתְּקַבֵּל אֲרֶשֶׁת שְׂפָתַי בִּמְקוֹם הַקָּרְבָּן, כִּי ע״י הָעֵסֶק בְּתוֹרַת הַקָּרְבָּנוֹת יָבֹא הָאָדָם גַּם כֵּן לִידֵי רוּחַ נִשְׂבָּרָה. זֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (שם יט) ״זִבְחֵי אֱלֹהִים רוּחַ נִשְׁבָּרָה לֵב נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה אֱלֹהִים לֹא תִבְזֶה״. וּמִדְּקָאָמַר ״לֹא תִבְזֶה״ שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁעֵסֶק הַקָּרְבָּן עַצְמוֹ נִבְחַר לַה׳ יוֹתֵר מִן הָעֵסֶק בְּתוֹרַת עוֹלָה. וּמַה שֶּׁאָמַר ״זֹאת תּוֹרַת הָעֹלָה הִוא הָעֹלָה״, הַיְנוּ דַּוְקָא ״כָּל הַלַּיְלָה״, בַּגָּלוּת כְּשֶׁאֵין זֶבַח וּמִנְחָה, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר אַחַר כָּךְ (שם כ-כא) ״הֵיטִיבָה בִרְצוֹנְךָ אֶת צִיּוֹן וְגוֹ׳ אָז תַּחְפֹּץ זִבְחֵי צֶדֶק אָז יַעֲלוּ עַל מִזְבַּחֲךָ פָּרִים״.

וְיָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר (ירמיה ז כא) ״עוֹלוֹתֵיכֶם סְפוּ עַל זִבְחֵיכֶם וְאִכְלוּ בָשָׂר״, שֶׁהַנָּבִיא מוֹכִיחָם שֶׁיָּבוֹאוּ בֵּית ה׳ בְּעוֹלוֹת וּשְׁלָמִים, שֶׁהַבָּשָׂר נֶאֱכָל לַבְּעָלִים, וְאַל תְּסַבְּבוּ חֲרֵבַן הַבַּיִת וּבְטוּל הַקָּרְבָּנוֹת, וְאַל תִּשָּׁעֲנוּ עַל מִשְׁעֶנֶת קָנֶה רָצוּף אַהֲבָה לוֹמַר שֶׁיְּכוֹלִים אָנוּ לִפְטֹר עַצְמֵנוּ מִן הַקָּרְבָּנוֹת בְּדִבְרֵי עוֹלָה וָזָבַח, וְהַיְנוּ שִׂיחַ שִׂפְתוֹתֵינוּ, ״כִּי לֹא דִבַּרְתִּי אֶת אֲבוֹתֵיכֶם וְלֹא צִוִּיתִים בְּיוֹם הוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל דִּבְרֵי עוֹלָה וָזָבַח״ (שם ז כב), דַּוְקָא עַל הַדְּבָרִים שֶׁל עוֹלָה וָזָבַח לֹא צִוִּיתִי בְּיוֹם הַגְּאֻלָּה, דְּהַיְנוּ בְּיוֹם הוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, כִּי זֶה בָּקָרָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְהַכָּתוּב שֶׁאוֹמֵר ״זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה הִוא הָעוֹלָה״ דַּוְקָא ״כָּל הַלַּיְלָה עַד הַבֹּקֶר״ וְלֹא עַד בְּכְלָל, כִּי הַבֹּקֶר זְמַן לְקָרְבָּן מַמָּשׁ. וְאָמַר ״וְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ״, אִם בִּסְתָם אֵשׁ הוּא מְדַבֵּר, רוֹצֶה לוֹמַר תּוּקַד בּוֹ בָּאָדָם הַמַּקְרִיב הַקָּרְבָּן, כִּי אֵשׁ קְדֻחָה בְּאַפּוֹ מִצַּד הֱיוֹתוֹ נִבְהָל וְנִרְתָּע לַאֲחוֹרָיו לוֹמַר מַה זֶּה עָשִׂיתִי כִּי הֲרֵעוֹתִי מַעֲשַׂי וְקִפַּחְתִּי חַיַּי, כִּי הָיִיתִי רָאוּי לְכָל הַדִּינִין הַלָּלוּ, וְנִמְצָא שֶׁאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ פּוֹעֵל בּוֹ וְגוֹרֵם לוֹ לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה. וְאִם בְּאֵשׁ דָּת הַתּוֹרָה יְדַבֵּר, פָּשׁוּט שֶׁהוּא תּוּקַד בּוֹ מַמָּשׁ, וְשׁוֹרֵף בּוֹ כָּל מַחֲשָׁבָה רָעָה וְכָל הַבַּהֲמִיּוּת שֶׁבּוֹ.

וְעַל צַד הֶרֶמֶז שֶׁהַזְכִּיר חֶשְׁכַּת הַגָּלוּת שֶׁנִּמְשַׁל לַלַּיְלָה, וּבְעֶצֶם הַזְּמַן הַהוּא מִמְּרוֹם שָׁלַח ה׳ אֵשׁ בְּיַעֲקֹב, וְיֵשׁ לְחוּשׁ פֶּן חָס וְשָׁלוֹם מִנֶּפֶשׁ וְעַד בָּשָׂר יְכַלֶּה, וְאֵיזֶה הַבֹּקֶר אֲשֶׁר אָמַר, עַל כֵּן אָמַר שֶׁאֵשׁ שֶׁל מַעְלָה שׁוֹרֵף וְאֵינוֹ מְכַלֶּה, כִּי אֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ בְּיִשְׂרָאֵל, כִּי כָּל אֵשׁ שֶׁלְּמַעְלָה כָּךְ טִבְעוֹ שֶׁשּׁוֹרֵף וְאֵינוֹ מְכַלֶּה, וְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ יוֹכִיחַ, וּכְאָמְרוּ רז״ל (חגיגה כז) פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל אֵין אֵשׁ שֶׁל גֵּיהִנֹּם שׁוֹלֶטֶת בָּהֶם, קַל וָחֹמֶר מִמִּזְבֵּחַ הַזָּהָב שֶׁלֹּא הָיָה עָלָיו כִּי אִם כְּעֹבִי דִּינָר זָהָב וְלֹא נִשְׂרַף, קַל וָחֹמֶר אִלּוּ שֶׁמְּלֵאִים מִצְוֹת כְּרִמּוֹן. וּמַסִּיק בַּתַּנְחוּמָא (שמות טו) שֶׁאֵשׁ שֶׁל מַעְלָה כָּךְ טִבְעוֹ, שֶׁשּׁוֹרֵף וְאֵינוֹ מְכַלֶּה, וּרְאָיָה מִן אֵשׁ דִּסְנֶה, כִּי הַסְּנֶה אֵינֶנּוּ אֹכֶל, וְזֶה לְמוּד נִפְלָא עַל מַה שֶּׁכָּתוּב ״מִמָּרוֹם שָׁלַח ה׳ אֵשׁ״, לוֹמַר לְךָ אִשִּׁיו מִשּׁוּם חֲצִיו, כִּי חֲצִיו כָּלִים וְיִשְׂרָאֵל אֵינָן כָּלִים, כָּךְ אִשָּׁיו אֲשֶׁר שָׁלַח ה׳, מִמָּרוֹם הוּא וְלֹא יִבְעַר בָּם לְכַלּוֹתָם, אֶלָּא אֵשׁ הַדּוֹמָה לְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ עַד הַבֹּקֶר, עַד שֶׁיַּעֲלֶה בָּקָרָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

וּמַה שֶּׁאָמְרוּ ״כָּל הַלַּיְלָה עַד הַבֹּקֶר״ רָמְז לִזְמַן הַגְּלוּת, פֵּרוּשׁ זֶה מֻכְרָח מִן הַמִּדְרָשׁ שֶׁמַּסִּיק בַּיַּלְקוּט: ״זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה״, אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר יוּדָן: מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁכִּבְּדוֹ אוֹהֲבוֹ בְּחָבִית שֶׁל יַיִן וְכַלְכָּלָה שֶׁל תְּאֵנִים. אָמַר לוֹ הַמֶּלֶךְ: זוֹ הִיא דּוֹרוֹן?! אָמַר לֵיהּ: אֲדוֹנִי הַמֶּלֶךְ, לְפִי שָׁעָה כִּבַּדְתִּיךָ, אֲבָל כְּשֶׁתִּכָּנֵס לְפָלְטִין אַתָּה יוֹדֵעַ בַּמֶּה אֲנִי מְכַבְּדֶךָ. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: ״זֹאת תּוֹרַת הָעֹלָה הִוא הָעוֹלָה״ בְּתְמִיהָה, אָמַר לָפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לְפִי שָׁעָה הִקְרַבְתִּי אוֹתָהּ, אֲבָל כְּשֶׁתִּיטִיב בִּרְצוֹנְךָ אֶת צִיּוֹן וְתִבָּנֶה חוֹמוֹת יְרוּשָׁלַיִם, אָז תַּחְפֹּץ זִבְחֵי צֶדֶק עוֹלָה וְכָלִיל.

וְקָשֶׁה עַל מִדְרָשׁ זֶה, הֵיכָן רָמוּז בַּפָּסוּק תְּשׁוּבָה זוֹ, כִּי הַקֻּשְׁיָא כָּאן וְהַתְּשׁוּבָה בְּסֵפֶר תְּהִלִּים (נא כ-כא). אֶלָּא וַדַּאי שֶׁבַּעַל מִדְרָשׁ זֶה סָמַךְ עַל יִתּוּר ״עַד הַבֹּקֶר״ הַנֶּאֱמָר כָּאן, וְדָרַשׁ שֶׁמֹּשֶׁה הֵשִׁיב לְהקב״ה דֵּוְקָא כָּל הַלַּיְלָה, בָּעוֹלָם הַזֶּה הַנִּמְשָׁל לְלַיְלָה, תִּקַּבֵּל זֶה, וְעַד הַבֹּקֶר, לִזְמַן הַגְּאֻלָּה כְּשֶׁיַּעֲלֶה בְּקֶרֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, דְּהַיְנוּ כְּשֶׁתֵּטִיב בִּרְצוֹנְךָ אֶת צִיּוֹן וְלֹא עַד בְּכְלָל, כִּי אָז תַּחְפֹּץ זִבְחֵי צֶדֶק. וְנָקֵט אַגַּב שִׁטְפֵּהּ לְשׁוֹן הַפָּסוּק שֶׁבִּתְהִלִּים, אֲבָל כָּל תְּשׁוּבָה זוֹ הוֹצִיא מִן יִתּוּר ״עַד הַבֹּקֶר״. וְכַוָּנַת הַמַּאֲמָר הוּא שֶׁהָעוֹלָה שֶׁל הָעוֹלָם הַזֶּה בָּאָה עַל חֵטְא הַהִרְהוּר, וְכִי זֶה כְּבוֹד לַה׳ שֶׁיֵּחָטֵא וְיָבִיא קָרְבָּן, כִּי יוֹתֵר הָיָה טוֹב שֶׁלֹּא יֵחָטֵא וְלֹא יָבִיא קָרְבָּן, כִּי קָרְבָּן זֶה אֵינוֹ דּוֹרוֹן כְּלָל אֶלָּא תַּשְׁלוּם הַחֵטְא, וְכִי מְכַבְּדִים אֶת הַמֶּלֶךְ בְּתַשְׁלוּם חוֹבוֹ?! וְעַל כֵּן הֵבִיא מָשָׁל מִן הַתְּאֵנִים וְיַיִן, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ט י) ״כַּעֲנָבִים בַּמִּדְבָּר מָצָאתִי יִשְׂרָאֵל כְּבִכּוּרָה בִתְאֵנָה״, כִּי בַּמִּדְבָּר הָיוּ יִשְׂרָאֵל חוֹטְאִים וְרָעִים מִתּוֹכָם וּמִבָּרָם, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בע״ה בְּפָסוּק (במדבר יא ד) ״וְהָאסַפְסֻף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ הִתְאַוּוּ תַּאֲוָה״ ע״ש, וּבָזֶה הִמְשִׁילָם לַעֲנָבִים שֶׁנִּרְאִין יָפִים מִבַּחוּץ וּבְתוֹכָם פְּסֹלֶת וְגַרְעִינִין, וְהַתְּאֵנִים יֵשׁ לָהֶם עֹקֶץ מִבַּחוּץ, כְּדְמַסִּיק בַּיַּלְקוּט פָּרָשַׁת לֶךְ לְךָ (טז פ) בְּעִנְיַן הַמִּילָה: מָה הַתְּאֵנָה אֵין בָּהּ פְּסֹלֶת כִּי אִם עֻקְצָהּ כו׳, וְהַיַּיִן הוּא אַחַר הַסָּרַת הַפְּסֹלֶת שֶׁמִּתּוֹכוֹ, וְכַלְכָּלָה שֶׁל תְּאֵנִים הוּא אַחַר שֶׁחָתְכוּ הָעֻקְצִין, וְהִמְשִׁיל אֲלֵיהֶם הַקָּרְבָּנוֹת הַמְכַפְּרִים בְּעַד חֵטְא הַמַּעֲשֶׂה וְהִרְהוּר שֶׁמִּבַּיִת וּמִחוּץ. וּבָאָה הַתְּשׁוּבָה עַל זֶה: כָּל הַלַּיְלָה, בָּעוֹלָם הַזֶּה, בְּעוֹד הֱיוֹת הָאָדָם מְסֻבָּךְ בְּחֶשְׁכַת חָמְרוֹ, אָז אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יֶחֱטָא, דַּוְקָא כָּל זְמַן הֱיוֹתוֹ בָּאָרֶץ מְחֻבָּר בַּחֶלֶק הָאַרְצִי הַחָמְרִי שֶׁבּוֹ. אָמְנָם כְּשֶׁיַּעֲלֶה בֹּקֶר הַגְּאֻלָּה, אָז יוּסַר לֵב הָאֶבֶן מִקִּרְבּ יִשְׂרָאֵל, אָז תַּחְפֹּץ זִבְחֵי צֶדֶק עוֹלָה וְכָלִיל, לֹא עוֹלָה עַל חַטָּאת אֶלָּא שְׁלֵמִים וְעוֹלַת נְדָבָה הַבָּאִים דֶּרֶךְ צְדָקָה וְדוֹרוֹן, אָז יַעֲלוּ לְרָצוֹן פָּרִים הַבָּאִים דֶּרֶךְ צְדָקָה וְדוֹרוֹן. וְזֶה פֵּרוּשׁ יָקָר.

עַל מוּקְדָּה עַל הַמִּזְבֵּחַ וְגוֹ׳. שֶׁלֹּשׁ יְקִידוֹת נִזְכְּרוּ בַּפָּרָשָׁה. וּמהרי״א פֵּרֵשׁ שֶׁהֵם כְּנֶגֶד שָׁלֹשׁ תְּפִלּוֹת, כִּי הַתְּפִלּוֹת כְּנֶגֶד הַתְּמִידִים תִּקָּנוּם: תְּפִלַּת הַשַּׁחַר כְּנֶגֶד תָּמִיד הַשַּׁחַר, וּתְפִלַּת מִנְחָה כְּנֶגֶד תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם, וּתְפִלַּת עַרְבִית כְּנֶגֶד אֵיבָרִים וּפְדָרִים שֶׁזְּמַנָּם כָּל הַלַּיְלָה. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר ״עַל מוּקָדָה עַל הַמִּזְבֵּחַ כָּל הַלַּיְלָה עַד הַבֹּקֶר״ כְּנֶגֶד תְּפִלַּת עַרְבִית שֶׁזְּמַנָּהּ כָּל הַלַּיְלָה עַד הַבֹּקֶר, וְעַל זֶה אָמַר ״וְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ״. וְאַחַר כָּךְ אָמַר ״וְהָאֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ וּבְעֵר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן עֵצִים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר״, כְּנֶגֶד תְּפִלָּה שֶׁל שַׁחֲרִית. וְאַחַר כָּךְ אָמַר ״אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד עַל הַמִּזְבֵּחַ לֹא תִכְבֶּה. וְזֹאת תּוֹרַת הַמִּנְחָה״, זֶהוּ כְּנֶגֶד תְּפִלַּת מִנְחָה, עַד כָּאן תֹּרֶף דְּבָרָיו. וְכִדְמוּת רְאָיָה לִדְבָרָיו שֶׁהַתְּפִלָּה רְמוּזָה בִּלְשׁוֹן יְקִידָה, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים לט ד) ״בַּהֲגִיגִי תִּבְעַר אֵשׁ דִּבַּרְתִּי בִלְשׁוֹנִי״.

וְהִנְנִי מוֹסִיף עַל דְּבָרָיו לְהָבִיא עַל זֶה רְאָיוֹת בְּרִיאוֹת וְטוֹבוֹת, כִּי מִתְּחִלָּה אָמַר ״וְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ״, אֵין כָּאן שׂוּם אַזְהָרָה לְלָאו כִּי אִם עֲשֵׂה, וּבַשֵּׁנִי נֶאֱמַר לָאו וַעֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְהָאֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ לֹא תִכְבֶּה״, תּוּקַד בּוֹ – עֲשֵׂה, לֹא תִכְבֶּה – לֹא תַעֲשֶׂה, וּבַשְּׁלִישִׁי נֶאֱמַר גַּם כֵּן לָאו וַעֲשֵׂה, וְהוֹסִיף בּוֹ עִנְיַן הַתְּמִידוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: ״אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד עַל הַמִּזְבֵּחַ לֹא תִכְבֶּה״. וְכָל זֶה לֹא נִכְתַּב עַל צַד הַקְּרִי כִּי אִם לְכַוָּנָה גְּדוֹלָה וְנִפְלָאָה, וְזֶה לְפִי שֶׁתְּפִלַּת עַרְבִית רְשׁוּת וְאֵינָהּ חוֹבָה, עַל כֵּן לֹא נֶאֱמַר בָּהּ שׂוּם לָאו, וַאֲפִלּוּ הָעֲשֵׂה אֵינוֹ עֲשֵׂה גָּמוּר, כִּי אֵין צִוּוּי אֶל הָאֵשׁ, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר ״וְאֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ״. וּתְפִלַּת שַׁחֲרִית חוֹבָה וְאָסוּר לְבַטְּלָהּ, עַל כֵּן הוֹסִיף לָאו דְּ״לֹא תִכְבֶּה״. וּתְפִלַּת הַמִּנְחָה נוֹסָף עַל לָאו דְּ״לֹא תִכְבֶּה״ אָמַר ״אֵשׁ תָּמִיד״, הַמּוֹרֶה עַל הַתְּמִידוּת, שֶׁלֹּא יְבַטֵּל עַל יְדֵי שׂוּם עֵסֶק בָּעוֹלָם, כִּדְמַסִּיק בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת (ו:): אָמַר רַבִּי חֶלְבּוֹ: לְעוֹלָם יְזַהֵר אָדָם בִּתְפִלַּת הַמִּנְחָה שֶׁכֵּן אֵלִיָּהוּ לֹא נַעֲנָה כִּי אִם בִּתְפִלַּת הַמִּנְחָה כוּ׳, רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר: אַף בִּתְפִלַּת עַרְבִית, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קמא ב) ״תִּכּוֹן תְּפִלָּתִי קְטֹרֶת לְפָנֶיךָ מַשְׂאַת כַּפַּי מִנְחַת עָרֶב״. רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: אַף בִּתְפִלַּת שַׁחֲרִית, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים ה ד): ״ה׳ בֹּקֶר תִּשְׁמַע קוֹלִי בֹּקֶר אֶעֱרָךְ לָךְ וַאֲצַפֶּה״. הִנֵּךְ רוֹאֶה שֶׁלְּשׁוֹן תָּמִיד וּלְשׁוֹן לְעוֹלָם מוֹרִים עַל הַזְּרִיזוּת וְהַתְּמִידוּת בִּתְפִלַּת הַמִּנְחָה, עַל כֵּן נֶאֱמַר כָּאן ״אֵשׁ תָּמִיד״, וּלְהַלָּן אָמְרוּ: לְעוֹלָם יְזַהֵר אָדָם כוּ׳.

אַךְ מַאֲמָר זֶה עֲדַיִן צָרִיךְ לְמוּדְעִי, כִּי שָׁלֹשׁ דֵּעוֹת אֵלּוּ לֹא נִזְכְּרוּ כְּסֵדֶר מַדְרֵגָתָן, כִּי הָיָה לוֹ לְקַבֵּעַ דִּבְרֵי רַבִּי יוֹחָנָן בָּאַחֲרוֹנָה כְּדֵי לְסַדֵּר דֶּרֶךְ לֹא זוֹ אַף זוֹ: לֹא זוֹ מִנְחָה אֶלָּא גַּם שַׁחֲרִית, וְלֹא זוֹ שַׁחֲרִית אֶלָּא אַפִלּוּ עַרְבִית. עַל כֵּן נִרְאָה לִי שֶׁשִּׁלְשְׁתָּן מְדַבְּרִים מִתְּפִלַּת הַמִּנְחָה לְבַד, שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶם מוֹסִיף זְמַן לַמִּנְחָה, כְּדְמַסִּיק בְּטוּר אוֹרַח חַיִּים סִימָן ק״ח עַל הַמְבַטֵּל אִיזוֹ תְּפִלָּה, אִם יֵשׁ לָהּ תַּשְׁלוּמִין לְאַחַר שְׁתֵּי תְּפִלּוֹת, כִּי לְדִבְרֵי בַּעַל הֲלָכוֹת גְּדוֹלוֹת יֵשׁ תַּשְׁלוּמִין אֲפִלּוּ אִם עָבַר שְׁתֵּי תְּפִלּוֹת, וּלְדִבְרֵי רַבֵּינוּ יוֹנָה אֲפִלּוּ אִם עָבַר יוֹמוֹ כְּדְמַסִּיק בַּבֵּית יוֹסֵף, עַל כֵּן רָאוּ שְׁלֹשָׁה אֲמוֹרָאִים אֵלּוּ לְדַבֵּר בְּמַעֲלַת תְּפִלַּת מִנְחָה, כִּי רַבִּי חֶלְבּוֹ אוֹמֵר: לְעוֹלָם יְזַהֵר אָדָם בִּתְפִלַּת מִנְחָה כְּדֶרֶךְ שֶׁנֶּאֱמַר ״אֵשׁ תָּמִיד״, שֶׁלֹּא יְבַטְּלֶהָ בְּשׂוּם עֵסֶק בָּעוֹלָם.

רַבִּי יוֹחָנָן מוֹסִיף לִתֵּן זְמַן לַמִּנְחָה, אַף אִם נֶאֱנַס וְלֹא הִתְפַּלֵּל מִנְחָה, מִכָּל מָקוֹם יְזַהֵר לְשַׁלֵּם הַתְּפִלָּה בְּעַרְבִית הַסְמוּכָה לָהּ, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר: אַף בִּתְפִלַּת עַרְבִית, רוֹצֶה לוֹמַר שֶׁיְּהֵא נִזְהָר לְהִתְפַּלֵּל מִנְחָה אַף בְּעַרְבִית, שֶׁנֶּאֱמַר: ״מַשְׂאַת כַּפַּי מִנְחַת עָרֶב״, וְקָשֶׁה לָמָּה קָרָא לְעַרְבִית מִנְחָה, אֶלָּא וַדַּאי שֶׁמְּדַבֵּר בְּמִי שֶׁשָּׁכַח לְהִתְפַּלֵּל מִנְחָה שֶׁמִּתְפַּלֵּל עַרְבִית שְׁתַּיִם, מִתְּחִלָּה עַרְבִית וְהַשְּׁנִיָּה לְתַשְׁלוּמֵי מִנְחָה, לָכֵךְ נֶאֱמַר עַל תְּפִלַּת עַרְבִית ״תִּכּוֹן תְּפִלָּתִי קְטֹרֶת לְפָנֶיךָ״, זוֹ תְּפִלַּת

עַרְבִית הַבָּאָה בִּשְׁעַת הַקְּרָבַת הַקְּטֹרֶת בֵּין הָעַרְבַּיִם, דְּהַיְנוּ בִּשְׁעַת הַנְּרוֹת, וְאַחַר כָּךְ יִתְפַּלֵּל אַחַת לַמִּנְחָה, הוּא שֶׁקָּרָאהּ "מִנְחַת עֶרֶב".

וְרַב נַחְמָן הוֹסִיף לוֹמַר עוֹד אַף בְּשַׁחֲרִית, רָצָה לוֹמַר אַף בְּשַׁחֲרִית יֵשׁ תַּשְׁלוּמִין לְמִנְחָה אַף עַל פִּי שֶׁעָבַר שְׁתֵּי תְּפִלּוֹת וְעָבַר גַּם יוֹמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "בֹּקֶר תִּשְׁמַע קוֹלִי בֹּקֶר אֶעֱרֹךְ לְךָ וַאֲצַפֶּה", וְקָשֶׁה, בֹּקֶר בֹּקֶר לָמָּה לִי, כִּי אֵין לוֹמַר שֶׁמִּדַּבֵּר בְּמִי שֶׁשָּׁכַח עַרְבִית שֶׁמִּתְפַּלֵּל שַׁחֲרִית שְׁתַּיִם, שֶׁהֲרֵי עַרְבִית רְשׁוּת, וְהַדָּבָר שֶׁהוּא רְשׁוּת אֵינוֹ צָרִיךְ תַּשְׁלוּמִין. וְעוֹד מִדְּקָאָמַר "אֶעֱרֹךְ לְךָ" וַדַּאי בֹּקֶר זֶה מְדַבֵּר בִּתְפִלַּת מִנְחָה שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ (ויקרא ו ז) "הַקְרֵב אוֹתָהּ בְּנֵי אַהֲרֹן לִפְנֵי ה'", מַה שֶּׁלֹּא נֶאֱמַר כֵּן בְּשׁוּם אַחַת מֵהֶם, וְ"לִפְנֵי ה'" הָאָמוּר כָּאן הַיְנוּ "לְךָ" הָאָמוּר לְהַלָּן, כִּי תְּפִלָּה זוֹ קְרוֹבָה אֶל ה' יוֹתֵר מִכֻּלָּם, וּמִכָּאן לָמַד לוֹמַר שֶׁפְּסוּק זֶה מְדַבֵּר בְּמִי שֶׁשָּׁכַח מִנְחָה וְלֹא הִתְפַּלֵּל אוֹתָהּ אֲפִלּוּ בְּעַרְבִית, שֶׁמִּתְפַּלֵּל בַּבֹּקֶר שְׁתַּיִם, רִאשׁוֹנָה תְּפִלַּת הַבֹּקֶר, אֲשֶׁר עָלֶיהָ אָמַר: "ה' בֹּקֶר תִּשְׁמַע קוֹלִי", וְהַשֵּׁנִיָּה לְתַשְׁלוּמֵי מִנְחָה, וְעָלֶיהָ אָמַר: "בֹּקֶר אֶעֱרֹךְ לְךָ וַאֲצַפֶּה" שֶׁהָיָה מְצַפֶּה וּמַמְתִּין עַד שֶׁהִתְפַּלֵּל תְּחִלָּה שַׁחֲרִית שֶׁל חוֹבָה. וְאָמַר "לְךָ" דּוּגְמַת "לִפְנֵי ה'" הָאָמוּר כָּאן, כִּי תְּפִלַּת מִנְחָה קְרוֹבָה בְּיוֹתֵר אֶל ה', מִדַּת הָרַחֲמִים, כִּי בַּלַּיְלָה מִדַּת הַדִּין שׁוֹלֶטֶת, עַל כֵּן אֵין הָעַרְבִית כָּל כָּךְ עֵת רָצוֹן, וּלְפִיכָךְ הִיא רְשׁוּת. וְהַשַּׁחֲרִית קְרוֹבָה קְצָת אֶל הַלַּיְלָה שֶׁעָבְרָה. אֲבָל הַמִּנְחָה שֶׁבַּצָּהֳרַיִם רְחוֹקָה מִשְּׁנֵי גְּבוּלִים אֵלּוּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תהלים לז ו): "וּמִשְׁפָּטְךָ כַּצָּהֳרָיִם". עַל כֵּן סִדְּרָם הַכָּתוּב בְּפָרָשָׁה זוֹ כְּסִדּוּר מַדְרֵגָתָן: עַרְבִית, שַׁחֲרִית, מִנְחָה.

וְכֵן סִדְּרָם דָּוִד, בְּאָמְרוֹ (שם נה יח): "עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרַיִם אָשִׂיחָה וְאֶהֱמֶה", כְּמִסְפַּר "וְאֶהֱמֶה" דְּהַיְנוּ נ"ז בְּרָכוֹת שֶׁבְּשֶׁלֹּשׁ תְּפִלּוֹת עִם בִּרְכַּת הַמִּינִים. וּלְפִי זֶה קָאֵי לְעוֹלָם יְזֻהֵר אָדָם בִּתְפִלַּת הַמִּנְחָה עַל שְׁלָשְׁתָּן. וְכֵן מַה שֶּׁכָּתוּב "אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד עַל הַמִּזְבֵּחַ". וְעַל עִנְיַן הַתְּמִידוּת אָמַר "וְזֹאת תּוֹרַת הַמִּנְחָה", כִּי גַּם דִּינָהּ שֶׁלְּעוֹלָם וְתָמִיד יְזֻהֵר בָּהּ. וּמִיָּשָׁב גַּם כֵּן מַה שֶּׁכָּתוּב "וּבְעֵר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן עֵצִים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר", עַל דֶּרֶךְ מַה שֶּׁכָּתוּב: "ה' בֹּקֶר תִּשְׁמַע קוֹלִי, בֹּקֶר אֶעֱרָךְ לְךָ", וְהוּא לִתֵּן בֹּקֶר שֵׁנִי לִתְפִלַּת הַמִּנְחָה כָּאָמוּר.

כָּל הַלַּיְלָה עַד הַבֹּקֶר. הַמְפָרְשִׁים אָמְרוּ לְפִי שֶׁהָעוֹלָה בָּאָה לְכַפֵּר עַל הִרְהוּר הַלֵּב אֲשֶׁר עִקְּרוֹ בַּלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (מיכה ב, א) "חוֹשְׁבֵי אָוֶן וּפֹעֲלֵי רָע עַל מִשְׁכְּבוֹתָם בְּאוֹר הַבֹּקֶר יַעֲשׂוּהָ", עַל כֵּן זַמָּנָהּ כָּל הַלַּיְלָה. וּבְתַנְחוּמָא (פנחס יג, עיין שם) מָצִינוּ סְתִירָה לְדַעָה זוֹ, שֶׁמַּסִּיק שָׁם "צָדָק יָלִין בָּהּ" (ישעיה א כא) אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִימוֹן: לֹא לָן אָדָם בִּירוּשָׁלַיִם וּבְיָדוֹ עָוֹן, כֵּיצַד? תָּמִיד הַשַּׁחַר הָיָה מְכַפֵּר עַל עֲבֵרוֹת שֶׁל הַלַּיְלָה, וְשֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם מְכַפֵּר עַל עֲבֵרוֹת שֶׁל כָּל הַיּוֹם. הָדָא הוּא דִּכְתִיב: "צֶדֶק יָלִין בָּהּ", וּכְתִיב (ישעיה לג כד): "הָעָם הַיּוֹשֵׁב בָּהּ נְשׂוּא עָוֹן". כִּי "יָלִין" מְדַבֵּר בְּלָן בָּהּ, הוּצְרַךְ לְהָבִיא פְּסוּק "הָעָם הַיּוֹשֵׁב בָּהּ" עַל הַיּוֹם, כִּי הוּא זְמַן יְשִׁיבָה וְלֹא זְמַן לִינָה וּשְׁכִיבָה. וּלְפִי זֶה תָּמִיד שֶׁל הַלַּיְלָה הָיָה מְכַפֵּר עַל עֲבֵרוֹת הַיּוֹם. וְעוֹד קָשֶׁה, לָמָּה אָמַר שֶׁזְּמַנּוֹ שֶׁל תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם כָּל הַלַּיְלָה, וְלָמָּה לֹא הִזְכִּיר זֶה בְּתָמִיד שֶׁל בֹּקֶר שֶׁזְּמַנּוֹ כָּל הַיּוֹם. וְעוֹד קָשֶׁה שֶׁבְּפָרָשַׁת תְּצַוֶּה וּבְפָרָשַׁת פִּינְחָס לֹא הִזְכִּיר עוֹלַת הַבֹּקֶר כִּי אִם פַּעַם אַחַת, וְתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם הִזְכִּיר שְׁנֵי פְּעָמִים. וְנִרְאֶה לְפִי שֶׁחֵטְא הַיּוֹם כָּפוּל בְּמַעֲשֶׂה וּבְמַחֲשָׁבָה, וְעוֹד שֶׁכָּל הַיּוֹם אָדָם פָּנוּי לַעֲבֵרָה, עַל כֵּן הִזְכִּיר שְׁנֵי פְּעָמִים בֵּין הָעַרְבַּיִם, כִּי כַּפָּרָתוֹ כְּפוּלָה, וּזְמַנּוֹ כָּל הַלַּיְלָה לְכַפֵּר עַל חֵטְא שֶׁל כָּל הַיּוֹם. אֲבָל הַלַּיְלָה אֵינוֹ זְמַן הַפְּעֻלָּה, וְעַל הָרֹב עִקַּר חֵטְא הַלַּיְלָה בְּהִרְהוּר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "חוֹשְׁבֵי אָוֶן וּפֹעֲלֵי רָע עַל מִשְׁכְּבוֹתָם בְּאוֹר הַבֹּקֶר יַעֲשׂוּהָ", וְעוֹד שֶׁרֹב הַלַּיְלָה הָאָדָם יָשֵׁן עַל מִטָּתוֹ. וְאִם כֵּן עוֹלַת הַבֹּקֶר אֵינוֹ מְכַפֵּר כִּי אִם עַל הַהִרְהוּר, וְלֹא פֵּרֵט זְמַנּוֹ כָּל הַיּוֹם, כִּי אֵינוֹ צָרִיךְ לְכַפֵּר עַל חֵטְא שֶׁל כָּל הַלַּיְלָה.

ג וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בַד וְגוֹ'. פֵּרֵשׁ הָרַמְבַּ"ן שֶׁתְּרוּמַת הַדֶּשֶׁן צָרִיךְ בִּגְדֵי כְהֻנָּה וְאֵין עֲבוֹדָה בִּשְׁנֵי בְּגָדִים, מִכָּל מָקוֹם פֵּרֵט הַכָּתוּב אֵלּוּ הַבְּגָדִים לְדָבָר שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ בָּהֶם, שֶׁיְּהֵא הַכְּתֹנֶת כְּמִדָּתוֹ, וְשֶׁלֹּא יְהֵא דָּבָר חוֹצֵץ בֵּין מִכְנָסַיִם לִבְשָׂרוֹ. וְקָשֶׁה עַל זֶה, לָמָּה פֵּרֵט חִדּוּשִׁין אֵלּוּ כָּאן, וְהָיָה לוֹ לְכָתְבָם בְּפָרָשַׁת תְּצַוֶּה, כִּי שָׁם מְקוֹמוֹ שֶׁמְּדַבֵּר בְּתִקּוּן הַבְּגָדִים.

וְאוֹמֵר אֲנִי לְיַשֵּׁב זֶה, לְפִי שֶׁעוֹלָה מְכַפֶּרֶת עַל הִרְהוּר הַלֵּב שֶׁעִקָּרוֹ בַּלַּיְלָה, וְעִקַּר הַהִרְהוּר בַּעֲרָיוֹת, כִּי מִן זֶה הַהִרְהוּר יָבֹא לִידֵי מַעֲשֶׂה מֵעַצְמוֹ, דְּהַיְנוּ טֻמְאַת הַקֶּרִי, וְדָבָר זֶה נִקְרָא גַּם שְׁפִיכוּת דָּמִים, כִּי הוֹצָאַת זֶרַע לְבַטָּלָה הַבָּא עַל יְדֵי הַהִרְהוּר דּוֹמֶה לִשְׁפִיכוּת דָּמִים, דְּהַיְנוּ דַּם זַרְעִיּוֹתָיו, כְּמוֹ שֶׁלָּמְדוּ מִן פָּסוּק "שׁוֹחֲטֵי הַיְלָדִים בַּנְּחָלִים" (ישעיה נז ה), קְרֵי בֵּיהּ שׁוֹחֲטֵי וְסוֹחֲטֵי (נדה יג.). וּכְבָר יָדַעְתָּ שֶׁהַמִּכְנָסַיִם מְכַפְּרִים עַל גִּלּוּי עֲרָיוֹת וְהַכְּתֹנֶת מְכַפֶּרֶת עַל שְׁפִיכוּת דָּמִים, כִּדְאִיתָא מַסֶּכֶת עֲרָכִין (טז.), וְהָעוֹלָה מְכַפֶּרֶת עַל הַהִרְהוּר הַכּוֹלֵל גִּלּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים כְּאֶחָד. עַל כֵּן נֶאֱמַר בַּהֲרָמַת הַדֶּשֶׁן שֶׁל הָעוֹלָה "וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בַד", זֶהוּ הַכְּתֹנֶת הַמְכַפֶּר עַל שְׁפִיכוּת דָּמִים, "וּמִכְנְסֵי בַד", הַמְכַפְּרִים עַל גִּלּוּי עֲרָיוֹת. וּלְכָךְ פֵּרֵט "אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת הָעֹלָה", לוֹמַר לְךָ אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּאֶפֶר תַּעֲרוֹבֶת שְׂאָר מִינִים מִכָּל מָקוֹם אֵין הֶרֶמָּה זוֹ בִּשְׁנֵי בְּגָדִים אֵלּוּ, כִּי אִם בַּעֲבוּר הֱיוֹת בָּהּ אֲפֶר הָעוֹלָה הַמְכַפֵּר עַל הַהִרְהוּר. וּלְפִי שֶׁבָּאֶמֶת אֵין כָּאן לֹא גִּלּוּי עֲרָיוֹת מַמָּשׁ וְלֹא שְׁפִיכוּת דָּמִים מַמָּשׁ אֶלָּא דָּבָר הַדּוֹמֶה לָהֶם, סָלְקָא דַּעְתָּךְ שֶׁאַף אִם לֹא יִהְיֶה הַכְּתֹנֶת כְּמִדָּתוֹ וְאַף אִם יִהְיֶה דָּבָר חוֹצֵץ בֵּין מִכְנָסַיִם לִבְשָׂרוֹ לֹא עִכֵּב, עַל כֵּן פֵּרֵט לוֹמַר שֶׁגַּם כָּאן יִהְיוּ כְּתִקּוּנָם מִכָּל צַד.

וּבַמִּדְרָשׁ (ויק"ר ז ו) אָמְרוּ, "זֹאת תּוֹרַת הָעֹלָה הִוא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָהּ", כָּל הַמִּתְנָאֶה נִדּוֹן בָּאֵשׁ כוּ'. אֵין כַּוָּנָתוֹ לְהוֹצִיא מִקְרָא זֶה מִידֵי פְּשׁוּטוֹ וּלְפָרֵשׁ "הִוא הָעֹלָה" עַל הָאָדָם הַמִּתְנָאֶה, אֶלָּא שֶׁדַּעַת מִדְרָשׁ זֶה לוֹמַר שֶׁהָעוֹלָה מְכַפֶּרֶת עַל גַּסּוּת הָרוּחַ. וְיֵשׁ לוֹ קָצָת סִיּוּעַ מִן פָּסוּק "וְהָעוֹלָה עַל רוּחֲכֶם" (יחזקאל כ לב), דְּהַיְנוּ עַל גַּסּוּת הָרוּחַ, עַל כֵּן דִּין הָעוֹלָה בָּאֵשׁ אֲשֶׁר טִבְעוֹ לַעֲלוֹת. עַל כֵּן אָמַר "הִוא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָהּ", כִּי מוֹקֵד אֵשׁ הַמִּזְבֵּחַ הָעוֹלֶה לְמַעְלָה הוּא

כַּפָּרָה עַל הַגַּס רוּחַ הָעוֹלֶה בִּגְדוֹלוֹת וְנִפְלָאוֹת מִמֶּנּוּ.

וְעַל כַּוָּנָה זוֹ הִזְכִּיר הֲרַמַת הַדֶּשֶׁן, כִּי הַתִּקּוּן הוּא הַדֶּשֶׁן, שֶׁיֹּאמַר "וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר" כְּאִבְרָהָם, וְאָז יָרוּם וְנִשָּׂא וְגָבַהּ מְאֹד, כִּי כָּל הַמַּשְׁפִּיל עַצְמוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַגְבִּיהוֹ, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר "וְהֵרִים אֶת הַדֶּשֶׁן". וְלָזֶה פֵּרַט שְׁנֵי בְּגָדִים אֵלּוּ שֶׁיִּלְבַּשׁ הַכֹּהֵן הַמְכַפֵּר, "וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בַד" כְּמִדָּתוֹ, שֶׁלֹּא יִהְיֶה בֶּגֶד נְשִׂיאָתוֹ אָרֹךְ מִמֶּנּוּ אֶלָּא כְּמִדָּתוֹ, כִּי מַאן דִּלְבַשׁ מִדָּא יִלְבַּשׁ מִדָּא (ברכות כח.) כְּמִדָּתוֹ, וְלֹא יֵלֵךְ בִּגְדוֹלוֹת וּבְנִפְלָאוֹת מִמֶּנּוּ, "וּמִכְנְסֵי בַד" הַמְכַפְּרִים עַל גִּלּוּי עֲרָיוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (עיין סוטה ד:): כָּל הַמִּתְגָּאֶה כְּאִלּוּ בָּא עַל כָּל הָעֲרָיוֹת כּוּ', וְשִׂימַת הַדֶּשֶׁן אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ, כִּי גַּם הַמִּזְבֵּחַ מוֹרֶה עַל גֶּדֶר הָעֲנָוָה, כַּמְבֹאָר לְמַעְלָה פָּרָשַׁת מִשְׁפָּטִים.

וְיֵשׁ אוֹמְרִים לְפִי שֶׁהֲרַמַת הַדֶּשֶׁן מְלָאכָה קַלָּה וּבְזוּיָה, וְיֵשׁ לָחוּשׁ שֶׁמָּא יִלְבַּשׁ הַכֹּהֵן בְּגָדִים קְצָרִים שֶׁלֹּא יִתְלַכְלְכוּ בַּדֶּשֶׁן אוֹ יִלְבַּשׁ אֵיזֶה דָּבָר חוֹצֵץ עַל בְּשָׂרוֹ שֶׁלֹּא יִלָּכְלֵךְ בְּשָׂרוֹ בָּאֵפֶר, עַל כֵּן אָמַר שֶׁיִּהְיֶה הַכַּתֹּנֶת כְּמִדָּתוֹ וְשֶׁלֹּא יִהְיֶה דָּבָר חוֹצֵץ בֵּינוֹ לְבֵין מִכְנָסַיִם.

ד **וּפָשַׁט אֶת בְּגָדָיו וְגוֹ'.** פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י אֵין זֶה חוֹבָה אֶלָּא לְמֻדָּךְ תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ כּוּ', לְפִי שֶׁקָּשֶׁה לְרַשִׁ"י שֶׁהֲרֵי בְּפָרָשַׁת אַחֲרֵי מוֹת (טז כג) נֶאֱמַר "וּפָשַׁט אֶת בִּגְדֵי הַבָּד", וְלֹא נֶאֱמַר שָׁם "בְּגָדָיו", וְלָמְדוּ רז"ל (ספרא אחרי יג) שֶׁאֵינָן בָּאִים מִשֶּׁלּוֹ אֶלָּא מִשֶּׁל הֶקְדֵּשׁ, וְאִם כֵּן לָמָּה קָרָאן כָּאן "בְּגָדָיו" וַהֲלֹא אֵינָן שֶׁלּוֹ, אֶלָּא שֶׁרוֹצָה לוֹמַר שֶׁיַּעֲשֶׂה עִם בִּגְדֵי קֹדֶשׁ אֵלּוּ כְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ, וּכְמוֹ שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה עִמָּהֶם אִלּוּ הָיוּ בְּגָדָיו מַמָּשׁ, כִּי כְּמוֹ שֶׁאִלּוּ הָיוּ שֶׁלּוֹ וַדַּאי הָיָה פּוֹשְׁטָם בְּשָׁעָה שֶׁהוּא עוֹשֶׂה אֵיזוֹ מְלָאכָה נְמִבְזָה וְנָמֵס וְהָיָה לוֹבֵשׁ בְּגָדִים פְּחוּתִים, כָּךְ יַעֲשֶׂה גַּם בְּבִגְדֵי קֹדֶשׁ אֵלּוּ, וְדוּק מִנַּהּ וּמִנַּהּ, מַה בְּגָדָיו רְשׁוּת אַף אֵלּוּ רְשׁוּת, דְּאִי לָאו לְמַאי נַפְקָא מִנַּהּ תִּלְאֹם הַכָּתוּב בִּבְגָדָיו.

ט **מָצוֹת תֵּאָכֵל בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ בַּחֲצַר אֹהֶל מוֹעֵד יֹאכְלוּהָ.** פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ, וְאֵיזֶהוּ – בַּחֲצַר אֹהֶל מוֹעֵד. וּמִכָּל מָקוֹם "בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ" מְיֻתָּר, גַּם "תֵּאָכֵל" "יֹאכְלוּהָ" אֶחָד מֵהֶם מְיֻתָּר, וּמַשְׁמָעוּת הַלָּשׁוֹן הוּא שֶׁיֵּשׁ כָּאן בְּחִינַת הָאוֹכֵל וְהַנֶּאֱכָל. בְּחִינַת הָאוֹכֵל, הַיְינוּ שֶׁהַכֹּהֵן הָאוֹכֵל אוֹתָהּ צָרִיךְ שֶׁיֵּדַע שֶׁאֲכִילָתוֹ מִשֶּׁלְּחָן גְּבוֹהַּ הִיא, וּמִן הַדִּין שֶׁתִּהְיֶה הַמְּנָחָה כָּלִיל לַגָּבוֹהַּ זוּלַת שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נָתַן לוֹ חֶלְקוֹ מֵאִשָּׁיו, וְאִם כֵּן צָרִיךְ הַכֹּהֵן לֶאֱכוֹל חֶלְקוֹ בַּמָּקוֹם שֶׁנֶּאֱכָל חֵלֶק גָּבוֹהַּ, דְּהַיְינוּ בַּחֲצַר אֹהֶל מוֹעֵד כִּי שָׁם מְקוֹם הַמִּזְבֵּחַ, וְאַף עַל פִּי שֶׁבֶּאֱמֶת הַמָּקוֹם הַהוּא קָדוֹשׁ, מִכָּל מָקוֹם אֵין קְפִידָא עַל הָאוֹכֵל מִצַּד קְדֻשַּׁת הַמָּקוֹם כִּי אִם מִצַּד שֶׁצָּרִיךְ לְהַסְמִיךְ אֲכִילָתוֹ אֶל אֲכִילַת הַמִּזְבֵּחַ, לְהוֹרוֹת שֶׁכְּמוֹ שֶׁאֲכִילַת הַמִּזְבֵּחַ מְכַפֶּרֶת כָּךְ אֲכִילַת הַכֹּהֲנִים, הַבְּעָלִים מִתְכַּפְּרִין בָּהֶם.

אָמְנָם בְּחִינַת הַנֶּאֱכָלֶת הִיא הַמַּצָּה, מִצַּד הֱיוֹתָהּ נִקְיָה מִן הַשְּׂאוֹר יֵשׁ בַּמַּצָּה צַד קְדֻשָּׁה, עַל כֵּן נֶאֱמַר "מַצּוֹת תֵּאָכֵל בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ", כִּי מִצַּד בְּחִינַת הַמַּצָּה יֵשׁ קְפִידָא שֶׁיִּהְיֶה הַמָּקוֹם קָדוֹשׁ. וְאַחַר כָּךְ נָתַן טַעַם עַל שְׁנֵיהֶם, כִּי עַל מַה שֶּׁכָּתַב "בַּחֲצַר אֹהֶל מוֹעֵד יֹאכְלוּהָ", זֶהוּ לְפִי שֶׁ"חֶלְקָם נָתַתִּי אִתָּהּ מֵאִשָּׁי", עַל כֵּן צְרִיכִין שְׁנֵיהֶם לִהְיוֹת בִּמְחִצָּה אַחַת. וְעַל מַה שֶּׁכָּתַב "מַצּוֹת תֵּאָכֵל בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ", נָתַן טַעַם וְאָמַר "קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִיא כַּחַטָּאת וְכָאָשָׁם", כִּי הַחַטָּאת וְהָאָשָׁם הַבָּאִים עַל כַּפָּרַת הַחֵטְא נִקְרְאוּ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים, כִּי הַצַּדִּיק גָּמוּר שֶׁלֹּא חָטָא כְּלָל קָדוֹשׁ הוּא לַה', אֲבָל הַחוֹטֵא וְשָׁב בִּתְשׁוּבָה הוּא קֹדֶשׁ קָדָשִׁים, כִּי בְּמָקוֹם שֶׁבַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה עוֹמְדִים אֵין צַדִּיקִים גְּמוּרִים יְכוֹלִים לַעֲמוֹד בּוֹ (ברכות לד:), וְרז"ל אָמְרוּ (יומא פו:) שֶׁהָעוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה מְאַהֲבָה הַזְּדוֹנוֹת נַעֲשִׂין לוֹ כִּזְכֻיּוֹת, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּעֶזְרַת ה' לְקַמָּן פָּרָשַׁת וַיֵּלֶךְ. וְזֶה מַדְרֵגָה גְּדוֹלָה שֶׁאֵינָהּ בְּצַדִּיק גָּמוּר, מִלְּבַד שְׁאָר מַעֲלוֹת שֶׁזָּכְרוּ רז"ל שָׁם, עַל כֵּן דִּין הוּא שֶׁתִּהְיֶה הַחַטָּאת קֹדֶשׁ קָדָשִׁים. וְכֵן הַמַּצָּה צְרִיכָה מָקוֹם קָדוֹשׁ מִזֶּה הַטַּעַם, כִּי גַּם הִיא קֹדֶשׁ קָדָשִׁים מִצַּד הַרְחָקַת הַשְּׂאוֹר שֶׁבָּעִסָּה הַמְחַלֵּל קְדֻשַּׁת הָאָדָם.

וְטַעַם הַרְחָקַת הַשְּׂאוֹר נִרְאֶה לְפָרֵשׁ בִּשְׁנֵי דְּרָכִים. הַדֶּרֶךְ הָאֶחָד הוּא, כִּדְבְרֵי רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שֶׁאָמַר (ברכות יז): רְצוֹנֵנוּ לַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ אֶלָּא שֶׁשְּׂאוֹר שֶׁבָּעִסָּה מְעַכֵּב, וְעַל זֶה הַדֶּרֶךְ פֵּרְשֵׁנוּ לְמַעְלָה פָּסוּק "כָּל שְׂאוֹר וְכָל דְּבַשׁ לֹא תַקְטִירוּ" בְּפָרָשַׁת וַיִּקְרָא עַיֵּן שָׁם, וְעַל זֶה נֶאֱמַר כָּאן "קֹדֶשׁ קָדָשִׁים כַּחַטָּאת וְכָאָשָׁם". כִּי עַל יְדֵי זְבִיחַת הַקָּרְבָּן הָאָדָם זוֹבֵחַ יִצְרוֹ וִיבַקֵּשׁ וְהִנֵּה אֵינֶנּוּ, עַל כֵּן גַּם הַמְּנָחָה בָּאָה נִקְיָה מִן הַשְּׂאוֹר. אָמְנָם שְׁתֵּי הַלֶּחֶם שֶׁל עֲצֶרֶת בָּאוּ דַּוְקָא חָמֵץ, כִּי אִלְמָלֵא הַיֵּצֶר הָרָע לֹא הָיוּ הַתַּחְתּוֹנִים צְרִיכִין אֶל הַתּוֹרָה יוֹתֵר מִן הָעֶלְיוֹנִים, כִּי בְּטַעֲנָה זוֹ נִצַּח מֹשֶׁה הַמַּלְאָכִים וְאָמַר: כְּלוּם יֵשׁ יֵצֶר הָרָע בֵּינֵיכֶם כּוּ' (שבת פט.). וְעוֹד שֶׁמְּצִיאוּת הַיֵּצֶר הָרָע הֶכְרֵחִי, וְאִלְמָלֵא הוּא לֹא בָּנָה אָדָם בַּיִת וְלֹא נָשָׂא אִשָּׁה, וּבְמָקוֹם הַתּוֹרָה אֵין לָחוּשׁ שֶׁמָּא יִפְרוֹץ גְּדֵרוֹ כִּי הַתּוֹרָה תַּבְלִין אֵלָיו.

אֲבָל הַתּוֹדָה הָיוּ בּוֹ חַלּוֹת חָמֵץ וּמַצָּה כְּאֶחָד, כִּי הַמַּצָּה לְאוֹת שֶׁכְּבָר נִכְנַע בַּעֲמַל לִבּוֹ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב אֵצֶל אַרְבָּעָה שֶׁצְּרִיכִין לְהוֹדוֹת "וַיִּכָּנַע בַּעֲמַל לִבָּם" (תהלים קז יב) כִּי הָרְשָׁעִים בִּרְשׁוּת לִבָּם כּוּ' וְרז"ל דָּרְשׁוּ פָּסוּק "זוֹבֵחַ תּוֹדָה יְכַבְּדָנְנִי" (שם נ כג) עַל הַזּוֹבֵחַ יִצְרוֹ וּמִתְוַדֶּה עָלָיו כּוּ' (סנהדרין מג:), וּמִשָּׁם רְאָיָה שֶׁזְּבִיחַת הַתּוֹדָה הַיְינוּ זְבִיחַת הַיֵּצֶר הָרָע. עַל כֵּן מֵבִיא לְאוֹת חַלּוֹת מַצּוֹת נְקִיּוֹת מִן הַשְּׂאוֹר. אֲבָל מִכָּל מָקוֹם צָרִיךְ עֲדַיִן אֶל הַיֵּצֶר הָרָע לְקִיּוּם הַמִּין, עַל כֵּן הָיוּ גַּם חַלּוֹת חָמֵץ, וְהָיוּ שָׁלֹשׁ חַלּוֹת מַצָּה כְּנֶגֶד חַלָּה אַחַת שֶׁל חָמֵץ לְבַטֵּל מְצִיאָתוֹ בְּרֻבּוֹ, כִּי כָּל אָדָם יְשַׁלֵּשׁ שְׁנוֹתָיו בְּאוֹרַיְיתָא תְּלִיתַאי, בְּמִקְרָא וּמִשְׁנָה וְתַלְמוּד, וְחֶלֶק רְבִיעִי יִתֵּן אֶל קִיּוּם גּוּפוֹ.

אָמְנָם לְפִי שֶׁלֹּא מָצִינוּ בְּמִנְחַת חוֹטֵא שׁוּם חָמֵץ, נוֹכַל לוֹמַר בְּהֶפֶךְ זֶה, שֶׁזֶּה שֶׁמֵּבִיא קָרְבָּן עַל חֶטְאוֹ מֵעִצְמוֹ בְּלֹא הֻכְרַח וַדַּאי לֹא נִשְׁאַר בּוֹ כְּלוּם מִן הַשְּׂאוֹר

הַפְּנִימִי, אֲבָל הַזּוֹבֵחַ תּוֹדָה אַחַר שֶׁבָּאוּ עָלָיו יְסוּרִים הַמַּכְרִיחִים אוֹתוֹ עַל הַתְּשׁוּבָה וַדַּאי נִשְׁאַר בּוֹ רֹשֶׁם מִן הַשְּׁאוֹר הַפְּנִימִי. וְתֵדַע וְתַשְׂכִּיל כִּי חָמֵץ אוֹתִיּוֹת מַצָּה, וְהֵם שָׁוִים בְּמִבְטָא כִּי הַה״א וְהַחֵי״ת מִתְחַלְּפִין בְּאוֹתִיּוֹת אַחַ״ע, אַךְ שֶׁיֵּשׁ לְחָמֵץ מִסְפָּר שָׁלֹשׁ יָתֵר עַל מַצָּה, וּכְנֶגֶד זֶה הָיָה כְּנֶגֶד כָּל חַלּוֹת חָמֵץ שָׁלֹשׁ שֶׁל מַצָּה כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ שָׁוִים בַּמִּסְפּוֹת. וְיֵשׁ בָּזֶה רֶמֶז שֶׁיֵּשׁ לַיֵּצֶר הָרָע יִתְרוֹן עַל הַיֵּצֶר הַטּוֹב מִסְפָּר שָׁלֹשׁ הֵם שָׁלֹשׁ טְעָנוֹת שֶׁזָּכַר בְּסֵפֶר חוֹבַת הַלְּבָבוֹת שֶׁיֵּשׁ לַיֵּצֶר הָרָע עַל הַיֵּצֶר הַטּוֹב, וְאִם יָבֹא לְנַצְּחוֹ אֲזַי יַעֲמְדוּ כְּנֶגְדּוֹ חוּט הַמְשֻׁלָּשׁ בְּמִקְרָא וּמִשְׁנָה וְתַלְמוּד, וְאָז יִהְיֶה פֹּשֶׁר דָּבָר בֵּינֵיהֶם, חֶצְיוֹ לַה׳ וְחֶצְיוֹ לָכֶם.

דֶּרֶךְ שֵׁנִי הוּא הַיּוֹתֵר נָכוֹן וְקָרוֹב לִשְׁמֹעַ, שֶׁהַמַּצָּה סִימָן אֶל הַהַכְנָעָה, כְּעֵסַת מַצָּה שֶׁאֵינוֹ עוֹלֶה לְמַעְלָה, וּמַצָּה שֶׁל חַג הַפֶּסַח יוֹכִיחַ כִּי הִיא סִימָן חֵרוּת וּגְאֻלָּה, לְפִי שֶׁלֹּא חָשַׁק ה׳ בְּיִשְׂרָאֵל כִּי אִם בַּעֲבוּר שֶׁהֵם מְמַעֲטִים אֶת עַצְמָם, כְּמוֹ שֶׁלָּמְדוּ (בחולין פט) מִן פָּסוּק ״לֹא מֵרֻבְּכֶם מִכָּל הָעַמִּים חָשַׁק ה׳ בָּכֶם כִּי אַתֶּם הַמְעַט״. (דברים ז ז) כִּי מָה ה׳ שׁוֹאֵל מִמְּךָ כִּי אִם לְיִרְאָה (שם י יב), שֶׁהָעֲנָוָה מְבִיאָה לִידֵי יִרְאָה, וְכָל עוֹד שֶׁהַהַכְנָעָה מְצוּיָה בַּתַּחְתּוֹנִים בְּיוֹתֵר לְפִי זֶה בְּיוֹתֵר תִּגְלֶה וְתֵרָאֶה מַלְכוּת שָׁמַיִם, כִּי הוּא יִתְבָּרַךְ גְּאוּת לָבֵשׁ וְאֵין עוֹד מִלְבַדּוֹ. וְזֶהוּ טַעַם גְּלוּת מִצְרַיִם לְהַכְנִיעָם בְּכוּר עֹנִי, וְחָסוּ בְשֵׁם ה׳ (צפניה ג יב) וְעַל יְדֵי הַהַכְנָעָה יָצְאוּ לְחֵרוּת מִן הַמַּלְכִיּוֹת וְנִכְנְסוּ בְּעוֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם. וּלְפִיכָךְ דִּין הֶחָמֵץ בִּשְׂרָפָה דַּוְקָא, כִּי נִימוּס קְלוּסִין הוּא שֶׁכָּל הַמִּתְגָּאֶה נִדּוֹן בָּאֵשׁ, כִּדְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ עַל פָּסוּק ״זֹאת תּוֹרַת הָעֹלָה הִוא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָהּ״. כִּי הָרוֹצֶה לַעֲלוֹת לְמַעְלָה כְּטֶבַע הֶחָמֵץ הָעוֹלֶה לְמַעְלָה רָאוּי לִהְיוֹת נִדּוֹן בָּאֵשׁ אֲשֶׁר טִבְעוֹ לַעֲלוֹת לְמַעְלָה. וּלְפִיכָךְ דִּין הֶחָמֵץ בְּמַשֶּׁהוּ, כִּי בְּכָל הַמִּדּוֹת צָרִיךְ הָאָדָם לֵילֵךְ בְּדֶרֶךְ מֶמְצָע, חוּץ מִן הַגַּאֲוָה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה ה.) לֹא מֻמְּנָה וְלֹא מִקְצָתָהּ, חֲרֵי שֶׁאָסְרוּ אֲפִלּוּ מַשֶּׁהוּ מִן הַגַּאֲוָה, כָּךְ מַשֶּׁהוּ מִן הֶחָמֵץ אָסוּר. וְכֵן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (אבות ד ד): מְאֹד מְאֹד הֱוֵי שְׁפַל רוּחַ בִּפְנֵי כָל אָדָם, וְהוּא רֶמֶז לְהַפְלָגַת הָעִנְיָן וּלְהַרְחִיקוֹ מִכֹּל וָכֹל.

וְלִדְבָרָיו דְּרִבִּי אַלְכְּסַנְדְּרַי שֶׁהִמְשִׁיל הַיֵּצֶר הָרָע לִשְׁאוֹר שֶׁבָּעִסָּה, נוֹכַל לוֹמַר שֶׁלְּכָךְ אָסְרוּ גַּם הַמַּשֶּׁהוּ, לְפִי שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״ר כב ו): מִתְּחִלָּה דּוֹמֶה הַיֵּצֶר הָרָע לְחוּט שֶׁל עַכָּבִישׁ, דְּהַיְינוּ מַשֶּׁהוּ, וְאַחַר כָּךְ הוּא מְבַצְּבֵץ וְעוֹלֶה עַד שֶׁיִּהְיֶה כַּעֲבוּתוֹת הָעֲגָלָה וְיַעֲלֶה חֲמַס גָּבֶר לְאֵין מַרְפֵּא. עַל כֵּן לֹא יִהְיֶה קָטָן בְּעֵינֵי הָאָדָם אֲפִלּוּ מַשֶּׁהוּ מִמֶּנּוּ, כִּי מְעַט מִן הַשְּׁאוֹר מְבַצְּבֵץ וְעוֹלֶה כָּאָמוּר. וּמִטַּעַם זֶה הָיוּ מְבִיאִים עַל קָרְבַּן תּוֹדָה שְׁלֹשִׁים חַלּוֹת מַצּוֹת כִּי אֵצֶל אַרְבָּעָה שֶׁצְּרִיכִין לְהוֹדוֹת נֶאֱמַר ״וַיִּכְנַע בֶּעָמָל לִבָּם״, וְאַחַר הַהַכְנָעָה רָאוּי שֶׁיַּקְרִיבוּ חַלּוֹת מַצּוֹת שְׁלֹשִׁים, וְאוּלַי הוּא כְּנֶגֶד הַמַּלְכוּת שֶׁנִּקְנִית בִּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת, וְהֵם כּוֹלְלִים כָּל מִינֵי הַהִתְנַשְּׂאוּת הַשַּׁיָּכִים לַמֶּלֶךְ, וְזֶה הַמִּתְגָּאֶה אֶחָד בְּכֻלָּם אוֹ בְּמִקְצָתָם, אַחַר שֶׁנִּכְנַע בַּעֲמַל לִבּוֹ יָבִיא שְׁלֹשִׁים מַצּוֹת הַמּוֹרִים עַל הַהַכְנָעָה, לוֹמַר שֶׁלֹּא נִשְׁאַר בָּהֶם עַד אֶחָד, וַאֲפִלּוּ מַשֶּׁהוּ אֵין בּוֹ. וְעָשָׂר שֶׁל חָמֵץ הַמּוֹרֶה עַל הָרוֹמְמוּת וְהַהִתְנַשְּׂאוּת, לָתֵת כָּל הַגְּדֻלָּה וְהָרוֹמְמוּת לְסִבָּה רִאשׁוֹנָה יִתְבָּרַךְ הַכָּלוּל בְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת בְּלִימָה, וּכְבוֹד אֱלֹהִים הַסְתֵּר דָּבָר. וּמִטַּעַם זֶה הַמַּצָּה סִימָן גְּאֻלָּה וְחֵרוּת בְּכָל מָקוֹם, הֵן בִּיצִיאַת מִצְרַיִם, הֵן בְּקָרְבַּן תּוֹדָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תהלים קז ב) ״יֹאמְרוּ גְּאוּלֵי ה׳ אֲשֶׁר גְּאָלָם מִיַּד צָר״ וְגוֹ׳, וְזֶה קָאֵי עַל כָּל אַרְבָּעָה שֶׁצְּרִיכִין לְהוֹדוֹת שֶׁנִּגְאֲלוּ בַּעֲבוּר שֶׁנִּכְנַע בַּעֲמַל לִבָּם וְגוֹ׳ וְעַל כֵּן הוּא מַקְרִיב חַלּוֹת מַצּוֹת; הֵן בַּמְּנָחוֹת, כִּי עַל יְדֵי הַקָּרְבָּנוֹת נִגְאָל הָאָדָם מִיַּד הַיֵּצֶר הָרָע אֲשֶׁר מְצוּדָתוֹ פְּרוּסָה עָלָיו לְלָכְדוֹ בְּחַבְלֵי עָוֹן, וְהוּא יוֹצֵא לְחֵרוּת מִן הַיִּסּוּרִין וּמִן הַמַּלְכִיּוֹת וּמִן מַלְאַךְ הַמָּוֶת עַל יְדֵי הַקָּרְבָּן הַמְּבִיאוֹ לִידֵי רוּחַ נִשְׁבָּרָה וְהַכְנָעָה, עַל כֵּן דִּין הַמְּנָחוֹת לֵאָפוֹת מַצָּה, וְהֵם דּוֹמִים לְחַטָּאת וְאָשָׁם בַּדֶּרֶךְ שֶׁנִּתְבָּאֵר.

יח בְּמָקוֹם אֲשֶׁר תִּשָּׁחֵט הָעֹלָה תִּשָּׁחֵט הַחַטָּאת. הַמְפָרְשִׁים אָמְרוּ כְּדֵי לְכַסּוֹת עַל הַחוֹטְאִים, כִּי יֹאמְרוּ שֶׁעוֹלָה הוּא מַקְרִיב. וְזֶה טַעַם חָלוּשׁ, שֶׁהֲרֵי עַל כָּל פָּנִים נִגְלֶה עֲוֹנוֹ כְּשֶׁיִּרְאוּ שֶׁאֵינוֹ מַקְרִיבוֹ כָּלִיל לְעוֹלָה. וְעוֹד שֶׁהֲרֵי הָעוֹלָה זָכָר וְחַטָּאת נְקֵבָה. וְהִנֵּה בְּעִנְיַן הָעוֹלָה יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁבָּאָה עַל הִרְהוּר עֲבֵרָה, וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהָעוֹלָה מִן אוֹתָן קָרְבָּנוֹת אֲשֶׁר בִּלִּי עָוֹן יְרוּצוּן (תהלים נט ה). וְהִנֵּה לָאוֹמְרִים שֶׁיֵּשׁ בָּעוֹלָה צַד כַּפָּרַת חֵטְא, טַעְמוֹ שֶׁל דָּבָר כִּי הַלֵּב הַמְּנֻוָּח בְּצַד שְׂמֹאל סָבָה לְכָל חֵטְא, כִּי הַלֵּב חוֹמֵד וּכְלֵי הַמַּעֲשֶׂה גּוֹמְרִין, עַל כֵּן שְׁחִיטַת שְׁנֵיהֶם בַּצָּפוֹן, לְהוֹרוֹת כִּי לֵב הוּתַּל הִטָּהוּ (ישעיה מד כ) וּמִצָּפוֹן תִּפָּתַח הָרָעָה (ירמיה א יד). וְלָאוֹמְרִים שֶׁאֵין הָעוֹלָה בָּאָה כִּי אִם דּוֹרוֹן, וּרְאָיָתָם מִמַּה שֶׁכָּתוּב (תהלים סו יג) ״אָבוֹא בֵיתְךָ בְּעוֹלוֹת״, נוֹכַל לוֹמַר כִּי הַחוֹטֵא אַחַר שֶׁנָּתַן אֶל לִבּוֹ לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה וּלְהָבִיא חַטָּאת לְכַפָּרָה, מֵאָז הוּא מְרֻצֶּה וְקָרְבָּנוֹ מְרֻצֶּה לִפְנֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ כְּאִלּוּ הִקְרִיב עוֹלָה הַמַּעֲלָה שֶׁבְּכָל הַקָּרְבָּנוֹת.

כא וּכְלִי חֶרֶשׂ אֲשֶׁר תְּבֻשַּׁל בּוֹ יִשָּׁבֵר וְגוֹ׳. פֵּרֵשׁ רַשִׁ״י וְהוּא הַדִּין לְכָל הַקָּדָשִׁים. וּמִכָּל מָקוֹם הַדָּבָר צָרִיךְ בֵּאוּר, לָמָּה כָּתְבָה הַתּוֹרָה דִּין זֶה דַּוְקָא גַּבֵּי חַטָּאת הַבָּא לְכַפָּרָה, וּכְפִי הַפָּשָׁט נוֹכַל לוֹמַר לְפִי שֶׁהַתּוֹרָה הֵעִידָה עַל כְּלִי חֶרֶס שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵא מִידֵי דָּפְיוֹ לְעוֹלָם (פסחים ל;), וְסַלְקָא דַּעְתָּךְ דַּוְקָא בְּקָדָשִׁים קַלִּים הַנֶּאֱכָלִים לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד, שֶׁהַמַּאֲכָל מִתְעַכֵּב בַּקְּדֵרָה זְמַן רַב, עַל כֵּן הוּא בּוֹלֵעַ כָּל כָּךְ הַרְבֵּה עַד שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵא מִידֵי דָּפְיוֹ לְעוֹלָם, אֲבָל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים שֶׁאֵינָן נֶאֱכָלִין כִּי אִם לְיוֹם אֶחָד וְלַיְלָה אֶחָד, סַלְקָא דַּעְתָּךְ שֶׁבִּזְמַן מוּעָט כָּזֶה אֵינוֹ בּוֹלֵעַ כָּל כָּךְ הַרְבֵּה וְיֵשׁ תַּקָּנָה אַף לִכְלִי חֶרֶס בִּשְׁטִיפָה, קָא מַשְׁמַע לָן.

וְעַל צַד הֶרֶמֶז קָרוֹב לִשְׁמוֹעַ, שֶׁטָּהֳרַת הַכֵּלִים יֵשׁ לָהֶם דִּמְיוֹן לְטָהֳרַת הַחוֹטֵא הַמַּקְרִיב חַטָּאת, כִּי כְּמוֹ שֶׁהַכֵּלִים יֵשׁ מֵהֶם שֶׁבּוֹלְעִים הַרְבֵּה מִן הָאֲסוּר וְלֹא יוּכַל לָצֵאת עַל יְדֵי שְׁטִיפָה וְאֵין לָהֶם תַּקָּנָה כִּי אִם בִּשְׁבִירָה, וְיֵשׁ מֵהֶם שֶׁאֵינָן בּוֹלְעִים הַרְבֵּה מִן הָאֲסוּר וְיֵשׁ לָהֶם תַּקָּנָה בִּשְׁטִיפָה, כָּךְ יֵשׁ לְךָ אָדָם חוֹטֵא שֶׁבּוֹלֵעַ הַרְבֵּה מִן הָאֲסוּר וְקָשֶׁה לוֹ לַעֲזוֹב הַהֶרְגֵּל וְאֵין לוֹ תַּקָּנָה כִּי אִם בִּשְׁבִירַת לִבּוֹ, כִּי הוּא הַכְּלִי שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל בּוֹ הָאֲסוּר; וְיֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁאֵינוֹ בּוֹלֵעַ הַרְבֵּה וְיֵשׁ לוֹ תַּקָּנָה בְּכָל דְּהוּ, כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערכין טו:): מַאי תַּקָּנְתֵּיהּ שֶׁל מְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרָע, אִם תַּלְמִיד חָכָם הוּא יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר

(משלי טו ד): ״מַרְפֵּא לָשׁוֹן עֵץ חַיִּים״, וְאִם עַם הָאָרֶץ הוּא יַשְׁפִּיל עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם): ״וְסֶלֶף בָּהּ שֶׁבֶר בְּרוּחַ״. וּמִן חִטָּא לָשׁוֹן הָרָע יִקַּח לְכָל חַטָּאת וּלְכָל עָוֹן, שֶׁבִּזְמַן שֶׁאֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם אֵין תַּקָּנָה לְעַם הָאָרֶץ כִּי אִם בִּשְׁבִירַת לִבּוֹ, הַכְּלִי שֶׁנִּתְבַּשֵּׁל בּוֹ הַחֵטְא, וּלְתַלְמִיד חָכָם יֵשׁ תַּקָּנָה בְּכָל חֵטְא עַל יְדֵי תַּלְמוּד תּוֹרָה, וְחֵטְא בְּנֵי עֵלִי יוֹכִיחַ שֶׁאֵינוֹ מִתְכַּפֵּר בְּזֶבַח וּמִנְחָה אֲבָל מִתְכַּפֵּר הוּא בְּתַלְמוּד תּוֹרָה (ר״ה יח.).

עַל כֵּן כָּתְבָה הַתּוֹרָה דִּין הַכֵּלִים אֵצֶל הַחַטָּאת, לוֹמַר לְךָ שֶׁבִּזְמַן שֶׁאֵין זֶבַח וּמִנְחָה אָז טָהֲרַת הַחוֹטֵא כְּטָהֳרַת הַכֵּלִים, כִּי כָּל עַם הָאָרֶץ נִמְשָׁל לִכְלִי חֶרֶס וְאֵינוֹ יוֹצֵא מִידֵי דָּפְיוֹ כִּי אִם בִּשְׁבִירַת לִבּוֹ, וְכָל תַּלְמִיד חָכָם יֵשׁ לוֹ דִּין כְּלִי נְחוֹשֶׁת שֶׁיֵּשׁ לוֹ תַּקָּנָה עַל יְדֵי מְרִיקָה וּשְׁטִיפָה מִבַּיִת וּמֵחוּץ, כָּךְ כָּל תַּלְמִיד חָכָם יֵשׁ לוֹ תַּקָּנָה עַל יְדֵי הַתּוֹרָה שֶׁנִּמְשְׁלָה לַמַּיִם הַמְטַהֲרוֹ מִבַּיִת וּמֵחוּץ, כִּי עַל יְדֵי הַתּוֹרָה יִהְיֶה תּוֹכוֹ כְּבָרוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב ״מִבַּיִת וּמֵחוּץ תְּצַפֶּנּוּ״ (שמות כה יא) כְּדֶרֶךְ שֶׁנִּתְבָּאֵר שָׁם בְּפָרָשַׁת תְּרוּמָה, וְזֶה הַדָּבָר שֶׁאָמְרוּ שֶׁכָּל אָדָם דּוֹמֶה לִכְלִי מָה. וְיֵשׁ רְאָיָה מִמָּה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סנהדרין נב:) לְמָה תַּלְמִיד חָכָם דּוֹמֶה לִפְנֵי עַם הָאָרֶץ, כְּקִיתוֹן שֶׁל זָהָב, סִפֵּר עִמּוֹ דּוֹמֶה לִכְלִי כֶּסֶף, נֶהֱנָה מִמֶּנּוּ דּוֹמֶה לִכְלִי חֶרֶס כּוּ׳. וְנִרְאֶה שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר (איכה ד ב): ״בְּנֵי צִיּוֹן הַיְקָרִים הַמְסֻלָּאִים בַּפָּז אֵיכָה נֶחְשְׁבוּ לִנְבְלֵי חֶרֶשׂ מַעֲשֵׂה יְדֵי יוֹצֵר״, הָיָה מְקוֹנָן עַל אַנְשֵׁי הַסְּגֻלָּה שֶׁנִּמְשְׁלוּ לַזָּהָב וְלַכֶּתֶם וּלְאַבְנֵי קֹדֶשׁ, שֶׁהָיוּ מַרְבִּים סְעוּדוֹת בְּכָל מָקוֹם בְּרֹאשׁ כָּל חוּצוֹת עִם עַמֵּי הָאָרֶץ, עַד שֶׁגָּרְמוּ גָּלוּת לָהֶם וְלִבְנֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ: כָּל הַמַּרְבֶּה סְעוּדָתוֹ בְּכָל מָקוֹם לְסוֹף מַחֲרִיב בֵּיתוֹ כּוּ׳, וּמַסִּיק שָׁם בְּפֶרֶק אֵלּוּ עוֹבְרִין (מט. עי״ש): לְסוֹף גּוֹלֶה כּוּ׳. וְעַל זֶה אָמַר ״תִּשְׁתַּפְּכְנָה אַבְנֵי קֹדֶשׁ בְּרֹאשׁ כָּל חוּצוֹת״, שֶׁהָיוּ מַרְבִּים סְעוּדָתָם בְּכָל מָקוֹם עִם עַמֵּי הָאָרֶץ. וְאָמַר מִיָּד: ״בְּנֵי צִיּוֹן הַיְקָרִים״, כִּדְאִיתָא (משלי כ טו) ״וּכְלִי יְקָר שִׂפְתֵי דָעַת״, ״הַמְסֻלָּאִים בַּפָּז״, כִּי מִתְּחִלָּה הָיוּ נִמְשָׁלוּ לִכְלֵי זָהָב, וְעַל יְדֵי שֶׁתִּשְׁתַּפְּכְנָה בְּרֹאשׁ כָּל חוּצוֹת, אֵיכָה נֶחְשְׁבוּ לִנְבְלֵי חֶרֶשׂ, אוֹתָן הַשְּׁלֵמִים שֶׁנִּקְרְאוּ מַעֲשֵׂה יְדֵי יוֹצֵר הַכֹּל, כִּי הַכֹּל נִבְרָא בְּיָד אַחַת, זוּלַת הַשְּׁלֵמִים נִבְרְאוּ בִּשְׁתֵּי יָדַיִם (מדרש תהלים קלט כו), וְאֵיךְ יָרְדוּ מִמַּדְרֵגָה זוֹ אֶל דְּיוֹטָא תַּחְתּוֹנָה זוֹ.

וּבְהַצָּעָה זוֹ נִרְאֶה לִי לְיַשֵּׁב מַה שֶּׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת קה:): כָּל הַמִּתְעַצֵּל בְּהֶסְפֵּדוֹ שֶׁל תַּלְמִיד חָכָם רָאוּי לְקָבְרוֹ בְּחַיָּיו, שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע כד ל): ״וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ בִּגְבוּל נַחֲלָתוֹ בְּתִמְנַת סֶרַח אֲשֶׁר מִצְּפוֹן לְהַר גָּעַשׁ״, מְלַמֵּד שֶׁגָּעַשׁ עֲלֵיהֶם הָהָר לְקָבְרָם. וּמְנָא לֵיהּ לוֹמַר כֵּן, שֶׁמָּא אֵיזֶה עָוֹן אַחֵר גָּרַם לָהֶם שֶׁגָּעַשׁ עֲלֵיהֶם הָהָר. וְהִנֵּה בְּתִמְנַת סֶרַח רַשׁ״י בְּתִמְונַת חֶרֶס, דְּהַיְנוּ שֶׁמֶשׁ, וּבְשׁוֹפְטִים (ב ט) כְּתִיב ״חֶרֶס״ בְּמָקוֹם ״סֶרַח״. וְהִנֵּה עַל פִּי דַּרְכּוֹ שֶׁל רַשׁ״י נִרְאֶה לִי לְפָרֵשׁ ״בְּתִמְנַת״ לְשׁוֹן בְּתִמּוּנָה, אֲבָל ״חֶרֶס״ נִרְאֶה לִי שֶׁהוּא לְשׁוֹן כְּלִי חֶרֶס, וְרוֹצֶה לוֹמַר שֶׁלֹּא נָהֲגוּ בּוֹ דִּין תַּלְמִיד חָכָם לְהַסְפִּידוֹ כָּרָאוּי, אֶלָּא קְבָרוּהוּ בְּתִמּוּנַת שְׁאָר עַם הָאָרֶץ שֶׁנִּמְשַׁל לְחֶרֶס הַנִּשְׁבָּר, שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵא מִידֵי סְרִיחוּתוֹ וְדָפְיוֹ לְעוֹלָם, לָכֵן גָּרַס בְּשׁוֹפְטִים ״חֶרֶס״ בִּמְקוֹם ״סֶרַח״, כִּי הַפֶּרַח דְּהַיְנוּ סְרִיחוּת מַעֲשָׂיו מַמְשִׁילוֹ לִכְלִי חֶרֶס שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵא מִידֵי דָּפְיוֹ וְסִרְחוֹנוֹ כִּי אִם בִּשְׁבִירָה. וְאֵצֶל תַּלְמִיד חָכָם לֹא כָּךְ הַמִּדָּה, שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות יט.): אִם רָאִיתָ תַּלְמִיד חָכָם עוֹבֵר עֲבֵרָה בַּלַּיְלָה אַל תְּהַרְהֵר אַחֲרָיו בַּיּוֹם, כִּי וַדַּאי עָשָׂה תְּשׁוּבָה, כִּי מִסְתָּמָא הוּא עוֹסֵק בַּתּוֹרָה וְהִיא כַּפָּרָתוֹ לְמָרַק חֶטְאוֹ, וּמוֹרֵץ וְשַׁסַּף מִבַּיִת וּמֵחוּץ בְּמֵי הַתּוֹרָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁסְּתָם תַּלְמִיד חָכָם נִמְשָׁל לִכְלִי זָהָב שֶׁבְּקַל הוּא לְהַעֲבִיר מֵעָלָיו מְעַט אָבָק וְשֶׁמֶץ דּוֹפִי שֶׁעָלָיו, מִכָּל מָקוֹם כְּשֶׁחָטָא וְהָלַךְ בַּעֲצַת הַנָּחָשׁ הִמְשִׁילוֹ לִכְלִי נְחוֹשֶׁת, כִּי הַלָּשׁוֹן נוֹפֵל עַל הַלָּשׁוֹן, וְעַל שֵׁם שֶׁהָיָה מִצְחוֹ נְחוּשָׁה לְהָעֵז בְּבוֹרְאוֹ, וּמוֹרֵק וְשַׁסַּף כָּאמוּר. וּמִפָּסוּק זֶה אָנוּ לְמֵדִין גַּם הִלְכוֹת גְּעוּל הַכֵּלִים, שְׁכִּדְרָךְ תַּשְׁמִישׁוֹ כָּךְ טְהֳרָתוֹ.

פרק ז

יא וְזֹאת תּוֹרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר יַקְרִיב לַה׳. לֹא נֶאֱמַר ״אֲשֶׁר יַקְרִיב לַה׳״ בְּכָל הַקָּרְבָּנוֹת כִּי אִם אֵצֶל הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר בְּלִי עָוֹן יֵרָצוּן, לְפִי שֶׁהֵם קְרוֹבִים אֶל ה׳ יוֹתֵר מִכָּל הַקָּרְבָּנוֹת הַבָּאִים עַל הַחֵטְא, וּמִטַּעַם זֶה כְּתִיב בְּסָמוּךְ (ז כט-ל): ״הַמַּקְרִיב אֶת זֶבַח שְׁלָמָיו לַה׳ יָבִיא אֶת קָרְבָּנוֹ לַה׳, יָדָיו תְּבִיאֶנָּה אֶת אִשֵּׁי ה׳״. הִזְכִּיר בְּכֻלָּם ״לַה׳״ כִּי בְּאֵלֶּה חָפְצָתִי נְאֻם ה׳. וְהַבֵּט יָמִין וּרְאֵה שֶׁלֹּא הִזְכִּיר בְּשׁוּם קָרְבָּן שֶׁהַבַּעַל יָבִיא בְּיָדָיו חֵלֶק שֶׁל גְּבוֹהַּ כִּי אִם בִּשְׁלָמִים ״יָדָיו תְּבִיאֶנָּה״, לְפִי שֶׁכָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ כַּעַס מִן הַמֶּלְךְ וְרוֹצֶה לְכַפֵּר וּלְקַנֵּחַ פְּנֵי רָגְזוֹ, אָז הוּא שׁוֹלֵחַ הַמִּנְחָה לְפָנָיו עַל יְדֵי שָׁלִיחַ, כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמַר יַעֲקֹב (בראשית לב כ): ״אֲכַפְּרָה פָנָיו בַּמִּנְחָה הַהֹלֶכֶת לְפָנַי וְאַחֲרֵי כֵן אֶרְאֶה פָנָיו״. אֲבָל הַמֵּבִיא לַמֶּלֶךְ אֵיזוֹ מַתָּנָה דֶּרֶךְ דּוֹרוֹן וְכָבוֹד, אָז הוּא מֵבִיא הַמִּנְחָה בְּיָדָיו בְּעַצְמוֹ וְלֹא עַל יְדֵי שָׁלִיחַ. וְזֶהוּ הַהֶבְדֵּל שֶׁבֵּין חַטָּאת וְאָשָׁם הַבָּאִים עַל חֵטְא הַמַּעֲשֶׂה, וְהָעוֹלָה הַבָּאָה עַל חֵטְא הַהִרְהוּר, וּבֵין הַשְּׁלָמִים. כִּי אוֹתָן קָרְבָּנוֹת הַבָּאִים לְהָסִיר פְּנֵי כַּעְסוֹ שֶׁל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, אֵינוֹ דִּין שֶׁיְּדָיו תְּבִיאֶנָּה, כִּי נִרְאֶה כְּחוֹצְפָּא כְּלַפֵּי שְׁמַיָּא, לְפִיכָךְ הוּא מְשַׁלְּחָם עַל יְדֵי הַפַּחֲנִים. אֲבָל הַשְּׁלָמִים שֶׁהֵם דּוֹרוֹן וּמַתָּנָה, ״יָדָיו תְּבִיאֶנָּה״.

וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים פָּסוּק ״הַמַּקְרִיב אֶת זֶבַח שְׁלָמָיו לַה׳ יָבִיא אֶת קָרְבָּנוֹ לַה׳ מְזֶבַח שְׁלָמָיו״, שֶׁרָאוּי שֶׁיְּבָרְכוּהוּ וְיֹאמְרוּ: יְהִי רָצוֹן שֶׁכָּל קָרְבְּנוֹתָיו שֶׁיָּבִיא לַה׳ יִהְיוּ מְזֻבָּח שְׁלָמָיו, לֹא חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת וְעוֹלוֹת, אֲבָל אֵצֶל הָעוֹלָה נֶאֱמַר: ״זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה הִיא הָעוֹלָה״ רוֹצֶה לוֹמַר הִיא לְבַדָּהּ יָבִיא, וְלֹא יִשְׁנֶה בְּאוֹתָהּ לְהָבִיא שְׁנִית עוֹלָה עַל חֵטְא הַהִרְהוּר, כִּי אִם שְׁלָמִים בְּשָׂעָה שֶׁיֵּשׁ שָׁלוֹם בֵּינוֹ לְבֵין בּוֹרְאוֹ.

וְעַל צַד הָרֶמֶז יִתֵּכֶן לְפָרֵשׁ חָמֵשׁ פְּעָמִים ״זֹאת תּוֹרַת״ שֶׁנֶּאֶמְרוּ בְּפָרָשָׁה זוֹ, כְּנֶגֶד חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תּוֹרָה שֶׁהָעוֹסֵק בָּהֶם דּוֹמֶה כְּאִלּוּ הִקְרִיב חֲמִשָּׁה מִינֵי

קָרְבָּנוֹת אֵלּוּ: עוֹלָה, וּמִנְחָה, וְחַטָּאת, וְאָשָׁם, וּשְׁלָמִים. אֲבָל הַמִּלּוּאִים לֹא הָיוּ כִּי אִם לְשָׁעָה וְלֹא לְדוֹרוֹת. וּכְדֶרֶךְ זֶה מָצִינוּ חֲמִשָּׁה "זֹאת תּוֹרַת" בְּפָרָשַׁת מְצוֹרָע, כִּי גַּם שָׁם אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערכין טו:): מַאי תַּקָּנְתֵּיהּ שֶׁל מְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרָע, אִם תַּלְמִיד חָכָם הוּא יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה כו', וְאִם כֵּן הַתּוֹרָה מַצֶּלֶת מִן לָשׁוֹן הָרָע הַמְסַבֵּב חֲמִשָּׁה מִינֵי צָרַעַת אֵלּוּ, וְהָעוֹסֵק בַּחֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה נִצּוֹל מֵהֶם, כְּדֶרֶךְ שֶׁפֵּרֵשׁ בָּעֲקֵדָה שֶׁבְּכָל סֵפֶר נִזְכָּר עֹנֶשׁ חֵטְא הַלָּשׁוֹן, כָּךְ בְּקָרְבָּנוֹת אֵלּוּ הָעוֹסֵק בַּחֲמִשָּׁה סְפָרִים אֵלּוּ דּוֹמֶה כְּאִלּוּ הִקְרִיב חֲמִשָּׁה מִינֵי קָרְבָּנוֹת אֵלּוּ.

כִּי הָעוֹסֵק בְּסֵפֶר בְּרֵאשִׁית, דּוֹמֶה כְּאִלּוּ הִקְרִיב עוֹלָה. וְהוּא "זֹאת תּוֹרַת הָעוֹלָה", כִּי בּוֹ מְבֹאָר תּוֹרַת הָעוֹלָה, כִּי הֶבֶל הִקְרִיב עוֹלָה מִבְּכוֹרוֹת צֹאנוֹ (בראשית ד ד), וְכֵן בְּנֹחַ כְּתִיב: "וַיַּעַל עֹלוֹת בַּמִּזְבֵּחַ" (שם ח כ), וְכֵן אַבְרָהָם: "וַיַּקַּח אֶת הָאַיִל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֹלָה תַּחַת בְּנוֹ" (שם כב יג), וְכֵן בְּיַעֲקֹב: "וַיִּזְבַּח זְבָחִים לֵאלֹהֵי אָבִיו יִצְחָק" (שם מו א).

וְהָעוֹסֵק בְּסֵפֶר שְׁמוֹת, כְּאִלּוּ הִקְרִיב מִנְחָה. כִּי כָל הַמְּנָחוֹת בָּאוֹת מַצָּה, וּבְסֵפֶר זֶה מְבֹאָרִים כָּל דִּינֵי מַצָּה וְהוֹרָאָתָהּ וְצִירוּפָהּ לְקָרְבַּן פֶּסַח שֶׁנֶּאֱכָל עַל מַצּוֹת, וּכְתִיב (שמות לד כה): "לֹא תִשְׁחַט עַל חָמֵץ דַּם זִבְחִי".

וְהָעוֹסֵק בְּסֵפֶר וַיִּקְרָא, כְּאִלּוּ הִקְרִיב חַטָּאת. אַף עַל פִּי שֶׁכָּל הַקָּרְבָּנוֹת מִבֹּאָרִין בְּסֵפֶר זֶה, מִכָּל מָקוֹם עִקַּר הַסֵּפֶר תּוֹרַת הַחַטָּאת הוּא, כִּי אַחַר שֶׁחָטְאוּ יִשְׂרָאֵל בָּעֶגֶל אֲשֶׁר הוּא הָיָה הַתְחָלָה לְכָל חַטָּאת וּלְכָל עָוֹן, נָתַן ה' מָקוֹם לַחוֹטְאִים שֶׁיּוּכְלוּ לָבֹא לִידֵי כַּפָּרָה עַל יְדֵי הַקָּרְבָּן, וְאַגַּב זֶה נִזְכְּרוּ כָּל הַקָּרְבָּנוֹת, שֶׁיֵּשׁ בְּכֻלָּם צַד חֵטְא חוּץ מִן הַשְּׁלָמִים.

וְהָעוֹסֵק בְּסֵפֶר בַּמִּדְבָּר, כְּאִלּוּ הִקְרִיב אָשָׁם. כִּי בּוֹ נֶאֱמַר כָּל תּוֹרַת הָאָשָׁם בְּפָרָשַׁת נָשֹׂא (במדבר ה ו): "אִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ מִכָּל חַטֹּאת הָאָדָם וְאָשְׁמָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא" וְגוֹ'. וְאַף עַל פִּי שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר דִּין הָאָשָׁם בְּפָרָשַׁת וַיִּקְרָא (ה יד), מִכָּל מָקוֹם נִשְׁנֵית שָׁם לְדָבָר שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ בּוֹ, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י שָׁם. וְאִם כֵּן עַל יְדֵי לְמוּד הַפָּרָשָׁה עִם הַדָּבָר שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ בּוֹ נִגְמַר כָּל תּוֹרַת הָאָשָׁם.

וְהָעוֹסֵק בְּסֵפֶר דְּבָרִים, כְּאִלּוּ הִקְרִיב שְׁלָמִים. כִּי בְּפָרָשַׁת כִּי תָבוֹא (כז ז) נֶאֱמַר: "וְזָבַחְתָּ שְׁלָמִים וְאָכַלְתָּ שָׁם" וְגוֹ'. וְכֵן בְּפָרָשַׁת רְאֵה נֶאֶמְרוּ כָּל דִּינֵי הַשְּׁלָמִים קָדְשִׁים קַלִּים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שם יב כז): "וְדַם זְבָחֶיךָ יִשָּׁפֵךְ עַל מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ וְהַבָּשָׂר תֹּאכֵל". וְשָׁם נִגְמְרוּ דִּינֵי הַשְּׁלָמִים מֵחֲמַת כַּמָּה דְּבָרִים שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ בָּהֶם. עַל כֵּן נֶאֶמְרוּ חֲמִשָּׁה "זֹאת תּוֹרַת" אֵלּוּ, כִּי הָעוֹסֵק בְּכָל סֵפֶר מֵהֶם שְׁכָרוֹ הַרְבֵּה כְּאִלּוּ הִקְרִיב מִין אוֹתוֹ קָרְבָּן הַמְבֹאָר בְּאוֹתוֹ סֵפֶר. וְהַמַּשְׂכִּילִים יָבִינוּ לָרַבִּים עִנְיָן יָקָר זֶה, כִּי בָּרוּר וְנָכוֹן הוּא.

פרק ט

א **וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי.** זֶה יוֹם שְׁמִינִי לַמִּלּוּאִים, נִרְאֶה מִזֶּה שֶׁגַּם יוֹם זֶה הוּא מִכְּלַל יְמֵי הַמִּלּוּאִים שֶׁקִּדְּמוּ לוֹ, וְזֶה אֵינוֹ, שֶׁהֲרֵי הַכָּתוּב אוֹמֵר (ויקרא ח לג) "כִּי שִׁבְעַת יָמִים יְמַלֵּא אֶת יֶדְכֶם". וְאַף עַל פִּי שֶׁיּוֹם זֶה מִלּוּאִים לַחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ, מִכָּל מָקוֹם מַה עִנְיָן חִנּוּךְ אַהֲרֹן וּבָנָיו לַחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ. וְאוּלַי לְפִי שֶׁרָצָה לוֹמַר כִּי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַהוּא נִרְאָה ה' אֲלֵיהֶם וְלֹא בַּיָּמִים הַקּוֹדְמִים, עַל כֵּן הֻצְרַךְ לִתֵּן טַעַם מַה יּוֹם מִיָּמִים, לְפִי שֶׁהָיָה יוֹם זֶה שְׁמִינִי דָּבָר זֶה גָּרַם לוֹ קְדֻשָּׁה בְּיֶתֶר שְׂאֵת, כִּי כָל מִסְפַּר שִׁבְעָה חֹל וּמִסְפַּר שְׁמִינִי קֹדֶשׁ כְּדַעַת הַמִּדְרָשׁ (יל"ש שמות רמא טו) הָאוֹמֵר שֶׁכָּל קְלוּסוֹ שֶׁל מֹשֶׁה הָיָה בְּ"אָז", "וּמֵאָז בָּאתִי לְדַבֵּר בִּשְׁמֶךָ", "אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה" וגו', כִּי "אָז" הֵיְינוּ אֶחָד רוֹכֵב עַל שִׁבְעָה, וְהוּא לְהַשְׁלִיט אֶת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ עַל כָּל שִׁבְעָה כּוֹכְבֵי לֶכֶת וְעַל כָּל הַנִּמְצָאִים שֶׁנִּתְהַוּוּ בְּשִׁבְעָה יְמֵי בְרֵאשִׁית, וְעַל כֵּן נִרְאָה לָהֶם ה' בְּיוֹם זֶה דַּוְקָא מִצַּד הֱיוֹתוֹ שְׁמִינִי, כִּי מִסְפָּר זֶה מְיֻחָד אֵלָיו יִתְבָּרַךְ. וְזֶה טַעַם הַקָּרְבָּן שֶׁאֵינוֹ מְרֻצֶּה כִּי אִם מִן יוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה, וְזֶה טַעַם שֶׁהַמִּילָה שֶׁבַּשְּׁמִינִי דּוֹחָה הַשַּׁבָּת שֶׁבַּשְּׁבִיעִי כִּי הָרוּחָנִי דּוֹחֶה הַגַּשְׁמִי.

וּמַה שֶּׁיּוֹם שְׁמִינִי זֶה נָטַל עֶשֶׂר עֲטָרוֹת, רֶמֶז לְמַה שֶּׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערכין יג:) כִּנּוֹר שֶׁל יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ יִהְיֶה שְׁמֹנָה נִימִין וְשֶׁל הָעוֹלָם הַבָּא עֲשָׂרָה נִימִין, לְפִי שֶׁלִּימוֹת הַמָּשִׁיחַ וְנִגְלָה כְּבוֹד ה' וְרָאוּ כָל בָּשָׂר כִּי ה' אֶחָד רוֹכֵב עַל שִׁבְעָה כּוֹכְבֵי לֶכֶת מַנְהִיגֵי הָעוֹלָם הַזֶּה, אֲבָל לָעוֹלָם הַבָּא שֶׁיִּהְיוּ מַפְשָׁטִים מִן הַחֹמֶר לְגַמְרֵי יִתּוֹסֵף בָּהֶם הַשָּׁגָה שֶׁיַּכִּירוּ כֹּחַ מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרַךְ עַל כָּל נִבְדָּלִים הָעֶלְיוֹנִים הַכְּלוּלִים בְּמִסְפַּר תִּשְׁעָה בְּסוֹד אָרוֹן תִּשְׁעָה וְכַפֹּרֶת טָפַח, וְאָז הַשְּׁמִינִי יַעֲלֶה לְמִסְפַּר עֲשָׂרָה, עַל כֵּן בָּא הֶרֶמֶז בְּיוֹם שְׁמִינִי זֶה שֶׁנָּטַל עֶשֶׂר עֲטָרוֹת, לוֹמַר כִּי יֵשׁ בּוֹ מֵעֵין שֶׁל הָעוֹלָם הַבָּא, כִּי שָׁם יִרְאוּ אֶת כְּבוֹד ה' עַיִן בְּעַיִן, וְכֵן בְּיוֹם זֶה נֶאֱמַר "כִּי הַיּוֹם ה' נִרְאָה אֲלֵיכֶם".

וּלְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל. לֹא מָצִינוּ שֶׁדִּבֵּר אֶל הַזְּקֵנִים כְּלוּם, וְאִם כְּדִבְרֵי הַמְפָרְשִׁים שֶׁדִּבֵּר לְאַהֲרֹן בִּפְנֵי זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ אַהֲרֹן מֵעַצְמוֹ נִכְנַס לָעֲבוֹדָה, הֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר בְּפָרָשַׁת צַו (ח ג): "וְאֵת כָּל הָעֵדָה הַקְהֵל" וְגוֹ', וְשָׁם הִכְנִיסוֹ לָעֲבוֹדָה בִּפְנֵי כָּל הָעֵדָה, וּמַה הָיָה צָרִיךְ לָזֶה כָּאן שֵׁנִית. וְנִרְאֶה לִי לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ד יג-טו): "וְאִם כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ, וְנֶעְלַם דְּבַר הָעֵדָה וְדִיהֶם עַל רֹאשׁ הַפָּר", וּכְמוֹ כֵן בְּקָרְבָּנוֹת צִבּוּר אֵלּוּ שֶׁבָּאוּ לְכַפָּרָה עַל "וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים" (בראשית לז לא) וְעַל מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל, מִסְתָּמָא עָשׂוּ בּוֹ כְּכָל הַתּוֹרָה הַמְפֹרֶשֶׁת בְּפָרָשַׁת וַיִּקְרָא בְּחַטַּאת הַקָּהָל, עַל כֵּן קָרָא לַזְּקֵנִים. וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא

נִזְבַּר כָּאן שֶׁפָּמְכוּ יְדֵיהֶם, מִכָּל מָקוֹם מִסְתָּמָא עָשׂוּ הַפְּמִיכָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּל חַטַּאת הַקָּהָל קָרְבָּנוֹ פָּר, שָׁאנֵי הָכָא שֶׁחָטְאוּ בְּשָׂעִיר וְעֵגֶל, עַל כֵּן רָצָה ה׳ שֶׁיָּבִיאוּ שָׂעִיר וְעֵגֶל.

ב קח לְךָ עֵגֶל בֶּן בָּקָר לְחַטָּאת. יֵשׁ מַקְשִׁים, לָמָּה עֵגֶל שֶׁל אַהֲרֹן בָּא לְחַטָּאת וְעֵגֶל שֶׁל יִשְׂרָאֵל בָּא לְעוֹלָה. וְאָמְרוּ בָּזֶה, לְפִי שֶׁבְּחֵטְא הָעֵגֶל לֹא חָטָא אַהֲרֹן בְּמַחְשָׁבָה, שֶׁהֲרֵי דַּאי לֹא נִתְכַּוֵּן לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה כְּלָל, וְעִקַּר חֶטְאוֹ הָיְתָה בְּמַעֲשֶׂה שֶׁעָשָׂה הָעֵגֶל בְּפֹעַל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שמות לב לה): ״וַיִּגֹּף ה׳ אֶת הָעָם עַל אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשָׂה אַהֲרֹן״, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר ״אֲשֶׁר עָשָׂה אַהֲרֹן״, אֶלָּא לְהוֹרוֹת בָּא שֶׁאַהֲרֹן לֹא חָטָא כִּי אִם בְּמַעֲשִׂית הָעֵגֶל וְלֹא בְּמַחְשָׁבָה, עַל כֵּן קָרְבָּנוֹ עֵגֶל לְחַטָּאת הַמְכַפֵּר עַל חֵטְא הַמַּעֲשֶׂה. אֲבָל יִשְׂרָאֵל שֶׁחָטְאוּ גַּם בְּמַחְשָׁבָה, כִּי דַּאי לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה נִתְכַּוְּנוּ, עַל כֵּן קָרְבָּנָם עֵגֶל לְעוֹלָה הַבָּא עַל חֵטְא הַהִרְהוּר. וּמַה שֶּׁקָּשָׁה עַל פְּרוּשׁ זֶה, הֲלֹא יִשְׂרָאֵל חָטְאוּ גַּם בְּמַעֲשֶׂה, שֶׁהֲרֵי הִשְׁתַּחֲווּ לוֹ וַיִּזְבְּחוּ לוֹ, וְלָמָּה לֹא הֵבִיאוּ לְכַפָּרָה עֵגֶל לְחַטָּאת. נִרְאֶה לִי שֶׁעַל חֵטְא הַזִּבְיחָה הֵבִיאוּ לְכַפָּרָה הַשָּׂעִיר, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יז ז): ״וְלֹא יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת זִבְחֵיהֶם לַשְּׂעִירִים״, וְהֵיכָן מָצִינוּ שֶׁזָּבְחוּ יִשְׂרָאֵל לַשְּׂעִירִים שֶׁאָמַר לְשׁוֹן ״עוֹד״, אֶלָּא וַדַּאי שֶׁעַל מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בָּעֵגֶל ״וַיִּזְבְּחוּ לוֹ״ קָאֵי, כִּי זִבְיחָה זוֹ וַדַּאי הָיְתָה לַשְּׂעִירִים, לַשֵּׁדִים לֹא אֱלוֹהַּ, כִּי כָּל הַמַּעֲשֶׂה הַהוּא הָיָה מַעֲשֵׂה שָׂטָן, וּשְׂעִירִים יִרְקְדוּ שָׁם (ישעיה יג כא). עַל כֵּן נֶאֱמַר: ״קְחוּ שָׂעִיר עִזִּים לְחַטָּאת״. אֲבָל אַהֲרֹן שֶׁלֹּא זָבַח לוֹ כְּלָל הֵבִיא עֵגֶל לְחַטָּאת, לְכַפֵּר עַל מַה שֶּׁעָשָׂה הָעֵגֶל.

וּמַה שֶּׁכָּתוּב בַּקָּרְבָּן שֶׁל אַהֲרֹן ״וְהַקְרֵב לִפְנֵי ה׳״, וּבְקָרְבַּן הָעָם נֶאֱמַר ״לִזְבֹּחַ לִפְנֵי ה׳״, יֵשׁ אוֹמְרִים לְפִי שֶׁהַזְּבִיחָה כְּשֵׁרָה בְּזָרִים אֲבָל לֹא הַקְּרָבָה. וְלִי נִרְאֶה לְפִי שֶׁזִּבְחֵי אֱלֹהִים תַּכְלִיתָם לְהָבִיא לִידֵי רוּחַ נִשְׁבָּרָה, וְיִשְׂרָאֵל חָטְאוּ גַּם בְּרוּחַ הַהִרְהוּר, עַל כֵּן נֶאֱמַר בָּהֶם ״לִזְבֹּחַ לִפְנֵי ה׳״, שֶׁאַחַר הַזְּבִיחָה יִהְיוּ לִפְנֵי ה׳. אֲבָל אַהֲרֹן שֶׁלֹּא חָטָא בְּמַחְשָׁבָה, עַל כֵּן מִיָּד אַחַר קִיחַת הָעֵגֶל לְחַטָּאת נֶאֱמַר ״וְהַקְרֵב לִפְנֵי ה׳״, כִּי מִיָּד וּמִתְּכָף נַעֲשָׂה קָרוֹב אֶל ה׳ אַחַר מַעֲשֵׂה הַקִּיחָה.

ג וְאֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר. מַה שֶּׁצִּוָּה מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן שֶׁיְּדַבֵּר אֶל יִשְׂרָאֵל וְלֹא צִוָּה הוּא בְּעַצְמוֹ לָהֶם, לְפִי שֶׁרָצָה מֹשֶׁה לְהַרְאוֹת לְכָל יִשְׂרָאֵל שֶׁאַהֲרֹן נָקִי מִן חֵטְא הָעֵגֶל, דְּאִם לֹא כֵּן אֵיךְ יֵצְוֶה הוּא לָהֶם קְחוּ לָכֶם עֵגֶל לְכַפָּרָה, וַהֲרֵי יֹאמְרוּ לוֹ: טוֹל קוֹרָה כוּ׳. אוֹ יִהְיֶה פֵּרוּשׁוֹ עַל דֶּרֶךְ קְשֵׁט עַצְמְךָ תְּחִלָּה כוּ׳ (ב״ב ס;), לְפִיכָךְ מִתְּחִלָּה ״קַח לְךָ עֵגֶל בֶּן בָּקָר״ לְקַשֵּׁט אֶת עַצְמְךָ תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ ״וְאֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר״ שֶׁיִּתְקַשְּׁטוּ גַּם הֵמָּה, וְאָז גַּם הֵמָּה יְכוֹלִין לְקַשֵּׁט אֲחֵרִים וְזֶהוּ לְשׁוֹן לֵאמֹר.

קְחוּ שָׂעִיר עִזִּים לְחַטָּאת. לְכַפָּרָה עַל מַה שֶּׁזִּבְחוּ זִבְחֵיהֶם לַשְּׂעִירִים, לְכָךְ נֶאֱמַר ״לִזְבֹּחַ לִפְנֵי ה׳״ – וְלֹא לַשְּׂעִירִים כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשׂוּ בַּזִּבְיחָה לָעֵגֶל כָּאָמוּר. וּבְתוֹרַת כֹּהֲנִים (ויקרא ט ג) דָּרְשׁוּ: מָה רָאוּ יִשְׂרָאֵל לְהָבִיא יוֹתֵר מִן אַהֲרֹן, אֶלָּא אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה: אַתֶּם יֵשׁ בְּיֶדְכֶם מִתְּחִלָּה וְיֵשׁ בְּיֶדְכֶם מִסּוֹף – בַּתְּחִלָּה שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לז לא): ״וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים״, בְּסוֹף שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב ח): ״עָשׂוּ לָהֶם עֵגֶל מַסֵּכָה״, יָבֹא שָׂעִיר וִיכַפֵּר עַל מַעֲשֵׂה שָׂעִיר, יָבֹא עֵגֶל וִיכַפֵּר עַל מַעֲשֵׂה עֵגֶל; אֲבָל אַהֲרֹן לֹא הָיָה לוֹ חֵלֶק כִּי אִם בָּעֵגֶל, עַד כָּאן. וְיֵשׁ לְדַקְדֵּק, לָמָּה הוֹצִיא אֶת אַהֲרֹן מִכְּלַל מַעֲשֵׂה דִּשְׂעִיר עִזִּים, וַהֲלֹא גַּם לְוִי הָיָה בַּמַּעֲשֶׂה הַהוּא, וְאַדְרַבָּה שֶׁהָיָה לוֹ חֵלֶק גָּדוֹל בַּמַּעֲשֶׂה הַהוּא יוֹתֵר עַל אָחִיו, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ״י עַל פָּסוּק ״שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אַחִים״ (בראשית מט ה). וְעוֹד, לָמָּה הִזְכִּיר לְשׁוֹן קוֹדֶם וְסוֹף, הָיָה לוֹ לוֹמַר אַתֶּם יֵשׁ בְּיֶדְכֶם שִׁתֵּי עֲבֵרוֹת, וְלָמָּה תָּלָה הֶעָוֹן בְּמֻקְדָּם וּמְאֻחָר. וְעוֹד, מַה עִנְיַן כַּפֶּרֶת שְׂעִיר עִזִּים לְכַפֶּרֶת עָוֹן הָעֵגֶל. גַּם פָּסוּק ״וְיִקְרְבוּ כָּל הָעֵדָה וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי ה׳״ צָרִיךְ בֵּאוּר, כִּי לֹא פוֹרֵשׁ בּוֹ לְהֵיכָן קָרְבוּ, וּמַהוּ שֶׁאָמַר ״זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה׳ תַּעֲשׂוּ״, מַה יַּעֲשׂוּ עוֹד נוֹסָף עַל מַה שֶּׁכְּבָר עָשׂוּ.

וְהַקָּרוֹב אֵלַי לוֹמַר בְּהֵתֵּר סְפֵקוֹת אֵלּוּ. שֶׁבַּעַל מִדְרָשׁ זֶה סוֹבֵר שֶׁהָאי בְּהָאי תַּלְיָא, שֶׁאוֹתוֹ מַעֲשֶׂה שֶׁל ״וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים״ הָיָה סִבָּה גַּם לְמַעֲשֵׂה עֵגֶל, יַעַן כִּי מֵהַיְדוּעַ שֶׁמִּדַּת הַקִּנְאָה שֶׁהָיְתָה בַּאֲחֵי יוֹסֵף גָּרְמָה לָהֶם אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה שֶׁל ״וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים״, וּמֵאָז נִשְׁתָּרְשָׁה בְּתוֹכָם מִדַּת הַקִּנְאָה לְדוֹרוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תהלים סט י): ״כִּי קִנְאַת בֵּיתְךָ אֲכָלָתְנִי״, הִיא קִנְאַת בֵּית יִשְׂרָאֵל הַמְּצוּיָה בֵּין יִשְׂרָאֵל בְּכָל הַדּוֹרוֹת יוֹתֵר מִבְּכָל הָאֻמּוֹת, עַד שֶׁיָּצָא הָעֵגֶל הַזֶּה מִתּוֹךְ שֶׁרֹבִּים קִנְּאוּ בְּמֹשֶׁה בַּמַּחֲנֶה כְּקֹרַח וַעֲדָתוֹ. וְכֵן בְּאוֹתוֹ זְמַן רַבִּים קַנָּאִים פָּגְעוּ בּוֹ, וְזֹאת תּוֹרַת הַקְּנָאוֹת לַחֲשֹׁב עָלָיו עֲלִילוֹת דְּבָרִים לֵאמֹר ״כִּי זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ לֹא יָדַעְנוּ מֶה הָיָה לוֹ״, כְּדֵי לְפָרֵק עֹלוֹ מֵעֲלֵיהֶם, וּלְמַנּוֹת עֲלֵיהֶם הָעֵגֶל הַזֶּה, הַעֵצֶב נִבְזֶה הָאָחוּז בְּחַבְלֵי בוּז, כִּי הַקִּנְאָה הַמְסַבֶּבֶת פְּרוּד הַלְּבָבוֹת הִיא שֶׁעָמְדָה לָהֶם שֶׁנִּפְרְדוּ אִישׁ מֵעַל אָחִיו, כִּי בִּטְּלוּ מִצְוַת ״וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ״. וְזֶהוּ הַחֵטְא הַקּוֹדֵם הַמְסֻבָּב גַּם הַמְּאֻחָר, שֶׁלְּסוֹף פָּנוּ עֹרֶף גַּם אֶל ה׳ וּבִטְּלוּ מִצְוַת ״וְאָהַבְתָּ אֵת ה׳ אֱלֹהֶיךָ״. וּמִטַּעַם זֶה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״ר לח ו) שֶׁכָּל זְמַן שֶׁשָּׁלוֹם בֵּין יִשְׂרָאֵל, אֲפִלּוּ עוֹבְדִים עֲבוֹדָה זָרָה הַנַּח לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (הושע ד יז): ״חֻבּוּר עֲצַבִּים אֶפְרַיִם הַנַּח לוֹ״, אֲבָל ״חָלַק לִבָּם – עַתָּה יֶאְשָׁמוּ״. וּבְאוּר דָּבָר זֶה תִּמְצָא יָפֶה וּמְתֻקָּן בְּחִבּוּרִי עוֹלְלוֹת אֶפְרַיִם חֵלֶק א׳ מַאֲמָר כ״ג, וּמִשָּׁם תּוּכַל לְהָבִין מַה שֶּׁתָּלָה בַּעַל מִדְרָשׁ זֶה שְׁנֵי מִינֵי עָוֹן אֵלּוּ בְּקוֹדֶם וּבְמְאֻחָר, כִּי אַחַת גּוֹרֶרֶת חֲבֵרְתָּהּ. וְכֵן מָצִינוּ (מלכים א׳ יב כח) בְּיָרְבָעָם שֶׁעָשָׂה הָעֲגָלִים מִקְנְאָתוֹ בְּמַלְכוּת שְׁלֹמֹה.

וּבְהַצָּעָה זוֹ מְיֻשָּׁב מַה שֶּׁלֹּא הָיָה אַהֲרֹן צָרִיךְ לִהְיוֹת לוֹ חֵלֶק בַּכַּפָּרָה שֶׁהִיא עַל הַקּוֹדֶם ״וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים״, דְּהַיְנוּ פֵּרוּד הַלְּבָבוֹת שֶׁהָיוּ בֵּין הָאָבוֹת, כִּי

כְּבָר תִּקֵּן אַהֲרֹן זֶה בְּמַה שֶׁאָחַז בְּמִדַּת הַשָּׁלוֹם, כִּי שָׁמוֹעַ – מִזֶּבַח טוֹב, וְכֵן יִשְׂרָאֵל רָאוּ לְתַקֵּן שְׁנֵיהֶם בְּיוֹם זֶה, וְזהוּ שֶׁאָמַר: ״וַיִּקְרְבוּ כָל הָעֵדָה״ וְגוֹ׳ כִּי כְּשֶׁרָאוּ כָּל הָעֵדָה שֶׁהֵם צְרִיכִין לְכַפָּרָה עַל ״וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים״, שֶׁגָּרְמָה לָהֶם הַקְּנָאָה וּפְרוּד הַלְּבָבוֹת, וְעַל הַמְאֵחָר וְהוּא מַעֲשֶׂה הָעֶגֶל, שֶׁעַל יָדוֹ נִתְרַחֲקוּ מֵעַל ה׳ וּפָנוּ אֲלֵיו עֹרֶף וְלֹא פָּנִים, הִנֵּה זוּלַת הַקָּרְבָּן רָאוּ לְתַקֵּן כָּל זֶה בְּמַעֲשֶׂה מַמָּשׁ, שֶׁלֹּא יִהְיֶה כְּטוֹבֵל וְשֶׁרֶץ בְּיָדוֹ. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר: ״וַיִּקְחוּ אֵת כָּל אֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה״, הַיְנוּ הַקָּרְבָּנוֹת, ״וַיִּקְרְבוּ כָּל הָעֵדָה״, שֶׁקָּרְבוּ זֶה אֶל זֶה בְּקִרוּב הַלְּבָבוֹת, וְקִימוּ וְקִבְּלוּ עֲלֵיהֶם לִהְיוֹת בְּאַחֲוָה וְרֵעוּת לְתַקֵּן חֵטְא הַקּוֹדֶם מַעֲשֶׂה שְׂעִיר עִזִּים הַבָּא מִתּוֹךְ פֵּרוּד הַלְּבָבוֹת, וְאַחַר כָּךְ תִּקְנוּ גַּם חֵטְא הַמְאֻחָר ״וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי ה׳״, כִּי פָּנוּ אֶל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ פָּנִים וְלֹא עֹרֶף. וְכַאֲשֶׁר רָאָה מֹשֶׁה כֹּשֶׁר לְבָבָם זֶה עִם זֶה, וְכִי הָיוּ שְׁלֵמִים עִם ה׳, הָיָה הַדָּבָר יָשָׁר מְאֹד בְּעֵינָיו, כִּי טוֹב הוּא יוֹתֵר מִן הַבָּאַת קָרְבָּן, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א טו כב): ״הִנֵּה שְׁמוֹעַ מִזֶּבַח טוֹב״, וְעַל זֶה אָמַר מֹשֶׁה: ״זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה׳ תַּעֲשׂוּ״, כִּי כְּלוּם צִוָּה ה׳ עַל דִּבְרֵי עוֹלָה וְזֶבַח כִּי אִם לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל ה׳, כִּי בָּזֶה הַדָּבָר מֵעֵט מַעֲשֶׂה הַקָּרְבָּנוֹת לוֹמַר כָּזֶה תַּעֲשׂוּ גַּם לְדוֹרוֹת, וּמִי יִתֵּן וְהָיָה זֶה לְבַבְכֶם כָּל הַיָּמִים, כִּי בִּזְכוּתוֹ ״וְיֵרָא אֲלֵיכֶם כְּבוֹד ה׳״, כְּמוֹ שֶׁאַתֶּם פּוֹנִים פְּנֵיכֶם מוּל הַשְּׁכִינָה כָּךְ יָאֵר ה׳ פָּנָיו אֲלֵיכֶם, כְּדֶרֶךְ שֶׁבָּא לִרְאוֹת כָּךְ בָּא לְהֵרָאוֹת.

ז **וְכַפֵּר בַּעַדְךָ וּבְעַד הָעָם.** כַּפָּרָתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן כְּפוּלָה, אַחַת כְּנֶגֶד מַה שֶּׁחָטָא הוּא, שֵׁנִית מַה שֶּׁהֶחֱטִיא גַּם אֶת הָעָם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב כא): ״כִּי הֵבֵאתָ עָלָיו חֲטָאָה גְדוֹלָה״. אֲבָל בְּכַפָּרַת הָעָם לֹא נֶאֱמַר כִּי אִם ״וְכַפֵּר בַּעֲדָם״, כִּי הֵמָּה תְּלוּיִין בּוֹ, וְהוּא לֹא תָּלוּי בָּהֶם. וְעוֹד, שֶׁכַּפָּרַת אַהֲרֹן הוּא בְּעֶצֶם כַּפָּרַת הָעָם, כִּי בִּזְמַן שֶׁמַּנְהִיגֵי יִשְׂרָאֵל מְתֻקָּנִים אָז כָּל הָעָם מְתֻקָּנִים, וְקִלְקוּלָם הוּא אַשְׁמַת הָעָם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ד ג): ״אִם הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ יֶחֱטָא לְאַשְׁמַת הָעָם״, כִּי שִׁגְגַת תַּלְמוּד עוֹלָה זָדוֹן, וּבִזְמַן שֶׁהוּא חוֹטֵא גַּם בִּשְׁגָגָה אָז שִׁגְגָתוֹ סִבָּה לְאַשְׁמַת הָעָם שֶׁיֶּאְשְׁמוּ גַּם בְּמֵזִיד. עַל כֵּן כַּפָּרַת הוּא כַּפָּרַת כָּל הָעָם. דָּבָר אַחֵר, ״וּבְעַד הָעָם״ קָאֵי עַל קָרְבַּן הָעָם, וּמַה שֶּׁזָּכְרוֹ כָּאן אֵצֶל כַּפָּרָתוֹ, לוֹמַר לְךָ שֶׁכַּפָּרַת אַהֲרֹן תְּלוּיָה בְּכַפָּרַת הָעָם, שֶׁאִם יִתְכַּפֵּר הָעָם אָז גַּם לְךָ יֵשׁ כַּפָּרָה, אָמְנָם אִם לֹא יִתְכַּפֵּר הָעָם – אָז גַּם לְךָ אֵין כַּפָּרָה וְתַקָּנָה, כִּי כָּל הַמַּחֲטִיא אֶת הָרַבִּים חֵטְא הָרַבִּים תְּלוּי בּוֹ וְאֵין מַסְפִּיקִים בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה הָרַב בְּגַן עֵדֶן וְתַלְמִידוֹ בְּגֵהִנּוֹם. לְפִיכָךְ אֵין לוֹ כַּפָּרָה כִּי אִם בִּתְנַאי זֶה שֶׁיְּכַפֵּר גַּם בְּעַד הָעָם אֲשֶׁר הֶחֱטִיא.

וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאַהֲרֹן לֹא הָיָה צָרִיךְ כַּפָּרָה, כִּי אִם עַל חֵטְא הַמַּעֲשֶׂה וְלֹא עַל חֵטְא הַהַרְהוּר, כַּמְבֹאָר לְמַעְלָה בְּפָסוּק ״קַח לְךָ עֵגֶל״, וְהָעָם הָיוּ צְרִיכִין גַּם כֵּן כַּפָּרָה עַל חֵטְא הַמַּעֲשֶׂה, לְפִיכָךְ נֶאֱמַר בְּכַפָּרַת אַהֲרֹן ״וְכַפֵּר בַּעַדְךָ וּבְעַד הָעָם״, לוֹמַר לְךָ שֶׁגַּם הָעָם צָרִיךְ אֶל כַּפָּרָתְךָ עַל חֵטְא הַמַּעֲשֶׂה, אֲבָל בְּכַפָּרַת הָעָם שֶׁהֵבִיאוּ עֵגֶל לְעוֹלָה לְכַפֵּר גַּם עַל חֵטְא הַמַּחֲשָׁבָה נֶאֱמַר ״וְכַפֵּר בַּעֲדָם״ לְבַד, כִּי אַהֲרֹן לֹא הָיָה צָרִיךְ לְכַפָּרָה עַל הַהַרְהוּר כִּי לֹא חָטָא בְּמַחֲשָׁבָה כְּלָל כִּי אִם בְּמַעֲשֶׂה, וּבְלִי סָפֵק שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן לְשֵׁם אֱלָהוּת.

פרק י

א **וַיַּקְרִיבוּ לִפְנֵי ה׳ אֵשׁ זָרָה אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אוֹתָם.** בְּמָהוּת חֵטְא זֶה רַבּוּ הַדֵּעוֹת. בַּיְלְקוּט (שמיני תקנד) מַפִּיק בְּשֵׁם רַבִּי מָנִי עַל שֶׁנִּכְנְסוּ שִׁתּוּיֵי יַיִן, וְעַל יְדֵי שֶׁנִּכְנְסוּ בְּלֹא רְחִיצַת יָדַיִם וְרַגְלַיִם, וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהָיוּ מְחַסְּרֵי בְּגָדִים וְהַיְנוּ הַמְעִיל, וְיֵשׁ אוֹמְרִים עַל שֶׁלֹּא הָיָה לָהֶם בָּנִים, וְיֵשׁ אוֹמְרִים עַל שֶׁלֹּא נָשְׂאוּ נָשִׁים, וְיֵשׁ אוֹמְרִים עַל שֶׁהוֹרוּ הֲלָכָה בִּפְנֵי מֹשֶׁה רַבָּן, וְיֵשׁ אוֹמְרִים עַל שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִים וְאוֹמְרִים: מָתַי יָמוּתוּ שְׁנֵי זְקֵנִים הַלָּלוּ וַאֲנִי וְאַתָּה נַנְהִיג שְׁרָרָה עַל הַצִּבּוּר, וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁעָוֹן הָעֵגֶל שֶׁעָשָׂה אַהֲרֹן גָּרְמָה לָהֶם, וְדָרְשׁוּ עַל זֶה פָּסוּק ״יִשְׁלֹם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ״ (שמות כב ט). וְכָל הַדֵּעוֹת הַלָּלוּ אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהֶם קְצָת סֶמֶךְ מִפְּסוּקִים אֲחֵרִים, מִכָּל מָקוֹם חֲרֵי מִקְרָא זֶה מַכְחִישׁ כָּל הַדֵּעוֹת הָהֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: ״וַיַּקְרִיבוּ לִפְנֵי ה׳ אֵשׁ זָרָה אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אוֹתָם״, שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶם חֵטְא אַחֵר כִּי אִם זֶה.

עַל כֵּן חָל עָלַי חוֹבַת בֵּאוּר לְהַמְלִיץ בְּעַד כָּל הַדֵּעוֹת הַלָּלוּ, וְלוֹמַר שֶׁכֻּלָּם מָצְאוּ לָהֶם סֶמֶךְ מִן פָּסוּק זֶה, לְפִי שֶׁקָּשֶׁה לָהֶם, הֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (ויקרא א ז): ״וְנָתְנוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֵשׁ״ וְגוֹ׳, שֶׁמִּצְוָה לְהָבִיא מִן הַהֶדְיוֹט, וְאֵיךְ יֹאמַר ״אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אוֹתָם״. וְאֵין לוֹמַר כִּדְבְרֵי מַהֲרִי״א שֶׁהָיָה לָהֶם לִקַּח אֵשׁ הַקְּטֹרֶת מִמִּזְבַּח הָעוֹלָה, שֶׁהֲרֵי צִוּוּי זֶה הָיָה אַחֲרֵי מוֹת בְּנֵי אַהֲרֹן, וְשָׁם נֶאֱמַר (שם טז יב): ״וְלָקַח מְלֹא הַמַּחְתָּה גַּחֲלֵי אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ מִלִּפְנֵי ה׳״ וְגוֹ׳. עַל כֵּן רָאוּי לְפָרֵשׁ אֵשׁ זָרָה זוֹ עַל צַד הַזָּרוּת וְהֶרְמֵז עַל שְׁאָר דְּבָרִים שֶׁנִּרְמְזוּ בְּאֵשׁ זָרָה.

כִּי דַּעַת הָאוֹמֵר שְׁתּוּיֵי יַיִן נִכְנְסוּ, סוֹבֵר שֶׁאֵשׁ זָרָה זֶה מְדַבֵּר בְּיֵין הַבּוֹעֵר בָּאָדָם כְּאֵשׁ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ישעיה ה יא): ״מְאַחֲרֵי בַּנֶּשֶׁף יַיִן יַדְלִיקֵם״, וְהוּא דְּלֵקָה מַמָּשׁ מִן הַשְּׂרֵפָה אֲשֶׁר שָׂרַף בְּקִרְבָּם הַיַּיִן. וְאַף עַל פִּי שֶׁפָּרְשַׁת ״יַיִן וְשֵׁכָר אַל תֵּשְׁתְּ״ עֲדַיִן לֹא נֶאֶמְרָה לָהֶם, מִכָּל מָקוֹם עַל דֶּרֶךְ ״הַקְּרִיבֵהוּ נָא לְפֶחָתֶךָ״ הָיָה לָהֶם לְיַדֵּעַ מִסְּבָרָא כִּי אֵין לָבוֹא בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ וְהוּא שִׁכּוֹר. וּרְאָיָה גְּדוֹלָה לְדָעָה זוֹ מִמַּה שֶּׁכָּתוּב (שמות כד יא): ״וְאֶל אֲצִילֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יָדוֹ״, מִכְּלָל שֶׁהָיוּ רְאוּיִין לִשְׁלִיחַת יָד עַל מָה שֶּׁאָכְלוּ וְשָׁתוּ וְזָנוּ עֵינֵיהֶם מִן הַשְּׁכִינָה מִתּוֹךְ לֵב גַּס שֶׁל מַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ויק״ר כ י) שֶׁלֹּא רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְעַרְבֵּב שִׂמְחַת הַתּוֹרָה וְהִמְתִּין לָהֶם עַד יוֹם זֶה. וְקָשֶׁה מָה יוֹם מְיֻמָּים, וְעוֹד שֶׁהֲרֵי גַּם יוֹם זֶה נִקְרָא ״שִׂמְחַת לִבּוֹ״, שֶׁכֵּן דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תענית כו:): ״בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ״ זֶה מַתַּן תּוֹרָה, ״וּבְיוֹם שִׂמְחַת לִבּוֹ״ זֶה חֲנֻכַּת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְהָיָה לוֹ לְהַמְתִּין עוֹד. אֶלָּא לְפִי שֶׁבְּיוֹם זֶה

חָזְרוּ וְשָׁנוּ בְּאוּלְתָּם וַיַּקְרִיבוּ לִפְנֵי ה׳ אֵשׁ זָרָה אֲשֶׁר בָּעֲרָה בְּקִרְבָּם מִצַּד הַיַּיִן, וּמִתּוֹךְ רוֹב שִׁתְיָה בָּאוּ לִפְנֵי ה׳ אֲשֶׁר לֹא כַדָּת, עַל כֵּן לֹא רָצָה ה׳ לְהַמְתִּין לָהֶם עוֹד, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַדָּבָר בְּעֵינֵיהֶם כְּהֶתֵּר, כִּי הָעוֹבֵר עֲבֵרָה וְשָׁנָה בָּהּ הֲתָרָה לוֹ (יומא פו:). וְעַל כֵּן נֶאֱמַר לְאַהֲרֹן אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בָנָיו צִוּוּי ״בְּזֹאת יָבֹא אַהֲרֹן אֶל הַקֹּדֶשׁ״ וְגוֹ׳ (טז ג) בְּיוֹם צוֹם כִּפּוּר, יוֹם עִנּוֹת אָדָם נַפְשׁוֹ, כִּי אָז הוּא בָּא בְּהַכְנָעָה לִפְנֵי בּוֹרְאוֹ לֹא מִתּוֹךְ לֵב גַּס, כִּי הַיַּיִן בּוֹגֵד, גֶּבֶר יָהִיר וְלֹא יִנְוֶה (חבקוק ב ה).

וּלְמַאן דְּאָמַר שֶׁלֹּא נָשְׂאוּ נָשִׁים, הָיָה אֵשׁ הַמַּאֲוָה בּוֹעֵר בָּהֶם, כִּי כָל מִי שֶׁאֵינוֹ נָשׂוּי מָלֵא הִרְהוּרֵי עֲבֵרָה מִן אֵשׁ זָרָה, וּבְרוֹתְחִין קַלְקְלוּ בְּרוֹתְחִין נִדּוֹנוּ (סנהדרין קח:). וְכֵן מָצִינוּ בַּגְּמָרָא נוּרָא בֵּי עַמְרָם כו׳ (קידושין פא) עַל חֻמְדַּת נָשִׁים הַבּוֹעֵר בְּקִרְבּוֹ כְּאֵשׁ בִּנְעֹרֶת.

וּלְמַאן דְּאָמַר שֶׁהָיוּ חֲסֵרִים מְעִיל, יָדוּעַ שֶׁהַמְּעִיל מְכַפֵּר עַל לָשׁוֹן הָרָע (ערכין טז), וְאֵלּוּ סִפְּרוּ לָשׁוֹן הָרָע עַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, וְאָמְרוּ: מָתַי יָמוּתוּ שְׁנֵי זְקֵנִים הַלָּלוּ וְכוּ׳, רָצוּ בָּזֶה שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לִהְיוֹת מַנְהִיגִים כִּי אִם מִצַּד זְקֻנָתָם לֹא מִצַּד מַעֲלָתָם. וְכָל מְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרָע מַקְרִיב אֵשׁ זָרָה, גֶּחָלִים בָּעֲרוּ מִמֶּנּוּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (משלי כו יח): ״כְּמִתְלַהְלֵהַּ הַיּוֹרֶה זִקִּים חִצִּים וָמָוֶת״, וְהַיְינוּ זִיקֵי דְּנוּר, כִּי יָצָא כַבָּרָק חִצּוֹ, וְעַל כֵּן דִּינוֹ בָּאֵשׁ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קכ ג-ד): ״מַה יִּתֶּן לְךָ וּמַה יֹּסִיף לָךְ לָשׁוֹן רְמִיָּה, חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי רְתָמִים״. וְלָכֵן נִדּוֹנוּ גַּם הֵמָּה בָּאֵשׁ. וְאֵלּוּ הָיוּ לְבוּשֵׁי מְעִיל הָיָה מְכַפֵּר עֲלֵיהֶם עַל לָשׁוֹן הָרָע. וְיִכְלוֹל דְּמְיוֹן הָאֵשׁ מִדַּת גַּסוּת הָרוּחַ, כִּי כָל גַּס רוּחַ רוֹצֶה לַעֲלוֹת לְמַעְלָה כְּטֶבַע הָאֵשׁ הָעוֹלָה לְמַעְלָה, וְעַל כֵּן דִּינוֹ בָּאֵשׁ, כַּמְבֹאָר לְמַעְלָה בְּפָרָשַׁת צַו עַל אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: ״הוּא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָהּ״, כָּל הַמִּתְגָּאֶה נִדּוֹן בָּאֵשׁ (ויק״ר ז ו). וּבְנֵי אַהֲרֹן הֻגְיסוּ לִבָּם בְּהַקְרָבָה זוֹ, וְהַיְינוּ אֵשׁ זָרָה. וְדָבָר זֶה יְכִלּוֹל הַרְבֵּה דֵּעוֹת: הֵן דַּעַת הָאוֹמֵר שֶׁהָיוּ שְׁתוּיֵי יַיִן דְּהַיְינוּ מִתּוֹךְ לֵב גַּס, הֵן דַּעַת הָאוֹמֵר שֶׁלֹּא נָשְׂאוּ נָשִׁים בַּעֲבוּר רוֹב גַּסוּת רוּחָם בְּעַבּוּר רוֹב גַּסוּת רוּחָם, הֵן דַּעַת הָאוֹמֵר שֶׁלֹּא נָשְׂאוּ נָשִׁים בַּעֲבוּר רוֹב גַּסוּת רוּחָם בְּחָשְׁבָם כִּי אֵין עַל עָפָר מָשְׁלָם, הֵן דַּעַת הָאוֹמֵר שֶׁלֹּא נָטְלוּ עֵצָה זֶה מִזֶּה בַּעֲבוּר רוֹב גַּסוּת רוּחָם, הֵן דַּעַת הָאוֹמֵר שֶׁהוֹרוּ הֲלָכָה בִּפְנֵי מֹשֶׁה רַבָּן כִּי לְרוֹב גַּסוּת לֹא נָטְלוּ רְשׁוּת מִמֹּשֶׁה, הֵן לְדַעַת הָאוֹמֵר וַאֲנִי וְאַתָּה נַנְהִיג שְׁרָרָה כו׳.

וּמַאן דְּאָמַר שֶׁלֹּא הָיָה לָהֶם בָּנִים, נִרְאֶה שֶׁסּוֹבֵר גַּם הוּא כְּדַעַת הַמִּדְרָשׁ הָאוֹמֵר שֶׁנִּפְקַד עֲלֵיהֶם עָוֹן הָעֶגֶל. וּלְפִי שֶׁבַּעֲבוֹדָה זָרָה כָּךְ הִיא הַמִּדָּה, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פּוֹקֵד עָוֹן אָבוֹת עַל בָּנִים וְעַל בְּנֵי בָנִים (שמות לד ז), וּלְכָבוֹד אַהֲרֹן הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַאֲרִיךְ אַפּוֹ וְגָבְהָ דִּילֵיהּ מִן בְּנֵי בָנִים, אַף לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה לָהֶם בָּנִים נִפְקַד הֶעָוֹן עֲלֵיהֶם. וְאוּלַי שֶׁבְּשָׁעַת שִׂימַת אֵשׁ זָרָה הָיוּ מְהַרְהֲרִין בְּאֵשׁ הָעֶגֶל, כִּי הִשְׁלִיךְ שָׁם אַהֲרֹן הַזָּהָב וַיֵּצֵא הָעֶגֶל הַזֶּה, וְחָשְׁבוּ שֶׁעַל יְדֵי הָאֵשׁ זָרָה נַעֲשָׂה הַגֵּס הַהוּא, כָּךְ הִרְהֲרוּ בְּשִׂימַת אֵשׁ זֶה שֶׁיֵּעָשֶׂה לָהֶם נֵס עַל יָדוֹ. וַה׳ יָדַע מַחְשָׁבוֹת לִבָּם כִּי אֵשׁ זָרָה הֵמָּה מַקְרִיבִים לְפָנָיו, עַל כֵּן דָּנָם בָּאֵשׁ, כְּדֶרֶךְ שֶׁנֶּאֱמַר בָּעֶגֶל וַיִּשְׂרֹף אֹתוֹ בָּאֵשׁ (שם לב כ).

וְדַעַת הָאוֹמֵר שֶׁלֹּא הָיוּ רְחוּצֵי יָדַיִם וְרַגְלַיִם, סוֹבֵר שֶׁהַיְינוּ אֵשׁ זָרָה, לְפִי שֶׁלֹּא קִדְּשׁוּ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם מִן הַכִּיּוֹר הָיוּ חַלִּין בְּמָקוֹם קֹדֶשׁ, וְעַל כֵּן נִקְרָא הָאֵשׁ ״אֵשׁ זָרָה״, כִּי הַזָּרוּת הֻפְּךְ הַקְּדֻשָּׁה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ויקרא כב י): ״וְכָל זָר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ״, לְכָךְ נֶאֱמַר ״אִישׁ מַחְתָּתוֹ״, כְּאִלּוּ הָיְתָה מַחְתָּה שֶׁלּוֹ שֶׁאֵין בָּהּ צַד קְדֻשָּׁה, וְכָל זֶה מִצַּד שֶׁלֹּא קִדְּשׁוּ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם. וְעַל שֶׁחָטְאוּ בַּמַּיִם עַל כֵּן נִדּוֹנוּ בָּאֵשׁ הַשּׁוֹלֶטֶת בְּמָקוֹם שֶׁאֵין מַיִם מְצוּיִין לְכַבּוֹתוֹ.

ג **הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר ה׳ לֵאמֹר בִּקְרֹבַי אֶקָּדֵשׁ.** פֵּרֵשׁ רַשׁ״י: וְהֵיכָן דִּבֶּר, ״וְנִקְדַּשׁ בִּכְבוֹדִי״ (שמות כט מג), אַל תִּקְרֵי בִּכְבוֹדִי אֶלָּא בִּמְכֻבָּדַי. וְאֵין צָרִךְ לָזֶה, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר כָּאן: ״וְעַל פְּנֵי כָל הָעָם אֶכָּבֵד״, אִם כֵּן פֵּרוּשׁ הַכָּתוּב כָּךְ הוּא: ״וְנִקְדַּשׁ״, רָצָה לוֹמַר הַבַּיִת יִהְיֶה נִקְדָּשׁ בְּדָבָר שֶׁהוּא כְּבוֹדִי, שֶׁעַל יָדוֹ אֶכָּבֵד עַל פְּנֵי כָל הָעָם, וְאֵין זֶה כִּי אִם בִּקְרוֹבֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, כִּי כָל הַקָּרֵב הַקָּרֵב בְּיוֹתֵר אֶל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מְמֻנּוּ יִלְמְדוּ כָּל הַפְּחוּתִים מֵעֶרְכּוֹ קַל וָחֹמֶר, לוֹמַר, אִם אֵשׁ אָחְזָה בַּלַּחִים מַה יַּעֲשׂוּ קוֹצִים יְבֵשִׁים כְּסוּחִים, וְאָז יִקְחוּ כֻּלָּם מוּסָר. וְזֶהוּ כְּבוֹדוֹ שֶׁל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ עַל פְּנֵי כָל הָעָם.

וְזֶהוּ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשׁ״י: אָמַר לוֹ מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן, אַהֲרֹן אָחִי, יוֹדֵעַ הָיִיתִי שֶׁיִּתְקַדֵּשׁ הַבַּיִת בִּמְיֻדָּעָיו שֶׁל מָקוֹם וְהָיִיתִי סָבוּר אוֹ בִּי אוֹ בְךָ, עַכְשָׁיו אֲנִי רוֹאֶה שֶׁהֵם גְּדוֹלִים מִמֶּנִּי וּמִמְּךָ, וּבַמֶּה יִוָּדַע אֵיפֹה שֶׁהֵם גְּדוֹלִים, אֶלָּא וַדַּאי שֶׁכָּךְ בְּאוּר הָעִנְיָן, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹחֵז בִּשְׁנֵי קְצָווֹת: הַקָּצֶה הָאֶחָד הוּא שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְדַקְדֵּק עִם הַצַּדִּיקִים יוֹתֵר מִבְּזוֹלָתָם, הַקָּצֶה הַשֵּׁנִי שֶׁמַּעֲנִישָׁם אֲפִלּוּ עַל שְׁגִיאָה קְטַנָּה, וְכָל זֶה כְּדֵי שֶׁיִּלְמְדוּ מֵהֶם קַל וָחֹמֶר הַנִּזְכָּר כָּל הַפְּחוּתִים מֵעֶרְכָּם, מַה שֶּׁלֹּא הָיוּ יְכוֹלִין לִלְמֹד קַל וָחֹמֶר זֶה אִם הָיָה מַעֲנִישׁ אֵיזוֹ אָדָם בֵּינוֹנִי אוֹ אִם הָיָה מַעֲנִישׁוֹ עַל אֵיזוֹ עָוֹן גָּדוֹל, וְהַכָּתוּב אוֹמֵר ״וְעַל פְּנֵי כָל הָעָם אֶכָּבֵד״, מַשְׁמַע שֶׁכֻּלָּם יִהְיוּ נִזְהָרִים בִּכְבוֹדִי מֵאָז וָהָלְאָה, כִּי כֻלָּם יִקְחוּ מוּסָר בְּקַל וָחֹמֶר זֶה, וְאִם לֹא הָיוּ גְּדוֹלִים גַּם מִמֶּנִּי אָז לֹא יַגִּיעַ מוּסָר זֶה לְכֻלָּם, כִּי הַגְּדוֹלִים מֵעֶרְכָּם יֹאמְרוּ לֹא תַגִּיעַ בַּעֲדֵינוּ הָרָעָה וְלֹא יִקַּח מוּסָר זֶה כִּי אִם לַפְּחוּתִים מֵהֶם. וַאֲפִלּוּ לַשָּׁווִים לָהֶם בְּמַדְרֵגָה לֹא יַגִּיעַ, כִּי כָל אֶחָד יִטְעֶה לוֹמַר אֲנִי גָּדוֹל מֵחֲבֵרִי, זוֹלַת מִי שֶׁהַכֹּל מוֹדִים בּוֹ שֶׁהוּא גָּדוֹל מִכֻּלָּם, מִמֶּנּוּ יִקַּח מוּסָר לַכֹּל. וְזֶהוּ עִנְיַן קְדוּשׁ הַשֵּׁם, כִּי מֵאָז יִרְאוּ אֶת ה׳ קְדוֹשָׁיו, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר ״בִּקְרֹבַי אֶקָּדֵשׁ״, בְּמִי שֶׁהוּא קָרוֹב אֵלַי יוֹתֵר מִזּוּלָתוֹ בּוֹ אֶקָּדֵשׁ, כִּי עַל יָדוֹ ״עַל פְּנֵי כָל הָעָם אֶכָּבֵד״, יַגִּיעַ הַמּוּסָר לְכֻלָּם, וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא טז א): ״בְּקָרְבָתָם לִפְנֵי ה׳ וַיָּמֻתוּ״, לְפִי שֶׁהָיוּ קְרוֹבִים אֶל ה׳ יוֹתֵר מִזּוּלָתָם, עַל כֵּן ״וַיָּמֻתוּ״.

וְזֶהוּ טַעַם ״וַתֹּאכַל בְּקָצֵה הַמַּחֲנֶה״, שֶׁדָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ילקו״ש תשלב) בְּקִצִּינִים שֶׁבַּמַּחֲנֶה, וְכֻלָּם רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״ק ס.): אֵין

הַפֵּרֻעָנוּת בָּא לָעוֹלָם כִּי אִם בַּעֲבוּר הָרְשָׁעִים, וְאֵינוֹ מַתְחִיל כִּי אִם בַּצַּדִּיקִים כוּ׳. וּבְאוּר הַדָּבָר שֶׁלְּכָךְ מַתְחִיל בַּצַּדִּיקִים בַּעֲבוּר שֶׁיִּקָּחוּ הָרְשָׁעִים מוּסָר, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר: ״וַאֲחֵיכֶם כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל יִבְכּוּ״ וְגוֹ׳, יִפְחֲדוּ וְיִדָּאֲגוּ לְנַפְשָׁם שֶׁלֹּא יִקְרֶה לָהֶם כַּאֲשֶׁר קָרָה לְאֵלּוּ בִּרְאוֹתָם כִּי לֹא יִשָּׂא ה׳ פְּנֵי אִישׁ. וְזֶה פֵּרוּשׁ נָקָר.

ט יַיִן וְשֵׁכָר אַל תֶּשְׁתְּ וְגוֹ׳. סָמַךְ צִוּוּי זֶה לְכָאן לְפִי שֶׁלֹּא נִבְרָא הַיַּיִן כִּי אִם לְנַחֵם בּוֹ הָאֲבֵלִים (עירובין סה), וְיַחְשֹׁב אַהֲרֹן שֶׁבְּאֶבְלוֹ לְפָחוֹת מֻתָּר לוֹ לִשְׁתּוֹת יַיִן, עַל כֵּן הִזְהִירוֹ כָּאן שֶׁאֲפִלּוּ בְּאֶבְלוֹ אָסוּר לוֹ לִשְׁתּוֹתוֹ דֶּרֶךְ שִׂכְרוּת. וְרַשׁ״י פֵּרֵשׁ עַל ״וַיִּדֹּם אַהֲרֹן״ שֶׁקִּבֵּל שָׂכָר עַל שְׁתִיקָתוֹ, שֶׁנִּתְיַחֵד לוֹ לְבַדּוֹ דִּבּוּר זֶה. רָמַז כָּאן שֶׁנִּקְרָא שִׁכּוּר כָּל שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר בִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ, עַל כֵּן נִתְיַחֵד אֵלָיו הַדִּבּוּר לְהוֹרוֹת לוֹ שֶׁלֹּא יִהְיֶה כָּל כָּךְ שִׁכּוֹר עַד שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ, אֶלָּא יִהְיֶה כָּל זְמַן מְיֻשָּׁב בְּדַעְתּוֹ עַד שֶׁיּוּכַל לְהָשִׁיב. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר: ״וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל אַהֲרֹן לֵאמֹר״, בְּמִלַּת ״לֵאמֹר״ חָתַם לוֹ כָּל הָעִנְיָן, לוֹמַר לְךָ שֶׁיִּהְיֶה מוּכָן תָּמִיד לֵאמֹר וּלְהָשִׁיב לַמֶּלֶךְ בָּרוּךְ הוּא. וְכָל מִצְוָה זוֹ בָּאָה לוֹ בִּזְכוּת ״וַיִּדֹּם אַהֲרֹן״.

דָּבָר אַחֵר: **רָמַז כָּאן לְמַה שֶּׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שם סה.): נִכְנַס יַיִן יָצָא סוֹד,** לְפִיכָךְ נִתְיַחֵד אֵלָיו הַדִּבּוּר כְּמֶלֶךְ הַמְגַלֶּה לְעַבְדּוֹ אֵיזוֹ סוֹד וְלֹא רָצָה שֶׁיֵּדְעוּ בוֹ אֲחֵרִים. וְרָמַז לוֹ שֶׁלֹּא יוּכַל הָאָדָם לָבֹא בְּסוֹד ה׳ כִּי אִם בְּתַנְאִי זֶה שֶׁלֹּא יִשְׁתֶּה יַיִן, שֶׁהֲרֵי כְּשֶׁנִּכְנַס יַיִן יָצָא הַסּוֹד. עַל כֵּן נִתְיַחֵד אֵלָיו הַדִּבּוּר כְּמַגֶּלֶה לוֹ לְבַד אֵיזוֹ סוֹד, וּמַזְהִירוֹ שֶׁלֹּא יִשְׁתֶּה יַיִן כְּדֵי שֶׁלֹּא יְגַלֶּה הַסּוֹד.

דָּבָר אַחֵר: **לְפִי שֶׁהַשְׁתִיָּה יֵשׁ לְסַפֵּק בָּהּ,** אִם הוּא שׁוֹתֵק וּמְצַטַּעֵר וְקוֹרֵא תִּגָּר בְּלִבּוֹ עַל מִשְׁפְּטֵי ה׳, אוֹ אִם הוּא שׁוֹתֵק וְשָׂמֵחַ בְּלִבּוֹ כְּמִדַּת הַצַּדִּיקִים שֶׁשְּׂמֵחִין בַּיִּסּוּרִין. עַל כֵּן נִתְיַחֵד אֵלָיו הַדִּבּוּר כְּדֵי לְגַלּוֹת עַל טֹהַר מַחֲשַׁבְתּוֹ, שֶׁהֲרֵי אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁרֶה שְׁכִינָתוֹ כִּי אִם מִתּוֹךְ שִׂמְחָה. וְדִבּוּר זֶה, הַיְינוּ שֶׁשָּׁרְתָה עָלָיו הַשְׁכִינָה מִתּוֹךְ שִׂמְחַת לְבָבוֹ, בָּזֶה נוֹדַע לַכֹּל כִּי הָיָה שָׂמֵחַ בַּיִּסּוּרִין כְּמִדַּת הַצַּדִּיקִים.

דָּבָר אַחֵר: **לְפִי שֶׁדְּמִימָה זוֹ** הִיא הוֹרָאָה שֶׁאֵינוֹ מִתְפַּעֵל בְּכָל הַמְּאֹרָעוֹת שֶׁבַּגּוּפוֹת, וּבְוַדַּאי כֻּלּוֹ שִׂכְלִי כְּאֶחָד מִצְּבָא הַמָּרוֹם, כִּי מִצַּד הַשֵּׂכֶל אֵין הָאָדָם מִתְפַּעֵל מֵהֶם. עַל כֵּן דִּין הוּא לְהִתְיַחֵד אֵלָיו הַדִּבּוּר בִּלֹּא אֶמְצָעִי, כִּי גַּם הוּא נַעֲשָׂה רוּחָנִי כְּמֹשֶׁה מִצַּד דְּמִימָה זוֹ.

דָּבָר אַחֵר: **לְפִי שֶׁאַזְהָרַת הַשְׁתִיָּה יֵשׁ בָּהּ רָמָז אֶל הַשְׁתִיקָה,** כִּי כָּל שִׁכּוֹר מַרְבֶּה דְּבָרִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (משלי כג כט-ל): ״לְמִי שִׂיחַ וְגוֹ׳ לַמְאַחֲרִים עַל הַיָּיִן״ וְגוֹ׳, וּכְתִיב (זכריה ט יז): ״וְתִירוֹשׁ יְנוֹבֵב בְּתוּלוֹת״, עַל כֵּן בִּזְכוּת ״וַיִּדֹּם אַהֲרֹן״ נִתְיַחֵד אֵלָיו דִּבּוּר זֶה, כִּי עַל יָדוֹ לֹא יַרְבֶּה בְּשִׂיחָה בְּטֵלָה אוֹ מְזֻקֶּת, כִּי לָשׁוֹן הָרָע תְּלָתָא קָטֵיל (דב״ר ה י). לְכָךְ נֶאֱמַר ״וְלֹא תָמֻתוּ״, מִלְּבַד מַה שֶּׁהַשִּׁכְרוּת מֵמִית בְּטֶבַע, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (משלי יד יב): ״יֵשׁ דֶּרֶךְ יָשָׁר לִפְנֵי אִישׁ וְאַחֲרִיתָהּ דַּרְכֵי מָוֶת״, יֵשׁ דֶּרֶךְ יָשָׁר סוֹפֵי תֵיבוֹת שֵׁכָר, כִּי עַל יְדֵי הַשֵּׁכָר הַכֹּל בְּעֵינָיו לְמִישׁוֹר, כְּאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא עה.): כָּל הַנּוֹתֵן עֵינָיו בְּכוֹסוֹ, כָּל הָעֲרָיוֹת דּוֹמוֹת בְּעֵינָיו לְמִישׁוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כג לא): ״יִתְהַלֵּךְ לְמֵישָׁרִים״. וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְאַחֲרִיתָהּ דַּרְכֵי מָוֶת״, כִּי הָאַחֲרִית מִן יֵשׁ דֶּרֶךְ יָשָׁר הוּא אוֹתִיּוֹת שֵׁכָר, וְהוּא דַּרְכֵי מָוֶת, כִּי הוּא מֵמִית הֵן בְּדֶרֶךְ עֹנֶשׁ הֵן בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע.

וְרָמַז בְּפָרָשָׁה זוֹ אֵימָתַי אָסוּר לִשְׁתּוֹתוֹ, הוּא שֶׁאָמַר ״בְּבֹאֲכֶם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד״, רֶמֶז שֶׁשִּׁכּוֹר אָסוּר לָבֹא אֶל הֵיכַל מֶלֶךְ יִתְבָּרַךְ לְהִתְפַּלֵּל לְפָנָיו. וְאֵימָתַי מֻתָּר לִשְׁתּוֹתוֹ? כְּשֶׁהוּא מְקֻדָּשׁ אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת הַקָּדֵשׁ בִּכְנִיסָתוֹ וּבִיצִיאָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁלָּמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים קו) מִן פָּסוּק ״זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת״, זָכְרֵהוּ עַל הַיַּיִן כוּ׳. וְזֶה שֶׁאָמַר: ״וּלְהַבְדִּיל בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין הַחֹל״ בִּכְנִיסָה וִיצִיאָה. וְאַף גַּם זֹאת לֹא יִשְׁתֶּה אוֹתוֹ דֶּרֶךְ שִׂכְרוּת עַד שֶׁיִּהְיוּ כָּל הָעֲרָיוֹת הַטְּמֵאוֹת עָלָיו לְמִישׁוֹר, אֶלָּא יִשְׁתֶּה בְּאֹפֶן שֶׁיּוּכַל לְהַבְדִּיל בֵּין הַטָּמֵא לַטָּהוֹר, וּבְאֹפֶן שֶׁיּוּכַל לְהוֹרוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל הַחֻקִּים, וְלֹא יִטְעֶה בְּהוֹרָאָתוֹ.

י הֵן הֵיוֹם הִקְרִיבוּ אֶת חַטָּאתָם וְגוֹ׳. מֹשֶׁה קָרָא תִּגָּר עַל אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר מִדּוּעַ לֹא אֲכַלְתֶּם אֶת הַחַטָּאת, וְאַהֲרֹן הִתְנַצֵּל אֶת עַצְמוֹ וְאָמַר: ״וְאָכַלְתִּי חַטָּאת הַיּוֹם״, וְנִרְאֶה לִי כְּדִבְרֵי מַהֲרִי״א שֶׁשָּׁעִיר זֶה שֶׁנִּשְׂרַף הָיְינוּ שָׂעִיר עִזִּים לְחַטָּאת הָאָמוּר לְמַעְלָה, שֶׁהָיָה קָדְשֵׁי שָׁעָה, וּלְכָךְ לֹא רָצָה אַהֲרֹן לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ, לְפִי שֶׁחָשַׁב בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁהַכֹּהֲנִים אוֹכְלִים וּבְעָלִים מִתְכַּפְּרִים, כְּשֶׁהַכֹּהֲנִים אֵין לָהֶם חֵלֶק בְּאוֹתוֹ עֲבֵרָה, אֲבָל בְּשָׂעִיר זֶה שֶׁהָיָה כַּפָּרָה עַל מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל שֶׁחָטְאוּ שָׁם זִבְחֵיהֶם לַשְּׂעִירִים כַּמְבֹאָר לְמַעְלָה בְּפָסוּק ״קַח לְךָ עֵגֶל״, וְחִטְא זֶה הָיָה אַהֲרֹן הַגּוֹרֵם, וְדוֹמֶה כְּאִלּוּ הָיָה לוֹ חֵלֶק בָּהּ, עַל כֵּן אֵין דִּין שֶׁיֹּאכַל מִמֶּנּוּ אַהֲרֹן כְּדֵי שֶׁיִּתְכַּפְּרוּ הַבְּעָלִים, כִּי דּוֹמֶה כְּאִלּוּ גַּם הוּא הָיָה מִן הַבְּעָלִים. וּמֵאַחַר שֶׁאָרוּ בְּנֵי אַהֲרֹן שֶׁאֲבִיהֶם לֹא רָצָה לֶאֱכֹל, עַל כֵּן לֹא אָכְלוּ גַּם הֵמָּה מִמֶּנּוּ וּשְׂרָפוּהוּ.

וְזֶה בְּאוּר הָעִנְיָן, כִּי מֹשֶׁה קָצַף עַל אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר הַנּוֹתָרִים מִן הַמִּיתָה שֶׁל נָדָב וַאֲבִיהוּא שֶׁנִּשְׂרְפוּ עַל שֶׁהִקְרִיבוּ אֵשׁ זָרָה, וְחָשַׁב מֹשֶׁה כִּי גַּם אֵלּוּ הִקְרִיבוּ אֵשׁ זָרָה, כִּי מֵאַחַר שֶׁדִּין הַחַטָּאת לַאֲכִילָה וְהֵמָּה שְׂרָפוּהוּ וַדַּאי אֵשׁ זֶה שֶׁשְּׂרָפוּהוּ בּוֹ אֵשׁ זָרָה הוּא, עַל כֵּן קָצַף עֲלֵיהֶם וְאָמַר: הָיָה לָכֶם לִזְכֹּר מַה שֶּׁקָּרָה לַאֲחֵיכֶם, וְלָמָּה הוֹתַרְתֶּם, וְהָיָה לָכֶם לֶאֱכֹלוֹ, כִּי ״אוֹתָהּ נָתַן לָכֶם לָשֵׂאת אֶת עֲוֹן הָעֵדָה״, שֶׁהַכֹּהֲנִים אוֹכְלִים וּבְעָלִים מִתְכַּפְּרִים. ״וַיְדַבֵּר אַהֲרֹן אֶל מֹשֶׁה הֵן הַיּוֹם הִקְרִיבוּ״ וְגוֹ׳, רָצָה לְהוֹכִיחַ בְּמוֹפֵת שֶׁחַטָּאת זֶה הָיָה עַל מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל, דְּאִי לָאו כֵּן אֵיךְ יִתָּכֵן שֶׁבְּיוֹם זֶה שֶׁהִקְרִיבוּ בָּנַי חַטָּאתָם וְעוֹלָתָם שֶׁל צִבּוּר לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם תִּקְרֶאנָה אוֹתִי כְּאֵלֶּה, שֶׁבּוֹ בַּיּוֹם יָמוּתוּ שְׁנֵי בָנַי, שֶׁאִם כְּבָר הָיוּ רְאוּיִין לִשְׁלִיחוּת יָד וְהִמְתִּין לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁלֹּא לְעָרֵב שִׂמְחַת הַתּוֹרָה, הָיָה לוֹ לְהַמְתִּין גַּם יוֹם זֶה שִׂמְחַת לִבּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ. אֶלָּא וַדַּאי שֶׁרָצָה ה׳ שֶׁבְּיוֹם זֶה יִמָּחֶה עֲוֹן הָעֵגֶל מִכֹּל וָכֹל מִיִּשְׂרָאֵל

וּמֵאַהֲרֹן בְּיוֹם אֶחָד, כִּי אַהֲרֹן יִשָּׂלֵם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ וְיִשְׂרָאֵל מִתְכַּפְּרִים בְּחַטָּאת וְעוֹלָה. וְזֶה מוֹפֵת שֶׁהַחַטָּאת בָּא עַל עָוֹן הָעֵגֶל. וְאִם כֵּן אִם אָכַלְתִּי מֵחַטָּאת זֶה הַיּוֹם הֱייטַב בְּעֵינֵי ה׳, הֲלֹא גַּם אֲנִי מִן הַבְּעָלִים, וּמֵאַחַר שֶׁאֲנִי לֹא אָכַלְתִּי, גַּם בָּנַי לֹא רָצוּ לְאָכְלוֹ לִבְדִּי. וַייטַב הַדָּבָר הַזֶּה בְּעֵינֵי מֹשֶׁה.

פרק יא

א וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן לֵאמֹר אֲלֵיהֶם. מִלַּת ״אֲלֵיהֶם״ צָרִיךְ בֵּאוּר, כִּי מַה שֶּׁפֵּרֵשׁ רַשׁ״י שֶׁחוֹזֵר לְאֶלְעָזָר וְאִיתָמָר שֶׁיִּהְיוּ גַּם הֵמָּה שְׁלוּחִים בְּמִצְוָה זוֹ לְפִי שֶׁכֻּלָּם הֱשָׁווּ בִּדְמִימָה, אֵינוֹ מְחֻוָּר, כִּי לֹא נִזְכְּרוּ אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר קֹדֶם זֶה. גַּם הַפָּסוּק אוֹמֵר: ״וַיִּדַּם אַהֲרֹן״ אֲבָל לֹא אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר. וְהַקָּרוֹב אֵלַי לוֹמַר שֶׁנִּרְמַז בְּמִלַּת ״אֲלֵיהֶם״ עִנְיָן יָקָר מְאֹד, וּבָא לְמַעֵט כָּל הָאֻמּוֹת. וְהוּא כְּדֶרֶךְ שֶׁכָּתְבוּ רַבִּים מִן הַמְפָרְשִׁים עִנְיַן אִסּוּרֵי הַמַּאֲכָלוֹת, שֶׁיֵּשׁ שֶׁחָשְׁבוּ שֶׁהַמָּה בְּרִיאוּת הַגּוּפוֹת וּרְפוּאָתוֹ, כִּי הַמַּאֲכָלִים הָהֵם מוֹלִידֵי לֵחוֹת רָעוֹת, וּלְדֵעָה זוֹ נָטָה הָרַמְבַּ״ן. וְאֵינוֹ כֵן, שֶׁהֲרֵי כָּל הָאֻמּוֹת אוֹכְלֵי בְּשַׂר הַשֶּׁקֶץ וְהָעַכְבָּר וְכָל הַטְּמֵאִים, וְכֻלָּם חֲזָקִים אַף בְּרִיאִים אֵין כּוֹשֶׁל בָּהֶם, וְאוֹכְלֵיהֶם לֹא חָלֵי וְלֹא מַרְגִּישׁ.

אֶלָּא וַדַּאי שֶׁכָּל אֵלּוּ אֵין הַכַּוָּנָה בָּהֶם כִּי אִם אֶל רְפוּאוֹת הַנְּפָשׁ הַטְּהוֹרָה וּמְגָרְשִׁים רוּחַ טֻמְאָה וְקְדֻשָּׁה מִן הָאָדָם, וּמוֹלִידִין אֲטִימַת הַשֵּׂכֶל וּתְכוּנַת הָאַכְזָרִיּוּת, כֵּן כָּתַב בַּעֲקֵדָה וּבְמַהֲרִי״א. וְהָרְאָיָה עַל זֶה, שֶׁפָּרָה שֶׁנּוֹלְדָה מֵחָמוֹר אֲסוּרָה, כִּי הַיּוֹצֵא מִן הַטָּמֵא טָמֵא, שְׁמַע מִנָּהּ שֶׁהַמּוֹלִיד נוֹתֵן תְּכוּנָה רָעָה שֶׁבּוֹ בַּנּוֹלָד מִמֶּנּוּ. וְעַל זֶה הַדֶּרֶךְ נֶאֱמַר ״אַךְ אֶת זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה וּמִמַּפְרִיסֵי הַפַּרְסָה״, וּמ״ם שֶׁל ״וּמִמַּפְרִיסֵי״ מְיֻתֶּרֶת, כִּי הָיָה לוֹ לוֹמַר מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה וּמַפְרִיסֵי פַּרְסָה, אֶלָּא שֶׁמִּלֵּי מִלֵּי קָתָנֵי, וְהָכִי קָאָמַר: ״אַךְ אֶת זֶה לֹא תֹאכְלוּ״ אֲפִלּוּ אִם יֵשׁ לוֹ כָּל סִימָנֵי טְהָרָה, וְהַיְינוּ אִם הוּא נוֹלָד וּבָא מִמַּעֲלֵה הַגֵּרָה לְבַד, כְּגוֹן פָּרָה מִגַּמָּל, אוֹ מִמַּפְרִיסֵי פַּרְסָה לְבַד, דְּהַיְינוּ פָּרָה מֵחֲזִיר, כָּךְ פֵּרְשׁוּ הַקַּדְמוֹנִים. וְכֵן נָתְנוּ טְעָמִים בְּכָל הַסִּימָנֵי טֻמְאָה, שֶׁכֻּלָּם מוֹרִים עַל קְשִׁי הַבָּשָׂר וּמֶזֶג רַע שֶׁבּוֹ, הַמּוֹלִיד תְּכוּנוֹת רָעוֹת בְּגוּף הָאוֹכֵל, וְאֵין לְהַאֲרִיךְ בָּזֶה. וְעַל זֶה נֶאֱמַר (איוב יד ד): ״מִי יִתֵּן טָהוֹר מִטָּמֵא״, וְכִי אֶפְשָׁרִי שֶׁמִּן דָּבָר טָמֵא יֵצֵא טָהוֹר, וְכִי לֹא אֶחָד הוּא הַמּוֹלִיד וְהַנּוֹלָד, כִּי הָעֵבֶר יֶרֶךְ אָבִיו הוּא.

וְזֶהוּ שֶׁמַּסִּיק בְּוַיִּקְרָא רַבָּה (יג ב): מָשָׁל לְרוֹפֵא שֶׁנִּכְנַס לְבַקֵּר שְׁנֵי חוֹלִים כוּ׳, כָּךְ הָאֻמּוֹת שֶׁאֵינָן לְחַיֵּי עוֹלָם הַבָּא כְּיֶרֶק עֲשָׂב הִתִּיר לָהֶם אֶת הַכֹּל, אֲבָל יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא צִוָּה לָהֶם ״זֹאת הַחַיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ״. וְאוּלַי מִטַּעַם זֶה אָמַר ״זֹאת הַחַיָּה״ אַף עַל פִּי שֶׁמְּסַיֵּם בִּבְהֵמָה, מִכָּל מָקוֹם הִתְחִיל בְּחַיָּה לוֹמַר שֶׁכָּל הַרְחָקוֹת אֵלּוּ הֵם לִצֹרֶךְ הַנֶּפֶשׁ שֶׁנִּקְרֵאת חַיָּה. הִנֵּה מִדְרָשׁ זֶה מַסְכִּים מִכָּל צַד לְדִבְרֵינוּ, דְּאִם לֹא כֵּן מַה רָּאָה עַל כָּכָה לִתֵּן טַעַם עַל מִצְוָה זוֹ לָמָּה לֹא נִתְּנָה לָאֻמּוֹת יוֹתֵר מֵעַל כָּל מִצְוָה שֶׁבַּתּוֹרָה, אֶלָּא וַדַּאי שֶׁרָצָה לְתָרֵץ יִתּוּר לָשׁוֹן שֶׁל ״אֲלֵיהֶם״, שֶׁבָּא לְמַעֵט הָאֻמּוֹת, וְלוֹמַר לְךָ שֶׁמִּסְתָּמָא אֵין שׁוּם גּוֹי רוֹצֶה לְקַיֵּם שׁוּם מִצְוָה אִם לֹא שֶׁיּוֹדַע שֶׁיֵּשׁ בָּהּ תּוֹעֶלֶת גַּם בָּעוֹלָם הַזֶּה, שֶׁהֲרֵי עַל כָּל פָּנִים אֵין לָהֶם חֵלֶק בָּעוֹלָם הַבָּא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים ז י): ״וּמְשַׁלֵּם לְשׂנְאָיו אֶל פָּנָיו לְהַאֲבִידוֹ״, וּכְדֵי שֶׁלֹּא יִטְעוּ הָאֻמּוֹת לַחְשֹׁב שֶׁטַּעַם אִסּוּרֵי מַאֲכָלוֹת לְשֵׁם בְּרִיאוּת הַגּוּפוֹת וְיִרְצוּ גַּם הֵמָּה לְהִתְנַהֵג עַל פִּי הָרְפוּאָה, עַל כֵּן אָמַר לְשׁוֹן ״אֲלֵיהֶם״, לוֹמַר לְךָ, דְּוָקָא לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא יֵשׁ תּוֹעֶלֶת בְּמִצְוָה זוֹ, אֲבָל לָאֻמּוֹת אֵין תּוֹעֶלֶת בִּשְׁמִירַת מִצְוָה זוֹ כִּי בְּלָאו הָכֵי אֵינָן לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

ד אֶת הַגָּמָל כִּי מַעֲלֵה גֵרָה הוּא. הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר כִּי פַּרְסָה אֵינָנּוּ מַפְרִיס, שֶׁזֶּה עִקַּר טַעַם אֶל הַטֻּמְאָה, וְכֵן בְּשָׁפָן וַאֲרְנֶבֶת קָשֶׁה זֶה, וּבַחֲזִיר אָמַר: ״כִּי מַפְרִיס פַּרְסָה הוּא״, הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר כִּי אֵינוֹ מַעֲלֵה גֵּרָה, וְלָמָּה הִתְחִיל בְּכֻלָּם בְּסִימָן טָהֳרָה שֶׁלָּהֶם. וּבְאוּר עִנְיָן זֶה שֶׁסִּימָן טָהֳרָה שֶׁבְּכֻלָּם מוֹסִיף טֻמְאָה עַל טֻמְאָתָן, כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמְרוּ בְּעֶשָׂו (בר״ר סה א) שֶׁנִּמְשַׁל לַחֲזִיר שֶׁפּוֹשֵׁט אֶת טָלָפָיו לְהַרְאוֹת כְּאִלּוּ כָּשֵׁר וְתוֹכוֹ מָלֵא תֹּךְ וּמִרְמָה. וְזֶה מוֹרֶה עַל כָּל מִי שֶׁאֵין תּוֹכוֹ כְּבָרוֹ כְּמִדַּת הַצְּבוּעִים הַמַּרְאִים אֶת עַצְמָם כְּשֵׁרִים, וְהֵמָּה בְּלִי סָפֵק גְּרוּעִים מִן הָרָשָׁע הַגָּמוּר שֶׁתּוֹכוֹ וּבָרוֹ שָׁוִין לָרָעָה, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשׁ״י עַל פָּסוּק ״וְלֹא יָכְלוּ דַּבְּרוֹ לְשָׁלוֹם״ (בראשית לז ד). וְעַל כֵּן הַפָּרָסַת פַּרְסָה בַּחֲזִיר הוּא סִימָן טֻמְאָה, לְפִי שֶׁבְּפַרְסָה זוֹ הוּא יָכוֹל לְהַטְעוֹת הַבְּרִיּוֹת וּלְהַרְאוֹת כְּאִלּוּ הוּא כָּשֵׁר. וְכֵן בְּהֶפֶךְ זֶה בְּגָמָל וְשָׁפָן וַאֲרְנֶבֶת. וְאַף עַל פִּי שֶׁכָּל מִדּוֹת אֵלּוּ אֵינָן שַׁיָּכִין בִּבְהֵמוֹת, מִכָּל מָקוֹם הֵם מוֹלִידִים תְּכוּנָה רָעָה זוֹ בְּגוּף הָאוֹכְלָם, כִּי כָּל אוֹכְלֵיהֶם יֵאָשְׁמוּ (ע״פ ירמיה ב ג) לִהְיוֹת מִכְּתוֹת הַצְּבוּעִים הַמַּרְאִים אֶת עַצְמָם כְּשֵׁרִים כְּמוֹ עֵשָׂו וַחֲבֵרָיו.

וּבָזֶה מְיֻשָּׁב מַה שֶּׁדָּרְשׁוּ (ויק״ר יג ה) ״אֶת הַגָּמָל״ זוֹ בָּבֶל, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קלז ה): ״בַּת בָּבֶל הַשְּׁדוּדָה אַשְׁרֵי שֶׁיְּשַׁלֶּם לָךְ גְּמוּלֵךְ שֶׁגָּמַלְתְּ לָנוּ״. ״וְאֶת הַשָּׁפָן״ זוֹ מָדַי, כִּי מַעֲלַת גֵּרָה הִיא, שֶׁמְּגַדֶּלֶת צַדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר (אסתר ב כא): ״וּמָרְדֳּכַי יוֹשֵׁב בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ״. ״אַרְנֶבֶת״ זוֹ יָוָן, כִּי מַעֲלַת גֵּרָה הִיא. אֶלְכְּסַנְדְּרוֹס כַּד חֲזֵי לְשִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק קָאֵם עַל רַגְלוֹהִי וּמְבָרְכוּ כוּ׳ (עיין יומא סט.). ״הַחֲזִיר״ זוֹ אֱדוֹם, שֶׁמַּפְרִיס פַּרְסָה, מַרְאֶה עַצְמוֹ כָּשֵׁר, וְגֵרָה לֹא יִגָּר, שֶׁאֵינוֹ מְגַדֵּל צַדִּיקִים אֶלָּא הוֹרְגָן כוּ׳. וְיֵשׁ לְהִתְפַּלֵּא עַל מִדְרָשׁ זֶה, מַה רָּאָה עַל כָּכָה לְהוֹצִיא כָּל הַמִּקְרָאוֹת הָאֵלּוּ מִפְּשׁוּטָם. אֶלָּא וַדַּאי שֶׁכַּוָּנָתוֹ לְתָרֵץ אַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת ״כִּי״ שֶׁהִזְכִּיר, שֶׁעָשָׂה מִן הַסִּימָן טָהֳרָה טַעַם עַל הַטֻּמְאָה. וּבְלִי סָפֵק שֶׁכַּוָּנַת הַפָּסוּק לְרַמּוֹז עַל מִדַּת הַצְּבוּעִים שֶׁסִּימָן טָהֳרָה שֶׁלָּהֶם מוֹסִיף לָהֶם טֻמְאָה, וְזֶה לֹא יִצְדַּק בִּבְהֵמוֹת כְּלָל כִּי אִם בָּאָדָם. עַל כֵּן רוֹצֶה לוֹמַר שֶׁכָּל הָאוֹכֵל מֵהֶם מְקַבֵּל טִבְעָם, כִּי הַדָּבָר הַנֶּאֱכָל יָשׁוּב לְטֶבַע הָאוֹכֵל. וְהֵבִיא רְאָיָה מִן הַמְפֹרָסָם שֶׁכָּל אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת אֵלּוּ הָאוֹכְלִים מִן אַרְבָּעָה מִינִים אֵלּוּ, כֻּלָּם קִבְּלוּ טִבְעָם שֶׁהֵם מַרְאִים אֶת עַצְמָם כִּכְשֵׁרִים כְּאִלּוּ כֻּוָּנָתָם לְהֵיטִיב לְיִשְׂרָאֵל,

וְתוֹכָם רַע וָמַר כִּי כָּל מַחְשְׁבוֹתָם רַק רַע כָּל הַיּוֹם. וְיִשְׂרָאֵל לֹא נִזְהֲרוּ מֵהֶם בִּרְאוֹתָם כִּי הֵם מְגַדְּלִים קְצָת צַדִּיקִים, וּבֶאֱמֶת שֶׁלְּצֹרֶךְ הֲנָאָתָם עָשׂוּ כֵן, וְתוֹכָם הָיוּ שׁוֹנְאֵי יִשְׂרָאֵל.

וּמַה שֶּׁאָמְרוּ "אֶת הַגָּמָל" זוֹ בָּבֶל, אֵין כַּוָּנָתוֹ לְפָרֵשׁ הַמִּקְרָא וּלְהוֹצִיאוֹ מִפְּשׁוּטוֹ, אֶלָּא לוֹמַר לְךָ שֶׁתֹּאַר הַגָּמָל מָצוּי בְּמַלְכוּת בָּבֶל. כִּי כְּשֵׁם שֶׁהַגָּמָל מַעֲלֶה גֵּרָה הוּא, וּמְצַד זֶה הוּא נִרְאֶה כָּשֵׁר, כָּךְ מַלְכוּת בָּבֶל הֶרְאוּ אֶת עַצְמָם כְּגוֹמְלֵי חֲסָדִים עִם יִשְׂרָאֵל. וְהַכָּתוּב אוֹמֵר (תהלים קלו ה): "אַשְׁרֵי שֶׁיִּשַּׂלֶם לָךְ גְּמוּלֵךְ שֶׁגָּמַלְתְּ לָנוּ" וְגוֹ', לוֹמַר לְךָ שֶׁהַגְּמוּל הַהוּא הָיָה עַל צַד הַזִּיּוּף. וְכֵן מָדַי וְיָוָן שֶׁהָיוּ מְקָרְבִים הַצַּדִּיקִים כְּמָרְדֳּכַי וְשִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק, וְהַכֹּל עַל צַד הַזִּיּוּף. וְכֵן אֱדוֹם עוֹשִׂים כְּמַעֲשֶׂה הַחֲזִיר שֶׁמַּרְאִין טְלָפֵיהֶם כִּכְשֵׁרִים, לוֹמַר שֶׁאֵין פּוֹשְׁטִין יְדֵיהֶם בְּגָזֵל לִקַּח מָמוֹן יִשְׂרָאֵל בִּזְרוֹעַ, וְהֵם הוֹרְגִים אוֹתָם. וְאֵין לְהַאֲרִיךְ מִזֶּה יוֹתֵר. וְעַל צַד הַמְּלִיצָה עָשָׂה סֶמֶךְ מִן גָּמָל לְבָבֶל, וְשָׁפָן לְמָדַי כוּ'. וּמִכָּל מָקוֹם לְעוֹלָם אֵין כַּוָּנָתוֹ לְפָרֵשׁ הַמִּקְרָאוֹת חוּץ מִפְּשׁוּטָם.

יג **וְאֶת אַלָּה תְּשַׁקְּצוּ מִן הָעוֹף.** "מִן" מַשְׁמַע מִקְצָת מִמֶּנּוּ, דְּהַיְנוּ הַמְּעוּט, לְפִי שֶׁבָּעוֹפוֹת אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין סג:) שֶׁהַטְּהוֹרִים מְרֻבִּים מִן הַטְּמֵאִים, עַל כֵּן מָנָה הַטְּמֵאִים. וּבִבְהֵמוֹת טְמֵאִים מְרֻבִּים, עַל כֵּן מָנָה הַטְּהוֹרִים בְּפָרָשַׁת רְאֵה (דברים יד ד-ה). וְטַעֲמוֹ שֶׁל דָּבָר, לְפִי שֶׁיְּסוֹד הֶעָפָר יוֹתֵר עָב וְגַס וּמוֹלִיד עֲכִירַת הַשֵּׂכֶל יוֹתֵר מִן הָאֲוִיר. וְהַבְּהֵמוֹת יֵשׁ בָּהֶם חֵלֶק גָּדוֹל מִן יְסוֹד הֶעָפָר יוֹתֵר מִן יְסוֹד הָאֲוִיר, וּמִשָּׁם זֶה אֵינָן יְכוֹלִין לָעוּף בָּאֲוִיר. עַל כֵּן הַטְּמֵאִים מְרֻבִּים לְרֹב עַפְרוּרִיּוּת שֶׁבָּהֶם, וְעַל צַד הַזְּרוּת נִמְצָא בָּהֶם גַּם טְהוֹרִים וְעֵיר שָׁם. וּבְהֵפֶךְ זֶה הָעוֹפוֹת, יֵשׁ בָּהֶם חֵלֶק גָּדוֹל מִיְּסוֹד הָאֲוִיר הַזַּךְ וְהַדַּק יוֹתֵר מִיְּסוֹד הֶעָפָר, עַל כֵּן רֻבָּם טְהוֹרִים. וְעַל צַד הַזְּרוּת נִמְצְאוּ בָהֶם קְצָת טְמֵאִים, וְהֵמָּה מְעַטִּים. כִּי הָאֲוִיר מְגַדֵּלְתּ גַּשְׁמִיּוּת וְהָאֲוִיר מְגַדֵּל טָהֳרָה וְרוּחָנִיּוּת. לְכָךְ נֶאֱמַר (ויקרא כ כה): "וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין הַבְּהֵמָה הַטְּהֹרָה לַטְּמֵאָה וּבֵין הָעוֹף הַטָּמֵא לַטָּהֹר", הִקְדִּים בַּבְּהֵמוֹת הַטְּהוֹרִים וּבָעוֹפוֹת הַטְּמֵאִים, לְפִי שֶׁכָּל בּוֹרֵר דָּבָר מִתּוֹךְ חֲבֵרוֹ בּוֹרֵר הַמּוּעָט מִתּוֹךְ הַמְּרֻבֶּה, וּכְאֵלּוּ אָמַר שֶׁיִּבְדִּיל בַּבְּהֵמוֹת הַטְּהוֹרִים מִתּוֹךְ הַטְּמֵאִים, וּבְהֵפֶךְ זֶה בָּעוֹפוֹת.

מד **וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וִהְיִיתֶם קְדוֹשִׁים וְגוֹ'.** לְפִי שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת קד) הַבָּא לְטַהֵר מְסַיְּעִין לוֹ, הַבָּא לְטַמֵּא פּוֹתְחִין לוֹ, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם אֵין מְסַיְּעִין לוֹ. לְכָךְ נֶאֱמַר אֵצֶל הַבָּא לְטַהֵר "וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וִהְיִיתֶם קְדוֹשִׁים", דֶּרֶךְ הוֹדָעָה, לוֹמַר שֶׁאִם תַּתְחִילוּ לְהִתְקַדֵּשׁ מִלְמַטָּה, אָז וַדַּאי "וִהְיִיתֶם קְדוֹשִׁים", כִּי אֲנִי מְקַדֵּשׁ אֶתְכֶם מִלְמַעְלָה וּמְסַיֵּעַ לָכֶם כְּדֵי שֶׁתִּהְיוּ קְדוֹשִׁים כָּמוֹנִי, "כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי". אֲבָל אֵצֶל הַבָּא לְטַמֵּא אָמַר "וְלֹא תְטַמְּאוּ בָהֶם וְנִטְמֵתֶם בָּם", וְלֹא אָמַר "וִהְיִיתֶם טְמֵאִים", לְפִי שֶׁאֵינוֹ מִלְּתָא דִּפְסִיקָא, כִּי אַף עַל פִּי שֶׁהָאָדָם מַתְחִיל בְּקַלְקָלָה, מִכָּל מָקוֹם שָׁמָּא לֹא אַהֲנוּ מַעֲשָׂיו אַחַר שֶׁאֵין מְסַיְּעִין לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם, אֶלָּא פּוֹתְחִין לוֹ, כִּי הַפֶּתַח פָּתוּחַ לוֹ וְאֵין סוֹגֵר בַּעֲדוֹ. וְעַל צַד הָרֶמֶז אָמַר "וְנִטְמֵתֶם" חָסֵר אֶל"ף, לוֹמַר לְךָ שֶׁיְּחִידוֹ שֶׁל עוֹלָם בָּרוּךְ הוּא סָר מִמֶּנּוּ, וְאֵין לוֹ חֵלֶק בְּטֻמְאָתוֹ, וּמַעֲשָׂיו יְרַחֲקוּהוּ.

מה **כִּי אֲנִי ה' הַמַּעֲלֶה אֶתְכֶם וְגוֹ'.** עַל פֵּרוּשׁ רַשִׁ"י קָשֶׁה, לָמָּה פֵּרֵט זֶה בְּמִצְוָה זוֹ יוֹתֵר מִבִּשְׁאָר מִצְוֹות, וְעוֹד יֵשׁ כַּמָּה שְׁנוּיִים בֵּין הַשֶּׁרֶץ הַשּׁוֹרֵץ, וּבֵין הַשֶּׁרֶץ הָרוֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ הַדָּבוּק בְּיוֹתֵר בַּקַּרְקַע שֶׁאֵין הִלּוּכוֹ נִכָּר, כִּי בּוֹ נֶאֱמַר "עַל הָאָרֶץ" וְלֹא בַּשּׁוֹרֵץ, וּבָרוֹמֵשׂ הִזְכִּיר טֻמְאָה אֵצֶל הַנֶּפֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תְטַמְּאוּ אֶת נַפְשׁוֹתֵיכֶם", וּבַשּׁוֹרֵץ אָמַר "וְלֹא תְשַׁקְּצוּ אֶת נַפְשׁוֹתֵיכֶם".

עַל כֵּן אוֹמֵר אֲנִי, שֶׁכָּל הַקָּרוֹב בְּיוֹתֵר אֶל הָאָרֶץ וְרָחוֹק הוּא מִן הָאֲוִיר יֵשׁ בּוֹ חֵלֶק גָּדוֹל מִן הָעַפְרוּרִיּוּת מֵאוֹתָן הַגְּבוֹהִים קְצָת מִן הָאָרֶץ, כִּי הוּא פּוֹנֶה וּמַבִּיט אֶל מְקוֹר חָצְבוֹ, וְזֶה טַעַם שֶׁאֵין הָאָדָם הוֹלֵךְ עַל אַרְבַּע כִּי חֶצְיוֹ גַּשְׁמִי וְחֶצְיוֹ רוּחָנִי וּפָנָה לְמַעְלָה, וּלְשׁוֹן טֻמְאָה גָּרוּעַ מִלְּשׁוֹן שְׁקוּץ הַמּוֹרֶה עַל דָּבָר נִתְעָב אֶל הָאָדָם אַף עַל פִּי שֶׁאֵין טֻמְאָה בְּעַצְמוּתוֹ, לְפִיכָךְ הָרוֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ וְנִגָּרָר עָלֶיהָ, שֶׁאֵין הִלּוּכוֹ נָכָר, יֵשׁ בּוֹ חֵלֶק גָּדוֹל מִן הָעַפְרוּרִיּוּת, לְפִיכָךְ הוּא מְטַמֵּא הַנֶּפֶשׁ בְּיוֹתֵר. וּלְפִי שֶׁהַגּוּף עָלוּל בְּיוֹתֵר לְקַבֵּל טֻמְאָה מִן הַנֶּפֶשׁ, עַל כֵּן אָמַר בַּשֶּׁרֶץ הַשּׁוֹרֵץ שֶׁהוּא רָחוֹק קְצָת מִן הָאָרֶץ "אַל תְּשַׁקְּצוּ אֶת נַפְשׁוֹתֵיכֶם", שֶׁאֵינָן גּוֹרְמִין לַנֶּפֶשׁ כִּי אִם שִׁקּוּץ וְלֹא טֻמְאָה, "וְלֹא תְטַמְּאוּ בָהֶם", הַיְינוּ הַגּוּף הֶעָלוּל בְּיוֹתֵר וּמְקַבֵּל גַּם הַטֻּמְאָה. אֲבָל הַשֶּׁרֶץ הָרוֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ, שֶׁהוּא גָּרוּעַ מִמֶּנּוּ, נֶאֱמַר בּוֹ: "וְלֹא תְטַמְּאוּ אֶת נַפְשׁוֹתֵיכֶם", וְקַל וָחֹמֶר לַגּוּף וְקַל וָחֹמֶר לְשִׁקּוּץ, וְנָתַן טַעַם לַדָּבָר: "כִּי אֲנִי ה' הַמַּעֲלֶה אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם", מָקוֹם נָמוּךְ, אֶל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ מִכָּל הָאֲרָצוֹת (זבחים נד;), כְּדֵי לְהַרְחִיק אֶתְכֶם מִן הָעַפְרוּרִיּוּת הַשּׁוֹלֶטֶת בְּיוֹתֵר בְּמָקוֹם נָמוּךְ שֶׁאֵין הָאֲוִיר שׁוֹלֵט שָׁם מִבְּמָקוֹם גָּבוֹהַּ, עַל כֵּן תִּהְיוּ זְהִירִים בְּיוֹתֵר מִן הַשֶּׁרֶץ הָרוֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ. וְזֶה טַעַם נָכוֹן וּבָרוּר.

וְטַעַם הַשְׁחִיטָה יוֹכִיחַ, כִּי הַשְׁחִיטָה בָּאָה לְהָסִיר טֻמְאַת הָעַפְרוּרִיּוּת שֶׁבַּבְּהֵמָה שֶׁנּוֹצְרָה מִן הָאָרֶץ, אֲבָל הַדָּגִים שֶׁנּוֹצְרוּ מִן הַמַּיִם שֶׁמְּקוֹרָם טָהֳרָה אֵינָן צְרִיכִין שְׁחִיטָה כְּלָל אֶלָּא בַּאֲסִיפָה לְבַד טָגֵי, וְהָעוֹפוֹת שֶׁנּוֹצְרוּ מִן הָרֶקַע, עֲרוּב עָפָר וּמַיִם, דַּי לָהֶם בְּסִימָן אֶחָד לְמִעוּט הָעַפְרוּרִיּוּת שֶׁבָּהֶם. וּמַה שֶּׁהַמַּיִם מְבִיאִים טֻמְאָה עַל הָאֹכֶל, תְּמְצָא מְבֹאָר לְקַמָּן פָּרָשַׁת חֻקַּת בְּסוֹד הַפָּרָה שֶׁמְּטַמְּאָה הַטְּהוֹרִים וּמְטַהֶרֶת הַטְּמֵאִים.

פרק יב

ב אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (נדה לא): אִישׁ מַזְרִיעַ תְּחִלָּה – יוֹלֶדֶת נְקֵבָה, אִשָּׁה מַזְרַעַת תְּחִלָּה – יוֹלֶדֶת זָכָר. וְהַמְפָרְשִׁים כָּתְבוּ שֶׁזֶּה עִנְיָן טִבְעִי. וְקָשֶׁה לִי, מַה צָּרִךְ בְּהוֹדָעַת עִנְיָן זֶה בְּפָרָשָׁה זוֹ הַמְדַבֶּרֶת מִטֻּמְאַת יוֹלֶדֶת שִׁבְעָה לְזָכָר וְאַרְבָּעָה עָשָׂר לִנְקֵבָה. וְעוֹד מַה עִנְיָן מִצְוַת הַמִּילָה לְכָאן, אַף עַל פִּי שֶׁנּוֹכַל לוֹמַר שֶׁרָצָה לָתֵת טַעַם לָמָּה נִתְּנָה הַמִּילָה בַּשְּׁמִינִי, וְהוּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַכֹּל שְׂמֵחִים וְאָבִיו וְאִמּוֹ עֲצֻבִים (שם לא;), שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לָהּ טֻמְאַת שִׁבְעָה. מִכָּל מָקוֹם כְּדֵי לְיַשֵּׁב כָּל הַקְּשָׁיוֹת בְּדֶרֶךְ אֶחָד אוֹמֵר אֲנִי שֶׁכָּל זֶה נִמְשָׁךְ בְּדֶרֶךְ טֶבַע מִן חֵטְא הַקָּדוּם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב ״וְטָהֲרָה מִמְּקוֹר דָּמֶיהָ״, כִּי הַחֵטְא הַקָּדוּם שֶׁל חַוָּה הוּא מָקוֹר נִפְתָּח לְדָמִים טְמֵאִים אֵלּוּ לְחַטָּאת וּלְנִדָּה, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בְּעֵרוּבִין פֶּרֶק הַמּוֹצֵא תְּפִלִּין (ק:): אָמַר רַב יִצְחָק בַּר אַבְדִּימִי: ״הַרְבֵּה אַרְבֶּה עִצְּבוֹנֵךְ״, אֵלּוּ שְׁנֵי טִפֵּי דָמִים, דַּם נִדָּה וְדַם בְּתוּלִים כוּ׳. וְכֵן מַשְׁמַע בַּיְרוּשַׁלְמִי פֶּרֶק בַּמֶּה מַדְלִיקִין (הל׳ ו) שֶׁחֵטְא שֶׁל חַוָּה הוּא מָקוֹר לְדַם נִדָּה. לְכָךְ נֶאֱמַר: ״וְטָהֲרָה מִמְּקוֹר דָּמֶיהָ״, כִּי כָּל הַנְּשִׁים צְרִיכִין טָהֳרָה עַל חֵטְא רִאשׁוֹן אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ נִתְפַּשְּׁטָה הַטֻּמְאָה וְהַזֹּהֲמָא בָּעוֹלָם, וְגָרַם לְכָל הַנּוֹלָדִים טֻמְאַת שִׁבְעָה, כִּי אִלּוּ לֹא חָטָא הָאָדָם הָיָה כְּמַלְאֲךְ אֱלֹהִים לְמַעְלָה מִן מַעֲרֶכֶת שִׁבְעָה כּוֹכְבֵי לֶכֶת, וּבְחֶטְאוֹ הוֹסִיף מִמֶּנּוּ הָרוּחָנִיּוּת וְנָפַל תַּחַת מֶמְשֶׁלֶת הַמַּעֲרֶכֶת, אֲשֶׁר מִצִּדָּם נִמְשְׁכָה הַטֻּמְאָה לָאָדָם, כִּי כָל דָּבָר גַּשְׁמִי נוֹפֵל תַּחַת מִסְפַּר שִׁבְעָה כּוֹכְבֵי לֶכֶת, וְשִׁבְעָה יְמֵי בְרֵאשִׁית, וְכָל שְׁמִינִי רוּחָנִי כִּי הוּא לְמַעְלָה מִשִּׁבְעָה, כַּמְבֹאָר לְמַעְלָה פָּרָשַׁת שְׁמִינִי (ט א).

וְזֶה טַעַם טֻמְאַת שִׁבְעָה לַיּוֹלֶדֶת כִּי כָל זֶה נִמְשָׁךְ לָהּ מִן חֵטְא הַקָּדוּם, וּמִמֶּנָּה נִתְפַּשְּׁטָה הַטֻּמְאָה בַּזָּכָר הַנּוֹלָד, לְפִי שֶׁאִשָּׁה מַזְרַעַת תְּחִלָּה יוֹלֶדֶת זָכָר, וְאִם כֵּן זֶרַע הָאִשָּׁה עִקָּר בַּזָּכָר הַנּוֹלָד, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין בּוֹ לְזֶרַע הָאָב כִּי טָפֵל הוּא לְזֶרַע הָאִשָּׁה. וּלְפִי זֶה הוּשְׁפַּע גַּם עַל הַזָּכָר הַנּוֹלָד מֵאִמּוֹ טֻמְאַת שִׁבְעָה, וְהַיְינוּ הָעָרְלָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ טֻמְאָה, שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים צב): הַפּוֹרֵשׁ מִן הָעָרְלָה כְּפוֹרֵשׁ מִן הַקֶּבֶר. עַל כֵּן דַּוְקָא בְּיוֹם הַשְּׁמִינִי יְמוֹל הַנּוֹלָד, כִּי כְּטָהֲרַת אִמּוֹ כָּךְ טָהֲרַת הַנּוֹלָד מִמֶּנָּה, שֶׁעַל כָּל פָּנִים אֵינוֹ יָכוֹל לִהְיוֹת בְּלֹא טֻמְאַת שִׁבְעָה כְּמוֹ אִמּוֹ שֶׁיֵּשׁ לָהּ טֻמְאַת שִׁבְעָה, וְטָהֲרָתָם בַּשְּׁמִינִי שֶׁהוּא רוּחָנִי. אֲבָל הַנְּקֵבָה שֶׁזֶּרַע הָאִישׁ עִקָּר בָּהּ, שֶׁהֲרֵי אִישׁ מַזְרִיעַ תְּחִלָּה יוֹלֶדֶת נְקֵבָה, כְּשֵׁם שֶׁאֵין לַזָּכָר שׁוּם טֻמְאַת שִׁבְעָה כִּי דַּוְקָא עַל חַוָּה הִטִּיל הַנָּחָשׁ זֻהֲמָא וְלֹא עַל אָדָם, כָּךְ אֵין לַנְּקֵבָה הַנּוֹלֶדֶת שׁוּם טֻמְאָה. וְזֶה טוֹב לְהָשִׁיב לַמִּינִים הָאוֹמְרִים אִם הַזָּכָר יִתָּקֵן בַּהֶסְרַת הָעָרְלָה, נְקֵבָה בַּמֶּה תִּטָּהֵר.

וְטַעַם לְטֻמְאַת שְׁבוּעַיִם לָאִשָּׁה עַצְמָהּ בְּלִידַת נְקֵבָה, דִּין הוּא שֶׁתִּהְיֶה לָאִשָּׁה טֻמְאַת פִּי שְׁנַיִם כְּנֶגֶד שְׁתֵּי נְקֵבוֹת, כִּי כָל נְקֵבָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ נִמְשָׁךְ לָהּ טֻמְאַת שִׁבְעָה מִן חֵטְא הַקָּדוּם עַל כָּל הַנְּקֵבוֹת שֶׁבָּעוֹלָם, עַל כֵּן מִן הָרָאוּי שֶׁתִּטְמָא אַרְבָּעָה עָשָׂר יָמִים, שִׁבְעָה שֶׁל עַצְמָהּ וְעוֹד שִׁבְעָה שֶׁל בִּתָּהּ, כִּי הוֹסִיפָה בָּעוֹלָם טֻמְאָה עַל טֻמְאָתָהּ. וּמִזֶּה הַטַּעַם יְצִירַת הַזָּכָר לְאַרְבָּעִים יוֹם וְשֶׁל נְקֵבָה לִשְׁמוֹנִים יוֹם, כִּי בְּיָדוּעַ שֶׁבִּזְמַן שֶׁהַזֶּרַע חַם בְּיוֹתֵר, אָז הוּא מְמַהֵר לְהִתְבַּשֵּׁל בְּיוֹתֵר וְלִהְיוֹת עֻבָּר בְּבֶטֶן הַמְּלֵאָה. וְיָדוּעַ שֶׁזֶּרַע הָאִשָּׁה חַם יוֹתֵר מִן זֶרַע הָאִישׁ, כִּי אִשָּׁה מַזְרַעַת אֹדֶם שֶׁבּוֹ, וְכָל אֹדֶם נוֹטֶה עַל הַחֹם בְּיוֹתֵר, וְאָבִיו מַזְרִיעַ לֵבֶן שֶׁבּוֹ, וְכָל לֵבֶן נוֹטֶה עַל הַקְּרִירוּת בְּיוֹתֵר, וְדָם וָשֶׁלֶג יוֹכִיחַ, וְאֵשׁ וּמַיִם. לְפִיכָךְ נֶאֱמַר (בראשית ג טז): ״וְאֶל אִישֵׁךְ תְּשׁוּקָתֵךְ״, וְרז״ל אָמְרוּ (כתובות פו.): יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁהָאִישׁ רוֹצֶה לְשָׁא, הָאִשָּׁה רוֹצָה לְהִנָּשֵׂא, לְפִי שֶׁיֵּשׁ בָּאִשָּׁה יוֹתֵר חֹם טִבְעִי הַנּוֹטֶה עַל הַתְּשׁוּקָה. לְפִיכָךְ הַזָּכָר הַנּוֹלָד מִזֶּרַע הָאִשָּׁה שֶׁהוּא חַם בְּיוֹתֵר, נִגְמָרָה יְצִירָתוֹ מְהֵרָה תּוֹךְ אַרְבָּעִים יוֹם, אֲבָל הַנְּקֵבָה נוֹלֶדֶת מִזֶּרַע הָאִישׁ שֶׁהוּא קַר וְאֵינוֹ מִתְבַּשֵּׁל מְהֵרָה, עַל כֵּן לֹא נִגְמְרָה יְצִירַת הַנְּקֵבָה כִּי אִם לִשְׁמוֹנִים יוֹם, וְזֶהוּ טַעַם טֻמְאַת אַרְבָּעִים לְזָכָר וּשְׁמוֹנִים לִנְקֵבָה. אָמְנָם לְדַעַת רז״ל שֶׁבֵּין זָכָר בֵּין נְקֵבָה יְצִירַת כֻּלָּם לְאַרְבָּעִים יוֹם, וְהַטַּעַם הוּא לְאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנִים לְפִי שֶׁכָּל נְקֵבָה קָרֵה וְלַחָה, עַל כֵּן צְרִיכָה אִמָּהּ זְמַן רַב לְנַקּוֹת אֶת עַצְמָהּ מִן רֹב הַלֵּחוֹת הַמַּטְבָּעוֹת בָּהּ מִן הַנְּקֵבָה, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּזָכָר.

ח וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן וְטָהֲרָה. כַּפָּרָה זוֹ הִיא עַל עָוֹן הַקָּדוּם שֶׁל חַוָּה שֶׁגָּרַם לָהּ צַעַר הַלֵּדָה, וּמִתּוֹךְ צַעֲרָהּ אוֹלֵי הִטִּיחָה דְּבָרִים כְּלַפֵּי מַעְלָה לֵאמֹר: אִם כֵּן לָמָּה זֶּה אָנֹכִי הָרָה עָמָל וִיסוּרִין. וּרְאָיָה מִמַּה שֶּׁכָּתוּב: ״וְטָהֲרָה מִמְּקוֹר דָּמֶיהָ״, מִן אוֹתוֹ מָקוֹר נִפְתָּח לְחַטָּאת וּלְנִדָּה, כִּי הוּא גָּרַם לָהּ כָּל זֶה, וְהַיְינוּ עָוֹן חַוָּה כָּאָמוּר. גַּם לְשׁוֹן ״דָּמֶיהָ״ כּוֹלֵל הֶעָוֹן, מִלְּשׁוֹן ״דְּמֵיהֶם בָּם״ (ויקרא כ כז).

וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁכַּפָּרָה זוֹ עַל הַשִּׁבּוּעָה, שֶׁנִּשְׁבְּעָה שֶׁלֹּא לְהִזְדַּקֵּק לְבַעְלָהּ מִשָּׁעָה שֶׁכּוֹרַעַת לֵילֵד (נדה לא:), לְפִיכָךְ הַיּוֹלֶדֶת זָכָר מִתְחָרֶטֶת מְהֵרָה מֵרֹב שִׂמְחָה, עַל כֵּן כַּפָּרָתָהּ מְמַהֶרֶת לָבוֹא, אֲבָל הַיּוֹלֶדֶת נְקֵבָה מִצְטַעֶרֶת וְאֵינָהּ מִתְחָרֶטֶת מְהֵרָה, עַל כֵּן כַּפָּרָתָהּ מִתְאַחֶרֶת. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַשִּׁבּוּעָה חָלָה כְּלָל, דְּאִי לָאו הָכִי אֵיךְ מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ אַחַר שִׁבְעָה לְזָכָר וְאַרְבָּעָה עָשָׂר לִנְקֵבָה בְּלֹא כַּפָּרָה, שֶׁהֲרֵי הֲבָאַת הַכַּפָּרָה אַחַר אַרְבָּעִים לְזָכָר וּשְׁמוֹנִים לִנְקֵבָה, כִּי בֶּאֱמֶת אֵין כָּאן שִׁבּוּעָה, כִּי אֵין הַדָּבָר בְּיָדָהּ, שֶׁהֲרֵי הִיא מִשְׁתַּעְבֶּדֶת לְבַעְלָהּ, וְדוֹמֶה לְמִי שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לִפְרוֹעַ חוֹבוֹ. מִכָּל מָקוֹם צְרִיכָה כַּפָּרָה עַל שֶׁהוֹצִיאָה מִפִּיהָ הַשִּׁבּוּעָה וְהִרְהֲרָה בְּלִבָּהּ לִקְרוֹא תִּגֹּר עַל ה׳ מִתּוֹךְ צַעֲרָהּ. עַל כֵּן קָרְבָּנָהּ חַטָּאת לְכַפֵּר עַל חֵטְא הַמַּעֲשֶׂה, כִּי עֲקִימַת שְׂפָתֶיהָ חָשׁוּב כְּמַעֲשֶׂה, וְעוֹלָה עַל הִרְהוּר הַלֵּב. וְיֵשׁ כִּדְמוּת רֶמֶז לָזֶה מִמַּה שֶּׁכָּתוּב: ״וְטָהֲרָה מִמְּקוֹר דָּמֶיהָ״, שֶׁאִם נִשְׁבְּעָה בְּכַעְסָהּ וַדַּאי רְתִיחַת הַדָּמִים הָיָה סִבָּה לָזֶה, כִּי הֵמָּה סִבָּה לְכָל כַּעַס, וְכָל כַּעַס מְקוֹרוֹ מִן הַדָּמִים וּרְתִיחָתָן, עַל כֵּן אָמַר: ״וְטָהֲרָה מִמְּקוֹר דָּמֶיהָ״.

פרק יג

ב אָדָם כִּי יִהְיֶה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ וְגוֹ'. סְמוּךְ פָּרָשַׁת נְגָעִים לַפָּרָשָׁה הַקּוֹדֶמֶת הַמְדַבֶּרֶת בְּמִילָה, לוֹמַר לְךָ שֶׁהַמִּילָה דּוֹחָה אֶת הַנְּגָעִים, כִּי בְּכָל מָקוֹם הַמִּצְוָה הַמַּקְדֶּמֶת דּוֹחָה אֶת הַמְאֻחֶרֶת, כַּמְבֹאָר לְמַעְלָה פָּרָשַׁת וַיַּקְהֵל עַל אָמְרָם ז"ל: הַקְדִּים שַׁבָּת לַמִּשְׁכָּן לוֹמַר לְךָ שֶׁהַשַּׁבָּת דּוֹחָה מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן. וְעַל צַד הָרֶמֶז נוֹכַל לְפָרֵשׁ, אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (נדרים לא:): גְּדוֹלָה מִילָה שֶׁדּוֹחָה אֶת הַנְּגָעִים, לְפִי שֶׁסְּתָם מִילָה סְבָּה לְמִילַת כָּל אַרְבַּע עֶרְלוֹת, וּמִכְּלָלָם עֶרְלַת הַפֶּה, וּכְשֶׁהוּא נִמּוֹל מֵעֶרְלַת הַפֶּה, לֹא יִסַּפֵּר לָשׁוֹן הָרָע, וְאָז לֹא יָבֹא לִידֵי נְגָעִים הַבָּאִים עַל לָשׁוֹן הָרָע (ערכין טו:). וְעַל זֶה קָרָא מֹשֶׁה תִּגָּר בְּאָמְרוֹ (שמות ה כג): "וּמֵאָז בָּאתִי לְדַבֵּר בִּשְׁמֶךָ" וְגוֹ', כְּדַעַת הַמִּדְרָשׁ (ילק"ש שמות קעד) הָאוֹמֵר: כָּל פַּרְקְמַטְיָא שֶׁל מֹשֶׁה הָיְתָה בְּ"אָז" כוּ', רֶמֶז לַמִּילָה. וְכֵן מַסִּיק בְּהֶדְיָא בַּיַּלְקוּט פָּרָשַׁת בְּשַׁלַּח (רמא טו) בְּפָסוּק "אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה", שֶׁנִּקְרַע הַיָּם בִּזְכוּת הַמִּילָה שֶׁנִּתְּנָה בְּיוֹם שְׁמִינִי כְּמִסְפַּר "אָז". וְכֵן כָּל אוֹתָן "אָז" שֶׁמַּזְכִּיר בְּמִדְרָשׁ דְּבָרִים רַבָּה בְּפָסוּק "אָז יַבְדִּיל מֹשֶׁה" (ד מא), כִּי גַּם בּוֹ רֶמֶז לַמִּילָה הַמַּצֶּלֶת מִן שְׁפִיכוּת דָּמִים, כַּמְבֹאָר לְמַעְלָה פָּרָשַׁת בֹּא בְּפָסוּק "רְאוּ כִּי רָעָה נֶגֶד פְּנֵיכֶם" (י י). וְכֵן הַצַּלַת נַפְשׁוֹ לֹא הָיְתָה אֶלָּא בְּ"אָז", שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ד כו): "אָז אָמְרָה חֲתַן דָּמִים לַמּוּלֹת". וְכֵן קִנְטוּרוֹ לֹא הָיָה אֶלָּא בְּ"אָז", שֶׁנֶּאֱמַר (שם ו כג): "וּמֵאָז בָּאתִי אֶל פַּרְעֹה לְדַבֵּר בִּשְׁמֶךָ", אָמַר מֹשֶׁה: יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁעֲרַל שִׂפָתַיִם אָנֹכִי, וְלֹא בָּאתִי לְדַבֵּר בִּשְׁמְךָ כִּי אִם מֵאָז שֶׁסָּמַכְתִּי עַל הַמִּילָה הָרְמוּזָה בְּ"אָז", שֶׁתִּהְיֶה סְבָּה גַּם לְתִקּוּן עֶרְלַת הַפֶּה, וְרוֹאֶה אֲנִי שֶׁלֹּא הוֹעִילָה כְּלוּם.

שְׂאֵת אוֹ סַפַּחַת אוֹ בַהֶרֶת וְגוֹ'. בְּעִנְיַן הַצָּרַעַת יֵשׁ דֵּעוֹת חֲלוּקוֹת, כִּי יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהֵם חֹלִי טִבְעִי נִסְתָּר בְּתוֹךְ הַגּוּף וּמִבְצְבֵץ לַחוּץ, וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁהַכֹּל בָּא עַל צַד הָעֹנֶשׁ לְגַלּוֹת עַל רָעָתוֹ הַנִּסְתֶּרֶת בְּקִרְבּוֹ. וּבֵין כָּךְ וּבֵין כָּךְ נִרְאֶה לִי לְפָרֵשׁ לְשׁוֹן "מְצֹרָע" שֶׁהִיא מִלָּה מוּרְכֶּבֶת: מוֹצִיא רַע, שֶׁמְּגַלֶּה וּמוֹצִיא לַחוּץ כָּל רָעָתוֹ שֶׁבְּקִרְבּוֹ, הֵן הָעִפּוּשׁ הַפְּנִימִי, הֵן אִם הוּא מַכָּה רָעָה בַּסֵּתֶר בְּשׂוֹט לְשׁוֹנוֹ וְאֵין הַבְּרִיּוֹת יוֹדְעִין לְהִשָּׁמֵר מִמֶּנּוּ, עַל כֵּן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְפָרְסֵם עַל הַחֲנֻפִּים וּמוֹצִיא כָּל רָעָתוֹ לַחוּץ, כְּדֵי שֶׁתִּגָּלֶה רָעָתוֹ בְּקָהָל. וּבָזֶה מְיֻשָּׁב הַכָּפֶל בַּפָּסוּק שֶׁאָמַר: "אָדָם כִּי יִהְיֶה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ שְׂאֵת וְגוֹ', וְהָיָה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ לְנֶגַע צָרָעַת", תַּרְתֵּי "בְעוֹר בְּשָׂרוֹ" לָמָּה לִי? אֶלָּא לוֹמַר לְךָ שֶׁזֶּהוּ הַשְּׂאֵת וְהַשֶּׂבֶר, אֲלוּ הָיוּ בְּאִישׁ טָהוֹר הַמַּחֲשָׁבוֹת, לֹא הָיוּ מַזִּיקִים, כִּי בְּנֶקֶל לְרַפְּאוֹתָם, אַף מִצַּד צָרַעַת", תַּרְתֵּי "בְעוֹר בְּשָׂרוֹ" לָמָּה לִי? אֶלָּא לוֹמַר לְךָ שֶׁזֶּהוּ הַשְּׂאֵת וְהַשֶּׂבֶר, אֲלוּ הָיוּ בְּאִישׁ טָהוֹר הַמַּחֲשָׁבוֹת, לֹא הָיוּ מַזִּיקִים, כִּי בְּנֶקֶל לְרַפְּאוֹתָם, אַף מִצַּד הֱיוֹתָם בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ שֶׁל זֶה הַחוֹטֵא, עַל כֵּן נַעֲשׂוּ לְנֶגַע צָרַעַת. וּמִזֶּה מָצְאוּ לָהֶם חַכְמֵי תּוֹרָתֵנוּ סָמָךְ, וְרַבָּם יָצְאוּ לְלַקֵּט מִן הַתּוֹרָה וּמִן הַנְּבִיאִים וּמִן הַכְּתוּבִים עַל אֵיזֶה עָוֹן פְּרָטִי בָּאִין הַנְּגָעִים. כִּי בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין (טז.) אָמְרוּ רז"ל: עַל שִׁבְעָה דְּבָרִים נְגָעִים בָּאִים כוּ', וְיֵשׁ לְכֻלָּם סָמָךְ מִן הַפְּסוּקִים. וּבַמִּדְרָשׁ (ויק"ר יז ג) מֵבִיא עַל עֲשָׂרָה דְּבָרִים כוּ', וַאֲנַחְנוּ אֵין לָנוּ עֵסֶק בַּנִּסְתָּרוֹת מִן פָּרָשָׁה זוֹ כִּי אִם בַּנִּגְלוֹת בָּהּ, וּמָצִינוּ מִכֻּלָּם רֶמֶז מִפָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ עַל שִׁלְשָׁה דְּבָרִים: הָאֶחָד הוּא עַל לָשׁוֹן הָרָע, שֶׁכֵּן פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י: לָמָּה קָרְבָּנוֹ צִפֳּרִים? לְפִי שֶׁעוֹשִׂין מַעֲשֶׂה פִּטְפּוּט כוּ'. הַשֵּׁנִי הוּא עַל גַּסּוּת הָרוּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלָקַח לַמְטַהֵר עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב", פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י: שֶׁאִם הִגְבִּיהַּ עַצְמוֹ כָּאֶרֶז, יַשְׁפִּיל עַצְמוֹ כָּאֵזוֹב. הַשְּׁלִישִׁי הוּא עַל צָרוּת הָעַיִן, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יד לה): "וּבָא אֲשֶׁר לוֹ הַבַּיִת", וְתָנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: זֶה שֶׁיִּיחֵד בֵּיתוֹ לוֹ כוּ' (ערכין טז.). וְדָבָר זֶה כּוֹלֵל כַּמָּה דְּבָרִים: הֵן חֶמְדַּת הַמָּמוֹן שֶׁלְּמֵדִין מִן גֵּיחֲזִי, הֵן הַגָּזֵל שֶׁמָּנוּ רז"ל שָׁם, וּרְאָיָתָם מִפָּסוּק: "וְצִוָּה הַכֹּהֵן וּפִנּוּ אֶת הַבַּיִת", וְתָנָא: הוּא כָּנַס מָמוֹן שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ, יָבוֹא הַכֹּהֵן וִיפַזֵּר מָמוֹנוֹ. וּשְׁלִשָּׁה אֵלּוּ מְקוֹרָם אֶחָד, כִּי חֶמְדַּת הַמָּמוֹן מְסַבֵּב גַּם הַגָּזֵל וְצָרוּת הָעַיִן.

וְכָל שְׁאָר הַדְּבָרִים הַמְּנוּיִין בַּגְּמָרָא וּבַמִּדְרָשׁוֹת אֵין לָהֶם סָמָךְ מִן פָּרָשָׁה זוֹ, עַל כֵּן רָאֲתָה עֵינִי לְהַעֲמִיד כָּל פְּרָטֵי הַמַּעֲשִׂים הַנַּעֲשִׂים בַּמְּצֹרָע עַל יְסוֹד שְׁלֹשָׁה אֵלֶּה, וְהֵם לָשׁוֹן הָרָע, וְגַסּוּת רוּחַ, וְחֶמְדַּת הַמָּמוֹן, וּכְלָלָם הַפָּסוּק הָאוֹמֵר "מְלַשְׁנִי בַסֵּתֶר רֵעֵהוּ אוֹתוֹ אַצְמִית גְּבַהּ עֵינַיִם וּרְחַב לֵבָב אוֹתוֹ לֹא אוּכָל" (תהלים קא ה) "וּרְחַב לֵבָב" הַיְינוּ הַחוֹמֶד מָמוֹן, שֶׁכֵּן אָמְרוּ (אבות ה כג) אֵצֶל בִּלְעָם שֶׁהָיָה לוֹ נֶפֶשׁ רְחָבָה, וְ"אוֹתוֹ אַצְמִית" דְּרָשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערכין טו:) עַל מְצֹרָע מֻחְלָט. וְעָשָׂה בַּפָּסוּק שְׁתֵּי חֲלֻקּוֹת לְצָרֵף גְּבַהּ עֵינַיִם אֶל רְחַב לֵבָב כִּי שְׁנֵיהֶם מִמָּקוֹר אֶחָד, שֶׁהֲרֵי שׁוּרְיָינָא דְּעֵינָא בְּאוֹבְנָתָא דִּלְבָּא תָּלֵי (ע"ז כח:), וְכָל גְּבַהּ עֵינַיִם הוּא רְחַב לֵבָב, כִּי כָּל גַּאֲוַת רוּחַ מִתְאַוֶּה לְרֹב עֹשֶׁר, כִּי בּוֹ יוּכַל לְהִרָּאוֹת יְקַר תִּפְאֶרֶת גְּדֻלָּתוֹ, וּלְאִידָךְ גִּיסָא כָּל עֹשֶׁר גּוֹרֵם רוּם לֵב, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים ח יג-יד) "וְכֶסֶף וְזָהָב יִרְבֶּה לָּךְ וְגוֹ' וְרָם לְבָבֶךָ" וְגוֹ', וּרְאָיָה מִמַּה שֶׁאָמַר אֱלִישָׁע לְגֵיחֲזִי: "וְצָרַעַת נַעֲמָן תִּדְבַּק בְּךָ" (מלכים ב ׳ ה כז), לָמָּה לוֹ לְהַזְכִּיר "צָרַעַת נַעֲמָן", אֶלָּא לְפִי שֶׁגִּיחֲזִי הָיָה חוֹמֵד מָמוֹן (שם ה כ־כד) וְנַעֲמָן הָיָה גְּבַהּ עֵינַיִם, וְלָמְדוּ זֶה הַמְפָרְשִׁים מִמַּה שֶׁכָּתוּב (שם ה א) "וְנַעֲמָן שַׂר צְבָא מֶלֶךְ אֲרָם הָיָה אִישׁ גָּדוֹל לִפְנֵי אֲדֹנָיו", רָצוֹנוֹ לוֹמַר שֶׁאֲפִלּוּ בִּפְנֵי אֲדֹנָיו הָיָה מִתְנַהֵג בִּגְדֶל וְגַאֲוָה, וּכְבָר אָמְרִנוּ שֶׁהַגַּסּוּת וְהַחֶמְדָּה מְקוֹרָם מִמָּקוֹם אֶחָד, עַל כֵּן אָמַר "וְצָרַעַת נַעֲמָן תִּדְבַּק בְּךָ", וְכֵן דָּוִד סָמְכָה בְּאָמְרוֹ: "גְּבַהּ עֵינַיִם וּרְחַב לֵבָב" וְגוֹ'.

לְכָךְ נֶאֱמַר: "אָדָם כִּי יִהְיֶה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ שְׂאֵת", אֵין שְׂאֵת אֶלָּא גְּבוֹהָה, וּמִין צָרַעַת זֶה בָּא עַל גַּסּוּת הָרוּחַ הַמִּתְנַשֵּׂא לְכָל לְרֹאשׁ. "אוֹ סַפַּחַת" אֵין סַפַּחַת אֶלָּא טְפֵילָה כוּ', וְהוּא בָּא עַל הַחוֹמֵד קִנְיַן הַמָּמוֹן שֶׁהוּא טָפֵל אֶל הָאָדָם מִבַּחוּץ וְאֵינוֹ מִתְעַצֵּם בָּאָדָם כְּלָל כִּשְׁאָר הַמַּעֲלוֹת, וְכֵן כָּתַב הָרַמְבָּ"ם בִּשְׁמוֹנָה פְּרָקָיו, כִּי כָּל הַקִּנְיָנִים כְּחָכְמָה וּגְבוּרָה וּמַעֲלַת הַמִּדּוֹת, כֻּלָּם מִתְעַצְּמִים עִם הָאָדָם וּדְבוּקִים בּוֹ, חוּץ מִן הָעֹשֶׁר כִּי הוּא נָטְפָל אֶל הָאָדָם מִבַּחוּץ וְאֵינוֹ דָּבֵק עִמּוֹ כְּלָל. "אוֹ בַהֶרֶת" הַיְינוּ לַבְנוּת, מִין זֶה בָּא עַל הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרָע וּמַלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ וְעוֹשֶׂה בּוֹ חֲבוּרוֹת לְבָנוֹת כִּי אָזִיל סוּמְקָא וְאָתֵי חִוָּרָא (ב"מ נח:) כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ישעיה כט כב): "לֹא עַתָּה יֵבוֹשׁ יַעֲקֹב וְלֹא עַתָּה פָּנָיו יֶחֱוָרוּ". וּבְדָרְךְ זֶה הַכָּרַת פָּנָיו עָנְתָה בּוֹ כִּי תּוֹכוֹ רָצוּף אַהֲבַת הַמָּמוֹן, אוֹ הַגַּסּוּת, אוֹ לְסַפֵּר בִּגְנוּת

חֲבֵרוֹ, וְנֶגַע זֶה מוֹצִיא רָעָתוֹ לַחוּץ לְגַלּוֹת רָעָתוֹ בַּקָּהָל, וְעַל שֵׁם זֶה נִקְרָא "מְצֹרָע" – מוֹצִיא רָע, כְּדֶרֶךְ שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב כה): "וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת הָעָם כִּי פָרֵעַ הוּא", וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה שֶׁלָּקוּ בְּצָרַעַת (ילקו"ש מצורע יד תקסג) כְּדְאִיתָא "וְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה פָרוּעַ" (ויקרא יג מה) וְהוּא לְשׁוֹן גִּלּוּי שֶׁתִּתְגַּלֶּה וְתֵרָאֶה רָעָתוֹ לְעֵין כֹּל, וְהַיְינוּ עִנְיַן הַצָּרַעַת.

וְהוּבָא אֶל הַכֹּהֵן. אֵין טָהֳרָתוֹ כִּי אִם עַל יְדֵי כֹּהֵן, יַעַן כִּי כָל מִי אֲשֶׁר הוּא מִזֶּרַע אַהֲרֹן נִמְצְאוּ בּוֹ שֶׁלֹּשׁ מִדּוֹת טוֹבוֹת הַפְּכִיִּים לְאֵלּוּ. כִּי חֵטְא הַלָּשׁוֹן גּוֹרֵם כָּל רִיב וְכָל נֶגַע וּבֵין אַחִים יַפְרִיד, עַל כֵּן יָבֹא אַהֲרֹן שֶׁאָחַז בְּמִדַּת הַשָּׁלוֹם וְיִרְדֹּף לָזֶה, כִּי הוּא הָיָה אוֹהֵב שָׁלוֹם וְרוֹדֵף שָׁלוֹם. וְכֵן חֵטְא גַּסּוּת הָרוּחַ רָאוּי שֶׁיִּתְקַן עַל יָדוֹ כִּי הוּא הָיָה עָנָו בְּיוֹתֵר, כְּאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין פט) גָּדוֹל מַה שֶּׁכָּתוּב בְּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מִמַּה שֶּׁכָּתוּב בְּאַבְרָהָם, דְּאִלּוּ בְּאַבְרָהָם כְּתִיב (בראשית יח כז): "וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר", וּבְמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כְּתִיב (שמות טז ח): "וְנַחְנוּ מָה". וְכֵן חֵטְא חֻמְדַּת הַמָּמוֹן לֹא הָיָה גַּם כֵּן בְּאַהֲרֹן יַעַן כִּי הַכֹּהֲנִים לֹא הָיָה לָהֶם חֵלֶק וְנַחֲלָה בָּאָרֶץ וְלֹא הָיָה לָהֶם יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁזָּכוּ מִשֻּׁלְחָן גְּבוֹהַּ, עַל כֵּן הָיוּ שְׁלֵמִים בְּמִדַּת הַהִסְתַּפְּקוּת וְלֹא הָיוּ בִּכְלַל צָרֵי הָעַיִן אֲשֶׁר כָּל מְגַמַּת פְּנֵיהֶם לֶאֱסוֹף וְלִכְנוֹס. עַל כֵּן מִן הָרָאוּי שֶׁכָּל שְׁלֹשֶׁת מִינֵי צָרַעַת אֵלּוּ לֹא יִטָּהֲרוּ כִּי אִם עַל יְדֵי כֹּהֵן.

ג וְשֵׂעָר בַּנֶּגַע הָפַךְ לָבָן. כָּל שֵׂעָר לָבָן הוּא סִימָן חֻלְשָׁה בַּגּוּף, וְהַלְבָּנַת שְׂעַר הָאָדָם לְעֵת זִקְנָתוֹ יוֹכִיחַ. וְכֵן כָּל הַסּוּסִים הַלְּבָנִים תְּשׁוּשֵׁי כֹּחַ, וְכֵן כָּל בֶּבֶשׂ לָבָן אֵינוֹ טוֹב כְּמוֹ צֶבַע שֶׁל שְׂאָר מִינֵי שֵׂעָר, כִּי כָּל מַרְאֶה לָבָן מְקוֹרוֹ מִן הַלֵּחָה הַלְּבָנָה הַגּוֹרֶמֶת הָעַצְלוּת, כִּי פְּעֻלַּת כָּל עָצֵל לֹא בְחַיִל וְלֹא בְכֹחַ.

ז וְאִם פָּשֹׂה תִּפְשֶׂה וְגוֹ'. זֶה סִימָן שֶׁאֵין כֹּחַ בְּיַד הַטֶּבַע לִדְחוֹת מֵעָלָיו כָּל הַפְּסוֹלֶת כִּי רַב הוּא. וְזֶה גַּם כֵּן מוֹפֵת שֶׁלֹּא נִטְהַר מֵחֶטְאוֹ עוֹד טֻמְאָתוֹ בּוֹ. וְאִם לֹא פָּשְׂתָה הַנֶּגַע, כְּבָר דָּחָה מֵעָלָיו הַטֶּבַע כָּל עִפּוּשׁ וּפְסוֹלֶת, זֶה מוֹפֵת כִּי כְּבָר גָּמַר בְּלִבּוֹ לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה. וְאִם כִּסְּתָה הַצָּרַעַת אֶת כָּל עוֹר הַנֶּגַע מֵרֹאשׁוֹ וְעַד רַגְלָיו, כְּבָר דָּחָה הַטֶּבַע כָּל הַחֹלִי לַחוּץ, וְאָז בְּלִי סָפֵק יִתְרַפֵּא, לְפִיכָךְ טָהוֹר הוּא. וְכֵן מִצַּד הָעֹנֶשׁ בְּלִי סָפֵק אִם יִרְאֶה שֶׁהַצָּרַעַת נִתְפַּשְׂטָה בְּכָל גּוּפוֹ, אָז בְּיוֹתֵר יִגְמֹר בְּלִבּוֹ לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה, זוֹלַת בְּאֹם יִהְיֶה בּוֹ בָּשָׂר חַי, כִּי זֶה מוֹפֵת שֶׁבְּכָל אֵלֶּה לֹא יָסֻר. וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה הִמְשִׁילוּ הַדָּבָר לַמַּיִם, שֶׁכָּל מַיִם רָחָבִים אֵינָן עֲמֻקִּים וְהָעֲמֻקִּים אֵינָן רְחָבִים. כָּךְ אִם הַנֶּגַע אֵינוֹ רָחָב אָז הוּא נִכְנָס בְּעֹמֶק תּוֹךְ הַגּוּף, וְיֵשׁ לָחוּשׁ לְהִתְגַּבְּרוּת הַחֹלִי, אֲבָל אִם הוּא רָחָב וּמִתְפַּשֵּׁט בְּכָל הָעוֹר, אֵינוֹ עָמֹק בַּגּוּף וְיִרְפָּא מְהֵרָה.

וְרז"ל (סנהדרין צז.) לָמְדוּ מִזֶּה דֶּרֶךְ דְּרָשׁ, אֵין מָשִׁיחַ בָּא עַד שֶׁתִּתְהַפֵּךְ כָּל הַמַּלְכוּת לְמִינוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֻּלּוֹ הָפַךְ לָבָן טָהוֹר הוּא", רֶמֶז לַדָּבָר "הָפַךְ לָבָן" כְּשֶׁהַמַּלְכָה הַפּוֹכָה יִהְיֶה "נָבָל", וּרְצוֹנָם לוֹמַר כְּשֶׁכֻּלָּם יִנָּבְלוּ צוּר יְשׁוּעָתָם אָז יִטָּהֵר ה' בְּהֶכְרֵחַ כָּל הָאָרֶץ מִגְּלוּלֶיהָ. וּרְאָיָתָם מִנֶּגַע זֶה הַבָּא עַל צַד הָעֹנֶשׁ, וּכְשֶׁכִּלּוּ הָפַךְ לָבָן וַדַּאי הַחוֹטֵא יִתֵּן אֶל לִבּוֹ לָשׁוּב, כָּךְ יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁיִּרְאוּ שֶׁכָּל הַמַּלְכוּת יֶהְפַּךְ לְמִינוּת וְיִרְאוּ כִּי אֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב, וַדַּאי יִתְּנוּ אָז אֶל לִבָּם לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה אֶל ה', וְאָז טָהוֹר הוּא.

וְעִנְיַן "מִחְיַת בָּשָׂר חַי בַּשְּׂאֵת", שֶׁלְּמַעְלָה נִרְאֶה הַבָּשָׂר בְּרִיאָה וְתַחְתֶּיהָ תַּעֲמוֹד הַבֶּהֶרֶת, אוּלַי עַל צַד הָעֹנֶשׁ בָּא נֶגַע זֶה עַל כַּת הַחֲנֻפִים הַצְּבוּעִים, הַמַּרְאִים אֶת עַצְמָם כְּשֵׁרִים מִבַּחוּץ וְתוֹכָם מָלֵא מִרְמוֹת וָתֹךְ, עַל כֵּן בָּא עֲלֵיהֶם מִין זֶה, מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה.

מה וְהַצָּרוּעַ אֲשֶׁר בּוֹ הַנֶּגַע וְגוֹ'. מָה תַּלְמוּד לוֹמַר "אֲשֶׁר בּוֹ הַנֶּגַע", פְּשִׁיטָא כִּי אִם אֵין בּוֹ הַנֶּגַע אֵינוֹ צָרוּעַ. וּמִכָּאן רְאָיָה שֶׁ"צָרַעַת" שֵׁם הַמַּכָּה, כַּמְבֹאָר לְמַעְלָה, וְכֵן יִתְבָּאֵר בְּסָמוּךְ פָּרָשַׁת מְצֹרָע, וְ"נֶגַע" כְּנוּי עַל הֶעָוֹן, כִּי הַחוֹטֵא נוֹגֵעַ בִּכְבוֹד שָׁמַיִם אוֹ בִּכְבוֹד הַבְּרִיּוֹת. וְזֶה דַּעַת הַמִּדְרָשׁ הָאוֹמֵר "כְּנֶגַע נִרְאָה לִי בַּבַּיִת" זֶה עֲבוֹדָה זָרָה כוּ' (ילקו"ש מצורע יד תקסג). עַל כֵּן אָמַר כָּאן עַל הַצָּרוּעַ שֶׁנִּלְקָה בַּצָּרַעַת עַל שֶׁסִּפֵּר לָשׁוֹן הָרָע לִפְגֹּם הַבְּרִיּוֹת. וְקַבָּלַת רז"ל שֶׁכָּל הַפּוֹסֵל בְּמוּמוֹ פּוֹסֵל (קידושין ע.), לְכָךְ נֶאֱמַר "אֲשֶׁר בּוֹ הַנֶּגַע", כִּי בּוֹ נִמְצָא בְּעָצְמָם וְרֹאשׁוֹנָה כָּל נֶגַע וְקָלוֹן שֶׁרָצָה לִפְגֹּם בּוֹ אֶת חֲבֵרוֹ. "רֹאשׁוֹ יִהְיֶה פָרוּעַ", לְכַפֵּר עַל גַּסּוּת רוּחוֹ, שֶׁרָצָה לִהְיוֹת לְרֹאשׁ עַל כָּל אָדָם. וּ"בְגָדָיו יִהְיוּ פְרוּמִים", לְכַפֵּר עַל צָרוּת הָעַיִן, כִּי כָל צַר עַיִן מִסְתָּמָא גַּם בְּגָדָיו קְרוּעִים וּמְטֻלָּאִים. "וְעַל שָׂפָם יַעְטֶה", לְכַפֵּר עַל חֵטְא הַלָּשׁוֹן שֶׁבִּשְׂפָתָיו. "וְטָמֵא טָמֵא יִקָּרֵא", כִּי הַמְטַמֵּא בְּנִיב שְׂפָתָיו אֲחֵרִים, אָז טָמֵא יִקָּרֵא גַּם הוּא, כִּי וַדַּאי בְּמוּמוֹ פּוֹסֵל. וְ"כָל יְמֵי אֲשֶׁר הַנֶּגַע בּוֹ", דְּהַיְנוּ הֶעָוֹן, אָז "יִטְמָא" לְפִי שֶׁ"טָמֵא הוּא" מִצַּד מַעֲשָׂיו.

מז וְהַבֶּגֶד כִּי יִהְיֶה בּוֹ נֶגַע צָרָעַת. נִגְעֵי בְּגָדִים וְהַבָּתִּים בְּלִי סָפֵק שֶׁאֵינָן בָּאִין מִצַּד הַטֶּבַע, כִּי אֵין בָּהֶם דָּם וְלִחוּת הַמְסַבְּבִים הָעִפּוּשׁ אוֹ כָּל חֹלִי וְכָל מַכָּה. וְעַל כָּרְחֲךָ אַתָּה צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁבָּאִים בְּדֶרֶךְ נֵס עַל צַד הָעֹנֶשׁ. וְזֶה בִּנְיַן אָב גַּם עַל נִגְעֵי הַגּוּף שֶׁהֵם חוּץ לַטֶּבַע עַל צַד הָעֹנֶשׁ. וְהִנֵּה בִּנְגָעֵי בָתִּים אָמְרוּ רז"ל (ערכין טז.) שֶׁבָּאִים עַל צָרוּת הָעַיִן כוּ', אֲבָל בִּנְגָעֵי בְגָדִים לֹא אָמְרוּ כְּלוּם. וְהַקָּרוֹב אֲלַי לוֹמַר כִּי הֵם בָּאִים עַל גַּסּוּת הָרוּחַ, כִּי דֶּרֶךְ הָעוֹלָם לְהִתְכַּבֵּד בְּיוֹתֵר בְּמַלְבּוּשֵׁי כָּבוֹד, כִּי הָא דְּרַבִּי יוֹחָנָן קָרֵי לְמָאנֵיהּ מְכַבְּדוּתֵיהּ (שבת קיג.), וּכְאָמְרוּ רז"ל (שם קיט.) "לְקָדוֹשׁ ה' מְכֻבָּד" – כַּבְּדֵהוּ בְּכִסּוּת נְקִיָּה. וְעַל כֵּן דִּין הַבֶּגֶד הַנָּגוּעַ בִּשְׂרָפָה, כִּי כָל מִתְגָּאֶה נִדּוֹן בָּאֵשׁ, כַּמְבֹאָר לְמַעְלָה פָּרָשַׁת צַו בְּפָסוּק "הוּא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָהּ", כִּי כָּךְ טֶבַע הָאֵשׁ לַעֲלוֹת לְמַעְלָה כְּמוֹ זֶה הָעוֹלֶה בְּמַעֲלָה, וְדִין שְׂרֵפַת הֶחָמֵץ יוֹכִיחַ. וְטָהֳרָתוֹ בְּכִבּוּס מַיִם הַמּוֹרֶה עַל גֹּדֶר הָעֲנָוָה, שֶׁיּוֹרְדִין מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ לְמָקוֹם נָמוּךְ. וּלְפִיכָךְ לֹא הִזְכִּיר בַּפָּסוּק כִּי אִם בֶּגֶד צֶמֶר וּפִשְׁתִּים וּכְלִי עוֹר, וְלֹא הִזְכִּיר בִּגְדֵי מֶשִׁי הָעֲשׂוּיִין מִן תּוֹלַעַת שָׁנִי, וְזֶה לְפִי שֶׁהַתּוֹלַעַת מְרַמֵּז עַל גֹּדֶר הָעֲנָוָה, וְטָהֳרַת הַמְּצֹרָע בְּאֵזוֹב וּשְׁנֵי

תוֹלַעַת יוֹכִיחַ, עַל כֵּן אֵין הַנֶּגַע מָצוּי בְּבִגְדֵי שְׁנֵי תוֹלַעַת, לְכָךְ נֶאֱמַר כָּאן ״וְהִנֵּה לֹא הָפַךְ הַנֶּגַע אֶת עֵינוֹ וְהַנֶּגַע לֹא פָשָׂה טָמֵא הוּא״, וּבְכָל מִינֵי נְגָעִים אֵין טֻמְאָה כִּי אִם בְּפִשָׂיוֹן, רָמָז לְהַרְחָקַת הַגַּסּוּת מִכָּל וָכֹל, שֶׁלֹּא לַעֲמוֹד אֲפִלּוּ בְּדָרְךְ מְמֻצָּע, וְלֹא מִנָּח וְלֹא מִקְצָתָהּ (סוטה ה.) אֶלָּא צָרִיךְ לַהֲפוֹךְ עֵינוֹ עֵינַיִם רָמוֹת שֶׁלּוֹ מִכָּל וָכֹל.

וְתֵדַע וְתַשְׂכִּיל כִּי שְׁלֹשָׁה מִינֵי צָרַעַת בָּאִים עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים, שֶׁהֵם כְּפוּי לָאָדָם זֶה לִפְנִים מִזֶּה. מִכְסֶה רִאשׁוֹן הוּא עוֹרוֹ לִבְשָׂרוֹ. לְמַעְלָה מֵעוֹרוֹ, בְּגָדָיו שֶׁהֵם כְּפוּי לְעוֹרוֹ. לְמַעְלָה מֵהֶם, בֵּיתוֹ כִּי הוּא מִכְסֶה לוֹ לְהַצִּילוֹ מִמָּטָר וּמִזֶּרֶם. וּמִי שֶׁהוּסַר מֵעָלָיו כָּל מִכְסֶה נִקְרָא פָּרוּעַ וּמְגֻלֶּה, לְכָךְ נֶאֱמַר (שמות לב כה): ״וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת הָעָם כִּי פָרֻעַ הוּא״, וְדָרְשׁוּ רז״ל (ילקו״ש מצורע יד תקסג) שֶׁנִּלְקוּ בְּצָרַעַת, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ ״וּרְאֹשׁוֹ יִהְיֶה פָרוּעַ״ (ויקרא יג מה). עַל כֵּן הִזְכִּיר תְּחִלָּה נִגְעֵי עוֹרוֹ, וְאַחַר כָּךְ נִגְעֵי בְּגָדָיו, וְאַחַר כָּךְ נִגְעֵי בָּתִּים, לְהָסִיר מִכְסֵהוּ אַחַת אַחַת עַד שֶׁיִּהְיֶה פָּרוּעַ וּמְגֻלֶּה מִכָּל וָכֹל. וְכֵן דַּעַת הַמְּדָרָשׁ שֶׁמֵּבִיא הַיַּלְקוּט שִׁמְעוֹנִי בְּפָסוּק ״רֹאשׁוֹ יִהְיֶה פָרוּעַ״, עַל דֶּרֶךְ ״וַיִּגַּל אֶת מָסַךְ יְהוּדָה״ (ישעיה כב ח) עַל חָרְבַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, כִּי בְּחָרְבַּן הַבַּיִת נַעֲשׂוּ מְגֻלִּין מִכָּל וָכֹל. אָמְנָם לְדַעַת רז״ל (ויק״ר יז ד) הַפֶּדֶר הָפוּךְ, כִּי אָמְרוּ: אֵין בַּעַל הָרַחֲמִים נוֹגֵעַ בַּנִּפְשׁוֹת תְּחִלָּה כוּ׳ לְכָךְ מֵבִיא תְּחִלָּה נֶגַע עַל בֵּיתוֹ, לֹא חָזַר בּוֹ מֵבִיא גַּם עַל בְּגָדָיו, לֹא חָזַר בּוֹ מֵבִיא גַּם עַל גּוּפוֹ כוּ׳. וּמָה שֶׁהִזְכִּיר תְּחִלָּה נִגְעֵי הַגּוּף לְפִי שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַתְרֶה בְּמַכָּה אַחֲרוֹנָה הַגְּדוֹלָה תְּחִלָּה, כְּמוֹ שֶׁאָמַר לְפַרְעֹה (שמות ד כג): ״הִנֵּה אָנֹכִי הוֹרֵג בִּנְךָ בְּכֹרֶךָ״, וּכְמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ״י שָׁם, כָּךְ הִזְכִּיר כָּאן נִגְעֵי הַגּוּף בָּרִאשׁוֹנָה לְאַיֵּם עַל הָאָדָם מִמַּה שֶׁהוּא מִתְיָרֵא בְּיוֹתֵר. אֲבָל לְעוֹלָם אֵין בַּעַל הָרַחֲמִים נוֹגֵעַ בַּנְּפָשׁוֹת תְּחִלָּה, כִּי אֵל רַחוּם וְחַנּוּן הוּא.

פרק יד

ב זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע וְגוֹ׳. הַכָּתוּב קָרָאוֹ ״מְצֹרָע״, מַשְׁמַע שֶׁהוּא עֲדַיִן מְצֹרָע, וְאֵיךְ אָמַר ״בְּיוֹם טָהֳרָתוֹ״, כִּי אִם הוּא מְצֹרָע אֵין כָּאן יוֹם טָהֳרָתוֹ. וְעוֹד, אֵיךְ קָרָאוֹ ״יוֹם טָהֳרָתוֹ״ קֹדֶם שֶׁאָמַר ״וְהִנֵּה נִרְפָּא״, כִּי קֹדֶם הָרְפוּאָה אֵין כָּאן יוֹם טָהֳרָתוֹ. וּמַהוּ שֶׁאָמַר ״וְהוּבָא אֶל הַכֹּהֵן״, כִּי וְהוּבָא בְּעַל כָּרְחוֹ מַשְׁמָע. וְעוֹד, שֶׁאַחַר כָּךְ סוֹתֵר זֶה וְאָמַר: ״וְיָצָא הַכֹּהֵן אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה״, מַשְׁמָע שֶׁהוּא לֹא יוּבָא אֶל הַכֹּהֵן אֶלָּא הַכֹּהֵן הוֹלֵךְ אֵלָיו. וְעוֹד, מַהוּ שֶׁאָמַר ״וְהִנֵּה נִרְפָּא נֶגַע צָרַעַת מִן הַצָּרוּעַ״, פָּתַח בִּשְׁתַּיִם וְסִיֵּם בְּאַחַת, וְהָיָה לוֹ לוֹמַר ״מִן הַנָּגוּעַ בְּצָרַעַת״.

וּבְאוּר הַדָּבָר הוּא, כְּדֶרֶךְ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי לְמַעְלָה פָּרָשַׁת תַּזְרִיעַ, שֶׁהַצָּרַעַת בָּא עַל עֲוֹנוֹת יְדוּעִים, וְשֵׁם הַמַּכָּה ״צָרַעַת״ וְשֵׁם הַמַּכָּה ״מְצֹרָע״, כִּי לְשׁוֹן מְצֹרָע מוֹצִיא רָע, שֶׁמּוֹצִיא כָּל רָעָתוֹ הַנִּסְתֶּרֶת בְּקִרְבּוֹ אֶל הַחוּץ, לְגַלּוֹת רָעָתוֹ בַּקָּהָל. וְשֵׁם צָרַעַת הוּא לְשׁוֹן צָרָה רָעָה, רוֹצֶה לוֹמַר רָעָה שֶׁהִיא כְּצָרָה, כְּאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חגיגה ה) ״וּמְצָאוּהוּ רָעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת״, שֶׁהֵם כְּצָרוֹת זוֹ לָזוֹ כְּמוֹ זְבוּרָה וְעַקְרָבָא. כִּי לְמַכָּה זוֹ אֵין תְּרוּפָה בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע, כָּךְ לְצָרַעַת זֶה אֵין תְּרוּפָה בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע, לְהוֹדִיעוֹ כִּי יַד ה׳ עָשְׂתָה זֹאת. וְצָרַעַת נַעֲמָן יוֹכִיחַ, שֶׁנִּלְאוּ חַכְמֵי הָרוֹפְאִים מִלְבַקֵּשׁ לוֹ תְּרוּפָה. וְאִם כֵּן בְּהֶכְרֵחַ יָשִׁיב אֶל לִבּוֹ הַחוֹטֵא לָסוּר מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה. וְ״נֶגַע״ שֵׁם הֶעָווֹן, שֶׁהוּא נוֹגֵעַ בִּכְבוֹד שָׁמַיִם כִּבְיָכוֹל אוֹ בִּכְבוֹד הַבְּרִיּוֹת. וְהַצָּרַעַת מַכְרִיחוֹ שֶׁבְּעַל כָּרְחוֹ שֶׁלֹּא בְּטוֹבָתוֹ יוּבָא אֶל הַכֹּהֵן לְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ רְפוּאָה לָדַעַת מוּסַר הַשְׂכֵּל. כִּי אִלּוּ הָלַךְ מִתְּחִלָּה מֵרְצוֹנוֹ לְבַקֵּשׁ תּוֹרָה מִשְּׁפָתֵי כֹהֵן וְלִהְיוֹת מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַהֲרֹן אוֹהֵב שָׁלוֹם וְרוֹדֵף שָׁלוֹם, וְשֶׁלֹּא לְשַׁלַּח מְדָנִים בֵּין אַחִים בְּשׂוֹט לְשׁוֹנוֹ, אָז לֹא הָיָה בָּא לִידֵי צָרַעַת זֶה. וּמֵאַחַר שֶׁלֹּא עָשָׂה זֶה מֵרְצוֹנוֹ בְּהֵיוֹתוֹ בָּרִיא אוּלָם (תהלים עג ד), הִנֵּה עַכְשָׁיו ״וְהוּבָא אֶל הַכֹּהֵן״ בְּעַל כָּרְחוֹ לְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ דֶּרֶךְ הַתְּשׁוּבָה.

וְזֶהוּ שֶׁאָמַר ״זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע בְּיוֹם טָהֳרָתוֹ״. כִּי בְּיוֹם שֶׁיְּחַדֵּשׁ לֵב טָהוֹר בְּקִרְבּוֹ וְיִקַּבֵּל עָלָיו לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה, בּוֹ בַּיּוֹם יוּבָא בְּעַל כָּרְחוֹ אֶל הַכֹּהֵן לִלְמוֹד מִמֶּנּוּ דֶּרֶךְ ה׳. וּלְשׁוֹן ״וְהוּבָא״ אֵינוֹ מְדַבֵּר בְּהַעְתָּקָה מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, אֶלָּא מְדַבֵּר בְּהַעְתָּקַת לִבּוֹ מִן הַדֶּרֶךְ הָרָע אֲשֶׁר הָיָה בּוֹ אֶל הַדֶּרֶךְ הַטּוֹב, וְהוּא שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו לְהִתְקָרֵב אֶל הַכֹּהֵן וּלְבַקֵּשׁ תּוֹרָה מִפִּיהוּ. וְעַל זֶה אָמַר ״זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת״, וְאַחַר כָּךְ מִשֶּׁקִּבֵּל עָלָיו לִהְיוֹת טָהוֹר הַמַּחֲשָׁבוֹת וּטְהוֹר עֵינַיִם מֵרָאוֹת בְּרָע, אָז ״וְיָצָא הַכֹּהֵן אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה, וְהִנֵּה נִרְפָּא נֶגַע״, אוֹתוֹ עָווֹן שֶׁגָּרַם לוֹ הַצָּרַעַת, ״מִן הַצָּרוּעַ״, מִזּוֹלָתוֹ, וְלֹא יָכוֹל לוֹמַר ״מִן הַנָּגוּעַ״, שֶׁהֲרֵי הֶעָווֹן מַעֲשָׂיו גָּרְמוּ לוֹ, וְהֵצֵרַךְ לוֹמַר ״מִן הַצָּרוּעַ״, לְהוֹרוֹת שֶׁהָרְפוּאָה הַנִּפְשִׁית בָּאָה לוֹ מִצַּד שֶׁהָיָה צָרוּעַ, כִּי הַצָּרַעַת הִכְרִיחוֹ אֶל הִתְשׁוּבָה, וְאַף עַל פִּי כֵן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַבֵּל תְּשׁוּבָתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁנַּעֲשִׂית עַל צַד הַהֶכְרֵחַ. וְהַהֶעְדֵּר הַכָּרוּךְ בִּתְשׁוּבָה כָּזוֹ תִּמְצָא מְבֹאָר לְקַמָּן פָּרָשַׁת וַיֵּלֶךְ בְּעֶזְרַת ה׳ עַל פָּסוּק ״וּמְצָאוּהוּ רָעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת״, עַיֵּן שָׁם.

ד וְלָקַח לַמְטַהֵר שְׁתֵּי צִפֳּרִים. לְמַעְלָה פָּרָשַׁת תַּזְרִיעַ כָּתַבְתִּי שֶׁעִקַּר הַצָּרַעַת בָּא עַל שָׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת הָרְמוּזִים בַּפָּרָשָׁה, וְהֵם לָשׁוֹן הָרָע וְגַסּוּת הָרוּחַ וְחֶמְדַּת הַמָּמוֹן. וְעַל פִּי זֶה נוֹכַל לוֹמַר שֶׁהַצִּפֳּרִים מְכַפְּרִין עַל שָׁלֹשׁ: עַל לָשׁוֹן הָרָע, לְפִי שֶׁעוֹשִׁין מַעֲשֶׂה פְּטִיט כוּ׳ (ערכין טז:); וְעַל גַּסּוּת הָרוּחַ הָעוֹלֶה לְמַעְלָה כְּצִפֳּרִים עָפוֹת (ישעיה לא ה); וְעַל חֶמְדַּת הַמָּמוֹן שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (משלי כג ד-ה) ״אַל תִּיגַע לְהַעֲשִׁיר וְגוֹ׳ כִּי עָשֹׂה יַעֲשֶׂה לּוֹ כְנָפַיִם״ וְגוֹ׳. וּלְפִי שֶׁרֹב הַמְפָרְשִׁים הֶאֱרִיכוּ לְמַעֲנֵיתָם בְּפָרָשָׁה זוֹ בְּעִנְיַן חֵטְא הַלָּשׁוֹן הָרָע, אוֹסִיף גַּם אֲנִי לֶקַח טוֹב לְבָאֵר מַה שֶּׁתַּעֲלֶה מְצוּדַת שִׂכְלִי בְּשָׁלֹשׁ הַכְרָזוֹת שֶׁמָּצִינוּ לְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה הַמְדַבְּרִים מֵחֵטְא הַלָּשׁוֹן.

הַכְרָזָה רִאשׁוֹנָה הִיא מַה שֶּׁמַּסִּיק בְּמִדְרָשׁ הָרַבָּתִי (מצורע טז ב): מַעֲשֶׂה בְּרוֹכֵל אֶחָד שֶׁהָיָה מְחַזֵּר בָּעֲיָרוֹת הַסְּמוּכוֹת לְצִפּוֹרִי, וְהָיָה מַכְרִיז וְאוֹמֵר: מַאן בָּעֵי לְמִזְבַּן סָם חַיִּים? אוֹדִיק עֲלֵיהּ עָלְמָא. פֵּרֵשׁ בַּעַל מַתְנוֹת כְּהֻנָּה: הִבִּיטוּ אַחֲרָיו, מִלְּשׁוֹן "וְהִבִּיטוּ אַחֲרֵי מֹשֶׁה" (שמות לג ח). רַבִּי יַנַּאי הֲוָה יָתֵיב וּפָשִׁיט בִּטְרַקְלִינֵיהּ. אָמַר לֵיהּ: תָּא סַק לְהָכָא, זַבֵּין לִי. אָמַר לֵיהּ: לֵית אַתְּ צְרִיךְ וְלָא כְּדְמוּתָךְ. אַטְרַח עֲלֵיהּ, סְלִיק לְגַבֵּיהּ. הוֹצִיא לוֹ סֵפֶר תְּהִלִּים מְכָרָךְ, הֶרְאָה לוֹ פָּסוּק זֶה: "מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים וְגוֹ', נְצֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע" (תהלים לד יג-יד). אָמַר רַבִּי יַנַּאי: אַף שְׁלֹמֹה מַכְרִיז: "שֹׁמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ שֹׁמֵר מִצָּרוֹת נַפְשׁוֹ" (משלי כא כג), שׁוֹמֵר מִצָּרַעַת נַפְשׁוֹ. אָמַר רַבִּי יַנַּאי: כָּל יָמַי הָיִיתִי קוֹרֵא מִקְרָא זֶה וְלֹא הָיִיתִי יוֹדֵעַ הֵיכָן הוּא פָּשׁוּט, עַד שֶׁבָּא רוֹכֵל זֶה וְהוֹדִיעֵנִי. לְפִיכָךְ מֹשֶׁה מַזְהִיר אֶת יִשְׂרָאֵל: "וְאֹת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע", הַמּוֹצִיא רָע. עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ.

הַכְרָזָה שְׁנִיָּה מָצִינוּ בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה (יט:) מַכְרִיז רַבִּי אֶלְכְּסַנְדְּרִי: מָאן בָּעֵי חַיֵּי, מָאן בָּעֵי חַיֵּי, כְּנִיפוּ לֵיהּ כּוּלֵּי עָלְמָא וַאֲתוֹ לְגַבֵּיהּ, אָמְרוּ לֵיהּ: הַב לָן חַיֵּי. אָמַר לְהוּ: "מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים, נְצוֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע". שָׁמְא יֹאמַר אָדָם: הוֹאִיל וְנָצַרְתִּי לְשׁוֹנִי מֵרָע, אֵלֵךְ וְאֶגְרֶה בְּשֵׁינָה, תַּלְמוּד לוֹמַר: "סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב". וְאֵין טוֹב אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם" וְגוֹ' (משלי ד ב).

וְהִנֵּה בְּהַכְרָזַת הָרוֹכֵל יֵשׁ לְדַקְדֵּק, מָה אִכְפַּת לָנוּ בָּזֶה אִם הָיָה רוֹכֵל אוֹ חָנְוָנִי, שֶׁהֲצָרַךְ לְהוֹדִיעַ שֶׁהָיָה הַמַּכְרִיז רוֹכֵל. גַּם לְשׁוֹן מְחַזֵּר צָרִיךְ בֵּאוּר, כִּי לָשׁוֹן זֶה שַׁיָּךְ עַל הַחוֹזֵר לַאֲחוֹרָיו, וְהָיָה לוֹ לוֹמַר מְסוֹבֵב. וּמַאי אִכְפַּת לָנוּ בָּזֶה שֶׁהָיוּ הָעֲיָרוֹת סְמוּכוֹת לְצִפּוֹרִי. גַּם יֵשׁ הַרְבֵּה שִׁנּוּיִים בֵּין הַכְרָזַת הָרוֹכֵל וּבֵין הַכְרָזַת רַבִּי אֶלְכְּסַנְדְּרִי, כִּי הָרוֹכֵל הִכְרִיז: מָאן בָּעֵי לְמִזְבַּן סָם חַיִּים, הִזְכִּיר לְמִזְבַּן, וְרַבִּי אֶלְכְּסַנְדְּרִי הִכְרִיז: מָאן בָּעֵי חַיֵּי, לֹא הִזְכִּיר לְמִזְבַּן. גַּם לֹא הִזְכִּיר שׁוּם סַם. אֵצֶל הָרוֹכֵל אָמַר: אוֹדִיק עֲלֵיהּ עָלְמָא, מַשְׁמָע שֶׁלֹּא בִּקְּשׁוּ לְקָנוֹת כְּלוּם מִמֶּנּוּ אֶלָּא הִבִּיטוּ אַחֲרָיו. וּלְרַבִּי אֶלְכְּסַנְדְּרִי: מִכְנִיף כֻּלֵּי עָלְמָא וְאָמְרוּ: הַב לָן חַיֵּי. וּלְמַאי נָפְקָא מִנַּהּ הִגִּיד לָנוּ שֶׁרַבִּי יַנַּאי הָוָה יָתֵיב בְּטַרְקְלִינֵיהּ. וּלְמַאי נָפְקָא מִנַּהּ הִגִּיד לָנוּ שֶׁהֶרְאָה לוֹ סֵפֶר תְּהִלִּים מְכָרָךְ, יִהְיֶה מְכָרָךְ אוֹ בִּלְתִּי מְכָרָךְ. וּמָה הָיְתָה כַּוָּנַת רַבִּי יַנַּאי שֶׁהוֹסִיף לוֹ רְאָיָה מִן שְׁלֹמֹה שֶׁאָמַר: "שׁוֹמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ" כוּ'. וְלָמָּה אָמַר שֶׁכָּל יָמָיו לֹא הָיָה יוֹדֵעַ הֵיכָן מִקְרָא זֶה פָּשׁוּט כוּ', חֲרִי אֲפִלּוּ תִּינוֹקוֹת שֶׁבְּבֵית רַבָּן יוֹדְעִין לְפָרְשׁוֹ. וְאִם כִּדְבְרֵי בַּעַל הֶעָקֵדָה שֶׁפֵּרֵשׁ בָּזוֹ הַפָּרָשָׁה, שֶׁהָיָה קָשֶׁה לוֹ הַנּוֹכַח וְנִסְתָּר, כִּי מִתְּחִלָּה הִתְחִיל בִּלְשׁוֹן נִסְתָּר: "מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים", וְאַחַר כָּךְ דִּבֵּר לָהֶם בְּנוֹכֵחַ: "נְצוֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע", אֶלָּא וַדַּאי שֶׁכַּוָּנַת הַפָּסוּק שֶׁיִּהְיֶה הַדָּבָר בְּדֶרֶךְ הַכְרָזָה, שֶׁהַמַּכְרִיז מַכְרִיז סְתָם בִּלְשׁוֹן נִסְתָּר, וּכְשֶׁיָּבוֹאוּ הַקּוֹנִים לִקְנוֹת, אָז יְדַבֵּר עִמָּהֶם בְּנוֹכֵחַ. מִכָּל מָקוֹם קָשֶׁה, הָיָה לוֹ לְהָבִין כָּל זֶה מִן הַכְרָזַת רַבִּי אֶלְכְּסַנְדְּרִי.

וְהַקָּרוֹב אֵלַי לוֹמַר בְּהֶתֵּר כָּל הַסְּפֵקוֹת הַלָּלוּ, שֶׁמָּצִינוּ בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין (טו:) אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא: מַאי תַּקָּנָתֵיהּ שֶׁל מְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרָע? אִם תַּלְמִיד חָכָם הוּא, יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי טו ד) "מַרְפֵּא לָשׁוֹן עֵץ חַיִּים". וְאֵין לָשׁוֹן אֶלָּא לָשׁוֹן הָרָע, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ט ז) "חֵץ שָׁחוּט לְשׁוֹנָם". וְאֵין עֵץ חַיִּים אֶלָּא תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ג יח) "עֵץ חַיִּים הִיא" וְגוֹ'. וְאִם עַם הָאָרֶץ הוּא, יַשְׁפִּיל עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם טו ד) "וְסִלֶּף בָּהּ שֶׁבֶר בְּרוּחַ". רַבִּי אַבָּא בַּר חֲנִינָא אָמַר: סִפֵּר אֵין לוֹ תַּקָּנָה, שֶׁכְּבָר כָּרָתוֹ דָּוִד בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים יב ד) "יַכְרֵת ה' כָּל שִׂפְתֵי חֲלָקוֹת לָשׁוֹן מְדַבֶּרֶת גְּדוֹלוֹת". אֶלָּא מַאי תַּקָּנָתוֹ שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי לָשׁוֹן הָרָע? אִם תַּלְמִיד חָכָם הוּא, יַעֲסוֹק בַּתּוֹרָה כוּ'.

וְנִרְאֶה שֶׁטַּעֲמוֹ שֶׁל רַבִּי אַבָּא הוּא שֶׁהַדִּין נוֹתֵן שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ תַּקָּנָה, לְפִי שֶׁאִם כְּבָר סִפֵּר לָשׁוֹן הָרָע וְהִטִּיל מוּם בְּקְדוֹשִׁים וְהוֹצִיא שֵׁם רָע וְנִתְפַּשֵּׁט קוֹל עֲנוּת זֶה בְּכָל הָעוֹלָם, פְּשִׁיטָא שֶׁאֵין תַּקָּנָה לָזֶה שֶׁעָלָיו סִפֵּר הַלָּשׁוֹן הָרָע. וְאַף אִם הַמְסַפֵּר יַקְרִיב כָּל אֵילֵי נְבָיוֹת, אֵין בְּיָדוֹ לְהָשִׁיב מַחֲשַׁבְתּוֹ הָרָעָה וּדְבָרָיו. וְכִי יֵלֵךְ מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד קָצֵהוּ וְיַכְרִיז לֵאמֹר: שֶׁקֶר דִּבַּרְתִּי? כְּמִנְהָג הוֹרֵנוּ זֶה, שֶׁאִם אֶחָד מִבַּעֲלֵי הַלָּשׁוֹן יוֹצִיא לַעַז עַל אֵיזֶה נִכְבָּד, עַד מְהֵרָה יָרוּץ דְּבָרוֹ מִמִּזְרָח שֶׁמֶשׁ עַד מְבוֹאוֹ, וְהוּא בְּעַצְמוֹ לֹא יוּכַל לְתַקֵּן אֵת אֲשֶׁר עִוֵּת. עַל כֵּן דִּין הוּא שֶׁכְּשֶׁם שֶׁאֵין תַּקָּנָה לָזֶה שֶׁסִּפֵּר עָלָיו, כָּךְ אֵין תַּקָּנָה לַמְסַפְּרוֹ. וּלְכָךְ כָּרָתוֹ דָּוִד בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ וְאָמַר: "יַכְרֵת ה' כָּל שִׂפְתֵי חֲלָקוֹת" וְגוֹ', וְנָתַן טַעַם לַדָּבָר: "מְשׁוֹדֵד עֲנִיִּים מְאֻנָּקֶת אֶבְיוֹנִים" וְגוֹ', אֲלוּ הֵן הַלּוֹקְחִין וְצוֹעֲקִים נַאֲקַת חָלָל, הָעֲנִיִּים וְהָאֶבְיוֹנִים אֲשֶׁר עֲלֵיהֶם יָצָא הַקֶּצֶף מֵחֵץ שָׁחוּט לְשׁוֹנָם, שֶׁאֵין לָהֶם תַּקָּנָה. עַל כֵּן אֵין תַּקָּנָה גַּם לְשִׂפְתֵי חֲלָקוֹת. וְעַל זֶה אָמַר (תהלים קא ה) "מְלָשְׁנִי בַסֵּתֶר רֵעֵהוּ אוֹתוֹ אַצְמִית", וּמְתַרְגְּמִינַן "לַחֲלוּטִין", כִּי יִשָּׁאֵר כָּךְ לַחֲלוּטִין וְאֵין תַּקָּנָה לוֹ.

אֲבָל רַבִּי חָמָא סָבַר, מִדְּקָאָמַר "מַרְפֵּא", אֵין רְפוּאָה אֶלָּא בְּמָקוֹם חֹלִי, עַל כֵּן רָצָה לְפָרֵשׁ הַפָּסוּק בְּמִי שֶׁכְּבָר סִפֵּר. וּכְדִמְיוֹן רֶמֶז לִפְלוּגְתָּא זוֹ מָצִינוּ (בכתובות עז:) מַכְרִיז רַבִּי יוֹחָנָן: הַזָּהֲרוּ מִזְּבוּבִים שֶׁל בַּעֲלֵי רָאתָן, וְהוּא מִין צְרָעַת. וּמַסִּיק שָׁם: רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אִכְרַךְ בְּהוּ וְעָסִיק בְּתוֹרָה כוּ'. וְקָשֶׁה: מָה רָאָה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי עַל כָּכָה לִסְמוֹךְ עַל הַנֵּס בְּחִנָּם. וְנִרְאֶה לִי עַל צַד הֶרֶמֶז, שְׁפִלְיגֵי בִּפְלוּגְתַּיְהוּ דְּרַבִּי אַבָּא וְרַבִּי חָמָא, כִּי הַזְּבוּבִים כִּנּוּי אֶל בַּעֲלֵי הַלָּשׁוֹן, שֶׁעוֹשִׂין כְּמַעֲשֵׂה הַזְּבוּב שֶׁדַּרְכּוֹ לְהַנִּיחַ כָּל מָקוֹם טָהוֹר שֶׁבַּגּוּף, וּכְשֶׁמּוֹצֵא אֵיזֶה מָקוֹם מְטֻנָּף וּמַכָּה טְרִיָּה, שָׁם יִרְבֵּץ עַל מְקוֹם הַשְּׁחִין. כָּךְ בַּעֲלֵי הַלָּשׁוֹן, אִם יִרְאוּ אֵיזֶה אָדָם מָלֵא חָכְמָה וְכָבוֹד, לְעוֹלָם אֵינָן מְסַפְּרִים מִמַּעֲלָתָם, אֶלָּא רוֹאִים אַחַר מוּמֵי בְּנֵי הָאָדָם, כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ שֶׁלֹּא יֶחֱטָא בְּסִכְלוּת מְעָט.

וַעֲלֵיהֶם אָמַר שְׁלֹמֹה. "זְבוּבֵי מָוֶת יַבְאִישׁ" וְגוֹ' (קהלת י א) רָצָה לוֹמַר אֵלּוּ בַּעֲלֵי הַלָּשׁוֹן שֶׁנִּמְשְׁלוּ לַזְּבוּבִים, וּבְרוּחַ שְׂפָתָיו יָמִית, כִּי לָשׁוֹן הָרַע תְּלָתָא קָטִיל (דב"ר ה י), עַל כֵּן קָרָאָם "זְבוּבֵי מָוֶת". וְאָמַר "יַבְאִישׁ", כִּי כָּל כַּוָּנָתָם לְהַבְאִישׁ רֵיחַ אֲנָשִׁים טוֹבִים. "יַבִּיעַ שֶׁמֶן רוֹקֵחַ", "יַבִּיעַ" לְשׁוֹן דִּבּוּר, וְרָצָה לוֹמַר

שֶׁהוּא מְדַבֵּר אֲפִלּוּ מִן אִישׁ שָׁלֵם אֲשֶׁר רֵיחוֹ נוֹדֵף כְּשֶׁמֶן רוֹקֵחַ, מִכָּל מָקוֹם הוּא מִשְׁתַּדֵּל לְהַבְאִישׁ רֵיחוֹ. ״יָקָר מֵחָכְמָה מִכָּבוֹד סִכְלוּת מְעָט״, כִּי בְּעֵינָיו אוֹתוֹ סִכְלוּת מְעַט שֶׁהוּא רוֹאֶה בְּזוּלָתוֹ הוּא יָקָר וְכָבוֹד בְּעֵינָיו יוֹתֵר מִכָּל חָכְמָה וְכָבוֹד שֶׁרוֹאֶה בּוֹ, עַד שֶׁזֶּה הַסִּכְלוּת מְעַט מַכְרִיעַ אֶת כָּל הַחָכְמָה וְהַכָּבוֹד. וְנָתַן טַעַם לַדָּבָר לְפִי שֶׁ״לֵב חָכָם לִימִינוֹ״ (קהלת י ב), הַיְנוּ לָדוּן הַבְּרִיּוֹת לְכַף זְכוּת, כְּאָמְרוּ רז״ל (תנחומא שמות יח): אִלּוּ מַיְמִינִים לִזְכוּת כו׳, ״וְלֵב כְּסִיל לִשְׂמֹאלוֹ״, לָדוּן אֶת הַבְּרִיּוֹת לְכַף חוֹבָה, עַל כֵּן לְעוֹלָם אֵינוֹ מְסַפֵּר בְּמַעֲלוֹת זוּלָתוֹ כִּי אִם בִּגְנוּתוֹ. וְטַעְמוֹ שֶׁל דָּבָר, לְפִי שֶׁ״גַּם בְּדֶרֶךְ שֶׁהַסָּכָל הֹלֵךְ לִבּוֹ חָסֵר וְאָמַר לַכֹּל סָכָל הוּא״, (שם י ג) רָצָה לוֹמַר כָּל הַפּוֹסֵל בְּמוּמוֹ פּוֹסֵל (קידושין ע:), וְסָכָל זֶה הַחוֹשֵׁד בְּכִשֵּׁרִים יוֹדֵעַ בְּעַצְמוֹ שֶׁאוֹתוֹ חִסָּרוֹן וְדֹפִי שֶׁמַּטִּיל בְּזוּלָתוֹ יֵשׁ גַּם בּוֹ, וְגַם הוּא לִבּוֹ חָסֵר מִן אוֹתוֹ דָּבָר. עַל כֵּן אָמַר לַכֹּל כִּי סָכָל הוּא, וְתוֹלֶה גַּם בַּאֲחֵרִים אוֹתוֹ סִכְלוּת שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁיֶּשְׁנוֹ בּוֹ בְּעֶצֶם וְרֹאשׁוֹנָה, וְסוֹבֵר מֵאַחַר שֶׁהוּא עוֹשֶׂה כֵּן כֻּלָּם עוֹשִׂים כָּאֵלֶּה. אֵלּוּ הֵם הַזְּבוּבִים הַחוֹקְרִים תָּמִיד אַחַר מוּמֵי הַבְּרִיּוֹת וְחֶסְרוֹנָן, כְּדֶרֶךְ שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לג ח) ״וְהִבִּיטוּ אַחֲרֵי מֹשֶׁה״, לְפִיכָךְ נִלְקוּ בְּצָרַעַת שֶׁנִּקְרָא רָאתָן, כִּי כְּשֵׁם שֶׁהֵם בַּעֲלֵי רָאתָן שֶׁרוֹאִים וּמִסְתַּכְּלִים אַחֲרֵי מוּמֵי בְּנֵי הָאָדָם, כָּךְ נִלְקוּ בְּצָרַעַת שֶׁנִּקְרָא רָאתָן. וְאָמְרוּ הַזְּהָרוּ מֵהֶם שֶׁלֹּא לְסַפֵּל עִמָּהֶם לַהֲשִׁיבָן מִדַּרְכָּם הָרָעָה לְהוֹרוֹת לָהֶם דֶּרֶךְ הַתְּשׁוּבָה, כִּי הוּא סוֹבֵר סִפֵּר אֵין לוֹ תַּקָּנָה, עַל כֵּן אֵין לְטַפֵּל עִמָּהֶם בְּחִנָּם. וְכֵן דַּעַת רַבִּי זֵירָא וְר׳ אַמֵּי וְרַבִּי אַסִּי שֶׁנִּתְרַחֲקוּ מֵעַל גְּבוּלָם בְּכָל מִינֵי הַרְחָקָה כִּדְמַסִּיק שָׁם.

וְיָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁטַּעַם לְהַרְחָקָה יְתֵרָה זוֹ הָיְתָה שֶׁלֹּא יְקַבְּלוּ נֶזֶק מִן חֵץ שָׁחוּט לְשׁוֹנָם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קא ז): ״לֹא יֵשֵׁב בְּקֶרֶב בֵּיתִי עֹשֵׂה רְמִיָּה״, דַּוְקָא בְּבֵיתוֹ מַמָּשׁ לֹא יֵשֵׁב, אֲבָל ״הֹבֵר שְׁקָרִים לֹא יִכּוֹן לְנֶגֶד עֵינָי״, אֲפִלּוּ מֵרָחוֹק כְּמִטַּחֲנֵי קֶשֶׁת חֵץ שָׁחוּט לְשׁוֹנָם, כְּהוֹרָאַת לָשׁוֹן נֶגֶד, וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁהַלָּשׁוֹן מַזִּיק בְּבֵיתוֹ מַמָּשׁ לֹא יֵשֵׁב, אֲבָל ״הֹבֵר שְׁקָרִים לֹא יִכּוֹן לְנֶגֶד עֵינָי״, אֲפִלּוּ מֵרָחוֹק כְּמִטַּחֲנֵי קֶשֶׁת חֵץ שָׁחוּט לְשׁוֹנָם, כְּהוֹרָאַת לָשׁוֹן נֶגֶד, וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁהַלָּשׁוֹן מַזִּיק אַף מֵרָחוֹק. אֲבָל רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי סָבַר שֶׁיֵּשׁ תַּקָּנָה גַּם אִם כְּבָר סִפֵּר, אִם תַּלְמִיד חָכָם הוּא יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה כוּ׳ וְזֶהוּ שֶׁמַּסִּיק רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אִכְרָךְ בְּהוּ וְעָסַק בַּתּוֹרָה כו׳, כִּי סָבַר שֶׁעַל יְדֵי תַּלְמוּד תּוֹרָה יֵשׁ לוֹ תַּקָּנָה אֲפִלּוּ לְמִי שֶׁכְּבָר סִפֵּר עַד שֶׁכְּבָר נִלְקָה בְּצָרַעַת.

וְהִנֵּה רַבִּי אֶלְכְּסַנְדְּרַי סוֹבֵר גַּם הוּא סִפֵּר אֵין לוֹ תַּקָּנָה, עַל כֵּן לֹא הָלַךְ כִּי אִם אֶל הַכְּתוֹת שֶׁלֹּא סִפְּרוּ עֲדַיִן וְהָיָה מַזְהִירָם וּמְלַמְּדָם דֶּרֶךְ שְׁמִירַת הַבְּרִיאוּת שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ לִידֵי לָשׁוֹן הָרָע, וְהָיָה מַכְרִיז ״מַאן בָּעֵי חַיֵּי״, לֹא הִזְכִּיר לְשׁוֹן ״סַם״, גַּם לֹא הִזְכִּיר לְשׁוֹן ״לְמִזְבַּן״, לְפִי שֶׁשְּׁמִירַת הַבְּרִיאוּת אֵינוֹ צָרִיךְ סַם, רַק שֶׁהָרוֹפֵא מְלַמְּדוֹ לְהוֹעִיל שֶׁיִּהְיֶה נִשְׁמָר מִן הַדְּבָרִים הַמַּזִּיקִים שֶׁלֹּא יָבֹא לִידֵי חֹלִי. עַל כֵּן אֵין נָכוֹן שֶׁהַמְּלַמֵּד יְבַקֵּשׁ שָׂכָר עַל דְּבָרָיו, כִּי מַה הוּא בְּחִנָּם, כִּי הַדִּבּוּר נִתַּן לוֹ בְּמַתָּנָה, אַף הוּא יְלַמֵּד דַּרְכֵי הָרְפוּאָה לְזוּלָתוֹ בְּחִנָּם. אֲבָל מִי שֶׁכְּבָר נָפַל אֶל הַחֹלִי אָז הוּא צָרִיךְ לְסַמִּים, וּבַעֲבוּרָם תּוֹבֵעַ הָרוֹפֵא שְׂכָרוֹ, כִּי גַּם לוֹ לֹא בָאוּ בְּחִנָּם אֶלָּא נָתַן דְּמֵיהֶם אוֹ טָרַח אֶת עַצְמוֹ בַּעֲבָדָם. וּלְפִי שֶׁרַבִּי אֶלְכְּסַנְדְּרַי הָלַךְ אֶל כְּתוֹת הַטּוֹבִים שֶׁלֹּא סִפְּרוּ לָשׁוֹן הָרָע, לְלַמְּדָם דֶּרֶךְ שְׁמִירַת הַבְּרִיאוּת שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ לִידֵי חֵטְא הַלָּשׁוֹן, עַל כֵּן הִכְרִיז סְתָם ״מַאן בָּעֵי חַיֵּי, מַאן בָּעֵי חַיֵּי״. וְכָפַל הָעִנְיָן לוֹמַר לְךָ שֶׁיֵּשׁ תַּקָּנָה לָזֶה שֶׁלֹּא יָבֹא לִידֵי סִפּוּר לָשׁוֹן הָרָע, וְלָזֶה שֶׁלֹּא יְסַפֵּר עָלָיו לָשׁוֹן הָרָע. אִכְנִיף כּוּלֵי עָלְמָא וְאָמְרוּ לֵיהּ: ״הַב לָן חַיֵּי״, כִּי גַּם הֻמָּה חָשְׁקוּ בַּדָּבָר שֶׁכְּבָר הִתְנַהֲגוּ בּוֹ, וּבִקְשׁוּ לָדַעַת הַדֶּרֶךְ הַמֵּבִיא לִידֵי שְׁמִירַת הַבְּרִיאוּת. אָמַר לְהוּ פָּסוּק ״מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים וְגוֹ׳ נְצֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע״ וְגוֹ׳. וּלְפִי שֶׁשְּׁמִירַת הַבְּרִיאוּת אֵין צָרִיךְ שׂוּם סַם, עַל כֵּן מַסִּיק שֶׁמָּא תֹּאמַר אֵלֵךְ וְאֶגָּרֶה בְּשֵׂינָה לְנַצֵּר לְשׁוֹנִי בְּשֵׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה לְגַמְרֵי, תַּלְמוּד לוֹמַר ״וַעֲשֵׂה טוֹב״, וְאֵין טוֹב אֶלָּא תּוֹרָה וְכוּ׳ (אבות ו ג) רוֹצֶה לוֹמַר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ סַמִּים וּתְשׁוּבָה גְּדוֹלָה, מִכָּל מָקוֹם צָרִיךְ הוּא לִנְצֹר לְשׁוֹנוֹ עַל יְדֵי תַּלְמוּד תּוֹרָה לְחָכָם, אֲבָל כְּנֶגֶד הָעָם הָאָרֶץ אָמַר אַחַר כָּךְ ״קָרוֹב ה׳ לְנִשְׁבְּרֵי לֵב״ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: ״וְסֶלֶף בָּהּ שֶׁבֶר בְּרוּחַ״ (משלי טו ד).

אֲבָל רוֹכֵל זֶה סָבַר שֶׁיֵּשׁ תַּקָּנָה אֲפִלּוּ לְמִי שֶׁכְּבָר סִפֵּר, וְיָדַע זֶה בְּנִסָּיוֹן בְּעַצְמוֹ כִּי גַּם הוּא הָיָה רוֹכֵל הוֹלֵךְ רָכִיל וְרָגִיל עַל לְשׁוֹנוֹ לְשַׁלֵּחַ מְדָנִים בֵּין אַחִים, וְאַחַר כָּךְ נָתַן אֶל לִבּוֹ לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה, וּבִקֵּשׁ דַּרְכֵי הָרְפוּאָה שֶׁהִזְכִּירוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה לְתַלְמִיד חָכָם בְּתַלְמוּד תּוֹרָה, וּלְעֹם הָאָרֶץ עַל יְדֵי שֶׁכְּבָר רוּחַ, וְרָאָה כִּי הַתְּרוּפוֹת הַלָּלוּ הוֹעִילוּ לוֹ, עַל כֵּן מָלְאוֹ לִבּוֹ לְזַכּוֹת הָרַבִּים וּלְהַחֲזִיר בִּתְשׁוּבָה כָּל אוֹתָן הָעֲיָרוֹת שֶׁיָּדַע בָּהֶם שֶׁיֵּשׁ שָׁם בַּעֲלֵי הַלָּשׁוֹן, עַד אֲשֶׁר לֹא יָבוֹאוּ עֲלֵיהֶם יְמֵי הָרָעָה בַּצָּרַעַת וְיִצְטָרְכוּ לְהַדֵּר אַחַר צַפָּרִים עָפוֹת כְּטָהֳרַת הַמְּצֹרָע בְּצִפֳּרִים הָעוֹשִׂין מַעֲשֶׂה פְּטִיט. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר שֶׁהָיָה מְחַזֵּר בַּעֲיָרוֹת הַסְּמוּכוֹת לְצִפּוֹרִי, הָיָה מְחַזֵּר בִּתְשׁוּבָה אוֹתָן הָעֲיָרוֹת הַקְּרוֹבוֹת לְמַעֲשֶׂה צִפּוֹר הָעוֹשִׂין מַעֲשֶׂה פְּטִיט, וְהָיָה מַכְרִיז ״מַאן בָּעֵי לְמִזְבַּן סַם חַיֵּי״, כִּי הָיוּ כְּחוֹלִים הַצְּרִיכִים סַמִּים לִתְרוּפָה הַצְּרִיכִין קִנְיָן, עַל כֵּן הִזְכִּיר ״לְמִזְבַּן סַם״. וּמִטַּעַם זֶה לֹא מַסִּיק בְּהַכְרָזָה זוֹ ״שֶׁמָּא תֹּאמַר אֵלֵךְ וְאֶגָּרֶה בְּשֵׂינָה כוּ׳ כִּי מֵהֵיכָא תֵּיתֵי שֶׁיִּתְרַפֵּא בְּשֵׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה מִי שֶׁהוּא חוֹלֶה כְּבָר. אֲבָל בְּהַכְרָזַת רַבִּי אֶלְכְּסַנְדְּרַי אָתֵי שַׁפִּיר כָּאמוּר, כִּי שָׁם הַחִדּוּשׁ שֶׁיִּצְטָרֵךְ לְתַלְמוּד תּוֹרָה, וְכָאן הַחִדּוּשׁ שֶׁיּוֹעִיל הַתַּלְמוּד תּוֹרָה לְמִי שֶׁכְּבָר סִפֵּר. וְלֹא כָּפַל הָרוֹכֵל הַכְּרוּז לוֹמַר שְׁתֵּי פְּעָמִים ״מַאן בָּעֵי לְמִזְבַּן סַם חַיֵּי״, כְּמוֹ שֶׁכָּפַל רַבִּי אֶלְכְּסַנְדְּרַי דְּבָרָיו, לְפִי שֶׁגַּם הוּא מוֹדֶה שֶׁזֶּה שֶׁסִּפֵּר עָלָיו לָשׁוֹן הָרָע אֵין לוֹ תַּקָּנָה כְּלָל, וְלֹא בִּקֵּשׁ תַּקָּנָה כִּי אִם לָזֶה שֶׁכְּבָר סִפֵּר, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּרַבִּי אֶלְכְּסַנְדְּרַי שֶׁבִּקֵּשׁ תַּקָּנָה לִשְׁנֵיהֶם. אוֹדִיק עָלַיהּ עָלְמָא, לְפִי שֶׁכְּבָר בָּחֲרוּ לָהֶם דֶּרֶךְ מְקֻלְקָל זֶה וְהָיָה רָגִיל עַל לְשׁוֹנָם לְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרָע, עַל כֵּן לֹא בִּקְשׁוּ לִקְנוֹת כְּלוּם מִמֶּנּוּ, וְאַדְרַבָּא אוֹדִיק עָלַיהּ, הִבִּיטוּ אַחֲרָיו, כִּי הֻמָּה הַבַּעֲלֵי רָאתָן הָרוֹאִים אַחֲרֵי מוּמֵי נְפָשׁוֹת רַבּוֹת וְחֶסְרוֹנָם, כִּי כָּךְ דֶּרֶךְ מוֹאֲסֵי הַתּוֹכָחָה שֶׁמַּבִּיטִים אַחֲרֵי הַמּוֹכִיחָם לִרְאוֹת אִם יִמְצְאוּ בּוֹ שֶׁמֶץ פְּסוּל כְּדֵי לְהָשִׁיב לוֹ טֹל קוֹרָה כוּ׳, לְכָךְ אָמְרוּ לוֹ: אֶתְמוֹל רוֹכֵל הוֹלֵךְ רָכִיל וְהַיּוֹם אַתָּה רוֹצֶה לְתַקֵּן דְּרָכֶיךָ, קְשֹׁט עַצְמְךָ תְּחִלָּה.

רַבִּי יַנַּאי הָוָה יָתִיב וּפָשֵׁיט בִּטְרַקְלִינֵהּ, כְּמוֹ רַבִּי זֵירָא וְרַבִּי אַמֵּי וְרַב אַשִׁי שֶׁנִּתְרַחֲקוּ מֵעַל גְּבוּל בַּעֲלֵי הַלָּשׁוֹן שֶׁלֹּא לִהְיוֹת אִתָּם בִּמְחִצָּתָם. אָמַר לוֹ: תָּא סַק לְהָכָא. אָמַר לוֹ: לֵית אַתְּ צָרִיךְ כוּ'. כִּי הוּא סוֹבֵר שֶׁפָּסוּק "מַרְפֵּא לָשׁוֹן עֵץ חַיִּים" מְדַבֵּר דַּוְקָא בְּמִי שֶׁכְּבָר סִפֵּר, אֲבָל אַתָּה וְכָל דִּכְוָתָךְ אֵינָן צְרִיכִין שְׁמִירָה. מִכָּל מָקוֹם אַטְרַח עֲלֵיהּ לְדַעַת הַתְּרוּפָה, הֲרָאָה לוֹ סֵפֶר תְּהִלִּים מִכְרָךְ, לוֹמַר לוֹ לְפִי שֶׁסֵּפֶר זֶה כָּרוּךְ וּמֻנָּח בְּקֶרֶן זָוִיוֹת, אֵין דּוֹרֵשׁ וְאֵין מְבַקֵּשׁ וְאֵין קוֹרֵא בּוֹ בְּצֶדֶק, עַל כֵּן דֶּרֶךְ מוּסָר לֹא יָדָעוּ הָאֻמּוּר בְּפָסוּק "מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים". אָמַר רַבִּי יַנַּאי: אַף שְׁלֹמֹה מַכְרִיז כוּ', חֲרִי סֵפֶר מִשְׁלֵי שֶׁאֵינוֹ כָּרוּךְ וּמֻנָּח, כִּי מֻדֶּרֶךְ הָעוֹלָם לִלְמֹד הַסֵּפֶר לִנְעָרִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "לְנַעַר דַּעַת וּמְזִמָּה" (משלי א ד), וְאַף עַל פִּי כֵן אֵין עוֹשִׂין מַה שֶּׁקּוֹרִין בּוֹ "שׁוֹמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ" וְגוֹ', אֶלָּא וַדַּאי יוֹדְעִין רַבּוֹנָם וּמְתַכְּוְנִים לְמוֹרֵד בּוֹ. וְיָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁתַּנָּא דְּמַסַּיַּע לוֹ, כִּי קָשֶׁה לוֹ מַה הוֹסִיף שְׁלֹמֹה עַל דִּבְרֵי אָבִיו, בִּשְׁלָמָא אִם פָּסוּק "מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים" מְדַבֵּר בְּמִי שֶׁכְּבָר סִפֵּר, שֶׁהַתְּרוּפָה מוּעֶלֶת לוֹ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ שֶׁמִּי שֶׁלֹּא סִפֵּר אֵין צָרִיךְ לִנְצֹר לְשׁוֹנוֹ, פֵּרוּשׁ, עַל יְדֵי תַּלְמוּד תּוֹרָה, כְּדְמַסְקִינַן רַבִּי אֶלְעָזָר שָׁמָא תֹּאמַר אֵלֵךְ וְאֶגָּרֶה בְּשִׁינָּה כוּ', קָא מַשְׁמַע לָן "שׁוֹמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ", שֶׁגַּם מִי שֶׁלֹּא סִפֵּר צָרִיךְ שְׁמִירָה עַל יְדֵי תַּלְמוּד תּוֹרָה. אֲבָל אִם מִי שֶׁכְּבָר סִפֵּר אֵין לוֹ תַּקָּנָה, וּבְעַל כָּרְחָךְ אַתָּה צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁפָּסוּק "מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים" וְגוֹ' מְדַבֵּר בְּמִי שֶׁלֹּא סִפֵּר, אִם כֵּן מַה הוֹסִיף שְׁלֹמֹה בְּפָסוּק "שׁוֹמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ" עַל דִּבְרֵי אָבִיו, אֶלָּא וַדַּאי שֶׁכְּדְבָרֶיךָ כָּךְ הוּא, שֶׁפָּסוּק זֶה מְדַבֵּר אֲפִלּוּ בְּמִי שֶׁכְּבָר סִפֵּר.

וְעַל זֶה אָמַר רַבִּי יַנַּאי: כָּל יָמַי לֹא הָיִיתִי יוֹדֵעַ הֵיכָן מִקְרָא זֶה פָּשׁוּט כוּ'. וְהֵיינוּ פָּסוּק "שׁוֹמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ", כִּי הָיָה סָבוּר שֶׁסִּפֵּר אֵין לוֹ תַּקָּנָה, וְאִם כֵּן הָיָה קָשֶׁה לוֹ מָה הוֹסִיף שְׁלֹמֹה עַל דִּבְרֵי אָבִיו, עַד שֶׁבָּא רוֹכֵל זֶה וְהוֹדִיעַ שֶׁפָּסוּק "מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים" מְדַבֵּר בְּמִי שֶׁכְּבָר סִפֵּר, וְאִם כֵּן "שׁוֹמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ" מְדַבֵּר בְּמִי שֶׁלֹּא סִפֵּר עֲדַיִן. וְאִם נַפְשְׁךָ לוֹמַר, עַל כָּל פָּנִים שֶׁרַבִּי יַנַּאי מְדַבֵּר עַל הַפָּסוּק שֶׁל הָרוֹכֵל, נִרְאֶה לִי שֶׁהָיָה קָשֶׁה לוֹ בַּפָּסוּק שֶׁחָסֵר בּוֹ תְּשׁוּבַת כַּת הַלּוֹקְחִים, כִּי הַמּוֹכֵר מַכְרִיז "מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים" וְאַחַר כָּךְ בָּאִים הַקּוֹנִים וְאוֹמְרִים "הַב לָן חַיֵּי" אוֹ "מְכוֹר לָנוּ סַם חַיִּי", וְאַחַר כָּךְ מֵשִׁיב שְׁמוֹר וּנְצוֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע, וְלָמָּה הִשְׁמִיט בִּפְסוּקִים אֵלּוּ דִּבְרֵי הַקּוֹנִים. אֶלָּא וַדַּאי שֶׁאֱמֶת הוּא דִּדְבְרֵי הָרוֹכֵל, שֶׁפָּסוּק זֶה מְדַבֵּר בִּכְתוֹת שֶׁכְּבָר סִפְּרוּ לָשׁוֹן הָרַע וְקָשֶׁה לָהֶם לַעֲזוֹב הַהֶרְגֵּל, וְלִפְעָמִים לֹא יְבַקְּשׁוּ לִקָּנוֹת הַתְּרוּפָה כִּי כֵן קָרָה אֶל הָרוֹכֵל שֶׁלֹּא בִּקְּשׁוּ לִקָּנוֹת מִמֶּנּוּ כְּלוּם, וּמִכָּל מָקוֹם חַיָּב הַמַּכְרִיז לְהוֹדִיעַ לָהֶם דֶּרֶךְ מוּסָר זֶה אַף אִם הֵמָּה לֹא יְבַקְּשׁוּהוּ מִמֶּנּוּ. עַל כֵּן הִשְׁמִיט הַפָּסוּק דִּבְרֵי הַקּוֹנִים, לוֹמַר לְךָ שֶׁאַף אִם יִהְיֶה דּוֹר תַּהֲפֻכוֹת שֶׁלֹּא יְבַקְּשׁוּ לִקָּנוֹת כְּלוּם מִן הָרוֹפֵא וְלֹא יִדְרְשׁוּהוּ, מִכָּל מָקוֹם הוּא יִדְרוֹשׁ אֲחֵרִיהֶם לְהוֹרוֹת לָהֶם דֶּרֶךְ הַשָּׁלוֹם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תהלים לד טו) "בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ". וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ויק"ר ט ט): כָּל הַמְּצוֹת אִם תָּבֹא לְיָדְךָ אַתָּה מְחַיֵּב לַעֲשׂוֹתָהּ, אֲבָל הַשָּׁלוֹם אֵינוֹ כֵן, אֶלָּא אַתָּה מְחַיֵּב לְהַדֵּר אַחֲרָיו, שֶׁנֶּאֱמַר "בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ". וְהוּא עַל יְדֵי "סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב", וְאֵין טוֹב אֶלָּא תּוֹרָה כוּ', כִּי עַל כֵּן נֶאֱמַר שֶׁכָּל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם (משלי ג יז), לְפִי שֶׁמַּצֶּלֶת מִלָּשׁוֹן הָרַע הַגּוֹרֵם כָּל דִּבְרֵי רִיבוֹת. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר "מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים אוֹהֵב יָמִים לִרְאוֹת טוֹב", כִּי אוֹתָן בַּעֲלֵי רָאתָן אוֹהֲבִים הַיָּמִים אֲשֶׁר בָּהֶם יִרְאוּ בָרָע אֲשֶׁר יִמְצְאוּ בְּזוּלָתָם, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם מָקוֹם לָלוּן עָלָיו וּלְסַפֵּר מִמֶּנּוּ, אֲבָל הֶחָפֵץ חַיִּים עוֹצֵם עֵינָיו מֵרְאוֹת בְּרָע וְאוֹהֵב הַיָּמִים אֲשֶׁר בָּהֶם יִרְאֶה בְּטוֹב זוּלָתוֹ לֵאמֹר מִי יִתֵּן וְכָל עַם ה' נְבִיאִים, וְהוּא כְּשֶׁיִּנָּצוֹר לְשׁוֹנוֹ מֵרָע עַל יְדֵי תַּלְמוּד תּוֹרָה הָרָמוּז בְּ"וַעֲשֵׂה טוֹב", וְאֵין טוֹב אֶלָּא תּוֹרָה כוּ', וּלְעַם הָאָרֶץ בְּשֶׁבָר רוּחַ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תהלים לד יט) "קָרוֹב ה' לְנִשְׁבְּרֵי לֵב".

וְיָצָאתִי מִגְּדְרֵי לְהַאֲרִיךְ קְצָת בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ מֻעְנָיָן פְּשׁוּטָהּ שֶׁל פָּרָשָׁה, יַעַן כִּי רָאִיתִי דּוֹר זֶה פָּרוּץ מְאֹד בְּחַטְאַ הַלָּשׁוֹן, וְצָרַעַת נוֹשֶׁנֶת הִיא, כִּי גַּם בְּגָלוּת מִצְרַיִם הָיוּ בַּעֲבוּר שֶׁהָיוּ בָהֶם דְּלָטוֹרִין (תנחומא שמות י) וְנִגְאֲלוּ בִּזְכוּת אַרְבָּעָה דְּבָרִים, וְאֶחָד מֵהֶם בִּזְכוּת שֶׁלֹּא הָיָה בָהֶם לָשׁוֹן הָרַע כוּ' (ילקו"ש אמור תרנז), וּבְבֵית שֵׁנִי חָזְרוּ לְסוֹרָם. וְעוֹד הַיּוֹם בַּגָּלוּת הַחֵל הַזֶּה חֵטְא הַלָּשׁוֹן הוֹלֵךְ וְגָדֵל עַד עֲלוֹת חֲמַת ה' לְאֵין מַרְפֵּא. לָכֵן רָאִיתִי לְדַבֵּר קְצָת בְּהִתְעוֹרְרוּת זֶה לֵאמֹר אוּלַי יִשְׁמְעוּ הָעוֹרִים שֶׁבְּמַחֲנֵה הָעִבְרִים וְיִתְּנוּ אֶל לִבָּם לְתַקֵּן פִּרְצָה זוֹ. וְזֶה דָּרַשְׁתִּי בְּקֶהָל קוֹדֶשׁ לוּבְלִין בְּפָרָשַׁת זָכוֹר שְׁנַת שס"ב לִפְרָט קָטָן בְּהִתְאַסֵּף רָאשֵׁי עָם וְחַכְמֵי כָּל הַקְּהִלּוֹת, וְנוֹסָף עֲלֵיהֶם דְּבָרִים כָּהֵנָּה וְכָהֵנָּה.

וְעֵץ אֶרֶז וְשָׁנִי תּוֹלַעַת וְאֵזוֹב. הָיָה לוֹ לְהַסְמִיךְ עֵץ אֶרֶז לְאֵזוֹב, כִּי שְׁנֵיהֶם מִמִּין הַצּוֹמְחִים. מָה רָאָה לְהַכְנִיס שְׁנֵי תּוֹלַעַת בֵּינֵיהֶם. וּבְפָרָשַׁת חֻקַּת (יט ו) כְּתִיב: "עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנִי תּוֹלַעַת", וְלָמָּה שִׁנָּה כָּאן. וְנִרְאֶה לְפִי שֶׁפָּרָשָׁה זוֹ מְדַבֶּרֶת בְּתִקּוּן לָשׁוֹן הָרָע, שֶׁהַמְסַפְּרוֹ אַף אִם יִהְיֶה שְׁפַל אֲנָשִׁים כְּתוֹלַעַת זֶה, מִכָּל מָקוֹם הוּא מַכֶּה בְּאָדָם גָּדוֹל שֶׁנִּמְשָׁל לָאֶרֶז, כִּדְמַסְקִינַן בַּיְלְקוּט (ישעיה תנ) עַל פָּסוּק "אַל תִּירְאִי תּוֹלַעַת יַעֲקֹב" (ישעיה מא יד), עַל כֵּן כַּפָּרָתוֹ "עֵץ אֶרֶז וּשְׁנִי תּוֹלַעַת וְאֵזוֹב", לְכַפֵּר עַל מָה שֶׁעָשָׂה מַעֲשֶׂה הַתּוֹלַעַת בָּאֶרֶז, וּתְרוּפָתוֹ שֶׁיִּשְׁפִּיל עַצְמוֹ כְּאֵזוֹב וְאָז לֹא יַחְפּוֹץ לְהָטִיל מוּם בַּקְּדָשִׁים.

וְטַעַם לִשְׁתֵּי צִפֳּרִים הוּא, כִּי הָאָדָם יֵשׁ לוֹ שְׁנֵי מִינֵי דִּבּוּר, אֶחָד אָסוּר וְאֶחָד מְצֻוֶּה בּוֹ, וְהָאָסוּר דְּהַיְינוּ בְּלָשׁוֹן הָרָע וְדוּגְמָתוֹ, זֶהוּ הַצִּפּוֹר שֶׁעוֹשָׂה מַעֲשֶׂה פְּטִיט הַשְׁחוּטָה עַל כְּלִי חֶרֶס עַל מַיִם חַיִּים, כִּי אִם עַם הָאָרֶץ הוּא יִהְיֶה לוֹ רוּחַ נִשְׁבָּרָה שֶׁנֶּאֱמַר (משלי טו ד): "וְסֶלֶף בָּהּ שֶׁבֶר בְּרוּחַ", כִּי יֵשׁ לוֹ דִּין כְּלִי חֶרֶס שֶׁאֵין לוֹ תַּקָּנָה כִּי אִם בִּשְׁבִירָה, וּכְנֶגְדּוֹ נֶאֱמַר שֶׁיִּשְׁחַט הַצִּפּוֹר הָעוֹשָׂה מַעֲשֶׂה פְּטִיט עַל כְּלִי חֶרֶס. וְאִם תַּלְמִיד חָכָם הוּא יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה שֶׁנִּמְשְׁלָה לְמַיִם חַיִּים, לְכָךְ נֶאֱמַר: "עַל מַיִם חַיִּים". וּמִטַּעַם זֶה נֶאֱמַר חָמֵשׁ פְּעָמִים "זֹאת תּוֹרַת" בְּעִנְיַן הַמְּצֹרָע, לוֹמַר לְךָ שֶׁהָעוֹסֵק בַּחֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תּוֹרָה נִצּוֹל מִן הַצָּרַעַת הַבָּא עַל לָשׁוֹן הָרָע. "וְאֵת הַצִּפּוֹר הַחַיָּה", זֶהוּ כְּנֶגֶד פִּטְפּוּטֵי דְּבָרִים בַּתּוֹרָה וּתְפִלָּה, אַף שֶׁצָּרִיךְ לְצָרֵף לְדִבּוּר זֶה "עֵץ אֶרֶז וּשְׁנִי תּוֹלַעַת וְאֵזוֹב" הַמּוֹרֶה עַל

הַהַכְנָעָה וְהַשִּׁפְלוּת, שֶׁאֲפִלּוּ בְּדִבּוּר הַתּוֹרָה יִהְיֶה לוֹ לֵב נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה ה.): אָדָם לֹא נֶאֱמַר בּוֹ "וְנִרְפָּא", אֲבָל בָּשָׂר נֶאֱמַר בּוֹ (ויקרא יג יח) "וּבָשָׂר כִּי יִהְיֶה בְעוֹרוֹ שְׁחִין וְנִרְפָּא", כִּי מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ לֵב בָּשָׂר וְרַךְ יֵשׁ לוֹ רְפוּאָה. וְכֵן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה ה.): בָּשָׂר – בּוּשָׁה סְרוּחָה רְמָה, כִּי זְכִירַת כָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים מְבִיאִין לִידֵי שִׁבְרוֹן לֵב וְהַכְנָעָה, עַל כֵּן נֶאֱמַר: "וְטָבַל אוֹתָם בְּדַם הַצִּפּוֹר הַשְּׁחוּטָה", לְהַזּוֹת עָלָיו מִן שְׁתֵּי הַצִּפֳּרִים, כְּדֵי לְהַסְמִיךְ עָלָיו שְׁנֵי דְּבָרִים כְּאֶחָד, הַתְּשׁוּבָה עַל הֶעָבָר וְהַתִּקּוּן עַל הֶעָתִיד.

ט וְהָיָה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יְגַלַּח אֶת כָּל שְׂעָרוֹ, וְאֵת רֹאשׁוֹ וּזְקָנוֹ וְגַבּוֹת עֵינָיו, אַף עַל פִּי שֶׁרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (סוטה טז) דָּרְשׁוּ זֶה בְּכָלָל וּפָרָט מִכָּל מָקוֹם לְפִי דַּרְכֵּנוּ נוֹכַל לוֹמַר שֶׁלְּכָךְ פֵּרַט שְׁלֹשָׁה רָאשֵׁי אֵבָרִים אֵלּוּ, לְפִי שֶׁהֵם קְרוֹבִים אֶל שְׁלֹשָׁה רָאשֵׁי עֲבֵרוֹת אֲשֶׁר עֲלֵיהֶם בָּאִים הַנִּגְעִים. "אֶת רֹאשׁוֹ", לְכַפֵּר עַל גַּסּוּת הָרוּחַ הָרוֹצֶה לִהְיוֹת לְרֹאשׁ לְכָל דָּבָר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ישעיה ג טז-יז): "יַעַן כִּי גָבְהוּ בְּנוֹת צִיּוֹן וְגוֹ' וְשִׂפַּח ה' קָדְקֹד בְּנוֹת צִיּוֹן". "וְאֶת זְקָנוֹ", הֵם הַשְּׂעָרוֹת סָבִיב לְפִיו לְכַפֵּר עַל פִּי הַמְדַבֵּר בְּלָשׁוֹן הָרָע. "וְאֵת גַּבּוֹת עֵינָיו", לְכַפֵּר עַל צָרוּת הָעַיִן.

לד כִּי תָבֹאוּ אֶל אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם לַאֲחֻזָּה. יֵשׁ לְדַקְדֵּק לָמָּה פֵּרַט אֵצֶל נִגְעֵי הַבָּתִּים "כִּי תָבֹאוּ אֶל אֶרֶץ כְּנַעַן" יוֹתֵר מִבִּשְׁאָר מִינֵי נְגָעִים. גַּם מַאֲמַר "אֲשֶׁר אֲנִי נוֹתֵן לָכֶם לַאֲחֻזָּה" כֵּלּוּ מְיֻתָּר כִּי זֶה יָדוּעַ. גַּם בְּאָמְרוֹ "וְנָתַתִּי נֶגַע צָרַעַת בְּבֵית אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם", הֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר בְּבָתֵּיכֶם. אַף עַל פִּי שֶׁלְּפִי פְּרוּשׁ רַשִׁ"י שֶׁפֵּרֵשׁ שֶׁהָאֱמוֹרִיִּים הִטְמִינוּ מַטְמוֹנִיּוֹת כוּ' אֵין זֶה קוּשְׁיָא, כִּי נָקַט "אֲחֻזַּתְכֶם" לְמַעֵט הַבָּתִּים שֶׁיִּבְנוּ שָׁם יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין שַׂיָּכוּת לְטַעַם זֶה, מִכָּל מָקוֹם הַלָּשׁוֹן סָתוּר קְצָת, כִּי בְּאָמְרוֹ "אֲשֶׁר אֲנִי נוֹתֵן לָכֶם לַאֲחֻזָּה" יֵחֵס הָאֲחֻזָּה אֶל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וּבְאָמְרוֹ "אֲחֻזַּתְכֶם" יֵחֵס הָאֲחֻזָּה אֶל יִשְׂרָאֵל, כְּאִלּוּ הֵמָּה הָאוֹחֲזִים בַּנַּחֲלָה בְּכֹחַ יָדָם. גַּם טַעֲמוֹ שֶׁל רַשִׁ"י צָרִיךְ בֵּאוּר.

וְהַקָּרוֹב אֲלַי לוֹמַר בָּזֶה שֶׁעִקַּר הַטַּעַם בַּעֲבוּר צָרוּת הָעַיִן, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערכין טז) מִן פָּסוּק "וּבָא אֲשֶׁר לוֹ הַבַּיִת", זֶה שֶׁיִּחֵד בֵּיתוֹ לוֹ לְעַצְמוֹ וְלֹא הָיָה מְהַנֶּה מִמֶּנּוּ אֲחֵרִים, כִּי לְבַעֲבוּר זֶה נָתַן ה' לוֹ לַאֲחֻזָּה בַּיִת מָלֵא כָּל טוּב לְנַסּוֹתוֹ אִם יֵיטִיב מִבֵּיתוֹ גַּם לַאֲחֵרִים, כִּי לִי הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב אָמַר ה' (חגי ב ח), וְכָל מַה שֶּׁהָאָדָם נוֹתֵן לַאֲחֵרִים, לֹא מִשֶּׁלּוֹ הוּא נוֹתֵן כִּי אִם מִשֶּׁלָּהֶן גְּבוֹהַּ קָא זָכֵי לֵיהּ. לָכֵן נֶאֱמַר: "כִּי תָבֹאוּ אֶל אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי נוֹתֵן לָכֶם לַאֲחֻזָּה", כִּי לֹא בְחַרְבָּם יָרְשׁוּ אֶרֶץ וּזְרוֹעָם לֹא הוֹשִׁיעָה (תהלים מד ד) כִּי אִם יְמִין ה' רוֹמֵמָה, לָתֵת לָהֶם נַחֲלַת גּוֹיִם. וְאֵין מָקוֹם לְצָרֵי עַיִן לוֹמַר כֹּחִי וְעֹצֶם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת הַחַיִל הַזֶּה, שֶׁהֲרֵי ה' הוּא הַנּוֹתֵן לְךָ כֹּחַ וַאֲחֻזָּה, וְאִם כֵּן דִּין הוּא שֶׁתִּתְּנוּ מִשֶּׁלּוֹ לַעֲנִיֵּי עַמּוֹ. וְאִם לֹא תִּשְׁמְעוּ בְּקוֹל דְּבָרוֹ וְתִהְיוּ מִן צָרֵי הָעַיִן הַמְיַחֲסִים הָאֲחֻזָּה אֶל עַצְמָם, אָז "וְנָתַתִּי נֶגַע צָרַעַת בְּבֵית אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם", רוֹצֶה לוֹמַר, בְּמָקוֹם שֶׁאַתֶּם מְיַחֲסִים הָאֲחֻזָּה לָכֶם כְּאִלּוּ אַתֶּם הָאוֹחֲזִים בָּהּ בְּכֹחַ יֶדְכֶם. לָכֵן נֶאֱמַר מִיָּד: "וּבָא אֲשֶׁר לוֹ הַבַּיִת", זֶה שֶׁיִּחֵד בֵּיתוֹ לוֹ לְעַצְמוֹ לוֹמַר שֶׁבְּכֹחוֹ וְעֹצֶם יָדוֹ בָּנָה בֵּיתוֹ. אוֹ יֹאמַר "אֲחֻזַּתְכֶם" זֶה שֶׁיִּחֵד בֵּיתוֹ לוֹ וְאֵינוֹ מְהַנֶּה מִמֶּנּוּ לַאֲחֵרִים, "וּבָא אֲשֶׁר לוֹ הַבַּיִת", זֶה שֶׁיִּחֵד בֵּיתוֹ לוֹ כְּפִשׁוּטוֹ מַמָּשׁ, כִּי שְׁנֵיהֶם מְדַבְּרִים מֵעִנְיָן זֶה אוֹ מִמִּי שֶׁתּוֹלֶה הָאֲחֻזָּה בְּעַצְמוֹ וּמִמֶּנּוּ נִמְשָׁךְ צָרוּת עַיִן, אוֹ שְׁנֵיהֶם מְדַבְּרִים מִצָּרוּת הָעַיִן הַנִּמְשָׁךְ מִמַּה שֶּׁתּוֹלֶה הָאֲחֻזָּה בְּעַצְמוֹ.

וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁטַּעַם נִגְעֵי הַבָּתִּים, לְפִי שֶׁהָאֱמוֹרִיִּים בָּנוּ בָּתֵּיהֶם לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה עַל כֵּן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵבִיא נְגָעִים עַל הַבָּתִּים כְּדֵי לִנְתֹּץ אוֹתָם. וּבָזֶה נִרְאֶה לִי לְיַשֵּׁב מִדְרָשׁ הָאוֹמֵר: "כְּנֶגַע נִרְאָה לִי בַּבַּיִת" זוֹ עֲבוֹדָה זָרָה (ילק"ש מצורע תקסג), וְדָרַשׁ כָּל פָּרָשָׁה זוֹ עַל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁנֶּחֱרַב בַּעֲבוּר הָעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁהֶעֱמִידוּ שָׁם כוּ'. וְכִי יַעֲלֶה עַל הַדַּעַת לוֹמַר שֶׁבַּעַל מִדְרָשׁ זֶה דַּעְתּוֹ לְהוֹצִיא כָּל הַפָּרָשָׁה מִפְּשׁוּטוֹ וּלְפָרָשָׁה עַל חֻרְבַּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. אֶלָּא וַדַּאי שֶׁגַּם דַּעְתּוֹ לָתֵת טַעַם לְנִגְעֵי בַּיִת, בַּעֲבוּר שֶׁהָאֱמוֹרִיִּים בָּנוּ אוֹתָם לְשֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה, וְעַל כֵּן הוּא בָּא לִידֵי נְתִיצָה, וּמִכָּאן לָמַד לוֹמַר שֶׁגַּם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אֲשֶׁר בּוֹ הֶעֱמִיד מְנַשֶּׁה הַפֶּסֶל בָּא לִידֵי נְתִיצָה בַּעֲוֹן זֶה, וְכָל הַפָּרָטִים שֶׁנֶּאֶמְרוּ כָּאן נִמְצְאוּ גַּם בְּחֻרְבַּן הַבַּיִת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר כָּאן "וּבָא אֲשֶׁר לוֹ הַבַּיִת", כָּךְ בְּחֻרְבַּן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בָּא אֲשֶׁר לוֹ הַבַּיִת, זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא; וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר כָּאן "וְהִגִּיד לַכֹּהֵן", כָּךְ יַגִּיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵבִיא לִירְמְיָה מִן הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת; וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר כָּאן "כְּנֶגַע נִרְאָה לִי", כָּךְ יֹאמַר גַּם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וּבְדֶרֶךְ זֶה מְבֹאָר כָּל הַמִּדְרָשׁ וְהַפְּסוּקִים כֻּלָּם כְּפִשׁוּטָם.

וְאֵין לְהַקְשׁוֹת עַל טַעַם זֶה, אִם כֵּן לָמָּה לֹא יָבוֹאוּ הַנְּגָעִים עַל הַבָּתִּים מִיָּד בְּבוֹאָם לָאָרֶץ, בְּשִׁלְמָא לְטַעֲמָא דְּמַטְמוֹנִיּוֹת שְׁמָא אֵין כָּל בַּעַל הַבַּיִת זוֹכֶה לְאוֹתוֹ מַטְמוֹן. תְּשׁוּבָה לַדָּבָר, שֶׁגַּם בְּבִעוּר עֲבוֹדָה זָרָה מְגַלְגְּלִין זְכוּת עַל יְדֵי זַכַּאי, וְדָוְקָא אִם יָדוּר בַּבַּיִת אֵיזֶה אִישׁ הָגוּן מִצַּד מַעֲשָׂיו אֵין נָכוֹן שֶׁיָּדוּר הוּא בְּבַיִת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ נִדְנוּד עֲבוֹדָה זָרָה. וְנוּכַל לוֹמַר שֶׁפָּסוּק זֶה בְּשׁוֹרָה טוֹבָה לְיִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (איכה ד יא) "כִּלָּה ה' אֶת חֲמָתוֹ וַיִּצֹּת אֵשׁ בְּצִיּוֹן", וְטוֹבָה זוֹ הִיא שֶׁמְּכֻלֶּה חֲמָתוֹ בְּעֵצִים וַאֲבָנִים וְאֵינוֹ נוֹגֵעַ בְּגוּפוֹת, כָּךְ בְּשׁוֹרָה זוֹ בְּנִגְעֵי הַבָּתִּים זֶהוּ שֶׁאָמַר "כְּנֶגַע נִרְאָה לִי בַּבַּיִת" בְּכ"ף הַדִּמְיוֹן, כְּעֵין הַנֶּגַע הָרָאוּי לָבוֹא עָלַי נִרְאָה לִי בַּבַּיִת. גַּם לְטַעַם צָרוּת הָעַיִן אָמַר, כְּעֵין נֶגַע הָרָאוּי לָבוֹא עַל צָרֵי הָעַיִן, וְהוּא פִּזּוּר מָמוֹנָם, כָּךְ נִרְאָה לִי בַּבַּיִת, כִּי סוֹפוֹ לָבוֹא לִידֵי שֶׁיִּפָּזֵר הַכֹּהֵן מָמוֹנוֹ. וּמַה שֶּׁצִּוָּה לְקַח לְחַטֵּא הַבַּיִת צִפֳּרִים, כְּבָר אָמַרְנוּ לְהוֹרוֹת שֶׁהָעֹשֶׁר עָשׂוֹ יַעֲשֶׂה לוֹ כְּנָפַיִם כְּצִפֳּרִים עָפוֹת, אֲבָל לְרַשִׁ"י שֶׁלֹּא זָכַר כִּי אִם מַעֲשֶׂה פְּטִיט קָשֶׁה מַה עִנְיַן זֶה לְנִגְעֵי הַבָּתִּים. עַל כֵּן אָמַרְנוּ לְמַעְלָה שֶׁהַצִּפֳּרִים יֵשׁ בָּהֶם רֶמֶז גַּם עַל חֻמְרַת הַמָּמוֹן הַגּוֹרֵם רוּם לֵב, וְעַל כֵּן יִקַּח גַּם עֵץ אֶרֶז.

פרק טז

א **וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְּנֵי אַהֲרֹן וְגוֹ׳ וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה וְגוֹ׳.** וְקָשֶׁה, אִם כֵּן דִּבּוּר רִאשׁוֹן לְהֵיכָן אָזַל, כִּי לֹא נִזְכַּר בּוֹ שׁוּם צִוּוּי וְלֹא שׁוּם הוֹדָעַת דְּבָרִים. וּמַה שֶּׁפֵּרֵשׁ רַשׁ״י מָשָׁל לְחוֹלֶה כוּ׳ אֵינוֹ מִתְיַשֵּׁב, כִּי בְּפָסוּק רִאשׁוֹן לֹא נִזְכַּר שׁוּם צִוּוּי. וְנוּכַל לוֹמַר שֶׁאַרְבַּע מִלּוֹת אֵלּוּ ״בְּקָרְבָתָם לִפְנֵי ה׳ וַיָּמֻתוּ״ אֵינָם מַאֲמַר הַכָּתוּב לָנוּ, אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דִּבֵּר אֶל מֹשֶׁה אַרְבַּע מִלּוֹת אֵלּוּ וְזֶהוּ נֹסַח דִּבּוּר רִאשׁוֹן, כִּי רָצָה ה׳ לְהוֹדִיעַ לְמֹשֶׁה מִצַּד אֵיזֶה עָוֹן מֵתוּ שְׁנֵי בְּנֵי אַהֲרֹן, וְעַל כֵּן הִזְכִּיר בּוֹ דִּבּוּר קָשֶׁה, כִּי הוּא מִדַּת הַדִּין. וְאַחַר כָּךְ אָמַר הַנִּמְשָׁךְ מֵהוֹדָעָה זוֹ לְהַזְהִיר אֶת אַהֲרֹן שֶׁלֹּא יִהְיֶה נִכְוֶה בְּגַחֶלְתָּן, עַל כֵּן נֶאֱמַר ״וַיָּאמֶר״, אֲמִירָה רַכָּה.

וּבְאוּר הָעִנְיָן שֶׁבְּנֵי אַהֲרֹן הָיוּ רְאוּיִין לִשְׁלִיחוּת יָד עַל ״וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיֶּחֱזוּ אֶת הָאֱלֹהִים״ שֶׁהִסְתַּכְּלוּ בַּשְּׁכִינָה מִתּוֹךְ לֵב גַּס שֶׁל מַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה, וְהִמְתִּין לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּדֵי שֶׁלֹּא לְעָרֵב שִׂמְחַת הַתּוֹרָה, וּכְנֶגֶד זֶה בָּא צִוּוּי זֶה לְאַהֲרֹן שֶׁאַל יָבֹא אֶל הַקֹּדֶשׁ בְּכָל יוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה כִּי אִם בְּיוֹם כִּפּוּר, יוֹם עַנּוֹת אָדָם נַפְשׁוֹ, כִּי אָז הוּא בָּא בְּהַכְנָעָה לִפְנֵי בּוֹרְאוֹ. עַל כֵּן הִצִּיעַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה הַקְדָּמָה זוֹ, וְהוֹדִיעַ לוֹ תְּחִלָּה סִבַּת מִיתַת בְּנֵי אַהֲרֹן בְּדִבּוּר רִאשׁוֹן, כְּדֵי לוֹמַר לוֹ בַּאֲמִירָה שְׁנִיָּה הַצִּוּוּי ״וְאַל יָבֹא בְכָל עֵת אֶל הַקֹּדֶשׁ״. וְזֶה נוֹסַח דִּבּוּר רִאשׁוֹן שֶׁאָמַר ה׳ לְמֹשֶׁה אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְּנֵי אַהֲרֹן, וּמַהוּ הַדִּבּוּר, ״בְּקָרְבָתָם לִפְנֵי ה׳ וַיָּמֻתוּ״, הוֹדִיעוֹ שֶׁקְּרָבוּ אֶל ה׳ שֶׁלֹּא בְּזִמַּן רָאוּי, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב ״וַיֶּחֱזוּ אֶת הָאֱלֹהִים״. וְאִם תֹּאמַר הָיָה לוֹ לוֹמַר ״בְּקָרְבָתָם לִפְנֵי״ אוֹ ״אֲלֵי״, מָצִינוּ דּוּגְמָתוֹ כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשׁ״י פָּרָשַׁת וַיֵּרָא (יט כד) בַּפָּסוּק ״וַה׳ הִמְטִיר עַל סְדֹם וְגוֹ׳ מֵאֵת ה׳״ וְגוֹ׳. וּמַה שֶּׁכָּתוּב ״וַיָּמֻתוּ״ הָיָה לוֹ לוֹמַר ״מֵתוּ״, מָצִינוּ דּוּגְמָתוֹ ״וַאֲשֶׁר לֹא שָׂם לִבּוֹ אֶל דְּבַר ה׳ וַיַּעֲזֹב״ וְגוֹ׳, ״עָזַב״ מִבְּעֵי לֵיהּ. וּבָזֶה מְתוֹרָץ יִתּוּר לָשׁוֹן שֶׁל ״וַיָּמֻתוּ״, שֶׁהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר ״אַחֲרֵי מוֹת״, לְפִי שֶׁהָרִאשׁוֹן מַאֲמַר הַכָּתוּב לָנוּ וְהַשֵּׁנִי דִּבּוּר ה׳ לְמֹשֶׁה.

גַּם יִתָּכֵן לְפָרֵשׁ בְּקָרְבָתָם לִפְנֵי ה׳, לְפִי שֶׁהָיוּ קְרוֹבִים אֶל ה׳ בְּיוֹתֵר עַל כֵּן דִּקְדֵּק הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִמָּהֶם לְדוּנָם אַפִּלּוּ עַל שְׁגִיאָה קַטָּנָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תהלים נג) ״וּסְבִיבָיו נִשְׂעָרָה מְאֹד״, כִּי כֹּל הַקָּרֵב בְּיוֹתֵר אֶל הַמֶּלֶךְ אָז בְּיוֹתֵר הוּא צָרִיךְ לִהְיוֹת נִזְהָר בִּכְבוֹד הַמֶּלֶךְ. וְכֵן אָמַר מֹשֶׁה ״הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר ה׳ בִּקְרוֹבַי אֶקָּדֵשׁ״ (ויקרא י ג). וְאִם נוּכַל לוֹמַר שֶׁאֵין מֻקְדָּם וּמְאֻחָר בַּתּוֹרָה וּפָרָשָׁה זוֹ נֶאֶמְרָה לְמֹשֶׁה קֹדֶם שֶׁאָמַר לְאַהֲרֹן ״הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר ה׳ בִּקְרוֹבַי אֶקָּדֵשׁ״, אָז קָרוֹב לִשְׁמוֹעַ שֶׁאָמַר זֶה עַל מָה שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹסַח אַרְבַּע תֵּבוֹת אֵלּוּ ״בְּקָרְבָתָם לִפְנֵי ה׳ וַיָּמֻתוּ״. וּמַה שֶּׁפֵּרֵשׁ רַשׁ״י זֶה זֶרְזוֹ יוֹתֵר מִן הָרִאשׁוֹן כּוּ׳, אוּלַי כַּוָּנָתוֹ כִּי כְּבָר נֶאֱמַר (שמות יט כב) ״וְגַם הַכֹּהֲנִים הַנִּגָּשִׁים אֶל ה׳ אַל יֶהֱרְסוּ לַעֲלוֹת אֶל ה׳״, וְגַם שָׁם זֶרָזָם עַל זֶה, אַף שֶׁלֹּא נֶאֱמַר שָׁם שׁוּם עֹנֶשׁ כִּי אִם ״פֶּן יִפְרֹץ בָּהֶם״, עַל כֵּן הַצְרֵךְ לְזָרְזוֹ שֵׁנִית וְלוֹמַר לוֹ שֶׁלֹּא יָמוּת כְּדֶרֶךְ שֶׁמֵּתוּ בָּנָיו. אֲבָל אִם כָּל הַפָּסוּק מִן ״אַחֲרֵי מוֹת״ עַד ״וַיָּמֻתוּ״ הִיא מַאֲמַר הַכָּתוּב לָנוּ, לֹא יָדַעְתִּי מַהֵיכָן לָמַד מֹשֶׁה לְזָרְזוֹ שֶׁלֹּא יָמוּת כְּדֶרֶךְ שֶׁמֵּתוּ בָּנָיו, שֶׁהֲרֵי לֹא הִזְכִּיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה שׁוּם דָּבָר מִמִּיתַת בְּנֵי אַהֲרֹן. וְלִדְבָרֵינוּ הוּא מְיֻשָּׁב, שֶׁמֹּשֶׁה לָמַד זֶה מִמַּה שֶּׁהוֹדִיעַ ה׳ טַעַם לְמִיתַת בְּנֵי אַהֲרֹן וּסְמִיךְ לֵיהּ הַצִּוּוּי לְאַהֲרֹן, וַדַּאי הוּא כְּדֵי לְזָרְזוֹ יוֹתֵר מִבַּפַּעַם הָרִאשׁוֹן.

ב **דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן אָחִיךָ.** מָה רָאָה לְהַזְכִּיר כָּאן הָאַחְוָה, אֶלָּא לוֹמַר לְךָ שֶׁאַל יִסְמֹךְ אַהֲרֹן עַל הָאַחְוָה לוֹמַר שֶׁלֹּא יָמוּת בִּבְזוּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה אָחִיו כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה נֶאֱכָל חֲצִי בְשָׂרוֹ, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשׁ״י פָּרָשַׁת בְּהַעֲלוֹתְךָ (יב יב) עַל פָּסוּק ״וַיֵּאָכֵל חֲצִי בְשָׂרוֹ״, עַל כֵּן אָמַר אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אָחִיךָ מִכָּל מָקוֹם אַל יִסְמֹךְ עַל זֶה כְּלוּם. אוֹ אָמַר מֵאַחַר שֶׁאָחִיךָ הוּא וְאִם יָמוּת דּוֹמֶה כְּאִלּוּ נֶאֱכַל חֲצִי בְשָׂרְךָ, עַל כֵּן עָלֶיךָ מוּטָל בְּיוֹתֵר לְהַזְהִירוֹ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים אַף עַל פִּי שֶׁאָחִיךָ הוּא בִּנְבוּאָה, וּכְתִיב בְּמַתַּן תּוֹרָה ״וְעָלִיתָ אַתָּה וְאַהֲרֹן״ (שמות יט כד) וְיָבֹא לַחֲשׁוֹב, כְּשֵׁם שֶׁמַּתָּן לְמֹשֶׁה לִכְנֵס בְּכָל עֵת כִּי בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא (במדבר יב ז), כְּנֶאֱמַן הַבַּיִת הַנִּכְנָס לְבֵית אֲדוֹנָיו כָּל עֵת שֶׁיִּרְצֶה, כָּךְ יִכָּנֵס גַּם הוּא, עַל כֵּן אַתָּה צָרִיךְ לְהַזְהִירוֹ בְּיוֹתֵר.

וְאַל יָבֹא בְכָל עֵת אֶל הַקֹּדֶשׁ. לְשׁוֹן ״בְּכָל עֵת״ אֵינוֹ מְדֻקְדָּק, כִּי מַשְׁמָע בְּכָל עֵת לֹא יָבֹא אֲבָל לִפְרָקִים יָבֹא, וְהָאֱמֶת אֵינוֹ כֵן, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ בָּא כִּי אִם פַּעַם אַחַת בַּשָּׁנָה. וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁטַּעַם אִסּוּר בִּיאָתוֹ שָׁמָּה תָּלוּי בְּחַטַּאת הָעָם, כִּי עֲוֹנוֹתֵיהֶם מַבְדִּילִין בֵּינָם לְבֵין אֱלֹהֵיהֶם, וְקִלְקוּלָם מוֹנֵעַ גַּם בִּיאַת הַכֹּהֵן, כִּי אַשְׁמַת הָעָם תְּלוּיָה בּוֹ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שמות כח א): ״וְאַתָּה הַקְרֵב אֵלֶיךָ אֶת אַהֲרֹן אָחִיךָ מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״, הוֹרָה שֶׁלֹּא זָכָה לְקָרִיבָה זוֹ כִּי אִם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וּכְשֶׁיִּשְׂרָאֵל אֵינָן זוֹכִין גַּם הַכֹּהֵן הַתָּלוּי בָּהֶם אֵינוֹ זוֹכֶה לִרְאוֹת פְּנֵי הַשְּׁכִינָה, כִּי אִם בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל נִמְשָׁלוּ בַּיּוֹם הַהוּא לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת שֶׁהֵם לְמַעְלָה מִן הַזְּמַן וְאֵין הַזְּמַן שׁוֹלֵט בָּהֶם, עַל כֵּן דּוֹמֶה יוֹם קָדוֹשׁ זֶה כְּאִלּוּ אֵינוֹ מִכְּלַל הָעֵת וְהַזְּמַן, כִּי כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה בִּכְלַל הָעֵת, דְּהַיְנוּ הַזְּמַן, חוּץ מִיּוֹם זֶה. וְרֶמֶז לַדָּבָר, הַשָּׂטָן עוֹלֶה שס״ד וִימוֹת הַחַמָּה בְּמִסְפָּר שס״ה, לְהוֹרוֹת שֶׁבְּכָל יְמוֹת הַשָּׁנָה שֶׁהַשָּׂטָן וְהַיֵּצֶר הָרָע שׁוֹלֵט בַּבְּרִיּוֹת כֻּלָּם בִּכְלַל הָעֵת חוּץ מִיּוֹם זֶה שֶׁאֵין לַשָּׂטָן מֶמְשָׁלָה בּוֹ, עַל כֵּן אֵינוֹ בִּכְלַל הָעֵת שֶׁל כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה אֶלָּא הוּא עוֹמֵד בְּעִצְמוֹ נִבְדָּל מִכָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה. וּכְשֶׁאָמַר ״וְאַל יָבֹא בְכָל עֵת״ רָמַז שֶׁלֹּא יָבֹא כְּלָל בְּשׁוּם יוֹם שֶׁהוּא בִּכְלַל הָעֵת כִּי אִם בְּיוֹם שֶׁאֵינוֹ בִּכְלַל הָעֵת, וְהוּא בְּיוֹם מְחִילָה וּסְלִיחָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל נִמְשָׁלוּ בּוֹ לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת שֶׁאֵינָם נוֹפְלִים תַּחַת הָעֵת, וְאֵינוֹ בִּכְלַל יְמוֹת הַשָּׁנָה שֶׁהַשָּׂטָן הַמַּחֲטִיא מוֹשֵׁל בָּהֶם, וְעַל כֵּן אֵין דִּין שֶׁשְּׁלוּחָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל יָבֹא לִרְאוֹת פְּנֵי הַשְּׁכִינָה. וְנָתַן טַעַם לַדָּבָר: ״כִּי בֶּעָנָן אֵרָאֶה״, רוֹצֶה לוֹמַר אִלּוּ הָיָה שָׁם גִּלּוּי שְׁכִינָתִי לְהֵרָיֵא לֹא הָיִיתִי צָרִיךְ לְמִנּוּעַ מִמֶּנּוּ הַבִּיאָה שָׁמָּה, כִּי לֹא יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי (שם לג כ) אַף מֵאַחַר

שֶׁשְּׁכִינָתִי בָּעָנָן יָכוֹל הוּא לִרְאוֹת כְּבוֹדִי, כִּי הֶעָנָן סָבָה לִרְאִיָּה זוֹ, לָכֵךְ נֶאֱמַר "כִּי בֶּעָנָן אֵרָאֶה", וְעַל כֵּן אֲנִי צָרִיךְ לִמְנוֹעַ מִמֶּנּוּ הָרְאִיָּה בְּכָל יְמוֹת הַשָּׁנָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל מִסְתַּגְּלִים בּוֹ עֲבֵרוֹת.

ג **בְּזֹאת יָבֹא אַהֲרֹן אֶל הַקֹּדֶשׁ בְּפַר בֶּן בָּקָר וְגוֹ'.** וְאָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ (ויק"ר כא יא): פַּר כְּנֶגֶד אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יח ז) "וְאֶל הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם"; וְאַיִל כְּנֶגֶד יִצְחָק, שֶׁנִּקְרַב תְּמוּרָתוֹ אַיִל; וּשְׁנֵי שְׂעִירֵי עִזִּים כְּנֶגֶד יַעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (שם כז ט) "וְקַח לִי מִשָּׁם שְׁנֵי גְּדְיֵי עִזִּים". כַּוָּנַת מִדְרָשׁ זֶה לוֹמַר כְּשֵׁם שֶׁמָּצִינוּ שֶׁגַּם לְמֹשֶׁה לֹא נִרְאָה ה' כִּי אִם בִּזְכוּת הָאָבוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שמות ד ה): "לְמַעַן יַאֲמִינוּ כִּי נִרְאָה אֵלֶיךָ ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתָם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם" וְגוֹ', כָּךְ כֹּהֵן גָּדוֹל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים נִרְאָה אֵלָיו ה' בִּזְכוּת הָאָבוֹת. וְיֵשׁ בְּכֻלָּם רֶמֶז לְיוֹם הַכִּפּוּרִים, כִּי מַה שֶּׁכָּתוּב "וְאֶל הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם" סוֹבֵר מִדְרָשׁ זֶה שֶׁהָיָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, כִּי גַּם רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה דָּרְשׁוּ (בפרקי דר"א כט) "בְּעָצֶם הַיּוֹם נְמוֹל אַבְרָהָם" שֶׁנִּמּוֹל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְסוֹבֵר שֶׁכָּל הַמַּעֲשֶׂה מִן וַיֵּרָא ה' אֶל אַבְרָם בְּאֵלּוֹנֵי מַמְרֵא הַכֹּל הָיָה בְּיוֹם אֶחָד, וְאַף עַל פִּי שֶׁעָשָׂה סְעוּדָה בַּיּוֹם הַהוּא מִכָּל מָקוֹם אַחַר שֶׁלֹּא נִתְּנָה הַתּוֹרָה עֲדַיִן הָיָה מַחְמִיר עַל עַצְמוֹ וְלֹא עַל אֲחֵרִים. וְאַיִל שֶׁל יִצְחָק יֵשׁ בַּמִּדְרָשׁ שֶׁהָיָה הַמַּעֲשֶׂה הַהוּא בְּיוֹם כִּפּוּרִים (עיין ילקוט ראובני פר' וירא כב יד), וּרְאָיָתוֹ מִן פָּסוּק "אֲשֶׁר יֵאָמֵר הַיּוֹם בְּהַר ה' יֵרָאֶה", שֶׁבְּכָל שָׁנָה בַּיּוֹם הַזֶּה ה' יֵרָאֶה, כִּי בֶּעָנָן יֵרָאֶה שָׁמָּה ה'. וּשְׁנֵי שְׂעִירִים שֶׁל יַעֲקֹב אָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ (בר"ר סה יד) "שְׁנֵי גְּדְיֵי עִזִּים טוֹבִים", טוֹבִים לְךָ וְטוֹבִים לְבָנֶיךָ, טוֹבִים לְךָ שֶׁעַל יְדֵיהֶם תִּקַּבֵּל הַבְּרָכוֹת, וְטוֹבִים לְבָנֶיךָ שֶׁעַל יְדֵיהֶם מִתְכַּפֵּר לָהֶם בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וּמֵאָז הֻבְטַח יַעֲקֹב עַל כַּפָּרַת יוֹם קָדוֹשׁ זֶה עַל יְדֵי שְׁנֵי שְׂעִירִים.

ד **כְּתֹנֶת בַּד קֹדֶשׁ יִלְבָּשׁ וְגוֹ'.** לְפוּם רִיהֲטָא נִרְאֶה שֶׁזּוֹלֶת הַכַּפָּרָה יֵשׁ עוֹד תּוֹעֶלֶת שֵׁנִי בִּכְנִיסַת כֹּהֵן גָּדוֹל לְרָאוֹת פְּנֵי הַשְּׁכִינָה אַחַת בַּשָּׁנָה, כְּדֵי לְחַזֵּק הָאֱמוּנָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁנִּרְאָה ה' לְכָל יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינַי כְּדֵי לָטַעַת בְּלִבָּם דִּבּוּר "אָנֹכִי" וְ"לֹא יִהְיֶה לְךָ", כָּךְ מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה רָצָה ה' לְהִתְרָאוֹת אֶל הַכֹּהֵן שְׁלוּחָם כְּדֵי לְחַדֵּשׁ הָאֱמוּנָה בִּשְׁנֵי דִּבְּרוֹת אֵלּוּ שֶׁהֵם יְסוֹד הָאֱמוּנָה. וְאִם בְּאוּלַי עָבְרוּ יִשְׂרָאֵל עַל "לֹא תַרְצָח" וְ"לֹא תִנְאָף", כִּי הֵם מַקְבִּילִים מוּל דִּבּוּר "אָנֹכִי" וְ"לֹא יִהְיֶה לְךָ", כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ לְמַעְלָה פָּרָשַׁת כִּי תִשָּׂא עַל פָּסוּק "וַיָּקֻמוּ לְצַחֵק" (לב ו), עַל כֵּן נִצְטַוָּה הַכֹּהֵן לִלְבּוֹשׁ כְּתֹנֶת בַּד קֹדֶשׁ, כִּי הַכְּתֹנֶת אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ערכין טז.) שֶׁמְּכַפֶּרֶת עַל שִׁפְיכוּת דָּמִים, וּמִכְּנִסֵי בַד מְכַפְּרִים עַל גִּלּוּי עֲרָיוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְנַגְּדוּ אֶל שְׁנֵי דִּבְּרוֹת "אָנֹכִי" וְ"לֹא יִהְיֶה לְךָ", וְלִכְרוֹת עֲלֵיהֶם בְּרִית חֲדָשָׁה בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה. וּלְפִי שֶׁבַּעֲבוֹדָה זָרָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַעֲנִישׁ גַּם עַל הַמַּחְשָׁבָה, עַל כֵּן נֶאֱמַר "וּבְאַבְנֵט בַּד יַחְגּוֹר", כִּי הָאַבְנֵט מְכַפֵּר עַל הִרְהוּר הַלֵּב (שם טז.). וּלְפִי שֶׁבִּכְנִיסָה זוֹ נֶעֱנָשׁוּ בְּנֵי אַהֲרֹן עַל שֶׁהִסְתַּכְּלוּ בַּשְּׁכִינָה מִתּוֹךְ לֵב גַּס, עַל כֵּן נֶאֱמַר בְּאַהֲרֹן "וּבְמִצְנֶפֶת בַּד יִצְנֹף", כִּי הַמִּצְנֶפֶת מְכַפֶּרֶת עַל גַּסּוּת הָרוּחַ (שם טז.).

דָּבָר אַחֵר לָכֵךְ פֵּרַט אֵלּוּ אַרְבָּעָה בְּגָדִים, כְּנֶגֶד הַדְּבָרִים שֶׁנִּכְשְׁלוּ בָּהֶם בְּנֵי אַהֲרֹן. וְהֵנָּה הַכְּתֹנֶת וְאַבְנֵט הוּא עַל דֶּרֶךְ שֶׁמַּסִּיק בַּיְלְקוּט (שמיני תק כד) שֶׁהָיוּ בְּנֵי אַהֲרֹן מְהַלְּכִים אַחַר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְאָמְרוּ: מָתַי יָמוּתוּ שְׁנֵי זְקֵנִים הַלָּלוּ וְאָנוּ נוֹחֲגִין שְׁרָרָה עַל הַצִּבּוּר. רַבִּי אַיְיבוּ אָמַר: בְּפִיהֶם אָמְרוּ דָּבָר זֶה. רַבִּי פִּנְחָס אָמַר: בְּלִבָּם הִרְהֲרוּ. וְקָשֶׁה כְּמַאי קָמַפְלְגֵי וּמִי הִגִּיד לָהֶם שֶׁכָּךְ אָמְרוּ, אוֹ בְּלִבָּם הִרְהֲרוּ.

וְנִרְאֶה שֶׁדַּעַת רַבִּי אַיְיבוּ נוֹטָה לוֹמַר, מִדְּקָאָמַר "כְּתֹנֶת בַּד קֹדֶשׁ יִלְבָּשׁ", וְהַכְּתֹנֶת מְכַפֶּרֶת עַל שְׁפִיכוּת דָּמִים, וְהֵיכָן מָצִינוּ שֶׁבְּנֵי אַהֲרֹן נִכְשְׁלוּ בְּחֵטְא שְׁפִיכוּת דָּמִים, אֶלָּא וַדַּאי שֶׁבִּפִיהֶם אָמְרוּ דָּבָר זֶה, וְהָיוּ מַלְבִּינִין פְּנֵי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּאָמְרָם שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לִהְיוֹת מַנְהִיגִים כִּי אִם מִצַּד שֶׁהֵם זְקֵנִים, וְהַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ חָשׁוּב כְּשׁוֹפֵךְ דָּמִים, עַל כֵּן בָּא כְּתֹנֶת זֶה לְכַפֵּר עַל שְׁפִיכוּת דָּמִים, שֶׁלֹּא יָבוֹא אַהֲרֹן אֶל הַקֹּדֶשׁ, שֶׁלֹּא יָבוֹא אֶל הַקֹּדֶשׁ מְלֵכְלָךְ בְּחֵטְא זֶה.

וְדַעַת רַבִּי פִּנְחָס, מִדְּקָאָמַר "וּבְאַבְנֵט בַּד יַחְגּוֹר", הַמְכַפֵּר עַל הַהִרְהוּר, וַדַּאי בְּלִבָּם הִרְהֲרוּ זֶה, וּכְדֶרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ דִּבְרֵי רַבִּי אַיְיבוּ. וְרַבִּי אַיְיבוּ סָבַר שֶׁהַכְּתֹנֶת הַמְכַפֵּר עַל שְׁפִיכוּת דָּמִים הַיְינוּ לְפִי שֶׁלֹּא עָסְקוּ בִּפְרִיָה וּרְבִיָה עַל כֵּן דּוֹמֶה כְּאִלּוּ שָׁפְכוּ דָם, כִּדְמַסִּיק בִּיבָמוֹת (סג:): תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: כָּל שֶׁאֵינוֹ עוֹסֵק בִּפְרִיָה וּרְבִיָה כְּאִלּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ט ו): "שֹׁפֵךְ דַּם הָאָדָם", וּכְתִיב (שם ט ז): "וְאַתֶּם פְּרוּ וּרְבוּ". וְטַעֲמוֹ שֶׁל דָּבָר כִּי דַּם זַרְעוֹתָיו הִנִּיחַ נִדָּרַשׁ מִיָּדוֹ. וּ"מִכְנְסֵי בַד" הַמְכַפֵּר עַל גִּלּוּי עֲרָיוֹת בַּעֲבוּר שֶׁתְּוֵי יַיִן הַמַּרְגִּיל לְעֶרְוָה, וּכְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא עה.): כָּל הַנּוֹתֵן עֵינָיו בְּכוֹסוֹ כָּל הָעֲרָיוֹת הוֹמוֹת עָלָיו לְמִישׁוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כג לא): "כִּי יִתֵּן בַּכּוֹס עֵינוֹ יִתְהַלֵּךְ בְּמֵישָׁרִים". "וּבְמִצְנֶפֶת בַּד" כִּי הוּא מְכַפֵּר עַל גַּסּוּת הָרוּחַ, וְזֶה כּוֹלֵל כַּמָּה מִינֵי עָוֹן שֶׁיֵּחָסוּ לָהֶם רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה הַתְּלוּיִין בְּגַסּוּת הָרוּחַ, הֵן שֶׁהִסְתַּכְּלוּ בַּשְּׁכִינָה מִתּוֹךְ לֵב גַּס, הֵן מַה שֶּׁהוֹרוּ בִּפְנֵי מֹשֶׁה רַבָּן, וְכַמָּה מִינֵי עֲבֵרוֹת זְכַרְנוּם לְמַעְלָה פָּרָשַׁת שְׁמִינִי (י א). וּלְפִי שֶׁבְּנֵי אַהֲרֹן מֵתוּ עַל שֶׁחָזוּ אֶת הָאֱלֹהִים בְּעוֹד הֱיוֹתָם מְלֵכְלָכִים בַּחֲטָאִים אֵלּוּ, עַל כֵּן צִוָּה לְאַהֲרֹן בְּבוֹאוֹ לִרְאוֹת כְּבוֹד ה' יִהְיֶה נָקִי מִכָּל לִכְלוּכֵי חֲטָאִים אֵלּוּ, וְיִלְבַּשׁ אַרְבָּעָה בִּגְדֵי לָבָן אֵלּוּ הַמַּלְבִּינִים הַחֲטָאִים הָאֵלּוּ, שֶׁאִם יַאֲדִימוּ כַּתּוֹלָע כַּצֶּמֶר יִהְיוּ. וְעוֹד שֶׁכְּדֶרֶךְ שֶׁבָּא לִרְאוֹת פְּנֵי הַשְּׁכִינָה, לְבוּשֵׁיהּ כִּתְלַג חִוַּר, כָּךְ בָּא לֵרָאוֹת בִּבְגְדֵי לָבָן.

ח **גּוֹרָל אֶחָד לַה׳ וְגוֹרָל אֶחָד לַעֲזָאזֵל.** נִרְאִין הַדְּבָרִים שֶׁשְּׁנֵי שְׂעִירִים אֵלּוּ דּוֹמִים מַמָּשׁ לִשְׁנֵי גְּדָיֵי עִזִּים שֶׁעָשָׂה יַעֲקֹב לְיִצְחָק וְעָשָׂה אֶת הָאֶחָד מַטְעַמִּים כַּאֲשֶׁר אָהַב הַחוֹמֶר, וְזֶה חֶלְקוֹ שֶׁל סַמָּאֵ״ל שֶׁנִּתַּן לוֹ שׁוֹחַד כְּדֵי שֶׁיְּקַבֵּל יַעֲקֹב הַבְּרָכוֹת עַל חֶלְקוֹ מִצַּד הַגְּדִי הַשֵּׁנִי שֶׁעָשָׂה פֶּסַח לַה׳ כְּדְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ (פרקי דר״א לב) כִּי בוֹ בַּיּוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח הָיָה, אָמַר יִצְחָק: בְּנִי, אוֹצָרוֹת טָלִים נִפְתָּחִין הַיּוֹם כוּ׳ כָּךְ לְדוֹרוֹת בִּשְׁנֵי שְׂעִירִים אֵלּוּ נִתַּן לְסַמָּאֵ״ל חֶלְקוֹ כְּדֵי שֶׁיְּקַבֵּל יַעֲקֹב חֶלְקוֹ מִן הַגּוֹרָל אֲשֶׁר לַה׳. וְכֵן סְתָם הַמִּדְרָשׁ (בר״ר סה יד) הָאוֹמֵר ״גְּדָיֵי עִזִּים טוֹבִים״, טוֹבִים לְךָ – שֶׁעַל יָדָם תְּקַבֵּל הַבְּרָכוֹת, וְטוֹבִים לְבָנֶיךָ – שֶׁעַל יְדֵיהֶם מִתְכַּפְּרִים בְּיוֹם כִּפּוּרִים.

כב **וְנָשָׂא הַשָּׂעִיר עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנֹתָם.** דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (בר״ר סה טו) עֲוֹנוֹת תָּם, זֶה יַעֲקֹב אִישׁ תָּם. וּבְדִין הוּא, כִּי כָּל הַמַּחְטִיא הָרַבִּים חֵטְא הָרַבִּים תָּלוּי בּוֹ, וְיִדּוּעַ שֶׁסַּמָּאֵ״ל תָּמִיד מִשְׁתַּדֵּל לְהַחֲטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל, וְכֵן עֵשָׂו אֱדוֹם כָּל מִזְמוֹתָם לְהַחֲטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל מִצַּד בִּרְכַּת ״וְהָיָה כַּאֲשֶׁר תָּרִיד וּפָרַקְתָּ עֻלּוֹ״ (בראשית כז מ), עַל כֵּן רָאוּי לִטְעֹן עָלָיו כָּל עֲוֹנוֹת בְּנֵי תָּם לוֹמַר שֶׁיַּעֲקֹב מִצִּדּוֹ תָּמִים הוּא עִם ה׳ וְאַתָּה גָּרַמְתָּ לָהֶם לְחַטֹּא, עַל כֵּן תִּשָּׂא אֶת חַטָּאתָם אֶל סַמָּאֵ״ל שָׂרוֹ שֶׁל עֵשָׂו שֶׁנִּקְרָא אִישׁ שָׂעִיר. וּשְׁלִיחָתוֹ אֶל אֶרֶץ גְּזֵרָה דּוּמָה מַמָּשׁ לָמָה שֶׁנֶּאֱמַר (יואל ב כ): ״וְאֶת הַצְּפוֹנִי אַרְחִיק מֵעֲלֵיכֶם וְהִדַּחְתִּיו אֶל אֶרֶץ צִיָּה וּשְׁמָמָה״. ״וְשִׁלַּח אוֹתוֹ בְּיַד אִישׁ עִתִּי״, אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (מובא בחזקוני טז כא) זֶה שֶׁהִגִּיעַ עִתּוֹ לָמוּת בָּזוֹ הַשָּׁנָה.

ל **לִפְנֵי ה׳ תִּטְהָרוּ.** כִּי אֵין יוֹם כִּפּוּרִים מְכַפֵּר כִּי אִם לַשָּׁבִים, (שבועות יג) וְקֹדֶם שֶׁיְּכַפֵּר עֲלֵיהֶם ה׳ חַיָּב כָּל אָדָם לְטַהֵר עַצְמוֹ מִכַּף רֶגֶל וְעַד רֹאשׁ מִכָּל טֻמְאַת הָעָוֹן, לְכָךְ נֶאֱמַר: ״לִפְנֵי ה׳ תִּטְהָרוּ״, וְלִפְנֵי מְשַׁמֵּשׁ לְשׁוֹן קֹדֶם. וּגְדוֹלָה מִזּוֹ מָצָאתִי בְּסֵפֶר הַזֹּהַר עַל פָּסוּק ״מִפְּנֵי שַׁבָּה תָּקוּם״ (ויקרא יט לב) שֶׁקֹּדֶם זְמַן הַשַּׁיָּבָה יָקוּם הָאָדָם מִשְּׁנַת תַּרְדֵּמָתוֹ לָשׁוּב אֶל ה׳, קַל וָחֹמֶר לְשׁוֹן לִפְנֵי, וְהַיְנוּ לִפְנֵי בֹּא יוֹם ה׳ הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא תִּטְהָרוּ עַל יְדֵי הַתְּשׁוּבָה, וְאַחַר כָּךְ יִטַּהֵר ה׳ אֶתְכֶם עַל יְדֵי הַכַּפָּרָה. וְהִזְהִיר עוֹד עַל הַתְּשׁוּבָה הַפְּנִימִית הַלְּבָבִית שֶׁהִיא לִפְנֵי ה׳, כִּי הַדָּבָר הַמָּסוּר לַלֵּב אֵינוֹ נִגְלֶה כִּי אִם לַה׳ לְבַדּוֹ, שֶׁלֹּא יִהְיֶה מִן הַצְּבוּעִים הַמִּתְעַנִּים וּמַרְבִּים תְּחִנּוֹת כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ מֻחְזָקִים לְצַדִּיקִים, וְהוּא דּוֹר טָהוֹר בְּעֵינֵי הַבְּרִיּוֹת וּמְצוּאָתוֹ הַפְּנִימִית לֹא רֵחַק, לְכָךְ נֶאֱמַר ״לִפְנֵי ה׳ תִּטְהָרוּ״.

וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יומא פה:) דָּרְשׁוּ, דַּוְקָא עֲבֵרוֹת שֶׁלִּפְנֵי ה׳ דְּהַיְנוּ שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם יוֹם כִּפּוּר מְכַפֵּר אֲבָל לֹא הָעֲבֵרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ. עַל כֵּן נֶאֱמַר ״וְעַל כָּל עַם הַקָּהָל יְכַפֵּר״, רוֹצֶה לוֹמַר דַּוְקָא כְּשֶׁנַּעֲשׂוּ קְהִלָּה אַחַת לִהְיוֹת שְׁכֶם אֶחָד לַעֲבֹד אֶת ה׳ אָז הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַבֵּל תְּשׁוּבָתָם, וְלֹא בִּזְמַן שֶׁחָלַק לִבָּם. וּלְפִי שֶׁמִּדַּרְכּוֹ הָעוֹלָם שֶׁבְּיוֹם כִּפּוּר מְבַקְּשִׁין מְחִילָה זֶה מִזֶּה וּלְמָחֳרָתוֹ חוֹזְרִים לְסוֹרָם עַל כֵּן נֶאֱמַר (שמות לה א) ״וַיַּקְהֵל מֹשֶׁה״ לְמָחֳרַת יוֹם כִּפּוּר עָשָׂה אוֹתָם קְהִלָּה אַחַת, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּן כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה. וּלְפִי שֶׁכָּל דִּבְרֵי רִיבוֹת נִמְשָׁכִים מִן הָעֲסָקִים שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, עַל כֵּן יָשַׁב לִשְׁפֹּט אֶת הָעָם לְמָחֳרַת יוֹם כִּפּוּר, כִּי עַל יְדֵי זֶה יִהְיוּ קְהִלָּה אַחַת וְכָל הָעָם עַל מְקוֹמוֹ יָבֹא בְּשָׁלוֹם. וּמִטַּעַם זֶה נִקְרָא יוֹם זֶה ״שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן״, כִּי בְּטוּל הָעֲסָקִים וְהַשְׁבִּיתָה סִבָּה גְּדוֹלָה אֶל הַשָּׁלוֹם, וְכָפֶל הַשְׁבִּיתָה לְפִי שֶׁכָּל אָדָם יֵשׁ לוֹ הֶמְיָה וּתְנוּעָה חִיצוֹנִית וּפְנִימִית: הַחִיצוֹנִית עַל יְדֵי כְּלֵי הַמַּעֲשֶׂה בְּכָל מְלָאכָה, וְהַפְּנִימִית בָּאָה מִן הַחֵלֶב וְהַדָּם הַהוֹמִים אַחַר בַּקָּשַׁת הַתַּאֲוֹת, וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת אֵינוֹ נָח כִּי אִם מִן הַחִיצוֹנִית, וּבְיוֹם קָדוֹשׁ זֶה הוּא נָח מִשְּׁתֵּיהֶם, כִּי אֵין גַּם אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה עַל כֵּן נִקְרָא ״שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן״.

פרק יז

ז **וְלֹא יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת זִבְחֵיהֶם לַשְּׂעִירִם.** סָמַךְ פָּרָשָׁה זוֹ לְכָאן לְפִי שֶׁיֵּשׁ מָקוֹם לַמִּינִים לִטְעוֹת וְלוֹמַר שֶׁשִּׁלִּיחַת הַשָּׂעִיר הַמִּדְבָּרָה הוּא לַשְּׂעִירִים חֲלִילָה, עַל כֵּן הִזְהִירָם מִיָּד עַל שְׁחִיטַת חוּץ, וְהוֹרָה שֶׁרָצָה ה׳ אַדְרַבָּא לִמְנֹעַ מֵהֶם הַזְּבִיחָה לַשְּׂעִירִים אֲשֶׁר הִתְעַסְּקוּ בָּהֶם לְפָנִים, מִדְּקָאָמַר לְשׁוֹן עוֹד. וְעִנְיַן הַשָּׂעִיר אֵינוֹ עֲבוֹדָה וּזְבִיחָה כִּי אִם חֶלְקוֹ שֶׁל סַמָּאֵ״ל. וְכֵן פֵּרֵשׁ הָרַמְבַּ״ן (ויקרא טז ח) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: צִוָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁנִּשְׁלַח שָׂעִיר בַּמִּדְבָּר לַשֵּׂר הַמּוֹשֵׁל בְּמִקּוֹמוֹת הֶחָרְבָן, כִּי הוּא הָעֹלֶה לְכוֹכְבֵי הַחֶרֶב וְהַדָּמִים וְהַמִּלְחָמוֹת וְהַפְּצָעִים וְהַמַּכּוֹת וְהַפְּרוּד וְהֶחָרְבָן, וְהַכֹּל נֶפֶשׁ לְגַלְגַּל מַאֲדִים, וְחֶלְקוֹ מִן הָאֻמּוֹת עֵשָׂו, שֶׁהוּא עַם הַיּוֹרֵשׁ הַחֶרֶב וְהַמִּלְחָמוֹת. וּמִן הַבְּהֵמוֹת, הַשְּׂעִירִים וְהָעִזִּים. וּבְחֶלְקוֹ עוֹד הַשֵּׁדִים הַנִּקְרָאִים מַזִּיקִין וּשְׂעִירִים. וְהָאֲרִיךְ שָׁם הָרַב בִּלְשׁוֹנוֹ. וְהִנֵּה מָקוֹם אִתִּי לְתָרֵץ בָּזֶה מַה שֶּׁכָּתוּב בִּשְׁחוּטֵי חוּץ ״דָּם יֶחְשַׁב לָאִישׁ הַהוּא״, פֵּרֵשׁ רַשִׁ״י כְּשׁוֹפֵךְ דַּם הָאָדָם כוּ׳. וְיֵשׁ לְהַקְשׁוֹת מָה עִנְיַן שׁוֹחֵט בַּחוּץ לִשְׁפִיכַת דַּם הָאָדָם. אֶלָּא לְפִי שֶׁהַשּׁוֹחֵט בַּחוּץ לַשְּׂעִירִים מוֹשֵׁךְ כֹּחוֹ מִן מַאֲדִים הַמַּשְׁפִּיעַ הַחֶרֶב וְהַהֲרִיגָה, נִמְצָא שְׁיָּפָה אָמַר ״דָּם יֶחְשַׁב לָאִישׁ הַהוּא״, כִּי הוּא חָשׁוּב בָּאֻמָּת לְשׁוֹפֵךְ דָּם כִּי זֶה כֹּחוֹ שֶׁל אֱלֹהוּ. וְזֶה פֵּרוּשׁ יָקָר.

יג **כִּי יָצוּד צַיִד חַיָּה אוֹ עוֹף וְגוּ׳.** עִקַּר טַעַם הַכִּסּוּי הוּא לַעֲשׂוֹת הֶכֵּר שֶׁלֹּא יָבֹא לִידֵי אֲכִילַת דָּם, אֲבָל בִּבְהֵמוֹת אֵין צֹרֶךְ בְּהֶכֵּר זֶה, כִּי כְּבָר הוּא מְזֹרָז וְעוֹמֵד בְּמָה שֶׁרוֹאֶה שֶׁנִּתַּן הַדָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: ״וַאֲנִי נְתַתִּיו לָכֶם עַל הַמִּזְבֵּחַ לְכַפֵּר עַל נַפְשׁוֹתֵיכֶם״. וְאֵין הַפֵּרוּשׁ שֶׁזֶּה עִקַּר הַטַּעַם לְאִסּוּר הַדָּם, דְּאִם כֵּן לָמָּה אָסַר דַּם חַיָּה וְעוֹף, אֶלָּא עִקַּר טַעַם הָאִסּוּר הוּא שֶׁלֹּא יֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם הַבָּשָׂר, וְנָתַן מוֹפֵת עַל שֶׁהַנֶּפֶשׁ כָּלוּל תּוֹךְ הַדָּם, שֶׁהֲרֵי נְתַתִּיו עַל הַמִּזְבֵּחַ לְכַפֵּר

עַל נַפְשׁוֹתֵיכֶם, וְכֹפָרָה זוֹ וַדַּאי נֶפֶשׁ תְּמוּרַת נֶפֶשׁ. וּמִזֶּה תָּבִין מִדַּעְתְּךָ טַעַם אִסּוּר הַדָּם שֶׁהוּא מִצַּד הַנֶּפֶשׁ שֶׁבּוֹ, וְזֶה טַעַם שֶׁוֶּה בִּבְהֵמָה חַיָּה וָעוֹף, אַף הַכִּסּוּי הוּא לַעֲשׂוֹת הֶכֵּר שֶׁלֹּא יָבֹא לְאָכְלוֹ, אֲבָל בְּדַם בְּהֵמָה אֵינוֹ צָרִיךְ הֶכֵּר כִּי דַי לוֹ בָּזֶה מָה שֶּׁרוֹאֶה שֶׁנִּזְבַּח, וְזֶה סִימָן לוֹ כִּי הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ. וְעוֹד שֶׁאֵין נָכוֹן שֶׁיֹּאכַל הָעֶבֶד מִשֻּׁלְחַן רַבּוֹ. אֲבָל בְּדַם חַיָּה וָעוֹף אֵין שׂוּם הֶכֵּר, עַל כֵּן צִוָּה לַעֲשׂוֹת הֶכֵּר בְּמִקָּצָתוֹ עַל יְדֵי כִּסּוּי. וְאַף עַל פִּי שֶׁתּוֹרִים וּבְנֵי יוֹנָה קְרֵבִים לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ, מִכָּל מָקוֹם בְּטֵלִים הֵמָּה בְּמִעוּטָם, כִּי רוֹב הָעוֹפוֹת אֵינָן לַמִּזְבֵּחַ כְּמוֹ הַבְּהֵמוֹת.

דָּבָר אַחֵר לְפִי שֶׁבְּשַׂר חַיָּה וָעוֹף אֵינָן בִּנְמְצָא, וְהֵם מְחֻסְּרֵי צֵידָה וּבָאִין לְאָדָם עַל יְדֵי טֹרַח גָּדוֹל אוֹ בְּיוֹקֶר, וּמִצַּד הֱיוֹת הַדָּבָר חָבִיב עָלָיו בְּיוֹתֵר יֵשׁ לָחוּשׁ פֶּן יֹאכַל הַבָּשָׂר עִם הַדָּם, עַל כֵּן צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת הֶכֵּר עַל יְדֵי כִּסּוּי. וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (חולין פד) אָמְרוּ מִכָּאן שֶׁלְּמִדְךָ תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ שֶׁלֹּא יֹאכַל בָּשָׂר כִּי אִם בְּהַזְמָנָה זוֹ. וְטַעֲמוֹ שֶׁל דָּבָר תִּמְצָא לְקַמָּן פָּרָשַׁת רְאֵה בַּפָּסוּק "כִּי יַרְחִיב ה' אֶת גְּבוּלְךָ וְאָמַרְתָּ אוֹכְלָה בָּשָׂר" וְגוֹ' עַיֵּן שָׁם.

פרק יח

ג כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר יְשַׁבְתֶּם בָּהּ וְגוֹ'. לִרְבוֹתָא נָקַט "אֲשֶׁר יְשַׁבְתֶּם בָּהּ", וַ"אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה", כִּי מִסְתָּמָא יוֹסֵף בֵּרֵר לְאֶחָיו וּלְבֵית אָבִיו הַמָּקוֹם שֶׁאֵינוֹ מְקֻלְקָל כָּל כָּךְ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִלְמְדוּ מִמַּעֲשֵׂיהֶם הַדִּוּרוֹת הַבָּאִים. וְכֵן מִסְתַּמָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בֵּרֵר לְיִשְׂרָאֵל הַמָּקוֹם שֶׁאֵינוֹ מְקֻלְקָל כָּל כָּךְ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִלְמְדוּ מֵהֶם, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר (שמות כג ל) "מְעַט מְעַט אֲגָרְשֶׁנּוּ מִפָּנֶיךָ", וְקֹדֶם שֶׁיְּגָרֵשׁ אֶת כֻּלָּם יֵשׁ לָחוּשׁ פֶּן יִלְמְדוּ מִמַּעֲשֵׂיהֶם. עַל כֵּן אָמַר שֶׁאַפְלוּ כְּמַעֲשֵׂיהֶם לֹא תַעֲשׂוּ, וְקַל וָחֹמֶר לִשְׁאָר תּוֹעֲבוֹת מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא יְשַׁבְתֶּם בָּהֶם, וְקַל וָחֹמֶר לְשְׁאָר הָאֻמּוֹת. אֲבָל לְפָרוּשׁ רַשִׁ"י שֶׁפֵּרֵשׁ בְּהֵפֶךְ זֶה מַמָּשׁ קָשֶׁה, וְכִי סָלְקָא דַּעְתְּךָ לוֹמַר שֶׁדַּוְקָא כְּאוֹתָן אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בָהֶם וַאֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה הַמְקֻלְקָלִים מִכֻּלָּם לֹא יַעֲשׂוּ, אֲבָל כְּמַעֲשֵׂה אוֹתָן שֶׁאֵינָן כָּל כָּךְ מְקֻלְקָלִין יַעֲשׂוּ, חָלִילָה מִלּוֹמַר כֵּן, אֶלָּא לִרְבוֹתָא נָקַט, וּכְדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה לְיִשְׂרָאֵל מָקוֹם לְטָעוֹת בָּהֶם וְלוֹמַר, מֵאַחַר שֶׁהוּשְׁבוּ בְּאֶרֶץ גּוֹשֶׁן וַדַּאי הַטַּעַם לְפִי שֶׁאֵין מַעֲשֵׂיהֶם מְקֻלְקָלִים כָּל עִקָּר, וְכֵן מֵאַחַר שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵבִיא אוֹתָנוּ אֶל אֶרֶץ זוֹ וַדַּאי אֵין מַעֲשֵׂיהֶם מְקֻלְקָלִים, וּמָה שֶּׁגֵּרְשׁוּ מֵאַרְצָם הַיְינוּ לְפִי שֶׁיָּשְׁבוּ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם, שֶׁהֲרֵי הַכְּנַעֲנִי הָיָה הוֹלֵךְ וְכוֹבֵשׁ הָאָרֶץ מִזַּרְעוֹ שֶׁל שֵׁם, עַל כֵּן הַצְרַךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהוֹדִיעַ שֶׁגַּם הֵמָּה מַעֲשֵׂיהֶם מְקֻלְקָלִים, וְאִם לֹא כָּל כָּךְ כְּזוּלָתָם, מִכָּל מָקוֹם כְּדֵי בְּזָיוֹן וָקֶצֶף יֵשׁ בְּמַעֲשֵׂיהֶם, וְקַל וָחֹמֶר לְזוּלָתָם.

וּמִדְּלָא עָרְבִינְהוּ וְאָמַר שְׁתֵּי פְּעָמִים "לֹא תַעֲשׂוּ", נוּכַל לוֹמַר שֶׁפֵּרַט כָּל עָוֹן בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְהַכָּתוּב מַאֲשִׁים אֶת יִשְׂרָאֵל עַל אֲשֶׁר בִּקְשׁוּ לֵישֵׁב יְשִׁיבָה שֶׁל קֶבַע בְּמִצְרַיִם, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי לְמַעְלָה סוֹף פָּרָשַׁת וַיִּגַּשׁ (מז כז) עַל פָּסוּק "וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן", שֶׁבְּאַשְׁמַת יִשְׂרָאֵל יְדַבֵּר, וְהֶאֱשִׁימָם אֱלֹהִים עַל שֶׁבִּקְשׁוּ לֵישֵׁב יְשִׁיבָה שֶׁל קֶבַע בְּמָקוֹם אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים לָהֶם כִּי יִהְיוּ שָׁמָּה גֵּרִים וְלֹא תּוֹשָׁבִים. וְכָל זֶה עָשׂוּ בְּעַבּוּר שֶׁהָיוּ אֲדוּקִים בְּגִלּוּלֵי מִצְרַיִם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּיחֶזְקֵאל (כ ה-ח) "וְאוֹדַע לָהֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְגוֹ' וַיַּמְרוּ בִי וְגוֹ' וְאֶת גִּלּוּלֵי מִצְרַיִם לֹא עָזָבוּ" וְגוֹ'. וְכֵן פֵּרַשׁ רַשִׁ"י פָּרָשַׁת בֹּא (י כג) שָׁהָיוּ בְּאוֹתוֹ דּוֹר רְשָׁעִים שֶׁלֹּא רָצוּ לָצֵאת מִמִּצְרַיִם וּמֵתוּ בִּשְׁלֹשֶׁת יְמֵי אֲפֵלָה. וְעַל זֶה נֶאֱמַר כָּאן "כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ מִצְרַיִם", כְּאוֹתוֹ מַעֲשֶׂה שֶׁעָשׂוּ אֶרֶץ מִצְרַיִם, וּמַהוּ הַמַּעֲשֶׂה הָרַע אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם – "אֲשֶׁר יְשַׁבְתֶּם בָּהּ", שֶׁבִּקַּשְׁתֶּם בָּהּ יְשִׁיבָה שֶׁל קֶבַע מִצַּד שֶׁחָשְׁקָה נַפְשְׁכֶם בְּגִלּוּלֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם נַפְשָׁם חָפֵצָה. לֹא תַעֲשׂוּ עוֹד כָּאֵלֶּה לְבַקֵּשׁ יְשִׁיבָה שֶׁל קֶבַע בֵּין עַם סוֹרֵר הַהוֹלְכִים בְּדֶרֶךְ לֹא טוֹב, פֶּן תִּלְמְדוּ מִמַּעֲשֵׂיהֶם, כִּי כֵן קָרָה לָכֶם בְּמִצְרַיִם.

וּכְמַעֲשֵׂה אֶרֶץ כְּנַעַן, הַיְינוּ שֶׁהוּא מַאֲשִׁים אֶת יִשְׂרָאֵל עַל שֶׁמָּאְסוּ בָּאָרֶץ הַקְּדוֹשָׁה אֲשֶׁר הָיְתָה חֲבִיבָה עַל הָאָבוֹת, וְהֵמָּה מָאֲסוּ בָהּ עַד אֲשֶׁר הֵצְרַךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהָבִיאָם שָׁמָּה בְּעַל כָּרְחָם שֶׁלֹּא בְּטוֹבָתָם. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר "כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ כְּנַעַן", כְּאוֹתוֹ מַעֲשֶׂה שֶׁעָשׂוּ אֶרֶץ כְּנַעַן, וּמַהוּ הַמַּעֲשֶׂה – "אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה", כִּי עֵינֵיכֶם הָרוֹאוֹת שֶׁאֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה בְּעַל כָּרְחֲכֶם. כִּי בְאֵלִים אָמְרוּ (שמות טז ג): "מִי יִתֵּן מוּתֵנוּ בְיַד ה' בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם"; הַמְרַגְּלִים אָמְרוּ (במדבר יד ד): "נִתְּנָה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה מִצְרַיְמָה"; וְכֵן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (במד"ר כא י): הַנָּשִׁים הָיוּ מִתְחַבְּטוֹת הָאָרֶץ וְהָאֲנָשִׁים שְׁנֵאוּהָ; וְכֵן הֵצְרַךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַסִּיבָם דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁלֹּא יָשׁוּבוּ מִצְרַיְמָה. וּמִכָּל זֶה רְאֵיָה שֶׁמָּאְסוּ בָּאָרֶץ הַקְּדוֹשָׁה הַנִּבְחֶרֶת מִימוֹת הָאָבוֹת לִמְקוֹם קְדֻשָּׁה וְטָהֳרָה, וְרוֹב מִצְוֹוֹת הַתּוֹרָה תְּלוּיוֹת בָּאָרֶץ, וּבְכָל אֵלֶּה מָאֲסוּ יִשְׂרָאֵל עַד אֲשֶׁר הֵצְרַךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַהֲבִיאָם שָׁמָּה בְּעַל כָּרְחָם וְלִשָּׁא אוֹתָם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים, כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאוֹמֵן אֶת הַיּוֹנֵק אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה, וְעַל יְדֵי סִבּוּב מִדְּבָרוֹת שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהֶם מָקוֹם לַחֲזוֹר. לֹא תַעֲשׂוּ כֵּן עוֹד, אֶלָּא תֵּלְכוּ לִרְצוֹנְכֶם אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר הָאֱלֹהִים, כִּי זֶה הוּא הַמּוּכָן לִשְׁמִירַת כָּל מִשְׁפְּטֵי ה' וְחֻקּוֹתָיו. וְנָתַן טַעַם עַל רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן, עַל מָה שֶׁאָמַר שֶׁלֹּא יְבַקְּשׁוּ יְשִׁיבָה שֶׁל קֶבַע בְּאֶרֶץ טְמֵאָה בְּמִצְרַיִם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִלְמְדוּ לַעֲשׂוֹת כְּתוֹעֲבוֹתָם, עַל זֶה אָמַר "וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ". וְעַל אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן שֶׁזְּרָזָם לָלֶכֶת אֶל הָאָרֶץ הַקְּדוֹשָׁה כְּדֵי לְקַיֵּם הַמִּצְוֹוֹת הַתְּלוּיוֹת בָּאָרֶץ, עַל זֶה אָמַר "אֶת מִשְׁפָּטַי תַּעֲשׂוּ" וְגוֹ', כִּי הֵמָּה מִשְׁפַּט אֱלֹהֵי הָאָרֶץ.

ד אֶת מִשְׁפָּטַי תַּעֲשׂוּ וְאֶת חֻקֹּתַי תִּשְׁמְרוּ. כָּאן הִקְדִּים הַמִּשְׁפָּטִים לַחֻקִּים וְאַחַר כָּךְ הִפְרִד וְאָמַר "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקּוֹתַי וְאֶת מִשְׁפָּטַי", לְפִי שֶׁפָּסוּק רִאשׁוֹן מְדַבֵּר בִּשְׂכַר הָעוֹלָם הַזֶּה, מִדְּקָאָמַר "לֶלֶכֶת בָּהֶם", כִּי בָּעוֹלָם הַזֶּה נִקְרָא הָאָדָם מְהַלֵּךְ, שֶׁהוּא נָעְתָּק מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (זכריה ג ז): "וְנָתַתִּי לְךָ מַהְלְכִים בֵּין הָעוֹמְדִים הָאֵלֶּה", כִּי הַמַּלְאָךְ נִקְרָא עוֹמֵד כִּי הוּא עוֹמֵד בְּמַדְרֵגָה אַחַת, אֲבָל הָאָדָם נִקְרָא מְהַלֵּךְ. וְכֵן לָעוֹלָם הַבָּא נִקְרָא גַּם הָאָדָם יוֹשֵׁב,

כְּאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות יז.): צַדִּיקִים יוֹשְׁבִים וַעֲטָרוֹתֵיהֶם בְּרָאשֵׁיהֶם, וְיוֹשְׁבִים דּוּגְמַת הָעוֹמֵד כִּי הוּא יוֹשֵׁב בְּמְנוּחָה וּכְבָר קָנָה כָּל שְׁלֵמוּתוֹ. וּבְשָׂכַר הָעוֹלָם הַזֶּה הִקְדִּים הַמִּשְׁפָּטִים, שֶׁהֵם מִן הַמּוּשְׂכָּלוֹת, אֶל הַחֻקִּים שֶׁאֵין טַעֲמָם נִגְלֶה, לוֹמַר לְךָ לֹא זוֹ שֶׁבִּזְכוּת הַמִּשְׁפָּטִים תִּזְכֶּה לְהִתְהַלֵּךְ לִפְנֵי ה׳ בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים, שֶׁהֲרֵי עֵינֵיכֶם הָרוֹאוֹת תּוֹעַלְתָּם כִּי אִלְמָלֵא מוֹרָאהּ כו׳, אֶלָּא אַף זוֹ שֶׁבְּקִיּוּם הַחֻקּוֹת אַף עַל פִּי שֶׁאֵין טַעֲמָם נִגְלֶה, מִכָּל מָקוֹם תִּזְכֶּה עַל יָדָם לְהִתְהַלֵּךְ לִפְנֵי ה׳.

אָמְנָם בַּפָּסוּק ״וְחַי בָּהֶם״ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשׁ״י עַל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, הָפַךְ הַסֵּדֶר דֶּרֶךְ לֹא זוֹ אַף זוֹ, כִּי בְּקִיּוּם הַחֻקּוֹת פְּשִׁיטָא שֶׁתִּזְכֶּה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, כִּי מֵאַחַר שֶׁאֵין אַתָּה מַרְגִּישׁ בְּתוֹעַלְתָּם פְּשִׁיטָא שֶׁכָּל מַעֲשֶׂיךָ לְשֵׁם שָׁמַיִם כְּדֵי לְקַיֵּם מִצְוֹת בּוֹרְאֶךָ, אֶלָּא אֲפִלּוּ בְּקִיּוּם הַמִּשְׁפָּטִים שֶׁכְּבָר קִבַּלְתָּ שְׂכָרְךָ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְיֵשׁ מָקוֹם לוֹמַר שֶׁאַתָּה מְקַיְּמָם בַּעֲבוּר הֲנָאָתְךָ, כִּי קִיּוּם הָעוֹלָם תָּלוּי בָּהֶם, מִכָּל מָקוֹם תִּזְכֶּה גַּם בַּעֲבוּרָם לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וְלָמָּה, ״כִּי אֲנִי ה׳״, שֶׁהֲרֵי אַתָּה מְקַיְּמָם בַּעֲבוּר שֶׁאֲנִי ה׳ צִוִּיתִיךָ, עַל דֶּרֶךְ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (תו״כ קדשים קכח): אַל יֹאמַר אִי אֶפְשִׁי לֶאֱכֹל חֲזִיר וְנַפְשִׁי קָצָה בּוֹ, אֶלָּא אֶפְשִׁי וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גָּזַר עָלַי כו׳. וְעַל כֵּן מָצִינוּ שֶׁהוּא מַזְכִּיר עֵקֶב רַב טוּב הַצָּפוּן לַצַּדִּיקִים בְּיוֹתֵר אֶל הַחֻקִּים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תהלים קיט לג): ״הוֹרֵנִי ה׳ דֶּרֶךְ חֻקֶּיךָ וְאֶצְּרֶנָּה עֵקֶב״, ״נָטִיתִי לִבִּי לַעֲשׂוֹת חֻקֶּיךָ לְעוֹלָם עֵקֶב״. (תהלים קיט קיב) וּמַסִּיק בַּיַּלְקוּט פָּרָשַׁת עֵקֶב (תתמו): ״מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ״ זֶה שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת קַלּוֹת, וּמְנָא לֵיהּ לוֹמַר כֵּן, אֶלָּא לְפִי שֶׁהַמִּצְוֹת קַלּוֹת בְּנֵי אָדָם דְּשִׁים בְּעִקְּבֵיהֶם, וְהַשָּׂטָן וְהָאֻמּוֹת מוֹנִין עֲלֵיהֶם לוֹמַר: מָה הַמִּצְוָה הַזֹּאת לָכֶם, וְזֶה מְצוּי בְּיוֹתֵר בַּחֻקִּים שֶׁאֵין טַעֲמָם נִגְלֶה וְהֵם מִתְנַגְּדִים אֶל בְּנֵי הָאָדָם הַמּוֹנִין עֲלֵיהֶם, לָכֵן נֶאֱמַר (תהלים לא כ): ״מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ פָּעַלְתָּ לַחוֹסִים בָּךְ נֶגֶד בְּנֵי אָדָם״, וְהֵינוּ בְּדָבָר הַמִּתְנַגֵּד אֶל שִׂכְלוֹ שֶׁל אָדָם, וְהֵינוּ הַמִּצְוֹת קַלּוֹת.

וְהִזְכִּיר תָּמִיד לְשׁוֹן שְׁמִירָה בַּחֻקּוֹת, כִּי כָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ מְהָרְסִים צָרִיךְ שְׁמִירָה בְּיוֹתֵר, כַּמְבֹאָר לְמַעְלָה פָּרָשַׁת בֹּא (יב כה) עַל פָּסוּק ״וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הָעֲבוֹדָה הַזֹּאת״, הָאָמוּר עַל בֶּן הָרָשָׁע הַמְבַקֵּשׁ לַהֲרֹס הָעֲבוֹדָה, כָּךְ שְׁמִירָה זוֹ הָאֲמוּרָה בַּחֻקּוֹת הִיא נֶגֶד בְּנֵי אָדָם הַמּוֹנִין עַל הַחֻקּוֹת.

ו אִישׁ אִישׁ אֶל כָּל שְׁאֵר בְּשָׂרוֹ לֹא תִקְרְבוּ וְגו׳. קְרִיבָה הַמְּבִיאָה לִידֵי גִּלּוּי עֶרְוָה וְהֵינוּ הַיִּחוּד כִּי הוּא הַמֵּבִיא לִידֵי עֶרְוָה. וּלְכָךְ אָמַר ״אִישׁ אִישׁ״ דַּוְקָא כְּשֶׁיִּהְיֶה כָּל אִישׁ וְאִישׁ לְבַדּוֹ עִם הָאִשָּׁה, שֶׁהֲרֵי שְׁנֵי אֲנָשִׁים מַתָּרִים לְהִתְיַחֵד עִם אִשָּׁה אַחַת, וְאֵין ״אִישׁ אִישׁ״ כִּי אִם כָּל אִישׁ לְבַדּוֹ. וְאָמַר ״לֹא תִקְרְבוּ״ לְשׁוֹן רַבִּים, לְהַזְהִיר גַּם אֶת הַנְּקֵבָה כְּפֵרוּשׁ רַשׁ״י. וְטַעַם אִסּוּר הָעֲרָיוֹת פֵּרֵשׁ הָרַמְבַּ״ם שֶׁהוּא לְמַעֵט הַמִּשְׁגָּל כִּי אִלּוּ הַנָּשִׁים קְרוֹבוֹת אֵלָיו וּמְצוּיוֹת אֶצְלוֹ תָּמִיד. וְהָרַמְבַּ״ן סָתַר זוֹ הַדֵּעָה כִּי רָאִינוּ שֶׁהַכָּתוּב הִתִּיר לוֹ נָשִׁים לַאֲלָפִים. עַל כֵּן פֵּרֵשׁ שְׁמִירָה זוֹ סוֹד. וְנִרְאֶה שֶׁלְּכָךְ נֶאֱמַר בָּהּ ״אֲנִי ה׳״, רוֹצֶה לוֹמַר אֲנִי הַיּוֹדֵעַ טַעֲמוֹ שֶׁל דָּבָר, וְלָכֶם חֻקָּה.

כד אַל תִּטַּמְּאוּ בְּכָל אֵלֶּה. מַשְׁמָע שֶׁלֹּא יָבֹאוּ לִידֵי הַקֶּצֶף הָאַחֲרוֹן מִן הָרַע שֶׁתִּטְמָא הָאָרֶץ עַד שֶׁיִּטַּמְּאוּ בְּכָל אֵלֶּה, וְאַחַר כָּךְ אָמַר ״וְלֹא תַעֲשׂוּ מִכֹּל הַתּוֹעֵבוֹת״, מַשְׁמָע אֲפִלּוּ בְּמִקְצָתָן תִּטְמָא הָאָרֶץ. וְנִרְאֶה לְפָרֵשׁ שֶׁלְּכָךְ הִזְכִּיר שְׁנֵי מִינֵי עֲנָשִׁים, הֶלֹא הֵמָּה הֶקֶאת הָאָרֶץ, וּכְרִיתוּת הַנְּפָשׁוֹת הָעוֹשׂוֹת. וּמִתְּחִלָּה הִזְהִיר שֶׁאַל יִטַּמְּאוּ בְּכָל אֵלֶּה לַעֲשׂוֹת כֻּלָּם, כִּי בְּכָל אֵלֶּה נִטְמְאוּ הַגּוֹיִם וְהִגִּיעוּ אֶל הַקֶּצֶף הָאַחֲרוֹן שֶׁתִּטְמָא הָאָרֶץ וְנִפְקַד עֲוֹנָהּ עָלֶיהָ וְנַעֲשֵׂית כְּחוֹלָה הַמַּקִּיא, וַתָּקִיא אֶת יוֹשְׁבֶיהָ כִּי נִתְמַלְּא סְאָתָהּ, וְדֶרֶךְ סְאָה מְלֵאָה לִשְׁפּוֹךְ וּלְהָקִיא כִּי לֹא תָכִיל עוֹד. וְעַל כֵּן הִזְהִירוּ שֶׁלֹּא יִקְרֶה גַּם לָכֶם כֵּן, כִּי אָז אַנְדְּרַלְמוּסְיָא בָּא וְהוֹרֵג טוֹבִים וְרָעִים, כִּי כֵן יָצְאוּ בַּגּוֹלָה הֶחָרָשׁ וְהַמַּסְגֵּר וְיִרְמְיָה וְסִיעָתוֹ. וְאַחַר כָּךְ הוּא מַזְהִירָם ״וּשְׁמַרְתֶּם אַתֶּם וְגו׳ וְלֹא תַעֲשׂוּ מִכֹּל הַתּוֹעֵבוֹת״ אֲפִלּוּ מִקְצָת מֵהֶם לֹא תַעֲשׂוּ, כִּי אֶת כָּל הַתּוֹעֵבוֹת עָשׂוּ אַנְשֵׁי הָאָרֶץ וְהָיוּ בְּעֹנֶשׁ הֶקֶאת הָאָרֶץ, אֲבָל אַתֶּם אִם תַּעֲשׂוּ מִקְצָתָן לֹא תָקִיא הָאָרֶץ אֶתְכֶם, לֹא תִהְיוּ בִּכְלַל עֹנֶשׁ הַהֶקְאָה אֲבָל מִכָּל מָקוֹם יֵשׁ עֹנֶשׁ אַחֵר, וְהוּא ״כִּי כָּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִכֹּל הַתּוֹעֵבוֹת״, אֲפִלּוּ מִקְצָתָן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַדִּין נוֹתֵן לְכַלּוֹת טוֹבִים וְרָעִים כְּאֶחָד, מִכָּל מָקוֹם ״וְנִכְרְתוּ הַנְּפָשׁוֹת הָעוֹשׂוֹת״ לְפָחוֹת. לְפִיכָךְ ״וּשְׁמַרְתֶּם אֶת מִשְׁמַרְתִּי לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת מֵחֻקּוֹת הַתּוֹעֵבוֹת״, אֲפִלּוּ מִקְצָת מֵהֶם. וְקָרוֹב לְפָרוּשׁ זֶה רָאִיתִי בְּסֵפֶר חָדָשׁ.

כה וַתִּטְמָא הָאָרֶץ וָאֶפְקֹד עֲוֹנָהּ עָלֶיהָ וְגו׳. אִם יוֹשְׁבֶיהָ חָטְאוּ הִנֵּה הָאָרֶץ מָה פָּשְׁעָה שֶׁאָמַר ״וָאֶפְקֹד עֲוֹנָהּ עָלֶיהָ״. וְנִרְאֶה שֶׁכָּל זֶה נִמְשָׁךְ מִן חֵטְא הַקְּדוּם, כִּי אָמַר ה׳ ״תּוֹצֵא הָאָרֶץ עֵץ פְּרִי״, שֶׁיִּהְיֶה טַעַם הָעֵץ כְּטַעַם הַפְּרִי, וְהִיא לֹא עָשְׂתָה כֵּן, לְפִיכָךְ כְּשֶׁחָטָא הָאָדָם נִפְקְדָה גַּם הִיא עַל עֲוֹנָהּ וְנִתְקַלְקְלָה. וְיֵשׁ לְהַקְשׁוֹת לָמָּה לֹא נִתְקַלְקְלָה מִיָּד. אֶלָּא לְפִי שֶׁעִקַּר הַשִּׁנּוּי הוּא שֶׁרָצָה ה׳ שֶׁתִּתֵּן חוֹמֶר זֶה וְדַק בְּכָל הַנִּמְצָאִים, וְדָבָר זֶה נוֹגֵעַ בְּכָל הַנִּמְצָאִים אֲשֶׁר מִן הָאָרֶץ מוֹצָאָם, וְהִיא לֹא עָשְׂתָה כֵּן אֶלָּא נָתְנָה חוֹמֶר גַּס וְעָב בְּכֻלָּם, וְדָבָר זֶה גָּרַם שֶׁלֹּא הָיָה טַעַם הָעֵץ כְּטַעַם הַפְּרִי, כִּי הָיָה הַחוֹמֶר גַּס וְעָכוּר, וְזֶה גָּרַם גַּם אֶל הָאָדָם לִהְיוֹת לוֹ תְּשׁוּקָה אֶל הַתַּאֲוֹת הַמֻּחְשׁוֹת בְּיוֹתֵר, וְאִם הָיָה חָמְרוֹ זַךְ וְנָקִי לֹא הָיָה בָּא לִכְלַל חֵטְא. עַל כֵּן לֹא נִתְקַלְקְלָה הָאֲדָמָה עַד שֶׁחָטָא הָאָדָם, כִּי אָז הָיָה הַנֶּזֶק נָכֹר בְּיוֹתֵר, אֲבָל בְּעֵץ עוֹשֶׂה פְּרִי לֹא הָיָה הַנֶּזֶק כָּל כָּךְ גָּדוֹל.

וְהָרַמְבַּ״ן כָּתַב בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית (ב ט) שֶׁפְּרִי עֵץ הַדַּעַת הָיָה מוֹלִיד תַּאֲוַת הַמִּשְׁגָּל, וְלָכֵן כְּסוּ מַעֲרוֹמֵיהֶם אַחַר שֶׁאָכְלוּ מִמֶּנּוּ. עַל כֵּן מָצִינוּ שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁחָטָא שֶׁל גִּלּוּי עֲרָיוֹת מָצוּי אָז הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פּוֹקֵד עֲוֹן הָאָרֶץ, כִּי הִיא גָּרְמָה לָאָדָם הָרִאשׁוֹן שֶׁחָטָא בְּעֵץ הַדַּעַת וְעַל יְדֵי זֶה הָיָה לוֹ נְטִיָּה גְּדוֹלָה אֶל הָעֲרָיוֹת, כִּי בְּדוֹר הַמַּבּוּל שֶׁהָיָה הַזְּנוּת מָצוּי שָׁם נֶאֱמַר (בראשית ו יג): ״וְהִנְנִי מַשְׁחִיתָם אֶת הָאָרֶץ״, כְּמוֹ עִם הָאָרֶץ, כִּי גַּם שִׁלְשָׁה טְפָחִים שֶׁל מַחֲרֶשָׁה

נִתְקַלְקְלוּ, וְזֶה הָיָה לָאָרֶץ עַל צַד הָעוֹנֶשׁ לְטַהֲרָהּ בְּרוֹתְחִין. וּמִטַּעַם זֶה נִקְרֵאת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל "אֶרֶץ לֹא מְטֻהָרָה", לְפִי שֶׁלֹּא גֻּשְׁמָה בְּיוֹם זַעַם כִּדְאִיתָא בִּיחֶזְקֵאל (כב כד), וּכְתִיב (ויקרא כו לב): "וַהֲשִׁמּוֹתִי אֲנִי אֶת הָאָרֶץ". וּמִכָּאן רְאָיָה שֶׁבִּשְׁעַת הַכַּעַס גּוֹרֵם הַחֵטְא שֶׁהָאָרֶץ מְקֻלְקֶלֶת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים כט כא-כב): "וְרָאוּ אֶת מַכּוֹת הָאָרֶץ וְאֶת תַּחֲלֻאֶיהָ אֲשֶׁר חִלָּה ה' בָּהּ, גְּפְרִית וָמֶלַח שְׂרֻפָה כָל אַרְצָהּ", כִּי בְּרוֹתְחִין קִלְקְלָה וּבְרוֹתְחִין נִדּוֹנָה בִּשְׂרֻפָה כָּל אַרְצָהּ, וְכֵן בְּדוֹר הַמַּבּוּל כְּתִיב (בראשית ו ה): "וַיַּרְא ה' כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ", שֶׁנִּתְפַּעֲלָה הָאָרֶץ מֵרָעַת יוֹשְׁבֵי בָהּ.

וּמַה שֶּׁכָּתוּב **"תַּחֲלֻאֶיהָ אֲשֶׁר חִלָּה ה' בָּהּ"**, יֵאמַר עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל שֶׁכָּל חוֹלֶה דַּרְכּוֹ לְהָקִיא מַה שֶּׁבְּקִרְבּוֹ, כָּךְ נֶאֱמַר גַּם כָּאן בִּכְפָרַשַׁת עֲרָיוֹת "וַתָּקִא הָאָרֶץ אֶת יוֹשְׁבֶיהָ", כִּי תִּהְיֶה בְּדִמְיוֹן הַחוֹלֶה הַמַּקִיא הַמַּאֲכָל אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר: "וַתִּטְמָא הָאָרֶץ וָאֶפְקֹד עֲוֹנָהּ עָלֶיהָ". וְזֶה פֵּרוּשׁ יָקָר.

פרק יט

ב **דַּבֵּר אֶל כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם קְדֹשִׁים תִּהְיוּ.** פֵּרֵט "כָּל עֲדַת", כִּי אֵין עֵדָה פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה וְאֵין דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה, עַל כֵּן אָמַר כָּאן "דַּבֵּר אֶל כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", אֶל כָּל עֵדָה וְעֵדָה שֶׁיִּהְיוּ קְדוֹשִׁים, עַל יְדֵי שֶׁהֵם מַתָּרִים לְכָל דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה אֲשֶׁר בּוֹ מַקְדִּישִׁים שְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ. זֶהוּ שֶׁאָמַר "כִּי קָדוֹשׁ אָנִי".

וְהִקְדִּים לְפָרָשָׁה זוֹ עִנְיַן קְדֻשַּׁת יִשְׂרָאֵל, כִּי כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב קֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה "וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ", כָּךְ בְּפָרָשָׁה זוֹ נִרְמְזָה כָּל עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, כִּדְאָמַר רַבִּי לֵוִי (עיין בויק"ר כד ה), עַל כֵּן הִקְדִּים הַקְּדֻשָּׁה לְחַבֵּב עֲלֵיהֶם הַמִּצְווֹת לוֹמַר שֶׁעַל יְדֵיהֶם יִזְכּוּ לְמַעֲלַת הַקְּדֻשָּׁה. וְאַל תִּאמַר שֶׁהַקְּדֻשָּׁה מִלְּתָא זוּטַרְתָּא הִיא, "כִּי קָדוֹשׁ אָנִי", הַקָּטֹן בְּעֵינֵיכֶם לְדַמּוֹת הַצִּוּוּיָה לְיוֹצְרָהּ כִּבְיָכוֹל? וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אָמְרוּ (ויק"ר כד ו): כָּל מָקוֹם שֶׁתִּמְצָא גְּדֵר עֶרְוָה שָׁם תִּמְצָא קְדֻשָּׁה. וּכְבָר יָדַעְתָּ שֶׁלְּשׁוֹן "גְּדֵר" מוֹרֶה עַל הַדָּבָר הַמַּתָּר מִצַּד הַדִּין וְעוֹשִׂין סְיָג וְגָדֵר לְהִתְרַחֵק מִן הָאִסּוּר. עַל כֵּן אָמְרוּ שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא גְּדֵר עֶרְוָה שָׁם תִּמְצָא קְדֻשָּׁה, כִּי כָּל קְדֻשָּׁה הֵיכִנוּ אַף בְּדָבָר הַמֻּתָּר, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי ראה קב): קַדֵּשׁ עַצְמְךָ בַּמֻּתָּר לְךָ. וּקְדֻשַּׁת הַנָּזִיר יוֹכִיחַ. עַל כֵּן אָמְרוּ בְּמָקוֹם שֶׁנָּזְקַר גְּדֵר עֶרְוָה אַתָּה מוֹצֵא קְדֻשָּׁה. וְכֵן בְּמַתַּן תּוֹרָה, "אַל תִּגְּשׁוּ אֶל אִשָּׁה", דְּהֵיכִנוּ בַּמֻּתָּר לָהֶם, עַל כֵּן קָרָאם "גּוֹי קָדוֹשׁ". וְכֵן כָּאן נֶאֱמַר "לֹא תִקְרְבוּ לְגַלּוֹת עֶרְוָה", קְרִיבָה הַמְבִיאָה לִידֵי גִּלּוּי עֲרָיוֹת, וְהוּא גְּדֵר וְסָיָג לָעֶרְוָה. וְכֵן אִשָּׁה זוֹנָה וַחֲלָלָה מִדְּבָרִים הַמֻּתָּרִים לְיִשְׂרָאֵל וְהַכֹּהֵן צָרִיךְ גְּדֵר וּסְיָג לֶאֱסוֹר לוֹ אַף הַמֻּתָּר לְיִשְׂרָאֵל כְּדֵי לְקַדְּשׁוֹ בִּקְדֻשָּׁה יְתֵרָה.

וּמַה שֶּׁאָמַר "קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ", יֵשׁ בְּמַשְׁמָעוּתוֹ לְשׁוֹן צִוּוּי, וּלְשׁוֹן הוֹדָעַת הָעִנְיָן, כְּמוֹ "וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ" שֶׁהוּא הוֹדָעַת הָעִנְיָן, כָּךְ הוֹדִיעַ לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל הַגְּדוּרִין מֵעֲרָיוֹת, שֶׁעַל יְדֵי זֶה יִהְיוּ קְדוֹשִׁים לֵאלֹהֵיהֶם.

ג **אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ.** פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁאִם יֹאמַר לְךָ אָבִיךָ חֲלֹל אֶת הַשַּׁבָּת אַל תִּשְׁמַע לוֹ. וּבְכָפָרַשַׁת וַיַּקְהֵל פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י מִדְּהִקְדִּים שְׁמִירַת שַׁבָּת לְבִנְיַן הַמִּשְׁכָּן לוֹמַר לְךָ שֶׁאֵין בִּנְיַן הַמִּשְׁכָּן דּוֹחֶה שַׁבָּת, שְׁמַע מִנָּהּ שֶׁהַמַּקְדֵּמֶת דָּחֵי לַמְאֻחֶרֶת. שָׁאנִי הָכָא שֶׁהִתְחִיל בִּלְשׁוֹן יָחִיד: "אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו", וְסִיֵּם בִּלְשׁוֹן רַבִּים "תִּירָאוּ", "תִּשְׁמֹרוּ", בִּשְׁלָמָא "תִּירָאוּ" קָאֵי עַל אִישׁ וְאִשָּׁה כְּפֵרוּשׁ רַשִׁ"י, אֲבָל אֵצֶל הַשַּׁבָּת לָמָּה אָמַר "תִּשְׁמֹרוּ" לְשׁוֹן רַבִּים, מַה לִּי אִישׁ מַה לִּי אִשָּׁה? אֶלָּא וַדַּאי "תִּשְׁמֹרוּ" קָאֵי עַל הַבֵּן וְהָאָב, לוֹמַר לְךָ שֶׁאַתָּה וְאָבִיךָ חַיָּבִים בִּכְבוֹדִי.

וּמַה שֶּׁפֵּרֵט הַשַּׁבָּת יוֹתֵר מִכָּל מִצְוָה שֶׁבַּתּוֹרָה, לְפִי שֶׁטַּעַם שֶׁל מִצְוַת כִּבּוּד אָב וָאֵם הוּא שֶׁרָאוּי לַחֲלוֹק כָּבוֹד לְמִי שֶׁהוֹצִיאוֹ לְאוֹר הַחַיָּה, הֲלֹא הוּא אָבִיךָ קָנָךְ וְהוּא עָשְׂךָ, וְאִיךְ לֹא תַּחֲלוֹק כָּבוֹד לְמִי שֶׁהִמְצִיאֲךָ, כִּי זוּלָתוֹ לֹא הָיָה לְךָ מְצִיאוּת כְּלָל? וְהַשַּׁבָּת מוֹרָה עַל כִּבּוּד שֶׁל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, כִּי הוּא מוֹרֶה עַל חִדּוּשׁ הָעוֹלָם וְשֶׁהִמְצִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאוֹר הַחַיָּה אוֹתְךָ וְאֶת אָבִיךָ. וְאִם יֹאמַר לְךָ אָבִיךָ חַלֵּל הַשַּׁבָּת כְּדֵי לְטַעֵת בִּלְבָּךְ שֶׁהָעוֹלָם קַדְמוֹן וּבִלְתִּי מְחֻדָּשׁ, כְּדֵי שֶׁתַּאֲמִין שֶׁאֵין לְךָ שׁוּם אָב אַחֵר זוּלָתוֹ, וְיֹאמַר כָּל זֶה לְפַתּוֹתְךָ שֶׁתְּבַטֵּל רְצוֹן אָבִיךָ שֶׁבַּשָּׁמַיִם מִפְּנֵי רְצוֹנוֹ, לֹא תֹאבֶה וְלֹא תִשְׁמַע לוֹ. כִּי בֶּאֱמֶת הוּא יִתְבָּרַךְ אָב לְכֻלָּנוּ, וְחַיָּב אַתָּה לְבַטֵּל רְצוֹן אָבִיךָ מִפְּנֵי רְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ, כִּי אַתָּה וְאָבִיךָ חַיָּבִים בִּכְבוֹדוֹ. אֲבָל אִם יֹאמַר לְךָ אָבִיךָ לַעֲבוֹר עֲבֵרָה אַחֶרֶת, פְּשִׁיטָא שֶׁלֹּא תִשְׁמַע לוֹ כָּל זְמַן שֶׁרֹאשׁ נִזְרְךָ קַיָּם וְאַתָּה מְשֻׁמָּר הַשַּׁבָּת כְּהִלְכָתוֹ וּמַאֲמִין בְּחִדּוּשׁ הָעוֹלָם, כִּי אָב אֶחָד לְכֻלָּנוּ, וְעַל זֶה אֵינוֹ צָרִיךְ לְצַוּוֹתְךָ, זוּלַת אִם יָבוֹא לְחַלּוֹק עַל הַשּׁוֹרֶשׁ מֵרֹאשׁ אֲמָנָה, עַל זֶה אַתָּה צָרִיךְ זְרוּז בְּיוֹתֵר. וְעַל כֵּן מָצִינוּ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת סְמִיכַת הַשַּׁבָּת לְמִצְוַת כִּבּוּד אָב וָאֵם, כִּי גַּם הַשַּׁבָּת מוֹרָה עַל כִּבּוּד הָאָב רֹאשׁוֹן לְכָל נוֹצָר. וְיִכְלוֹל הַסְּמִיכוּת עוֹד שְׁלֹשָׁה שׁוּתָּפִין אֲשֶׁר בָּאָדָם: אָב וָאֵם וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

וּמַה שֶּׁמַּקְדִּים בְּמוֹרָא אִמּוֹ לְאָבִיו, וּבְכִבּוּד הִקְדִּים אָב לְאֵם, לְפִי שֶׁגַּם הָאִישׁ חַיָּב בִּכְבוֹד אִשְׁתּוֹ, כְּאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (יבמות סב:) לְעוֹלָם יְכַבֵּד אָדָם אִשְׁתּוֹ יוֹתֵר מִגּוּפוֹ. סָלְקָא דַּעְתָּךְ שֶׁאֵין כָּל כָּךְ קְפִידָא אִם תָּקַל בִּכְבוֹדוֹ, שֶׁהֲרֵי גַּם הָאָב חַיָּב בִּכְבוֹד אִמּוֹ, עַל כֵּן הִקְדִּים הָאָב לוֹמַר לְךָ שֶׁכִּבּוֹדוֹ יִהְיֶה גָּדוֹל עָלֶיךָ כִּכְבוֹד הָאֵם, אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיכֶם חַיָּבִים בִּכְבוֹד הָאֵם. וּבְמוֹרָא צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה אֵימַת בַּעְלָהּ עָלֶיהָ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ שֶׁמּוֹרָאָהּ אֵין בּוֹ כָּל כָּךְ קְפִידָא, עַל כָּךְ הִקְדִּים הָאֵם לוֹמַר שֶׁעַל כָּל פָּנִים מוֹרָאָהּ עָלֶיךָ.

ד **אַל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלִילִים.** אַחַר שֶׁהִזְהִיר עַל מוֹרָא שְׁלֹשָׁה מוֹלִידָיו, בָּא לְמַעֵט הָאֱלִילִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ירמיה ב כז): ״אוֹמְרִים לָעֵץ אָבִי אַתָּה וְלָאֶבֶן אַתְּ יְלִדְתָּנוּ״, לוֹמַר לְךָ שֶׁאֵין שׁוּתָּפִין בִּיצִירָתְךָ כִּי אִם שְׁלֹשָׁה אֵלּוּ וְלֹא יוֹתֵר. וְסָמַךְ לָזֶה ״וְכִי תִזְבְּחוּ זֶבַח שְׁלָמִים״, לְפִי שֶׁאָמַר ״אַל תִּפְנוּ״, וּסְתָם פְּנִיָּה הִיא בַּלֵּב, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב ״וְאִם יִפְנֶה לְבָבְךָ״ (דברים ל יז), ״אֲשֶׁר לְבָבוֹ פֹּנֶה״ (שם כט יז), כִּי בַּעֲבוֹדָה זָרָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְצָרֵף מַחְשָׁבָה שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל יד ה) ״לְמַעַן תְּפוֹשׂ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּלִבָּם״. וְטַעֲמוֹ שֶׁל דָּבָר, כִּי עִקַּר הָעֲבוֹדָה זָרָה תְּלוּיָה בְּלֵב הַמַּאֲמִין, וְלֹא מָצִינוּ בְּכָל הַתּוֹרָה שֶׁהַמַּחֲשָׁבָה פּוֹסֶלֶת כְּמוֹ הַמַּעֲשֶׂה כִּי אִם בַּעֲבוֹדָה זָרָה וּבְקָרְבָּן, שֶׁאִם חִשֵּׁב בִּשְׁעַת שְׁחִיטָה לְאָכְלוֹ חוּץ לִזְמַנּוֹ אוֹ חוּץ לִמְקוֹמוֹ, פִּגּוּל הוּא לֹא יֵרָצֶה. עַל כֵּן סָמַךְ מִצְוַת ״אַל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלִילִים״, הַמְדַבֶּרֶת בִּפְנִיָּה שֶׁבַּלֵּב, אֶל מִצְוֹת ״וְכִי תִזְבְּחוּ זֶבַח שְׁלָמִים לַה׳ לִרְצוֹנְכֶם תִּזְבָּחֻהוּ״, פֵּרֵשׁ רַשִׁ״י שֶׁלֹּא תַּחְשְׁבוּ עָלָיו מַחֲשֶׁבֶת פְּסוּל, כִּי בְּכָל הַתּוֹרָה דְּבָרִים שֶׁבַּלֵּב אֵינָן דְּבָרִים, חוּץ מִשְּׁנַיִם אֵלּוּ.

וּמַה שֶּׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ״י: וְרִבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ (זבחים מז.) מִכָּאן לְמִתְעַסֵּק בְּקָדָשִׁים שֶׁפָּסוּל, שֶׁצָּרִיךְ שֶׁיִּתְכַּוֵּן לִשְׁחוֹט, בָּזֶה נוֹכַל לְיַשֵּׁב הַסְּמִיכוּת שֶׁל ״וּבְקָרְבָּנְכֶם קְצִיר אַרְצְכֶם״ וְגוֹ׳, לוֹמַר לְךָ שֶׁיֵּשׁ מִצְוָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה כַּוָּנָה, וְהִיא הַצָּדָקָה, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ״י פָּרָשַׁת כִּי תֵצֵא (כד יט) בְּפָסוּק ״וְשָׂכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה וְגוֹ׳ לְמַעַן יְבָרֶכְךָ ה״, פֵּרֵשׁ רַשִׁ״י: וְאַף עַל פִּי שֶׁבָּאת לְיָדוֹ שֶׁלֹּא בְּמִתְכַּוֵּן, אֱמוֹר מֵעַתָּה, נָפְלָה סֶלַע מִיָּדוֹ וּמְצָאָהּ עָנִי וּמִתְפַּרְנֵס בָּהּ, הֲרֵי הוּא מִתְבָּרֵךְ עָלֶיהָ. וּמִטַּעַם זֶה נֶאֱמַר (משלי כא ג): ״עֲשֹׂה צְדָקָה וּמִשְׁפָּט נִבְחָר לַה׳ מִזָּבַח״, כִּי הַזֶּבַח צָרִיךְ כַּוָּנָה וְהַצְּדָקָה אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בְּמִתְכַּוֵּן.

וּמַה שֶּׁכָּתַב ״וּבְקָרְבָּנְכֶם״ לְשׁוֹן רַבִּים, וְאַחַר כָּךְ אָמַר ״לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ״ לְשׁוֹן יָחִיד, לוֹמַר לְךָ שֶׁאֲפִלּוּ בִּזְמַן קְצִירָה שֶׁרַבִּים קוֹצְרִים, אַל תְּדַמֶּה בְּנַפְשְׁךָ לֵאמֹר יָכוֹל הֶעָנִי לְהִתְפַּרְנֵס מִשְּׁדוֹת שֶׁל אֲחֵרִים, אַף אִם לֹא אַנִּיחַ לָהֶם לָקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה, תַּלְמוּד לוֹמַר ״לֹא תְכַלֶּה״ וְ״לֹא תְלַקֵּט״, הַחוֹב מוּטָל עַל כָּל יָחִיד וְאֵינוֹ יָכוֹל לִפְטוֹר אֶת עַצְמוֹ בְּשֶׁל אֲחֵרִים. וְרָמַז עוֹד בִּלְשׁוֹן יָחִיד זֶה, שֶׁהַצְּדָקָה צְרִיכָה לִהְיוֹת בַּסֵּתֶר שֶׁלֹּא יִוָּדַע לְשׁוּם אָדָם כִּי אִם לַנּוֹתֵן וּמְקַבֵּל. וְיֵשׁ אוֹמְרִים לְפִי שֶׁהַקּוֹצְרִים רַבִּים, עַל כֵּן אָמַר ״וּבְקָצְרְכֶם״, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם אֵין הַחוֹב כִּי אִם עַל בַּעַל הַשָּׂדֶה, לְכָךְ נֶאֱמַר ״לֹא תְכַלֶּה״. כָּךְ נִרְאֶה בְּעֵינַי קְשׁוּר פְּסוּקִים אֵלּוּ.

וְנוּכַל לוֹמַר עוֹד, בְּעִנְיַן סְמִיכוּת ״לִרְצוֹנְכֶם תִּזְבָּחֻהוּ״ לְפָסוּק ״אַל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלִילִים״, שֶׁלֹּא יִנָּהֲגוּ בִּזְבִיחָתָהּ אֶל ה׳ כְּמִנְהַג עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁאֵינָן זוֹבְחִים כִּי אִם בִּזְמַן שֶׁהֵם מְקַבְּלִים הַטּוֹבָה וְתוֹלִין בָּהֶם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (חבקוק א טז): ״עַל כֵּן יְזַבֵּחַ לְחֶרְמוֹ וִיקַטֵּר לְמִכְמַרְתּוֹ, כִּי בָהֶמָּה שָׁמֵן חֶלְקוֹ וּמַאֲכָלוֹ בְּרִיאָה״. וְאֵין זֶה זְבִיחָה לָרָצוֹן, כִּי אִם מֻהֱכָרַחַ קַבָּלַת הַטּוֹבוֹת. אָמְנָם לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַה׳, כִּי אִם לִרְצוֹנְכֶם תִּזְבָּחֻהוּ, כְּאִלּוּ אֵין לָכֶם שׁוּם סִבָּה הַמַּכְרַחַת אֶתְכֶם עַל הַזְּבִיחָה, וְלֹא יִהְיֶה לָכֶם שׁוּם כַּוָּנָה זָרָה, כִּי אִם תִּתְכַּוְּנוּ כְּדֵי לַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ. וְכָל מַחֲשָׁבָה זָרָה נִקְרֵאת חוּץ לִזְמַנּוֹ וְחוּץ לִמְקוֹמוֹ, כִּי אֵין זֶה מְקוֹמוֹ וּזְמַנּוֹ, וְנִקְרָא מִתְעַסֵּק בְּקָדָשִׁים שֶׁאֵינוֹ מִתְכַּוֵּן בְּעֶצֶם וְרֹאשׁוֹנָה עַל הַזְּבִיחָה. וְדָבָר זֶה בָּרוּר לַמְבִינִים וְקָרוֹב לְהִשָּׁמֵעַ.

יא **לֹא תִּגְנֹבוּ וְגוֹ׳.** בְּגוֹנֵב מָמוֹן הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר ״וְלֹא תְשַׁקְּרוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר״, לוֹמַר שֶׁאִם גְּנַבְתָּ סוֹפְךָ לְכַחֵשׁ, וְאִם כְּחַשְׁתָּ סוֹפְךָ לְהִשָּׁבַע לַשָּׁקֶר. וַהֲרֵי אֵין נִשְׁבָּעִין עַל כְּפִירַת קַרְקָעוֹת וַעֲבָדִים, אֶלָּא וַדַּאי בְּגוֹנֵב מָמוֹן הוּא מְדַבֵּר. וּלְכָךְ הִזְכִּיר לְשׁוֹן רַבִּים לְהַזְהִיר גַּם אֶת הַחוֹלֵק עִם הַגַּנָּב, כִּי גַּם הוּא שׁוֹנֵא נַפְשׁוֹ, כִּי סְתָם מָמוֹן יֵשׁ בּוֹ כְּדֵי חֲלֻקָּה. אֲבָל גּוֹנֵב נֶפֶשׁ מִסְתָּמָא אֵין בּוֹ כְּדֵי חֲלֻקָּה, אַף עַל פִּי שֶׁעוֹמֵד לְמִכּוֹר, שֶׁמָּא לֹא יִמְצָא קוֹנִים. עַל כֵּן עַל הָרֹב שֶׁאֵינִי שְׁנַיִם מִשְׁתַּתְּפִים בִּגְנֵבַת נֶפֶשׁ מִמֶּנּוּ, עַל כֵּן נֶאֱמַר בּוֹ (שמות כ יג): ״לֹא תִגְנֹב״. וְכֵן ״לֹא תַעֲשֹׁק״ מְדַבֵּר בְּהַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל, וְאֵין שְׁנַיִם שׁוֹכְרִים פּוֹעֵל אֶחָד בְּשֻׁתָּפוּת, לְכָךְ נֶאֱמַר ״לֹא תַעֲשֹׁק״ לְשׁוֹן יָחִיד. וּמַה שֶּׁכָּתוּב ״לֹא תַעֲשֹׁק אֶת רֵעֲךָ וְלֹא תִגְזֹל״, וְאֵצֶל הַגַּנָּב לֹא הִזְכִּיר ״רֵעֲךָ״, לְפִי שֶׁכָּל גַּנָּב גּוֹנֵב גַּם דַּעַת עֶלְיוֹנָה וְעוֹשֶׂה עַיִן שֶׁל מַעְלָה כְּאִלּוּ אֵינוֹ רוֹאֶה כִּבְיָכוֹל, וְאִם כֵּן לֹא מֵרֵעֵהוּ לָבַד הוּא גּוֹנֵב. אֲבָל הַגַּזְלָן אֵינוֹ עוֹשֵׂק כִּי אִם לְרֵעֵהוּ.

יד **לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ.** פֵּרֵשׁ רַשִׁ״י הוּא הַדִּין לְכָל אָדָם, וְנָקַט חֵרֵשׁ לוֹמַר לְךָ מַה חֵרֵשׁ מְיֻחָד שֶׁהוּא בַּחַיִּים כּוּ׳. וְיֵשׁ לִתֵּן טַעַם לָמָּה נָקַט חֵרֵשׁ דַּוְקָא, לְפִי שֶׁאָמְרוּ רז״ל (ב״ק פה:): סְמֵא עֵינוֹ נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי עֵינוֹ, חֵרְשׁוֹ נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי כֻּלּוֹ. וּלְהַנָּחָה זוֹ יֵשׁ מָקוֹם לִטְעוֹת וְלוֹמַר שֶׁחֵרֵשׁ חָשׁוּב כְּמֵת וְאֵינוֹ חַיָּב עַל קִלְלָתוֹ, וּמִכְּלַל זֶה אַתָּה לָמֵד שֶׁעַל קִלְלַת הַמֵּת הוּא פָּטוּר, וְהֵחֵרֵשׁ כְּחֵי לְעִנְיַן הַמְקַלְלוֹ. וְאֵין לוֹמַר שֶׁמָּא כַּוָּנַת הַכָּתוּב לְחַיֵּב הַמְקַלֵּל הַמֵּת דּוּגְמַת הַחֵרֵשׁ הֶחָשׁוּב כְּמֵת, דְּאִם כֵּן הוּא לִשְׁתּוֹק הַכָּתוּב וְלֹא יֹאמַר ״לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ״, וַאֲנִי שׁוֹמֵעַ מִן ״בְּעַמְּךָ לֹא תָאֹר״ (שמות כב כז) שֶׁהַכֹּל בִּכְלָל, בֵּין חַי בֵּין מֵת, כִּי מֵהֵיכָא תֵּיתֵי לְחַלֵּק. אֶלָּא וַדַּאי שֶׁמִּדִּין תּוֹרָה הַמְקַלֵּל אֶת הַמֵּת פָּטוּר, וְסָלְקָא דַּעְתָּךְ שֶׁגַּם הַחֵרֵשׁ בִּכְלַל מֵת, שֶׁהֲרֵי חֵרְשׁוֹ נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי כֻּלּוֹ, כִּי דּוֹמֶה כְּאִלּוּ הָיָה כָּל מְצִיאָתוֹ לְאֶפֶס וְאַיִן, תַּלְמוּד לוֹמַר ״לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ״ וְכָל דִּכְוָתֵיהּ שֶׁהוּא בַּחַיִּים, אַף עַל פִּי שֶׁחְשׁוּב כְּמֵת, כְּאוֹתָן אַרְבָּעָה הַחֲשׁוּבִים כְּמֵתִים שֶׁמָּנוּ רז״ל (נדרים סד:), עַל כֻּלָּם הוּא חַיָּב.

וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשׁוֹל. פֵּרֵשׁ רַשִׁ״י לֹא תִתֵּן עֵצָה כּוּ׳, כִּי אֵין לְפָרֵשׁ עִוֵּר מַמָּשׁ וּמִכְשׁוֹל מַמָּשׁ, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר ״וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ״ וְזֶה מְדַבֵּר בְּדָבָר הַמָּסוּר לַלֵּב דַּוְקָא.

טו **לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט.** לְשׁוֹן זֶה נֶאֱמַר גַּם בְּסוֹף הַפָּרָשָׁה: ״לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט בַּמִּדָּה וּבַמִּשְׁקָל וּבַמְּשׂוּרָה״, וְנִרְאֶה שֶׁבְּאוּר שְׁנֵיהֶם אֶחָד הוּא, וְזֶה שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה עָוֶל שֶׁהוּא בֶּאֱמֶת וּבְמִשְׁפָּט, רְצוֹנִי לוֹמַר הַמַּעֲשֶׂה הַהוּא בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט הוּא וְהַדִּין נוֹתֵן שֶׁכָּךְ רָאוּי לִהְיוֹת, וּמִכָּל מָקוֹם הָעִנְיָן עָוֶל. וְהָא כֵּיצַד,

זֶהוּ שֶׁבֵּאֵר הָעִנְיָן וְאָמַר: "לֹא תְשָׂא פְּנֵי דָל", פֵּרֵשׁ רַשׁ"י שֶׁלֹּא תֹּאמַר, עָנִי הוּא וְהֶעָשִׁיר חַיָּב לְפַרְנְסוֹ, אֲזַכֶּנּוּ בַּדִּין וְנִמְצָא מִתְפַּרְנֵס בִּנְקִיּוּת. וְעִנְיָן זֶה בָּאֱמֶת הוּא רָאוּי וּמְחֻיָּב, שֶׁהֲרֵי וַדַּאי הֶעָשִׁיר חַיָּב לְפַרְנְסוֹ וַהֲרֵי הָעִנְיָן בְּמִשְׁפָּט הוּא, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם הוּא עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט, כִּי בְּמִלַּת בַּמִּשְׁפָּט מֹעֵט הַמָּקוֹם שֶׁאֵינוֹ מְקוֹם הַמִּשְׁפָּט, רְצוֹנִי לוֹמַר בְּמָקוֹם אַחֵר אֵין זֶה עָוֶל, כִּי וַדַּאי חַיָּב זֶה לְפַרְנְסוֹ וְיֵשׁ לְהוֹצִיא מִיַּד הֶעָשִׁיר כְּדֵי פַּרְנָסְתּוֹ שֶׁל הֶעָנִי, אֲבָל בִּמְקוֹם הַמִּשְׁפָּט הוּא עָוֶל, כִּי אֵין לְשַׁנּוֹת בַּעֲבוּר זֶה שׁוּרַת הַמִּשְׁפָּט, אֶלָּא הַמִּשְׁפָּט יַעֲשֶׂה דַּרְכּוֹ וּבִזְמַן אַחֵר יְחַיֵּב אֶת הֶעָשִׁיר לְפַרְנְסוֹ. וְכֵן בְּסָמוּךְ בְּעִנְיַן הַמִּדָּה וּמִשְׁקָל, יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁעוֹשֶׂה בְּמִשְׁפָּט וּמִכָּל מָקוֹם הָעִנְיָן עָוֶל. הָא כֵּיצַד, כִּי יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁמַּקְטִין מִדָּתוֹ וְנוֹתֵן אוֹתָהּ בְּזוֹל יוֹתֵר מֵאֲחֵרִים כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לוֹ קוֹנְפְּצִים, כִּי יַחְשְׁבוּ שֶׁהוּא מוֹכֵר בְּזוֹל וְאֵינָן יוֹדְעִין שֶׁהִקְטִין מִדָּתוֹ, וְכִפְי הָאֱמֶת הוּא עוֹשֶׂה בְּמִשְׁפָּט כֵּן, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ גּוֹזֵל הַבְּרִיּוֹת כְּלוּם, וּמִכָּל מָקוֹם הוּא עָוֶל אַחַר שֶׁעוֹשֶׂה כֵּן דֶּרֶךְ רַמָּאוּת וּמְסֻבָּב שֶׁאֲחֵרִים אֵין לָהֶם קוֹנִים, וְכָל דּוּגְמָתוֹ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ צַד מִשְׁפָּט וְצַד עָוֶל הַכֹּל בְּכְלָל.

וּמִדְּקָאָמַר כָּאן "לֹא תַעֲשׂוּ", נִרְאֶה לִי שֶׁאֵין זֶה מְדֻבָּר בְּהַטָּיַת מִשְׁפָּט, שֶׁהֲרֵי הוּא לָאו שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַזְהָרָה שֶׁלֹּא יַתִּיר לְעַצְמוֹ מַה שֶּׁאוֹסֵר לַאֲחֵרִים, כִּי כָּל דַּיָּנָא דְּמַפְקִין מִנֵּיהּ מָמוֹנָא בְּדִינָא לָאו דַּיָּנָא הוּא (ב"ב נח:), אַף עַל פִּי שֶׁפְּשׁוּטוֹ הוּא אֲפִלּוּ שׁוֹרֵף גְּדִישׁוֹ כוּ' (עיין ספרי דברים א יז), מִכָּל מָקוֹם יֵשׁ בּוֹ רֶמֶז גַּם עַל הַדִּין שֶׁיִּהְיֶה מְנֻקֶּה מִכָּל מוּם וָעָוֶל, וְאַחַר כָּךְ יִקְשֹׁט אֲחֵרִים, כְּמַעֲשֶׂה שֶׁל הַהוּא שֻׁקְצָץ אִילָנוֹ הַנּוֹטֶה לִרְשׁוּת הָרַבִּים בַּלַּיְלָה תְּחִלָּה (ירושלמי ב"ב פ"ב הל' יא). לְכָךְ נֶאֱמַר אֶל הַדַּיָּנִים, לֹא תַעֲשׂוּ אַתֶּם הַדָּבָר שֶׁאַתֶּם פּוֹסְקִים בַּמִּשְׁפָּט, כִּי הוּא עָוֶל. וְאוּלַי שֶׁלָּזֶה כִּוֵּן רַשׁ"י שֶׁהַדַּיָּן הַמְקַלְקֵל אֶת הַדִּין קָרוּי עָוֶל שָׁנוּי כוּ', לְשׁוֹן קִלְקוּל מוֹרֶה שֶׁאֵינוֹ מְדֻבָּר בְּמַשֶּׂה דִין, כִּי אִם בִּמְקַלְקֵל הַדִּין הַיָּשָׁר, כִּי בִּזְמַן שֶׁהוּא אֵינוֹ מְקַיֵּם מַה שֶּׁפּוֹסֵק לַאֲחֵרִים חֲרִי הוּא מְקַלְקֵל הַדִּין, שֶׁרַבִּים קוֹרְאִים תִּגָּר עַל הַדִּין וְאֵינָן רוֹצִין לְקַיְּמוֹ מִצַּד שֶׁתּוֹלִין עַצְמָם בַּדַּיָּן. וְעַל כֵּן מֵבִיא רַשׁ"י לְרָאָיָה מִן פָּסוּק "כִּי תוֹעֲבַת ה' וְגוֹ' כֹּל עֹשֵׂה עָוֶל" הַנֶּאֱמַר בְּפָרָשַׁת מִשְׁקָלוֹת (דברים כה טז), וְשָׁם נֶאֱמַר: "לֹא יִהְיֶה בְכִיסְךָ אֶבֶן וָאָבֶן גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה" (שם כה יג), וְהוּא שֶׁשּׁוֹקֵל לַאֲחֵרִים בְּקָטַנָּה וּלְעַצְמוֹ בִּגְדוֹלָה, וְזֶה דּוּגְמַת הַדַּיָּן הַמַּתִּיר לְעַצְמוֹ מַה שֶּׁאוֹסֵר לַאֲחֵרִים. וְאַחַר כָּךְ מֵבִיא פָּסוּק "וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתֶךָ" (שם ז כו), כִּי הַדַּיָּן דְּמַפְקִין מִנֵּיהּ מָמוֹנָא בְּדִין הוּא הַמֵּבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתוֹ, מַה שֶּׁהוּא פּוֹסֵק לַאֲחֵרִים תּוֹעֵבָה, הוּא מֵבִיא אֶל בֵּיתוֹ. וְזֶה רֶמֶז נָכוֹן וּבָרוּר וְעִנְיָן יָקָר.

בְּצָדָק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ. וְכִי דַּוְקָא לַעֲמִיתוֹ יִשְׁפֹּט בְּצֶדֶק וְלֹא אֶת מִי שֶׁאֵינוֹ עֲמִיתוֹ? וְאוּלַי מֵהֶכְרֵחַ קָשְׁיָא זוֹ לָמְדוּ מִכָּאן: הֱוֵי דָן אֶת כָּל אָדָם לְכַף זְכוּת (שבועות ל), אֲבָל הָרָשָׁע אֵין לְדוּנוֹ לְכַף זְכוּת וְאוֹקֵי גַּבְרָא אַחֶזְקְתֵּיהּ. וְאִם בְּמִשְׁפָּט מַמָּשׁ הוּא מְדַבֵּר, נִרְאֶה לִי שֶׁנּוֹתֵן עֵצָה לַדַּיָּן הָרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה דָּוִד הַמֶּלֶךְ מִשְׁפָּט לְזֶה וּצְדָקָה לָזֶה (סנהדרין ו:), לֹא יַעֲשֶׂה כֵּן כִּי אִם לַעֲמִיתוֹ בְּתוֹרָה וּמִצְוָה, וְלֹא לְמִי שֶׁאֵינוֹ כָּרוּךְ אֲצָלוֹ, כִּי שָׁמָּא יַעֲשׂוּ קְנוּנְיָא בֵּינֵיהֶם. וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁעַל זֶה הִתְפַּלֵּל דָּוִד וְאָמַר, "עָשִׂיתִי מִשְׁפָּט וָצֶדֶק בַּל תַּנִּיחֵנִי לְעֹשְׁקָי" (תהלים קיט קכא), הֵם עוֹשֵׁי הַקְּנוּנְיָא שֶׁקָּרָא "עוֹשְׁקָי". וְכֵן "לֹא תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּךָ", הַיְינוּ דַּוְקָא בְּעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה עַמֶּךָ, אֲבָל מֻתָּר לוֹמַר לָשׁוֹן הָרַע עַל בַּעֲלֵי הַמַּחֲלוֹקֶת (ירושלמי פאה פ"א ה"א), וְיֵשׁ אוֹמְרִים מִצָּוָה, כְּדֵי שֶׁיֵּדַע זֶה לְהִשָּׁמֵר מִמֶּנּוּ. וְאִם לֹא עָשָׂה כֵּן חֲרִי הוּא עוֹבֵר בְּ"לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ", שֶׁפֵּרֵשׁ רַשׁ"י לִרְאוֹת בְּמִיתָתוֹ וְאַתָּה יָכוֹל לְהַצִּילוֹ כוּ', כִּי כֵן הַדָּבָר הַזֶּה, לְכָךְ נִסְמְכוּ פְּסוּקִים הַלָּלוּ.

יז הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא. דַּוְקָא עֲמִיתְךָ בְּמִצְוֹת תּוֹכִיחַ לְאַפּוּקֵי שָׁלֹשׁ כִּתּוֹת שֶׁאֵינָן מְקַבְּלִין תּוֹכֵחָה וְהֵם רְשָׁעִים, כְּסִילִים, לֵצִים, וְסִימָנְךָ רְכ"ל כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (משלי ט ח): "אַל תּוֹכַח לֵץ", וּכְתִיב (שם כג ט): "בְּאָזְנֵי כְסִיל אַל תְּדַבֵּר", וּכְתִיב (שם ט ז): "וּמוֹכִיחַ לְרָשָׁע מוּמוֹ". כִּי כָּל הוֹלֵךְ רָכִיל שָׁמֵחַ לְאֵיד, וּכְשֶׁהוּא רוֹאֶה דְּבַר עֶרְוָה בַּחֲבֵרוֹ לְעוֹלָם אֵינוֹ מוֹכִיחוֹ לַהֲשִׁיבוֹ מִדַּרְכּוֹ אֶלָּא הוֹלֵךְ וּמְרַגֵּל בּוֹ כְּדֵי לְבַשֵּׂר בָּרַבִּים לְפָרְסֵם קָלוֹנוֹ כְּדֶרֶךְ כָּל הוֹלֵךְ רָכִיל. וְשָׁלֹשׁ כִּתּוֹת אֵלּוּ מוֹאֲסִים הַתּוֹכֵחָה, עַל כֵּן אֵין חִיּוּב לְהוֹכִיחָם.

וּלְפִי שֶׁנֶּאֱמַר "וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא", מִכְּלַל שֶׁאִם לֹא תּוֹכִיחוֹ אָז יִהְיֶה חֵטְאוֹ נָשׂוּא עָלֶיךָ, וְזֶה לְפִי שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל עֲרֵבִים זֶה בְּעַד זֶה, וְהַמַּלְוֶה לַחֲבֵרוֹ וְנוֹתֵן לוֹ עָרֵב בִּזְמַן שֶׁהֶעָרֵב רוֹאֶה שֶׁהַלְוֶה מְפַזֵּר מָמוֹנוֹ הוּא מוֹכִיחוֹ מִיְּרֵאַת הָעֲרֵבוּת פֶּן יִצְטָרֵךְ לְשַׁלֵּם בַּעֲבוּרוֹ, כָּךְ הָעֲרֵבוּת שֶׁל כָּל יִשְׂרָאֵל גּוֹרֵם הַתּוֹכֵחָה, וְאִם אֵינוֹ מְקַבְּלָהּ אָזַי נָקִי הוּא מִמֶּנּוּ, כִּי אֵין שׁוּרַת הַדִּין נוֹתֶן שֶׁיִּסְבּוֹל אֶחָד בְּעַד חֲבֵרוֹ שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּתוֹ. אַךְ בְּדָבָר זֶה לְבַד נַעֲשׂוּ יִשְׂרָאֵל עֲרֵבִים, שֶׁבִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לְמְחוֹת וְאֵינוֹ מוֹחֶה אָז דִּין הוּא שֶׁיִּתָּפֵס בַּעֲבוּרוֹ וְיִשָּׂא עָלָיו חֶטְאוֹ אִם לֹא יוֹכִיחוֹ. מָשָׁל מָשְׁלוּ בָּזֶה כְּמִי שֶׁקּוֹדֵחַ בִּסְפִינָה תַּחְתָּיו, צָעֲקוּ עָלָיו כָּל אַנְשֵׁי הַסְּפִינָה: מָה זּוֹ אַתָּה עוֹשֶׂה, הֵשִׁיב לָהֶם: הֲלֹא תַּחְתַּי אֲנִי קוֹדֵחַ. אָמְרוּ לוֹ: אִם יִכָּנְסוּ הַמַּיִם תַּחְתֶּיךָ אָז תִּטְבַּע הַסְּפִינָה מִכָּל וָכָל. לְכָךְ אָמַר אִיּוֹב לַחֲבֵרָיו: "וְאַף אִם אָמְנָם שָׁגִיתִי אִתִּי תָּלִין מִשּׁוּגָתִי" (איוב יט ד), וּמָה הֵשִׁיבוּ לוֹ חֲבֵרָיו: "כִּי יוֹסִיף עַל חַטָּאתוֹ פֶּשַׁע בֵּינֵינוּ יִסְפּוֹק" (איוב לד לז). לְכָךְ נֶאֱמַר: "וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא".

וְסָמַךְ לְמִצְוַת הַתּוֹכֵחָה פָּסוּק "לֹא תִשְׂנָא אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ", כִּי בִּזְמַן שֶׁהָאַהֲבָה מְצוּיָה בְּיִשְׂרָאֵל כָּל אֶחָד בְּטוּבָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ חָפֵץ, וְעַל כֵּן הוּא מוֹכִיחוֹ שֶׁלֹּא יִכָּשֵׁל בַּעֲבֵרָה, אֲבָל בִּזְמַן שֶׁשּׂוֹנְאִים זֶה לָזֶה לְעוֹלָם אֵינוֹ מוֹכִיחוֹ, וְאַדְרַבָּה הוּא מַחֲנִיפוֹ לֵאמֹר: כַּשּׁוּרָה עֲשֵׂיתָ וְלֹא פָעַלְתָּ אָוֶן, וְכָל כַּוָּנָתוֹ לְהַדִּיחַ עָלָיו הָרָעָה לְפִי שֶׁהוּא שָׂמֵחַ בְּמַפַּלְתּוֹ. וּמִדָּה זוֹ הֲלֹא הִיא בִּרְכַּת בְּנֵי עַמֵּנוּ מִיּוֹם שֶׁגָּבְרָה אִגְרוֹפָהּ שֶׁל שְׂנֵאַת חִנָּם מִן חֻרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי וָהָלְאָה וְעַד הַיּוֹם לֹא סָרָה, וְהַנֶּגַע הוֹלֵךְ וּפוֹשֶׂה עַד אֲשֶׁר יַשְׁקִיף ה' וְיֵרֶא, וְיָסִיר לֵב הָאֶבֶן מִקִּרְבֵּנוּ.

יח לֹא תִקֹּם וְלֹא תִטֹּר אֶת בְּנֵי עַמֶּךָ. לֹא אָמַר "עַמִּיתֶךָ", לְפִי שֶׁהַנְּקִימָה וְהַנְּטִירָה תְּכוּנָה רָעָה בְּגוּף הָאָדָם, וְאֵין מִן הָרָאוּי לְבַקֵּשׁ נְקָמָה עַל שׁוּם אָדָם שֶׁהוּא מִבְּנֵי עַמְּךָ אִם טוֹב וְאִם רָע, לְפִי שֶׁמִּסְתָּמָא הַנְּקָמָה הִיא עַל מָה שֶׁעָשָׂה לְךָ בְּגוּפְךָ אוֹ בְּמָמוֹנְךָ, וְהַדְּבָרִים הָהֵם אֵינָן סְפוּנִין וַחֲשׁוּבִים כָּל כָּךְ שֶׁיִּהְיוּ רְאוּיִין לִנְקֹם עֲלֵיהֶם. אָמְנָם מוּתָּר לַעֲשׂוֹת נְקָמָה בַּגּוֹיִם כִּי הֵמָּה מִסְתָּמָא רוֹצִים לְהַעֲבִירְךָ מֵעַל מִצְוֹת ה' וּלְהַדִּיחֲךָ מֵעַל ה' אֱלֹהֶיךָ, וְזֶה דָּבָר חָשׁוּב וְסָפוּן וְרָאוּי לְבַקֵּשׁ נְקָמָה עַל זֶה, כִּי הִיא נִקְרֵאת נְקָמַת ה'. לְכָךְ נֶאֱמַר כָּאן: "אֶת בְּנֵי עַמֶּךָ", לְמַעֵט הַגּוֹיִם שֶׁאֵינָן מִבְּנֵי עַמְּךָ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קמט ז): "לַעֲשׂוֹת נְקָמָה בַּגּוֹיִם", כִּי נִקְמַת ה' הִיא. וְעַל זֶה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות לג.): גְּדוֹלָה נְקָמָה שֶׁנִּתְּנָה בֵּין שְׁנֵי שֵׁמוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵל נְקָמוֹת ה'" (שם צד א). הוֹרוּ בָּאֶצְבַּע שֶׁתְּחִלַּת הַנְּקָמָה וְסוֹפָהּ לֹא תִהְיֶה כִּי אִם לְשֵׁם ה', דְּהַיְנוּ בִּזְמַן שֶׁיְּבַקֵּשׁ אִישׁ אָדָם לְהַדִּיחֲךָ מֵעַל מִצְוֹת ה', כִּי גָּדוֹל הַמַּחֲטִיא אֶת הָאָדָם יוֹתֵר מִן הַהוֹרְגוֹ, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י עַל פָּסוּק "לֹא תְתַעֵב מִצְרִי" (דברים כג ח). וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אָמְרוּ שֶׁכָּל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁאֵינוֹ נוֹקֵם וְנוֹטֵר כְּנָחָשׁ אֵינוֹ תַּלְמִיד חָכָם (יומא כב:), וְזֶה לְכְבוֹד תּוֹרַת ה' אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ.

אֲבָל עַל כָּל הַמְּאֹרָעוֹת שֶׁבַּגּוּפוֹת, לֹא רָצָה ה' שֶׁיְּבַקֵּשׁ הָאָדָם נְקָמָה עֲלֵיהֶם. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְתִינוֹק הַמְּשַׂחֵק וְעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה נַעֲרוּת בְּאֵיזֶה בִּנְיָן אוֹ אֵיזֶה דָּבָר אַחֵר, וּבָא אֵיזֶה אָדָם וְקִלְקֵל כָּל מַעֲשָׂיו אֲשֶׁר בָּנָה וַאֲשֶׁר נָטַע הַיֶּלֶד, וְהַיֶּלֶד צוֹעֵק לִפְנֵי אָבִיו צְעָקָה גְּדוֹלָה וּמָרָה עַל זֶה, וְאִלּוּ הָיָה אָבִיו מַשְׁגִּיחַ בּוֹ וְעוֹשֶׂה רְצוֹנוֹ הָיָה הוֹרֵג לָזֶה הָאָדָם, אָמְנָם אָבִיו אֵינוֹ מַשְׁגִּיחַ בְּקוֹלוֹ כְּלָל, כִּי אַף אִם הַקָּטָן כְּפִי מִעוּט שִׂכְלוֹ הוּא חוֹשֵׁב שֶׁזֶּה הִגְדִּיל לַעֲשׂוֹת לוֹ רָעָה גְּדוֹלָה, מִכָּל מָקוֹם הָאָב רוֹאֶה בְּשִׂכְלוֹ שֶׁאֵין הַדָּבָר כֵּן, וְשֶׁכָּל מַעֲשֶׂה הַבֶּן הָיוּ הֲבָלִים מַעֲשֵׂה תַּעְתּוּעִים, וְאֵינָן כְּדַאי שֶׁבַּעֲבוּרָם יִהְיֶה לָזֶה כְּאוֹיֵב וּמִתְנַקֵּם, כִּי כְּפִי הָאֱמֶת לֹא עָשָׂה לוֹ זֶה כְּלוּם. כָּךְ הוּא הָעִנְיָן בֵּין אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם לִבְרוּאָיו, אֲשֶׁר לְפִי מִעוּט הַשָּׂגָתָם בַּמּוּשְׂכָּלוֹת הֵם חוֹשְׁבִים כִּי כָּל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם הַזֶּה יֵשׁ בָּהֶם צַד מַעֲלָה וּשְׁלֵמוּת, וְהַנּוֹגֵעַ בִּכְבוֹדָם אוֹ בְּגוּפָם אוֹ בְּמָמוֹנָם נִרְאֶה לָהֶם כִּי הִגְדִּיל לַעֲשׂוֹת עִמָּהֶם רָעָה, וְצוֹעֲקִים לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם שֶׁיִּנְקֹם נִקְמָתָם. אֲבָל לִפְעָמִים אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁגִּיחַ בְּקוֹל זַעֲקָתָם כְּשֶׁאֵין בְּרָעָה זוֹ תַּעֲרוֹבֶת דָּבָר הַנּוֹגֵעַ בִּנְשָׁמָתוֹ שֶׁל אָדָם, כִּי בְּעֵינֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ כָּל הָעִנְיָנִים אֲשֶׁר בְּנֵי אָדָם מְסַגְּלִים בָּהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה דּוֹמִין מַמָּשׁ לְצָחוֹק וּשְׂחוֹק אֲשֶׁר עָשָׂה לוֹ הַיֶּלֶד שֶׁהִזְכַּרְנוּ, עַל כֵּן אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁגִּיחַ בָּהֶם זוֹלַת בִּזְמַן שֶׁעַל יְדֵי מִאֹרָעוֹת שֶׁבַּגּוּפוֹת יַגִּיעַ לוֹ בְּטוּל תּוֹרָה וּמִצְוָה, אָז הַנְּקָמָה נִקְמַת ה'.

וְעַל דָּבָר זֶה מְיֻסָּד הַמִּזְמוֹר הַמַּתְחִיל "אֵל נְקָמוֹת ה'" וְגוֹ' (תהלים צד א), הַמַּקְדִּים לוֹמַר שֶׁאֵין לְבַקֵּשׁ נְקָמָה כִּי אִם בְּדָבָר שֶׁהוּא נִקְמַת ה' כָּאָמוּר, אַחַר כָּךְ אָמַר "עַד מָתַי רְשָׁעִים ה'" וְגוֹ' עַד "ה' יֹדֵעַ מַחְשְׁבוֹת אָדָם כִּי הֵמָּה הָבֶל". וּבְאוּר הַדָּבָר הוּא שֶׁבָּא לְהַשְׁקִיט תְּלוּנוֹת הָאוֹמְרִים עָזַב ה' אֶת הָאָרֶץ, וְגוֹזְרִים אֹמֶר שָׁוְא־דַּאי לֹא יִרְאֶה יָהּ וְלֹא יָבִין בְּכָל מַעֲשֵׂה הַשָּׁפָלִים, כִּי אֵיכָכָה יוּכַל וְרָאָה בְּאָבְדַן מוֹלַדְתּוֹ עֲנִיִּים וּמְדֻכִּים אַלְמָנָה גֵּר וְיָתוֹם וְלֹא יִקַּח נְקָמָה מִן עוֹשֵׁי הָרָעָה. אֵין זֶה כִּי אִם מִצַּד שֶׁאֵין הַשָּׂגָחָתוֹ יִתְבָּרַךְ בַּשָּׁפָלִים. עַל זֶה אָמַר כְּמִתֻּרְץ לוֹמַר שֶׁאֵין הַדָּבָר כֵּן אֶלָּא לְפִי שֶׁה' יוֹדֵעַ מַחְשְׁבוֹת הָאָדָם כִּי הֵמָּה הָבֶל, כְּמִשֹּׁל הַתִּינוֹק הַמְּשַׂחֵק, עַל כֵּן אֵין הקב"ה מַקְפִּיד עֲלֵיהֶם בְּכָל זְמַן. וְעַל זֶה מֵיָּסֵד כָּל הַמִּזְמוֹר הָאוֹמֵר "עַד מָתַי רְשָׁעִים ה'" וְגוֹ'. אַחַר שֶׁאָמַר "אֵל נְקָמוֹת ה'" קָרָא תִּגָּר עַל הָאוֹמְרִים "לֹא יִרְאֶה יָהּ" וְגוֹ' זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: "עַמְּךָ ה' יְדַכְּאוּ וְנַחֲלָתְךָ יְעַנּוּ וַיַּאמְרוּ לֹא יִרְאֶה יָהּ" וְגוֹ' דְּאִם לֹא כֵּן לָמָּה לֹא יִנְקֹם מִמֶּנּוּ, עַל זֶה הֵשִׁיב וְאָמַר: "בִּינוּ בוֹעֲרִים בָּעָם וְגוֹ' הֲיוֹצֵר עַיִן הֲלֹא יַבִּיט" וְגוֹ'. וְאִם תֹּאמַר אַחַר שֶׁשּׁוֹמֵעַ וּמַבִּיט, לָמָּה לֹא יִנְקֹם מִמֶּנּוּ, שֶׁהֲרֵי אֵל נְקָמוֹת ה'. עַל זֶה אָמַר כְּמִתֻּרֵץ: "ה' יֹדֵעַ מַחְשְׁבוֹת אָדָם כִּי הֵמָּה הָבֶל", כִּי אִם הַמְּאֹרָעוֹת שֶׁבַּגּוּפוֹת בְּעֵינֵינוּ דָּבָר גָּדוֹל הֵנָּה, בְּעֵינֵי ה' מוּסַר הֲבָלִים הֵמָּה (ירמיה י ח) כְּמִשֹּׁל הַתִּינוֹק הַמְּשַׂחֵק. וְאִם תֹּאמַר עַל כָּל פָּנִים לָמָּה יִרְאֶה ה' עָמָל וָכַעַס שֶׁרָשָׁע מַכְתִּיר אֶת הַצַּדִּיק. עַל זֶה אָמַר: "אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר תְּיִסְּרֶנּוּ יָהּ וּמִתּוֹרָתְךָ תְלַמְּדֶנּוּ", כִּי אֶת אֲשֶׁר חָפֵץ ה' בּוֹ אוֹתוֹ יוֹכִיחַ בְּיִסּוּרִין, אַךְ שֶׁלֹּא יִהְיֶה בָּהֶם בְּטוּל תּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁלָּמְדוּ רז"ל מִן פָּסוּק "וּמִתּוֹרָתְךָ תְלַמְּדֶנּוּ" (ברכות ה.), לְפִי שֶׁאִם הָיָה בָּהֶם בְּטוּל תּוֹרָה הָיָה הקב"ה מִתְנַקֵּם מִן הַמְסַבְּבִים בִּטּוּלָהּ. לְכָךְ נֶאֱמַר "לֹא תִקֹּם" וְגוֹ' כִּי כָל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם הַזֶּה אֵינָן חֲשׁוּבִים לִפְנֵי ה' יִתְבָּרַךְ וְדוֹמֶה כְּאִלּוּ לֹא עָשָׂה לוֹ כְּלוּם, עַל כֵּן אֵין נָכוֹן לְבַקֵּשׁ נְקָמָה מִשּׁוּם אָדָם שֶׁהוּא מֵעֵמָיו.

וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ. אָמְרוּ רז"ל זֶה כְּלָל גָּדוֹל בַּתּוֹרָה. וּבְמַסֶּכֶת שַׁבָּת (לא.) מַעֲשֶׂה בְּהַהוּא גֵּר שֶׁאָמַר לְמִדֵנִי כָּל הַתּוֹרָה כְּשֶׁאֲנִי עוֹמֵד עַל רֶגֶל אֶחָד, וְלִמְּדוֹ הִלֵּל פָּסוּק "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ", כָּל דַּעֲלָךְ סָנֵי לְחַבְרָךְ לָא תַּעֲבֵד, וְאִידָךְ פֵּרוּשָׁא זִיל גְּמֹר. וּכְפִי הַנִּרְאֶה שֶׁהַגֵּר הָיָה גֵּר צֶדֶק וְלֹא הָיָה מֵהַתֹּל הִתּוּלִים לוֹמַר בְּרֶגֶל שְׁחוֹק שֶׁיְּלַמְּדוֹ כָּל הַתּוֹרָה בְּעוֹד שֶׁהוּא עוֹמֵד עַל רֶגֶל אֶחָד מַמָּשׁ, אֶלָּא וַדַּאי בִּקֵּשׁ מֵהֶם שֶׁיְּלַמְּדוּהוּ כָּל מִצְוֹת הַתּוֹרָה עַל יְסוֹד אֶחָד, דְּהַיְנוּ רֶגֶל אֶחָד אֲשֶׁר עָלָיו יַעֲמִיד לוֹ כָּל הַמִּצְוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבֹא לִידֵי שִׁכְחָה הַמְצוּיָה בְּגֵר אֲשֶׁר לֹא לָמַד מִנְּעוּרָיו כְּלוּם מִמִּצְוֹת הַתּוֹרָה. עַל כֵּן בִּקֵּשׁ מֵהֶם שֶׁיְּסַכֵּם לוֹ כְּלָל אֶחָד הַכּוֹלֵל כָּל הַתּוֹרָה, וְעַל דֶּרֶךְ הַמְּלִיצָה אָמַר כְּשֶׁאֲנִי עוֹמֵד עַל רֶגֶל אֶחָד, וְכַוָּנָתוֹ לְמִסֹּר לוֹ דָּבָר הַנֶּאֱמָר מְהֵרָה בְּלָשׁוֹן קָצָר, וְהַיְנוּ גַּם כֵּן יְסוֹד וְרֶגֶל אֶחָד, וְעַל יְדֵי שֶׁיִּזְכֹּר כְּלָל זֶה יִזְכֹּר אֶת כָּל מִצְוֹת ה'.

וְלִמְּדוֹ פָּסוּק "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ אֲנִי ה'", כִּי כְּבָר אָמְרוּ רז"ל (מכות כד): בָּא חֲבַקּוּק וְהֶעֱמִידָן עַל אַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְצַדִּיק בֶּאֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה" (חבקוק ב ד). וְזֶה אֵינוֹ סוֹתֵר דִּבְרֵי הַלֵּל, כִּי כָּל מִצְוֹת הַתּוֹרָה הֵם עַל שְׁנֵי סוּגִים: הָאֶחָד הוּא, הַמִּצְוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם ב"ה, וְיסוֹד לְכֻלָּם הָאֱמוּנָה בַּה'; הַשֵּׁנִי הוּא, הַמִּצְוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, וְיסוֹד לְכֻלָּם פָּסוּק "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ". וּמִטַּעַם זֶה הָיוּ הַכְּרוּבִים פּוֹרְשִׂים כְּנָפַיִם לְמַעְלָה מֵחְזִי כְּלַפֵּי מַעְלָה, כְּנֶגֶד הַמִּצְוֹת

שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם, וּפְנִיהֶם אִישׁ אֶל אָחִיו, כְּנֶגֶד הַמִּצְוֹת שֶׁבֵּין אִישׁ לַחֲבֵרוֹ. וּכְשֶׁאָמַר כָּאן עַל רֶגֶל אֶחָד, הַיְנוּ יְסוֹד אֶחָד לְכָל סוּג. וְעַל כֵּן אָמַר לוֹ פָּסוּק ״וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ״, וְעַל רֶגֶל זֶה הֶעֱמִיד לוֹ כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, וְאָמַר לוֹ גַּם סוֹף הַפָּסוּק: ״אֲנִי ה׳״, דְּהַיְנוּ הַיְסוֹד שֶׁעָלָיו הֶעֱמִיד חֲבַקּוּק כָּל מִצְוֹת הַתּוֹרָה, וְהַיְנוּ הָאֱמוּנָה בַּה׳. וּמַאֲמַר ״אֲנִי ה׳״ דֶּגֶמֶת דִּבּוּר ״אָנֹכִי״, הַכּוֹלֵל כָּל דִּבְּרוֹת רִאשׁוֹנוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם ב״ה, וְחוֹתֵם לְכֻלָּם כִּבּוּד אָב וָאֵם, כִּי מִסּוֹף דְּבָרוֹ נִכָּר שֶׁרֹאשׁ דְּבָרוֹ אֱמֶת, יַעַן כִּי יַקַּח קַל וָחֹמֶר מִן כִּבּוּד אָב וָאֵם אֶל כִּבּוּד הַשֵּׁם הַשְּׁלִישִׁי יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, הֲלֹא הוּא אָבִיךָ קָנְךָ. וְדִבּוּר ״לֹא תַחְמֹד״ כּוֹלֵל כָּל חֲמִשָּׁה דִּבְּרוֹת אַחֲרוֹנוֹת, וְהוּא כְּנֶגֶד ״וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ״, כִּי שְׁנֵיהֶם כּוֹלְלִים כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ. וְכֵן אָמַר רַבִּי לֵוִי (ויק״ר כד ה): עֲשָׂרָה דִּבְּרוֹת כְּתוּבִים בְּפָרָשָׁה זוֹ, וּמַסִּיק שֶׁדִּבּוּר ״לֹא תַחְמֹד״ כְּנֶגֶד ״וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ״ עַיֵּן שָׁם.

כג שֵׁשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים. הַרְבֵּה מְפָרְשִׁים אָמְרוּ בְּטַעַם מִצְוָה זוֹ לְפִי שֶׁהָיָה חֹק לָאֻמּוֹרִיִּים לַעֲשׂוֹת תַּחְבּוּלוֹת לְמַהֵר פְּרִי הָאִילָן קֹדֶם זְמַנּוֹ. וְכֵן כָּתַב הָרַמְבָּ״ם בְּסֵפֶר מוֹרֶה נְבוּכִים. וַאֲשֶׁר נִרְאֶה קָרוֹב לְמַשְׁכָּל לוֹמַר שֶׁמִּצְוָה זוֹ הִיא כְּדֵי לַעֲשׂוֹת זִכָּרוֹן לְמַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית, כִּי כֻּלָּם נִבְרְאוּ בְּיוֹם רִאשׁוֹן וְכָל אֶחָד הוֹצִיא בְּיוֹמוֹ. וְכֵן כָּל צֶמַח הָאָדָמָה הָיוּ מְכֻסִּים עַד יוֹם שְׁלִישִׁי, וְאַף עַל פִּי שֶׁצָּמְחוּ בַּשְּׁלִישִׁי מִכָּל מָקוֹם לֹא נִרְאוּ עַד יוֹם רְבִיעִי שֶׁבּוֹ נִתְלוּ הַמְּאוֹרוֹת הַמְבַשְּׂלִים כָּל הַפֵּרוֹת, כִּי כֻּלָּם תְּלוּיִין בְּשֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לג יד) ״מִמֶּגֶד תְּבוּאֹת שָׁמֶשׁ וּמִמֶּגֶד גֶּרֶשׁ יְרָחִים״. נִמְצָא שֶׁהָיוּ מְכֻסִּים וּבְלְתִּי נִרְאִין לַאֲכִילָה עַד יוֹם רְבִיעִי. עַל כֵּן צִוָּה לַעֲשׂוֹת זִכָּרוֹן לְמַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית שֶׁיִּהְיוּ מְכֻסִּים וַאֲטוּמִים שָׁלֹשׁ שָׁנִים, כִּי הָעָרְלָה עִנְיָנָהּ כִּסּוּי וַאֲטִימָה. וּבְיוֹם הָרְבִיעִי אַף עַל פִּי שֶׁנִּגְמַר בִּשּׁוּלָם מִכָּל מָקוֹם לֹא הָיָה עֲדַיִן בָּעוֹלָם שׁוּם בַּעַל חַי וְלֹא הָיָה כָּאן שׁוּם פֶּה לְאָכְלָם, כְּאִלּוּ לֹא הָיָה מְצִיאָתָם בְּיוֹם רְבִיעִי כִּי אִם לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל בּוֹרְאָם אֲשֶׁר בְּרָאָם, עַל כֵּן נֶאֱמַר כָּאן לְזִכָּרוֹן מַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית: ״וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִת יִהְיֶה כָּל פִּרְיוֹ קֹדֶשׁ הִלּוּלִים לַה׳״. וּבַיּוֹם הַחֲמִישִׁי נִבְרְאוּ קְצָת מִן הַבַּעֲלֵי חַיִּים אֲשֶׁר הָיוּ צְרִיכִין אֶל מַאֲכַל הַצְּמָחִים, עַל כֵּן נֶאֱמַר: ״וּבַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁת תֹּאכְלוּ אֶת פִּרְיוֹ״. וְלֹא נֶאֱמַר ״כָּל פִּרְיוֹ״ כְּדֶרֶךְ שֶׁנֶּאֱמַר ״וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִת יִהְיֶה כָּל פִּרְיוֹ קֹדֶשׁ״, לְהוֹרוֹת שֶׁלֹּא יֹאכַל כָּל פִּרְיוֹ אֶלָּא יִתֵּן מִכֻּלָּם גַּם לָעָנִי וְלַגֵּר, לְפִי שֶׁהִזְכִּיר לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה בַּתְּבוּאָה וְלֹא בָּאִילָנוֹת, וְאָמְרוּ רז״ל (ירושלמי פאה פ״א ה״ד) אִילָנוֹת מְנַיִן, תַּלְמוּד לוֹמַר: ״שָׁדְךָ״, עַל כֵּן לֹא נֶאֱמַר ״כֹּל״. וְעַל מִדַּת הַצְּדָקָה אָמַר: ״לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ״, כִּי יֵשׁ מְפַזֵּר וְנוֹסָף עוֹד (משלי יא כד). וּלְפִי שֶׁיֵּשׁ מְבַקְּשִׁים עַל זֶה עֶרֶב וּבְטָחוֹן, עַל כֵּן אָמַר ״אֲנִי ה׳ אֱלֹהֵיכֶם״, נֶאֱמָן לְפָרַע.

לב מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן. נִרְאֶה שֶׁהִדּוּר יוֹתֵר מִקִּימָה, כִּי בִּכְלַל הַהִדּוּר גַּם הַקִּימָה. וְהַזְּקֵנָה יוֹתֵר חֲשׁוּבָה מִן הַשֵּׂיבָה, כִּי יֵשׁ לְהִתְבּוֹנֵן מָה רָאוּ רז״ל לִדְרֹשׁ ״זָקֵן״ – זֶה שֶׁקָּנָה חָכְמָה (קדושין לב:), בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ לְפָרְשׁוֹ כִּפְשׁוּטוֹ. אֶלָּא שֶׁקָּשֶׁה לְרז״ל, חֲרֵי הַהִדּוּר יוֹתֵר חָשׁוּב מִן הַקִּימָה, וְהַשֵּׂיבָה מִן הַזִּקְנָה, שֶׁהֲרֵי בֶּן שִׁשִּׁים לַזִּקְנָה בֶּן שִׁבְעִים לַשֵּׂיבָה, אֶלָּא וַדַּאי שֶׁטַּעַם כִּבּוּד הַשֵּׂיבָה הוּא בַּעֲבוּר הַחָכְמָה הַמְצוּיָה בָּהֶם יוֹתֵר מִבְּזוּלָתָם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (איוב יב יב): ״בִּישִׁישִׁים חָכְמָה וְאֹרֶךְ יָמִים תְּבוּנָה״. עַל כֵּן אָמַר אִיסִי בֶּן יְהוּדָא שֶׁכָּל שֵׂיבָה בְּמַשְׁמָע וַאֲפִלּוּ עַם הָאָרֶץ (קידושין לב:), אַחַר שֶׁהַחָכְמָה מְצוּיָה בּוֹ יוֹתֵר מִבְּזוּלָתוֹ רָאוּי לְכַבְּדוֹ בַּעֲבוּר חָכְמָתוֹ. אֲבָל מִכָּל מָקוֹם ״זָקֵן״ – זֶה שֶׁקָּנָה חָכְמָה וְהִשְׁתַּדֵּל בָּהּ, כִּי הַדָּבָר הַקָּנוּי מוֹרֶה עַל הִשְׁתַּדְּלוּת הַקּוֹנֶה שֶׁטָּרַח בָּהּ לִקְנוֹתָהּ, וְהוּא הַשֵּׂכֶל הַנִּקְנֶה לָאָדָם, וַדַּאי הוּא רָאוּי יוֹתֵר לְכַבְּדוֹ מִן הַשֵּׂיבָה שֶׁבָּאָה לוֹ הַחָכְמָה מֵעַצְמָהּ, כִּי רֹב יָמִים יְדַבְּרוּ בְּחָכְמָה.

וּלְפִי שֶׁמָּצִינוּ בְּכִבּוּד אָב וָאֵם וְרַבּוֹ, שֶׁהִשְׁוָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּבוֹדָם לִכְבוֹדוֹ וּמוֹרָאָם לְמוֹרָאוֹ (קידושין ל:), שֶׁמָּא תֹּאמַר שֶׁכְּשֵׁם שֶׁכִּבּוּד שֶׁל שֵׂיבָה וְזָקֵן עָלֶיךָ כָּךְ מוֹרָאָם מוּטָל עָלֶיךָ, תַּלְמוּד לוֹמַר: ״וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ״, דָּוְקָא מוֹרָא רַבְּךָ כְּמוֹרָא שָׁמַיִם, כִּי הוּא נִקְרָא ״אֱלֹהֶיךָ״, כִּדְאִיתָא (שמות ז א): ״רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפַרְעֹה״, וּכְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (פסחים כב:): ״אֶת ה׳ אֱלֹהֶיךָ תִּירָא״ לְרַבּוֹת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים. וְזֶה מְדֻבָּר בְּמוֹרָא רַבְּךָ דָּוְקָא. וּמַה שֶּׁקָּרָאוּהוּ ״זָקֵן״ בְּמִלָּה מוּרְכֶּבֶת, לְהוֹדִיעַ שֶׁאַחַר שֶׁקָּנָה שְׁלֵמוּתוֹ בְּיָמִים מוּעָטִים הֲרֵי הוּא כְּבֶן שִׁבְעִים שָׁנָה.

פרק כא

א אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם. וְכִי עֲדַיִן לֹא יָדַעְנוּ שֶׁהַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן הֵמָּה, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר ״בְּנֵי אַהֲרֹן״, גַּם כָּפֶל הָאֲמִירָה צָרִיךְ בֵּאוּר. וְהַקָּרוֹב אֵלַי לוֹמַר בָּזֶה שֶׁאַהֲרֹן קָדוֹשׁ ה׳ הָיָה מִקּוֹר הַקְּדֻשָּׁה וּמִמֶּנּוּ נִמְשְׁכָה הַקְּדֻשָּׁה גַּם לְבָנָיו, אַף לֹא הָיוּ כְּמוֹהוּ בְּכָל צַד כִּי הָיוּ רְחוֹקִים מִמְּקוֹר הַקְּדֻשָּׁה. עַל כֵּן אַהֲרֹן שֶׁהָיָה מְקוֹר הַקְּדֻשָּׁה לֹא הוּתְּרָה לוֹ לְטַמֵּא לְשׁוּם קָרוֹב אֲפִלּוּ לְאָב וָאֵם, וְכֵן כָּל כֹּהֵן גָּדוֹל מִזַּרְעוֹ דּוֹמֶה לוֹ מִכָּל צַד שֶׁהוּא מְקֻבָּל שֶׁפַע הַקְּדֻשָּׁה בְּעֶצֶם וְרֹאשׁוֹנָה מִקְּדֻשָּׁה רִאשׁוֹנָה יִתְבָּרַךְ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: ״כִּי נֵזֶר שֶׁמֶן מִשְׁחַת אֱלֹקָיו עָלָיו״, ״נֵזֶר״ לְשׁוֹן הַפְרָשָׁה, וְרוֹצֶה לוֹמַר שֶׁהֻפְרַשׁ מִמִּשְׁחַת אֱלֹהָיו וְנִתַּן עָלָיו לֹא עַל יְדֵי אֶמְצָעִי. אֲבָל בְּנֵי אַהֲרֹן שֶׁקִּבְּלוּ הַקְּדֻשָּׁה בְּאֶמְצָעִיּוּת אַהֲרֹן לְצַדְדִין קָתָנֵי, כִּי מִצַּד עַצְמָם אֵין בָּהֶם קְדֻשָּׁה, וּמִצַּד הֱיוֹתָם בְּנֵי אַהֲרֹן יֵשׁ בָּהֶם קְדֻשָּׁה, עַל כֵּן דִּינָם חָלוּק, כִּי מִצַּד חֵלֶק הַקְּדֻשָּׁה שֶׁקִּבְּלוּ אֵין לָהֶם לְטַמֵּא לַמֵּתִים הָרְחוֹקִים, וּמִצַּד שֶׁהֵם רְחוֹקִים קְצָת מִן מְקוֹר הַקְּדֻשָּׁה הוּתַּר לָהֶם לְטַמֵּא לַקְּרוֹבִים. עַל כֵּן כָּפַל הָאֲמִירָה, כִּי אֲמִירָה רִאשׁוֹנָה ״אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן״, מִצַּד הֱיוֹתָם בְּנֵי אַהֲרֹן עַל כֵּן דִּבְּקָה בָּהֶם הַקְּדֻשָּׁה בְּאֶמְצָעִית אַהֲרֹן, עַל כֵּן רָאוּי לְצַוּוֹת לָהֶם ״לְנֶפֶשׁ לֹא יִטַּמָּא בְּעַמָּיו״. ״וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם״ הַיְנוּ אֲמִירָה שְׁנִיָּה, מִצַּד עַצְמוּתָם, שֶׁאֵין בְּעַצְמוּתָם כָּל כָּךְ קְדֻשָּׁה יְתֵרָה, כִּי זֶה רָמוּז בְּמִלַּת

״אֱלֹהֶם״, כְּאִלּוּ לֹא הָיוּ בְּנֵי אַהֲרֹן, וּלְפִיכָךְ רָאוּי לָצַוּוֹת לָהֶם צִוּוּי ״כִּי אִם לִשְׁאֹרוֹ״, שֶׁמַּתָּר לָהֶם לְטַמֵּא לַקְּרוֹבִים.

דָּבָר אַחֵר הֶפֶךְ זֶה מַמָּשׁ, לוֹמַר לָהֶם אֲמִירָה רִאשׁוֹנָה שֶׁדָּבְקָה בָּהֶם הַקְּדֻשָּׁה מִצַּד הֱיוֹתָם בְּנֵי אַהֲרֹן שֶׁהָיָה מְקוֹר הַקְּדֻשָּׁה. ״וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם״ – מִצַּד עַצְמָם, שֶׁאַף אִם לֹא הָיוּ בְּנֵי אַהֲרֹן, מִכָּל מָקוֹם מֵאַחַר שֶׁהֵם מְשָׁרְתֵי אֵל חַי אֵין נָכוֹן לָהֶם שֶׁיִּטַּמְּאוּ ״כִּי אִם לִשְׁאֹרוֹ הַקָּרוֹב אֵלָיו״, כִּי דַּיּוֹ לָעֶבֶד לִהְיוֹת כְּרַבּוֹ, כִּי גַּם הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מִתְעַסֵּק בְּקָרוֹבָיו, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים לד ו): ״וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַּגַּי״, וְהַיְינוּ קְרוֹבֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ.

ב כִּי אִם לִשְׁאֹרוֹ. טַעַם אִסּוּר הַטֻּמְאָה הוּא בַּעֲבוּר רוּחַ הַטֻּמְאָה הַנִּשְׁאָר דָּבֵק בְּגוּף הָאָדָם, עַל כֵּן נֶאֱמַר ״לְנֶפֶשׁ לֹא יִטַּמָּא״ וְלֹא אָמַר ״בְּנֶפֶשׁ״, לְפִי שֶׁהַנֶּפֶשׁ מִצַּד עַצְמָהּ טְהוֹרָה הִיא וְאֵין בָּהּ שׁוּם צַד טֻמְאָה, אַף שֶׁהַנֶּפֶשׁ סִבַּת הַטֻּמְאָה, כִּי כָל שְׁאָר הַבַּעֲלֵי חַיִּים שֶׁאֵין בָּהֶם נֶפֶשׁ הַמַּשְׂכֶּלֶת כִּי אִם רוּחַ הַחִיּוּנִית לְבַד, אֵין מִיתָתָם כִּי אִם פְּרוּד הָאַרְבָּעָה יְסוֹדוֹת, וְאֵין מַלְאַךְ הַמָּוֶת מִזְדַּקֵּק לָהֶם כְּלָל, עַל כֵּן אֵין בָּהֶם טֻמְאָה חֲמוּרָה. אֲבָל נִשְׁמַת הָאָדָם אֵינָהּ יוֹצֵאת כִּי אִם עַל יְדֵי מַלְאַךְ הַמָּוֶת הַמּוֹצִיאָהּ מִשָּׁם בְּעַל כָּרְחָהּ, כְּאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (אבות ד כט): וְעַל כָּרְחָךְ אַתָּה מֵת, וְהוּא בָּא מִסְּטָרָא דְּמָסָאֲבָא וּמֵבִיא הַטֻּמְאָה עַל הַגּוּף, זוֹלַת הַצַּדִּיקִים וִיחִידֵי הַדּוֹר אֲשֶׁר מִיתָתָם בִּנְשִׁיקָה לֹא עַל יְדֵי מַלְאַךְ הַמָּוֶת, אֵין בָּהֶם שׁוּם צַד טֻמְאָה. לְפִיכָךְ אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ירושלמי ברכות פ״ג ה״א) שֶׁבַּיּוֹם שֶׁמֵּת רַבֵּינוּ הַקָּדוֹשׁ בָּטְלָה הַכְּהֻנָּה, כִּי לֹא נִטְמְאוּ בּוֹ הַכֹּהֲנִים כְּלָל.

וְיָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁכָּל מִי שֶׁהוּא מִזֶּרַע אַהֲרֹן קָדוֹשׁ ה׳, אָז מִיתָתוֹ עַל יְדֵי נְשִׁיקָה וְאָז פָּרְחָה מֵהֶם הַטֻּמְאָה, וְנִמְשְׁכָה קְדֻשָּׁה זוֹ מִן אַהֲרֹן קְדוֹשׁ ה׳ אֶל כָּל יוֹצְאֵי יֶרֶכוֹ, שֶׁבְּכֻלָּם אֵין שׁוּם צַד טֻמְאָה, עַל כֵּן מֵתָר לַכֹּהֵן לְהִתְעַסֵּק בִּקְרוֹבָיו, אָבִיו וְאִמּוֹ וּבְנוֹ וּבִתּוֹ וְאָחִיו, כִּי כֻּלָּם מִזֶּרַע אַהֲרֹן הֵמָּה, וְאִשְׁתּוֹ שֶׁל כֹּהֵן כְּגוּפוֹ דָּמֵי. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַמִּתְעַסֵּק בָּהֶם יֵשׁ לוֹ טֻמְאַת שִׁבְעָה, מִכָּל מָקוֹם אֵין הַטֻּמְאָה גְּדוֹלָה כָּל כָּךְ שֶׁתִּהְיֶה מִתְנַגֶּדֶת אֶל קְדֻשַּׁת הַכֹּהֵן, מֵאַחַר שֶׁעַצְמוּת הַטֻּמְאָה קַלָּה קָצָת. וּמִכָּל מָקוֹם לֹא יִטַּמֵּא בִּשְׁאָר כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ קָרוֹבוֹ, שֶׁהֲרֵי הַדָּבָר מוּטָל עַל קָרוֹבָיו, וְאִם אֵין לַכֹּהֵן קָרוֹבִים מוּטָב שֶׁיִּתְעַסְּקוּ בּוֹ יִשְׂרְאֵלִים. וְאִם אֵין כָּאן לֹא זֶה וְלֹא זֶה, חֲרֵי הוּא מֵת מִצְוָה וּפְשִׁיטָא שֶׁמַּתָּר לוֹ לְהִתְעַסֵּק בּוֹ, וַאֲפִלּוּ בְּיִשְׂרְאֵל מַתָּר. וְכֹהֵן גָּדוֹל אָסוּר בְּכָל הַקְּרוֹבִים, כִּי מִצַּד גֹּדֶל קְדֻשָּׁתוֹ אֲפִלּוּ טֻמְאָה קַלָּה פּוֹגַמְתָּהּ.

כִּי אִם לִשְׁאֹרוֹ הַקָּרוֹב אֵלָיו. אָמְרוּ רז״ל (יבמות כב:) ״שְׁאֹרוֹ״ זוֹ אִשְׁתּוֹ. וְקָשֶׁה, מַהוּ זֶה שֶׁאָמַר ״הַקָּרוֹב אֵלָיו״, לְשׁוֹן זָכָר, ״הַקְּרוֹבָה אֵלָיו״ מִבָּעֵי לֵיהּ לְמֵימַר, וְלָמָּה קָרָא לְאִשְׁתּוֹ ״שְׁאֹרוֹ״, וְלָמָּה הִקְדִּימָהּ לְאָבִיו וְאִמּוֹ. וּבְדֶרֶךְ הַפְּשָׁט נִרְאֶה לְפָרֵשׁ כִּדְמַסְּיק בְּפֶרֶק הַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ (יבמות סג.): אָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹסֵי לְאֵלְיָהוּ: בַּמֶּה אִשָּׁה עוֹזֶרְתּוֹ לְאָדָם? אָמַר לֵיהּ: אָדָם מֵבִיא חִטִּין חִטִּין כּוֹסֵס, פִּשְׁתָּן פִּשְׁתָּן לוֹבֵשׁ, לֹא נִמְצֵאת מְאִירָה עֵינָיו וּמַעֲמִידָתוֹ עַל רַגְלָיו? וּלְפִי זֶה וַדַּאי אִשְׁתּוֹ מְפַרַנְסָתוֹ וַחֲרֵי הִיא שְׁאֹרוֹ, הַיְינוּ מְזוֹנוֹ הַקָּרוֹב אֵלָיו, כִּי הַמָּזוֹן נֶהֱפָךְ אֶל גּוּף הַנִּזּוֹן. וּבְאוּר הַכָּתוּב שֶׁיִּטַּמָּא לְמִי שֶׁהוּא זָן אוֹתוֹ, לְפִי שֶׁהַמָּזוֹן קָרוֹב אֶל עַצְמוּתוֹ לְהוֹסִיף בּוֹ לֵחָה תְּמוּרַת מַה שֶּׁנִּתַּךְ מִמֶּנּוּ, וְעַל כֵּן כָּל אִשְׁתּוֹ כְּגוּפוֹ דָּמְיָא אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִבְרֵאת עֶצֶם מֵעֶצְמָיו כִּי אִם ״זֹאת הַפַּעַם״, בִּיצִירָה רִאשׁוֹנָה, מִכָּל מָקוֹם מֵאַחַר שֶׁלְּדוֹרוֹת הִיא מְאִירָה עֵינָיו בִּשְׁאֹרוֹ וּמְזוֹנוֹ, עַל כֵּן רָאוּי שֶׁיִּטַּמָּא לָהּ. וּכְדֵי שֶׁלֹּא תִּטְעֶה לוֹמַר שֶׁיּוּכַל לְטַמֵּא לְכָל מִי שֶׁזָּן וּמְפַרְנֵס אוֹתוֹ, עַל כֵּן הוֹצִיא הַמָּזוֹן בִּלְשׁוֹן ״שְׁאֹרוֹ״, שֶׁיֵּשׁ בְּמַשְׁמָעוֹ לְשׁוֹן אִשְׁתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יח יב): ״שְׁאֵר אָבִיךְ הִיא״, וְלֹא אָמַר ״אִשְׁתּוֹ״ בְּפֵרוּשׁ כְּדֵי לְפָרֵשׁ הַטַּעַם לָמָּה הוּא מְטַמֵּא לָהּ.

וְעַל צַד הָרֶמֶז יֵשׁ לְהוֹצִיא מִכָּאן דִּין, מַה שֶּׁאָמְרוּ רז״ל (מו״ק כה): תַּלְמִיד חָכָם שֶׁמֵּת הַכֹּל כְּקְרוֹבָיו. וְעָלָיו אָמַר: ״כִּי אִם לִשְׁאֹרוֹ הַקָּרוֹב אֵלָיו״, כִּי ״שְׁאֹרוֹ״ הַיְינוּ מְזוֹנוֹ, כְּאָמְרוּ רז״ל (ברכות יז;): כָּל הָעוֹלָם נִזּוֹן בִּשְׂכַר חֲנִינָא בְּנִי כוּ׳. וְאָמְרוּ רז״ל (ב״ק ס.): אֵין פַּרְעָנוּת בָּא לָעוֹלָם כִּי אִם בַּעֲבוּר הָרְשָׁעִים, וְאֵינוֹ מַתְחִיל כִּי אִם בַּצַּדִּיקִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כב ה): ״כִּי תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קוֹצִים וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ״, שֶׁכְּבָר נֶאֱכַל הַגָּדִישׁ, דְּהַיְינוּ הַצַּדִּיקִים. הִנֵּה רוֹאֶה שֶׁקָּרָא לַצַּדִּיקִים ״גָּדִישׁ״, כְּגָדִישׁ זֶה שֶׁאוֹכְלִים מִמֶּנּוּ, כָּךְ כָּל הָעוֹלָם נִזּוֹנִין בַּעֲבוּר הַצַּדִּיקִים. וְעִנְיַן ״כְּבָר נֶאֱכַל״, כִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּא בְּטַכְסִיסֵי מִלְחָמָה, כִּי מֻרְגָּךְ הַלּוֹחֲמִים לִסְתּוֹם תְּחִלָּה מַעְיְנוֹת הָעִיר וְלִשְׁרוֹף גְּדִישָׁם כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהֶם מַמָּה לְהִתְפַּרְנֵס, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ״י בְּמַכּוֹת שֶׁל פַּרְעֹה (שם ח יז), כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה בִּזְמַן שֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ, הוּא מֵסִיר צִלּוֹ מֵעֲלֵיהֶם תְּחִלָּה וּמְקַלְקֵל גְּדִישָׁם שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהֶם מַה לֶּאֱכוֹל בִּזְכוּתוֹ, כְּדֶרֶךְ שֶׁבְּאַרְנוּ לְמַעְלָה פָּרָשַׁת וַיְחִי (נ י) ״בְּגוֹרֶן הָאָטָד״ עִנְיַן הַקּוֹצִים וְהַגָּדִישׁ. לְכָךְ נֶאֱמַר ״כִּי אִם לִשְׁאֹרוֹ הַקָּרוֹב אֵלָיו״, רֶמֶז לְתַלְמִיד חָכָם הַמְּזִין אוֹתוֹ וְהַכֹּל כְּקְרוֹבָיו. וְהִקְדִּימוֹ לְאָבִיו וְאִמּוֹ, כְּאָמְרוּ רז״ל (ב״מ לג.): אֲבֵדַת אָבִיו וַאֲבֵדַת רַבּוֹ, אֲבֵדַת רַבּוֹ קוֹדֶמֶת כוּ׳. וְזֶה יְכֻלּוֹל גַּם בִּזְמַן שֶׁהַצַּדִּיק אָבַד אוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ, לְכָךְ הִקְדִּימוֹ אֲבֵדַת רַבּוֹ.

לְאִמּוֹ וּלְאָבִיו. כִּי אִמּוֹ אֵינָהּ מִזֶּרַע אַהֲרֹן זוֹלַת מִצַּד שֶׁהִיא כְּגוּף בַּעְלָהּ, עַל כֵּן הִקְדִּים הָאֵם, הַדָּבָר שֶׁהוּא חִדּוּשׁ יוֹתֵר. אֲבָל בְּכֹהֵן גָּדוֹל שֶׁאָמַר ״לֹא יִטַּמָּא״, הִקְדִּים הָאָב, כִּי זֶה חִדּוּשׁ יוֹתֵר מַה שֶּׁאֵינוֹ מִטַּמֵּא לְאָבִיו שֶׁהוּא מִזֶּרַע אַהֲרֹן. וְאִם נַפְשְׁךָ לְפָרֵשׁ זֶה דֶּרֶךְ לֹא זוֹ אַף זוֹ, נוֹכַל לוֹמַר שֶׁיּוֹתֵר קָרוֹב לִשְׁמוֹעַ שֶׁיִּטַּמָּא לְאִמּוֹ כִּי נִצְטַעֲרָה עָלָיו הַרְבֵּה בְּהֵרָיוֹן וְלֵידָה וְגִדּוּל, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בָּאָב, עַל כֵּן יִהְיוּ שְׁנֵי מְקוֹמוֹת אֵלּוּ, הֵן ״יִטַּמָּא״ הָאָמוּר כָּאן, הֵן ״לֹא יִטַּמָּא״ הָאָמוּר בְּכֹהֵן גָּדוֹל, כֻּלָּם דֶּרֶךְ לֹא זוֹ אַף זוֹ. וְעוֹד שֶׁאִמּוֹ יוֹתֵר וַדַּאִית מִן אָבִיו, כִּי שֶׁמָּא זִנְּתָה אִמּוֹ עִם אַחֵר וְזֶה אֵינוֹ אָבִיו, וּלְפִיכָךְ יִהְיוּ שְׁנֵיהֶם בְּדֶרֶךְ לֹא זוֹ אַף זוֹ. וְעוֹד

שֶׁנִּוּוּל שֶׁל הָאִשָּׁה קָשֶׁה מִן נִוּוּל הָאִישׁ, עַל כֵּן הַקְּדִים אִמּוֹ לוֹמַר לָךְ שֶׁאִם שְׁנֵיהֶם מוּטָלִים לְפָנָיו חַיָּב לְטַפֵּל תְּחִלָּה עִם אִמּוֹ. אֲבָל בְּכֹהֵן גָּדוֹל שֶׁנֶּאֱמַר ״לֹא יִטַּמָּא״ הַקְּדִים הָאָב בְּדָרְךְ לֹא זוֹ אַף זוֹ, וְקַל לְהָבִין.

ה **לֹא יִקְרַח קָרְחָה בְּרֹאשָׁם.** אַף עַל פִּי שֶׁגַּם יִשְׂרָאֵל הוּזְהָרוּ עַל כָּךְ, מִכָּל מָקוֹם תַּרְוַיְיהוּ צְרִיכִי, דְּאִי אַשְׁמְעִינַן יִשְׂרָאֵל הֲוָה אָמִינָא דַּוְקָא אֲבֵדַת יִשְׂרָאֵל לְדוֹרוֹ שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה רוֹשֶׁם כָּל כָּךְ, עַל כֵּן אֵין לְהִצְטַעֵר עָלָיו בְּיוֹתֵר לִקְרֹחַ קָרְחָה עָלָיו, לְפִי שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה גַּם כֵּן כָּל כָּךְ קָרְחָה בָּעוֹלָם. אֲבָל בְּכֹהֵן מְשֻׁרַת אֱלֹהֵינוּ שֶׁמֵּת, וַדַּאי הָאֲבֵדָה גְּדוֹלָה לְדוֹרוֹ, וְעוֹשֶׂה קָרְחָה בָּעוֹלָם, סָלְקָא דַּעְתָּךְ שֶׁמַּתִּיר לְכֹהֵן קָרוֹבוֹ לִקְרֹחַ עָלָיו קָרְחָה, קָא מַשְׁמַע לָן. וְאִי אַשְׁמְעִינַן בְּכֹהֲנִים, הֲוָה אָמִינָא שֶׁמִּצַּד שֶׁהַכֹּהֵן מְשֻׁרַת לֵאלֹהֵינוּ וַדַּאי אַחַר מוֹתוֹ הוּא נִכְנָס בְּאוֹר הַחַיִּים הַנִּצְחִי, לְפִיכָךְ אֵין נָכוֹן לְהִצְטַעֵר עַל מִיתָתוֹ כִּי לְטוֹבָתוֹ הִיא. אֲבָל בִּסְתָם יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵינוֹ בָּטוּחַ שֶׁלֹּא יְרֵאֶה פְּנֵי גֵּיהִנֹּם, סָלְקָא דַּעְתָּךְ שֶׁמַּתִּיר לְהִצְטַעֵר עָלָיו וְלִקְרֹחַ קָרְחָה מִצִּדּוֹ, קָא מַשְׁמַע לָן.

וְלֹא יְחַלֵּל זַרְעוֹ בְּעַמָּיו. פִּלְיָאָה בְּעֵינַי, אִם לְמַעְלָה דָּרְשׁוּ ״בְּעַמָּיו״, בְּעוֹד שֶׁהַמֵּת בְּתוֹךְ עַמָּיו, מַה יֹּאמְרוּ מִן ״בְּעַמָּיו״ הַנֶּאֱמָר כָּאן. וּפְשׁוּטוֹ הוּא ״בְּעַמָּיו״, שֶׁפָּסַל אֶת זַרְעוֹ מִלִּהְיוֹת בִּכְלַל עַמָּיו, דְּהַיְינוּ הַכֹּהֲנִים, כִּי פָּסְלוֹ מִדִּין כְּהֻנָּה, אֲבָל לְמַעְלָה אִי אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ כֵּן, דְּאִם כֵּן הוּא מִשְׁמַע שֶׁלֹּא יִטַּמָּא בְּעַמָּיו בְּכֹהֵן שֶׁאֵינוֹ שְׁאֵר בְּשָׂרוֹ, הָא בְּיִשְׂרָאֵל מִטַּמֵּא, וַהֲלֹא קַל וָחוֹמֶר הוּא. וְאֵין לוֹמַר דִּנְקַט בְּעַמָּיו לְרַבּוֹתָא, דְּאִם כֵּן לִשְׁתּוֹק מִנַּיהּ, כִּי כְּבָר נֶאֱמַר ״כִּי אִם לִשְׁאֹרוֹ״ וְגוֹ׳ וּבָזֶה מֵעֵט הַכֹּל. עַל כֵּן הוּצְרְכוּ לִדְרָשַׁת בְּעוֹד שֶׁהַמֵּת בְּתוֹךְ עַמָּיו. אֲבָל כָּאן הוּא כְּפְשׁוּטוֹ מִלִּהְיוֹת בִּכְלַל עַמָּיו.

יז **אִישׁ מִזַּרְעֲךָ אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוּם.** כָּאן אָמַר ״בּוֹ מוּם״, וּלְמַטָּה הָפַךְ וְאָמַר ״מוּם בּוֹ״, וְכָאן אָמַר ״אֲשֶׁר יִהְיֶה״ – לְהַבָּא מַשְׁמַע, וְאַחַר כָּךְ אָמַר ״כָּל אִישׁ אֲשֶׁר בּוֹ מוּם״ – בַּהֹוֶה מַשְׁמַע. וּמַהוּ שֶׁנָּתַן טַעַם לַדָּבָר בְּאוֹתוֹ דָּבָר עַצְמוֹ וְאָמַר: ״כִּי כָל אִישׁ אֲשֶׁר בּוֹ מוּם לֹא יִקְרָב״. וּמַה שֶּׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ״י: אֵינוֹ דִּין שֶׁיִּקְרַב, כְּמוֹ ״הַקְרִיבֵהוּ נָא לְפֶחָתֶךָ״, אֵינוֹ מִפֹּרָשׁ בַּמִּקְרָא.

עַל כֵּן אוֹמֵר אֲנִי שֶׁהַקְּדָמוֹנִים שֶׁהָיוּ בְּקִיאִין בַּחָכְמוֹת, הָיוּ יוֹדְעִין בְּכָל מוּם שֶׁנִּתְהַוָּה בָּאָדָם טֶרֶם הֱיוֹתוֹ, מִצַּד אֵיזוֹ עָוֹן שֶׁרָאוּ בּוֹ. דֶּרֶךְ מָשָׁל, אִם יָדְעוּ שֶׁהוּא מְקֻבָּל שׁוֹחַד, יָדְעוּ בּוֹ שֶׁסּוֹפוֹ בָּא לִידֵי עִוָּרוֹן. וְאִם רָאוּ בּוֹ רֶגֶל גַּאֲוָה, יָדְעוּ בּוֹ שֶׁסּוֹפוֹ לָבוֹא לִידֵי שֶׁבֶר רֶגֶל. וְהַכָּרַת פָּנָיו עָנְתָה בּוֹ, שֶׁהִכִּירוּ בְּמַרְאֵה פָּנָיו אֵיזוֹ תְּכוּנָה רָעָה שֶׁיֵּשׁ בְּקִרְבּוֹ הַפּוֹגֶמֶת אֵיזוֹ אֵבֶר יָדוּעַ, וְסוֹפוֹ לָבוֹא לִידֵי מוּם נִגְלֶה, וְרָאוּי לְנָאֱלוֹ מִן הַכְּהֻנָּה עַל שֵׁם סוֹפוֹ. לָכֵן נֶאֱמַר ״אִישׁ אִישׁ מִזַּרְעֲךָ אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוּם״, שֶׁהַכָּרַת פָּנָיו עָנְתָה שֶׁלְּסוֹף יִהְיֶה בּוֹ מוּם, כִּי מִתּוֹךְ מַעֲשָׂיו נִכָּר שֶׁלְּסוֹף יָבוֹא לִידֵי מוּם זֶה שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ, הֲרֵי הוּא נִפְסָל עַל שֵׁם סוֹפוֹ. וְנָתַן טַעַם לַדָּבָר, ״כִּי כָל אִישׁ אֲשֶׁר בּוֹ מוּם״ וְגוֹ׳, אִי אַתָּה מוֹדֶה אִם הַמּוּם כְּבָר יֵשׁ בּוֹ, וַדַּאי אֵינוֹ דִּין שֶׁיִּקְרַב מִשּׁוּם ״הַקְרִיבֵהוּ לְפֶחָתֶךָ״ (מלאכי א ח), עַל כֵּן גַּם זֶה אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוּם לְהַבָּא רָאוּי שֶׁיִּתְגָּאֵל מִן הַכְּהֻנָּה. וּמִטַּעַם זֶה לֹא אָמַר בִּנְתִינַת טַעַם לְשׁוֹן ״יִהְיֶה״. וְכָל זֶה מְדֻבָּר בְּמִי שֶׁאֵינוֹ נוֹלָד בְּמוּמוֹ, שֶׁהֲרֵי מַעֲשָׂיו גָּרְמוּ לוֹ מְצִיאַת הַמּוּם, כִּי בְּמַעֲשָׂיו פָּגַם אֶחָד מֵאֲבָרָיו. לָכֵן נֶאֱמַר בִּשְׁנֵי פְּסוּקִים אֵלּוּ ״בּוֹ מוּם״, שֶׁקָּדְמָה מְצִיאָתוֹ לְמְצִיאַת הַמּוּם, כִּי מִלַּת ״בּוֹ״ מְדֻבֶּר בְּמְצִיאַת הָאָדָם שֶׁקָּדְמָה, וְאַחַר כָּךְ נוֹלַד בּוֹ הַמּוּם.

וַעֲדַיִן לֹא שָׁמַעְנוּ אִם נוֹלַד בְּמוּמוֹ אִם הַמּוּם מְעֻבָּב אוֹ לֹא, כִּי יֵשׁ מָקוֹם לוֹמַר שֶׁמָּא דַּוְקָא זֶה שֶׁתַּרְוַיְיהוּ אִתְּנְהוּ בֵּיהּ, שֶׁיֵּשׁ לוֹ פְּגָם בִּנְשָׁמָתוֹ וּבְגוּפוֹ, רָאוּי שֶׁיִּתְגָּאֵל מִן הַכְּהֻנָּה לְבִלְתִּי הַקְרִיב אֶת קָרְבַּן ה׳, אֲבָל הַנּוֹלָד בְּמוּמוֹ שֶׁאֵין בּוֹ פְּגָם בִּנְשָׁמָתוֹ זוֹלַת בְּגוּפוֹ לְבַד, שֶׁמָּא תֹּאמַר שֶׁאֵינוֹ מְעֻבָּב. קָא מַשְׁמַע לָן לְמַטָּה: ״מוּם בּוֹ אֶת לֶחֶם אֱלֹהָיו״ וְגוֹ׳, וְזֶה מְדֻבָּר בְּמִי שֶׁקָּדְמָה מְצִיאַת הַמּוּם לְמְצִיאָתוֹ לַאֲוִיר הָעוֹלָם. וְזֶה בֵּאוּרוֹ: ״כָּל אִישׁ אֲשֶׁר בּוֹ מוּם מִזֶּרַע אַהֲרֹן הַכֹּהֵן לֹא יִגַּשׁ לְהַקְרִיב אֶת אִשֵּׁי ה׳״, וְאַף עַל פִּי שֶׁכְּבָר הִזְכִּיר לְמַעְלָה ״אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוּם״ וְגוֹ׳, מִכָּל מָקוֹם לֹא הִזְכִּיר שָׁם כִּי אִם ״לֶחֶם אֱלֹהָיו״, וְסָלְקָא דַּעְתָּךְ דַּוְקָא לֶחֶם אֱלֹהָיו כְּמִנְחוֹת וְלֶחֶם הַפָּנִים, אֲבָל שְׁאָר אִשֵּׁי ה׳ מַתָּר לְהַקְרִיב, קָא מַשְׁמַע לָן ״לֹא יִגַּשׁ לְהַקְרִיב אֶת אִשֵּׁי ה׳״, לְהַשְׁווֹת כָּל הָאִשִּׁים בְּמִי שֶׁבּוֹ מוּם. וְסָלְקָא דַּעְתָּךְ דַּוְקָא בְּמִי שֶׁבּוֹ מוּם, אֲבָל לֹא בְּמִי שֶׁמּוּם בּוֹ, קָא מַשְׁמַע לָן ״מוּם בּוֹ אֶת לֶחֶם אֱלֹהָיו לֹא יִגַּשׁ לְהַקְרִיב״. וְנָקַט ״לֶחֶם אֱלֹהָיו״, לֹא שֶׁבָּא לְמַעֵט הָאִשִּׁים, שֶׁהֲרֵי כְּבָר הוּשְׁווּ כָּל הָאִשִּׁים בְּמִי שֶׁבּוֹ מוּם, וְהוּא הַדִּין בְּמִי שֶׁמּוּם בּוֹ. וְלֹא נָקַט ״לֶחֶם אֱלֹהָיו״ כִּי אִם בַּעֲבוּר שֶׁרוֹצֶה לוֹמַר אַחַר כָּךְ שֶׁאָפְלוּ לֶחֶם אֱלֹהָיו שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם קְדֻשָּׁה יְתֵרָה יוֹתֵר מִן הָעוֹלִים לָאִשִּׁים, מִכָּל מָקוֹם מַתָּר לֶאֱכֹל מֵהֶם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב מִיָּד: ״לֶחֶם אֱלֹהָיו מִקָּדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים יֹאכַל״, וְכָל שֶׁכֵּן מִן הָאִשִּׁים. וּמַה שֶּׁכָּתוּב ״וּמִן הַקֳּדָשִׁים יֹאכֵל״, אֲלוּ קָדָשִׁים קַלִּים, לְפִי שֶׁיֵּשׁ מָקוֹם לוֹמַר שֶׁאַחַר שֶׁלֹּא הֻתְּרוּ לְזָר, כְּמוֹ מִנְחוֹת שֶׁל קָדָשִׁי קָדָשִׁים שֶׁאָכַל מֹשֶׁה, וְכֵן מַשְׁמַע בַּיְלְקוּט סוֹף פָּרָשַׁת צַו (ח תקיח). וּבְדֶרֶךְ זֶה מְיֻשָּׁב מַה שֶּׁנֶּאֱמַר גַּם בַּבְּהֵמוֹת פַּעַם ״מוּם בּוֹ״ וּפַעַם ״בּוֹ מוּם״, לְפִי שֶׁכָּל מוּמִים פּוֹסְלִים בַּבְּהֵמָה, בֵּין שֶׁנּוֹלְדָה בְּמוּמָהּ בֵּין שֶׁנּוֹלַד מוּמָהּ בָּהּ.

פרק כב

כז **שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב אוֹ עֵז כִּי יִוָּלֵד.** אָמְרוּ הַמְפָרְשִׁים שֶׁבְּיוֹם הִוָּלְדוֹ יֵשׁ לוֹ עָלָיו שֵׁם שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב, כִּי אֵינוֹ מוֹסִיף עַל שְׁלֵמָתוֹ וְעַל עַצְמוּתוֹ כְּלוּם, כִּי הוּא נוֹלָד עִם כָּל שְׁלֵמָתוֹ. לְאַפּוֹקֵי הָאָדָם, עַיֵּר פֶּרֶא יִוָּלֵד (איוב יא יב), וּקְנִנַּת שְׁלֵמָתוֹ תָּלוּי בְּמַעֲשָׂיו. וְנִרְאֶה שֶׁלְּכָךְ הוֹדִיעַ לָנוּ הַכָּתוּב, כְּדֵי שֶׁלֹּא תֹּאמַר, מֵאַחַר שֶׁבְּיוֹם

הַוָּלָדָם יֵשׁ לָהֶם כָּל הַשְּׁלֵמוּת הָרָאוּי לָהֶם, אִם כֵּן יִהְיוּ כְּשֵׁרִים לְהַקְרָבָה מֵיָד, תַּלְמוּד לוֹמַר: ״וְהָיָה שִׁבְעַת יָמִים תַּחַת אִמּוֹ״. ״וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יֵרָצֶה״, כִּי כָּל מִסְפַּר שְׁמִינִי קֹדֶשׁ, כַּמְבֹאָר לְמַעְלָה פָּרָשַׁת שְׁמִינִי (ט א), עַל כֵּן אֵינוֹ רָאוּי לִהְיוֹת קֹדֶשׁ עַד אֲשֶׁר יַעֲבֹר עָלָיו מִסְפָּר זֶה.

פרק כג

ב מוֹעֲדַי ה׳ אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ. וּסְמִיךְ לֵיהּ מִצְוַת הַשַּׁבָּת, וּפֵרֵשׁ רַשׁ״י מַה עִנְיָן שַׁבָּת לְמוֹעֲדִים כוּ׳. וַאֲנִי אוֹמֵר שֶׁכָּךְ פֵּרוּשׁוֹ: כִּי כְּבָר בֵּאַרְנוּ לְמַעְלָה פָּרָשַׁת וַיַּקְהֵל (לה ב) עַל מַה שֶּׁפֵּרֵשׁ רַשׁ״י הַקְּדִים שַׁבָּת לְמְלֶאכֶת מִשְׁכָּן לוֹמַר לְךָ שֶׁאֵין מִשְׁכָּן דּוֹחֶה שַׁבָּת, כִּי בְּכָל מָקוֹם הַמִּצְוָה הַמֻּקְדֶּמֶת דּוֹחָה אֶת הַמְּאֻחֶרֶת. וּפְסוּק זֶה ״אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ״, מְדַבֵּר בִּקְבִיעוּת הַשָּׁנָה וְהַחֹדֶשׁ וְעִנְיַן הָעִבּוּר. וּמַסִּיק בַּיְלְקוּט פָּרָשָׁה זוֹ: מִנַּיִן שֶׁמְּחַלְּלִין אֶת הַשַּׁבָּת לְהָעִיד עֲלֵיהֶם, תַּלְמוּד לוֹמַר: ״אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם״. יָכוֹל כְּשֵׁם שֶׁמְּחַלְּלִין אֶת הַשַּׁבָּת לְהָעִיד עֲלֵיהֶם, כָּךְ יְחַלְּלוּ אֶת הַשַּׁבָּת לְהוֹדִיעַ עֲלֵיהֶם שֶׁנִּתְקַיְּמוּ, תַּלְמוּד לוֹמַר: ״אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ״ כוּ׳. וְעַל כֵּן הַקְּדִים לְמִצְוֹת שַׁבָּת מִצְוַת הָעִבּוּר לְהוֹדִיעַ שֶׁהָעִבּוּר דּוֹחֶה שַׁבָּת. וְאַחַר הַשַּׁבָּת חָזַר וּפֵרַט מִצְוַת הָעִבּוּר בְּפָסוּק ״אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה׳״, כְּדֵי לְהַקְדִּים מִצְוַת הַשַּׁבָּת לָעִבּוּר, לוֹמַר לְךָ שֶׁאֵין הָעִבּוּר דּוֹחֶה שַׁבָּת, וְהָא לְהָעִיד עֲלֵיהֶם, וְהָא לְהוֹדִיעַ עֲלֵיהֶם שֶׁנִּתְקַיְּמוּ. וְדִין זֶה יֵשׁ גַּם בְּמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה פֶּרֶק א׳.

דָּבָר אַחֵר ״אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אוֹתָם בְּמוֹעֲדָם״, קְרִיאָה זוֹ הִיא בְּדִבְרֵי תוֹרָה, שֶׁיִּתְעַסְּקוּ בְּהִלְכוֹת פֶּסַח בַּפֶּסַח כוּ׳ לְכָךְ נֶאֱמַר ״בְּמוֹעֲדָם״, וְעַל קְרִיאָה זוֹ אָמַר ״אֵלֶּה הֵם מוֹעֲדַי״. אָמְנָם כְּשֶׁאֵין עֲסוּקִים בָּהֶם כִּי אִם בְּמַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה אֵינָן מוֹעֲדֵי ה׳ כְּלָל, וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר (ישעיה א יד): ״חָדְשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שָׂנְאָה נַפְשִׁי״. וּמַה שֶּׁכָּתוּב ״אֵלֶּה תַּעֲשׂוּ לַה׳ בְּמוֹעֲדֵיכֶם״, (במדבר כט לט) לְפִי שֶׁצָּרִיךְ לִתֵּן חֶצְיוֹ לַה׳ וְחֶצְיוֹ לָכֶם.

טז וְהִקְרַבְתֶּם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַה׳. סִימָן לְיוֹם מַתַּן תּוֹרָה, כִּי הַתּוֹרָה צְרִיכָה לִהְיוֹת חֲדָשָׁה אֵצֶל הָאָדָם בְּכָל יוֹם כְּאִלּוּ הַיּוֹם קִבְּלָהּ מֵהַר סִינַי. וּמַה שֶּׁלֹּא נִזְכַּר בַּתּוֹרָה בְּפֵרוּשׁ כִּי יוֹם זֶה מַתַּן תּוֹרָה, וְכֵן לֹא נִזְכַּר בַּתּוֹרָה בְּפֵרוּשׁ כִּי רֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא יוֹם דִּין, וְטַעַם שְׁנֵיהֶם אֶחָד הוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי בְּחִבּוּרִי עוֹלְלוֹת אֶפְרַיִם, שֶׁעַל מַתַּן תּוֹרָה לֹא רָצָה ה׳ לְהַגְבִּיל יוֹם יָדוּעַ, לְפִי שֶׁצָּרִיךְ הָאָדָם שֶׁיִּהְיֶה דּוֹמֶה לוֹ בְּכָל יוֹם וְיוֹם מִכָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה כְּאִלּוּ בְּאוֹתוֹ יוֹם קִבְּלָהּ מֵהַר סִינַי, כִּי בֶּאֱמֶת אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (עירובין נד:) שֶׁהַתּוֹרָה נִמְשְׁלָה לְדַד זֶה שֶׁכָּל זְמַן שֶׁהַתִּינוֹק מְמַשְׁמֵשׁ בּוֹ הוּא מוֹצֵא בּוֹ טַעַם חָדָשׁ, כָּךְ הַתּוֹרָה כָּל הַהוֹגֶה בָּהּ מוֹצֵא בְּכָל יוֹם טַעַם חָדָשׁ, עַל כֵּן דִּין הוּא שֶׁיִּהְיֶה דּוֹמֶה אֵלָיו בְּכָל יוֹם כְּאִלּוּ הַיּוֹם קִבְּלָהּ מֵהַר סִינַי, וְאִם כֵּן כָּל יוֹם הוּא מַתַּן תּוֹרָה אֵצֶל הַהוֹגִים בָּהּ, עַל כֵּן אֵין רָאוּי לְהַגְבִּיל יוֹם יָדוּעַ לִנְתִינָתָהּ. וְעַל כֵּן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ספרי ואתחנן ו ו): שֶׁיִּהְיוּ דִּבְרֵי תוֹרָה חֲדָשִׁים עָלֶיךָ, וְלֹא כְּדָבָר הַיָּשָׁן שֶׁלְּבוֹ שֶׁל אָדָם קָץ בּוֹ, שֶׁהֲרֵי בֶּאֱמֶת אַתָּה מוֹצֵא בָּהּ דָּבָר חִדּוּשׁ בְּכָל יוֹם וְיוֹם. וְעַל כֵּן אֵין יוֹם נִתְּנָתָהּ מְבֹאָר בַּתּוֹרָה יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁנִּרְמַז בַּהַבָאַת מִנְחָה חֲדָשָׁה, לְהוֹרוֹת שֶׁהַתּוֹרָה מִנְחָה חֲדָשָׁה בְּכָל יוֹם וְיוֹם.

וְהִיוּ בִּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם הֶחָמֵץ אֲשֶׁר הֵיֵּצֶר הָרָע נִמְשָׁל בּוֹ, כִּי בִּלְשׁוֹן רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות יז) הוּא נִקְרָא ״שְׂאוֹר שֶׁבָּעִסָּה״, לְפִי שֶׁבְּמָקוֹם שֶׁהַתּוֹרָה מְצוּיָה שָׁם אֵין הַיֵּצֶר הָרָע יָכוֹל לְהַזִּיק, כְּאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (קידושין ל:): אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בָּרָאתִי יֵצֶר הָרָע בָּרָאתִי לוֹ תַּבְלִין, דִּהַיְנוּ הַתּוֹרָה. וְאִלְמָלֵא יֵצֶר הָרָע לֹא הָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹרִיד הַתּוֹרָה מִן הָעֶלְיוֹנִים אֶל הַתַּחְתּוֹנִים, כִּי בְּטַעֲנָה זוֹ נִצַּח מֹשֶׁה רַבֵּינוּ אֶת הַמַּלְאָכִים כְּשֶׁאָמְרוּ לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: חֶמְדָּה גְנוּזָה יֵשׁ לְךָ כוּ׳ וְאַתָּה רוֹצֶה לִתְּנָהּ לְבָשָׂר וָדָם, וְהֵשִׁיב לָהֶם מֹשֶׁה: כְּלוּם יֵשׁ יֵצֶר הָרָע בֵּינֵיכֶם כוּ׳ (שבת פח:-פט.), וּרְצוֹנוֹ לוֹמַר שֶׁהָיָה צָרִיךְ לִתֵּן הַתּוֹרָה אֶל הַתַּחְתּוֹנִים כְּדֵי לִתֵּן לָהֶם תַּבְלִין עַל הֵיֵּצֶר הָרָע הַכָּרוּךְ בָּהֶם, לְמַלֵּא חִסְרוֹנָם, לְכָךְ נֶאֱמַר ״חָמֵץ תֵּאָפֶינָה״.

וְזֶה הַטַּעַם גַּם כֵּן הָעֹלָם יוֹם דִּין שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵלֵךְ אָדָם בִּשְׁרִירוּת לִבּוֹ וְיִסְגֹּל עֲוֹנוֹת כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה וְיַחְשֹׁב לְתַקֵּן מַעֲשָׂיו בְּהִיוֹתוֹ קָרוֹב לְיוֹם ה׳ אֲשֶׁר בּוֹ יֵשֵׁב עַל כִּסֵּא דִּין, אֶלָּא יְדֵמֶה בְּנַפְשׁוֹ כְּאִלּוּ בְּכָל יוֹם וְיוֹם ה׳ יוֹשֵׁב עַל כִּסְאוֹ לַמְשְׁפֹּט וּמִתְבַּקֵּר פְּנִקְסוֹ, וְעַל יְדֵי זֶה יִהְיֶה כָּל יוֹם וְיוֹם בִּתְשׁוּבָה. וְכֵן אִיכָּא לְמָאן דְּאָמַר אָדָם נִדּוֹן בְּכָל יוֹם (ר״ה טז), שֶׁנֶּאֱמַר (איוב ז יח): ״וַתִּפְקְדֶנּוּ לִבְקָרִים לִרְגָעִים תִּבְחָנֶנּוּ״. וּבְחִבּוּרִי הַנִּזְכָּר הֶאֱרַכְתִּי בִּשְׁנֵי טְעָמִים אֵלּוּ כִּי נְכוֹנִים לְמוֹצְאֵי דָעַת.

כב וּבְקֻצְרְכֶם אֶת קְצִיר אַרְצְכֶם וְגוֹ׳. סְמִיכוּת פָּסוּק זֶה לְפָרָשַׁת הָעֹמֶר נִרְאֶה עַל דֶּרֶךְ הַמִּדְרָשׁ (במ״ר יז ה) הָאוֹמֵר שֶׁסִּבֵּב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל בְּמִצְוֹות בְּכָל מַעֲשֶׂה: יָצָא לַחֲרֹשׁ – לֹא תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר וַחֲמוֹר, יָצָא לִזְרֹעַ – לֹא תִזְרַע כִּלְאַיִם, יָצָא לִקְצֹר – לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ כוּ׳. וְסָלְקָא דַּעְתָּךְ שֶׁשָּׂדֶה זוֹ שֶׁכֵּיוָן שֶׁקּוֹצְרִין מִמֶּנּוּ הָעֹמֶר וּכְבָר נַעֲשָׂה בָּהּ מִצְוָה אַחַת, שׁוּב אֵינוֹ חַיָּב לְמֶעֱבַד בָּהּ מִצְוָה אַחֲרִיתִי, תַּלְמוּד לוֹמַר: ״לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ״, לוֹמַר לְךָ שֶׁמִּכָּל מָקוֹם מִצְוָה זוֹ אֵינָהּ פּוֹטֶרֶת אוֹתְךָ מִן לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה. וּבְזֶה מְיֻשָּׁב מַה שֶּׁלֹּא הִזְכִּיר פֶּרֶט כַּרְמְךָ, לְפִי שֶׁאֵין קְצִיר הָעֹמֶר שַׁיָּךְ בַּכֶּרֶם, וּמֵהֵיכָא תֵּיתֵי לְפָטְרוֹ. וּרְאָיָה גְּדוֹלָה לִדְבָרֵנוּ מַה שֶּׁמַּסִּיק בַּיְלְקוּט (אמור כג י) בְּשֵׁם תּוֹרַת כֹּהֲנִים: אַף מִשֶּׁהֵבִיאָה שְׁלִישׁ מַתְחִיל וְקוֹצֵר וּפָטוּר מִלֶּקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה כוּ׳, וְסָלְקָא דַּעְתָּךְ שֶׁכָּל הַשָּׂדֶה פְּטוּרָה, קָא מַשְׁמַע לָן.

דָּבָר אַחֵר כִּדְמַסִּיק בַּגְּמָרָא (ר״ה טז): אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: מִפְּנֵי מָה אָמְרָה תּוֹרָה הָבִיאוּ עוֹמֶר בַּפֶּסַח, כְּדֵי שֶׁתִּתְבָּרֵךְ לָכֶם תְּבוּאָה שֶׁבַּשָּׂדֶה, וְעַל יְדֵי שְׁתֵּי הַלֶּחֶם

יִתְבָּרְכוּ פֵּרוֹת הָאִילָן, וְעַל יְדֵי נִסּוּךְ הַמַּיִם בֶּחָג יִתְבָּרְכוּ גִּשְׁמֵי הַשָּׁנָה. וּכְדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה עִם לְבָבוֹ דָּבָר בְּלַיַּעַל לֵאמֹר, מֵאַחַר שֶׁבִּזְכוּת הָעוֹמֶר וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם וְנִסּוּךְ הַמַּיִם יִתְבָּרְכוּ תְּבוּאוֹת הַשָּׁנָה, אִם כֵּן לָמָּה זֶה אֶתֵּן מַתְּנוֹת עֲנִיִּים לְמַעַן יְבָרְכֵנִי ה׳, תַּלְמוּד לוֹמַר: ״וּבֵרַכְתִּיךָ״ וְגוֹ׳, כִּי טוֹב אֲשֶׁר תֶּאֱחֹז בָּזֶה וְגַם מִזֶּה אַל תַּנַּח יָדֶךָ, כִּי הָא וְהָא גַּרְמָא. אֲבָל לְפֵרוּשׁ רַשׁ״י קָשֶׁה, מָה עִנְיַן קָרְבָּנוֹת לְמַתְּנוֹת עֲנִיִּים. וּכְפִי הַנִּרְאֶה יֵשׁ קְצָת דִּמְיוֹן בֵּינֵיהֶם, כִּי גַּם הַקָּרְבָּנוֹת רַבָּן נֶאֱכָלִין לַכֹּהֲנִים דֶּרֶךְ צְדָקָה. וְהָרַמְבַּ״ן פֵּרֵשׁ רֶמֶז לִקְצִיר הָעוֹמֶר שֶׁאֵינוֹ דוֹחֶה לֶקֶט וּפֵאָה.

כד שַׁבָּתוֹן זִכְרוֹן תְּרוּעָה. רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אָמְרוּ (ר״ה כט:): כְּתִיב (במדבר כט א) ״יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם״, וּכְתִיב ״זִכְרוֹן תְּרוּעָה״, הָא בְּחוֹל הָא בְּשַׁבָּת, לְכָךְ נֶאֱמַר ״שַׁבָּתוֹן זִכְרוֹן תְּרוּעָה״. וְדַוְקָא בַּגְּבוּלִין יֵשׁ חִלּוּק בֵּין שַׁבָּת לְחוֹל, אֲבָל לֹא בַּמִּקְדָּשׁ, וּרְאָיָה לַדָּבָר מִדִּכְתִיב פָּרָשַׁת פִּינְחָס: ״יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם. וַעֲשִׂיתֶם עוֹלָה״ וְגוֹ׳, שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁמְּדַבֵּר בְּמָקוֹם שֶׁהַקָּרְבָּנוֹת קָרֵבִין, וְהַיְנוּ בַּמִּקְדָּשׁ שֶׁשַּׁבָּת דְּחוּיָה אֵצֶל הַקָּרְבָּנוֹת, וְאָז תְּדֻחֶה גַּם מִפְּנֵי הַשּׁוֹפָר. אֲבָל כָּאן נֶאֱמַר ״זִכְרוֹן תְּרוּעָה מִקְרָא קֹדֶשׁ כָּל מְלֶאכֶת עֲבוֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ וְהִקְרַבְתֶּם״ וְגוֹ׳, מִדְּהַרְחִיק מַאֲמַר ״וְהִקְרַבְתֶּם״ וְסָמִיךְ לְ״זִכְרוֹן תְּרוּעָה״ צִוּוּי אִסּוּר מְלָאכָה, שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁבַּגְּבוּלִין הוּא מְדַבֵּר, שֶׁשָּׁם נוֹהֵג אִסּוּר מְלָאכָה לְבַד וְאֵין שָׁם קָרְבָּן. וְנוּכַל לוֹמַר עוֹד שֶׁיֵּשׁ חִלּוּק בֵּין ״וַעֲשִׂיתֶם״ לְ״וְהִקְרַבְתֶּם״ כִּי עֲשִׂיָּה הַיְנוּ בְּפוֹעַל מַמָּשׁ וְהַיְנוּ בַּמִּקְדָּשׁ, אֲבָל הַקָּרְבָּנוֹת נוֹפֵל גַּם עַל זִכְרוֹן הַקָּרְבָּנוֹת בְּתִפְלָּה, כִּי עַל יְדֵיהֶם יִשְׂרָאֵל קְרוֹבִים אֶל ה׳ וְהַיְנוּ בַּגְּבוּלִין.

כז אַךְ בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ וְגוֹ׳ יוֹם הַכִּפֻּרִים הוּא. כָּל אַכִּין וְרַקִּין מְעוּטִין הֵמָּה, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר לְמַטָּה ״וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב״, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות ח:): וְכִי בַּתְּשִׁיעִי מִתְעַנִּין, וַהֲלֹא בָּעֲשִׂירִי מִתְעַנִּין, אֶלָּא לוֹמַר לְךָ שֶׁכָּל הָאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה בַּתְּשִׁיעִי מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ הִתְעַנָּה תְּשִׁיעִי וַעֲשִׂירִי. וּכְדֵי שֶׁלֹּא תֹּטָעֶה לוֹמַר, מֵאַחַר שֶׁגַּם יוֹם תְּשִׁיעִי חָשׁוּב כְּאִלּוּ הִתְעַנָּה בּוֹ, שֶׁמָּא גַּם הוּא מְכַפֵּר כְּמוֹ יוֹם הָעֲשִׂירִי, תַּלְמוּד לוֹמַר: ״אַךְ בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ״ וְגוֹ׳, לוֹמַר לְךָ שֶׁעֲשִׂירִי לְבַד מְכַפֵּר וְלֹא תְּשִׁיעִי. וְזֶה יוֹתֵר מְחֻוָּר מִן מָה שֶׁפֵּרֵשׁ רַשׁ״י שֶׁפֵּרֵשׁ מְכַפֵּר הוּא לַשָּׁבִים וְאֵינוֹ מְכַפֵּר לְשֶׁאֵינָן שָׁבִים (עיין שבועות יג.), וּמִי יִתֵּן יָדַעְתִּי וְאֶמְצָאֵהוּ לְפָרֵשׁ מַאי מַשְׁמַע שֶׁלְּשׁוֹן ״אַךְ״ לְמַעֵט הַבְּלִתְּי שָׁבִים, שֶׁהֲרֵי לְשׁוֹן ״אַךְ״ קָאֵי עַל יוֹם הֶעָשׂוֹר, וּמַשְׁמָעוּתוֹ לְמַעֵט הַיָּמִים הַקּוֹדְמִים. וּלְיַשֵּׁב פֵּרוּשׁ רַשׁ״י אוֹמֵר אֲנִי שֶׁמִּדְּקָאָמַר ״אַךְ בֶּעָשׂוֹר״, וּבָא לְמַעֵט הַיָּמִים הַקּוֹדְמִים, שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁגַּם הַיָּמִים שֶׁלִּפְנֵי יוֹם כִּפּוּר נִקְרְאוּ יְמֵי תְּשׁוּבָה, דְּאִם לֹא כֵן מֵהֵיכִי תֵּיתִי שֶׁיְּכַפְּרוּ הַיָּמִים הַקּוֹדְמִים עַד שֶׁהֵצְרַךְ לְמַעֲטָם, אֶלָּא וַדַּאי שֶׁגַּם עֲשֶׂרֶת הַיָּמִים הַקּוֹדְמִים הֵם עֲשֶׂרֶת יְמֵי הַתְּשׁוּבָה, וְסָלְקָא דַּעְתָּךְ שֶׁיְּמֵי הַתְּשׁוּבָה מְכַפְּרִין מִיָּד עַל כָּל עֲבֵרוֹת, קָא מַשְׁמַע לָן שֶׁיֵּשׁ לְךָ עֲבֵרוֹת שֶׁתְּשׁוּבָה תּוֹלָה וְיוֹם כִּפּוּר מְכַפֵּר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא טז ל): ״כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם״. אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ (ויק״ר ל ז): בְּעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְוַתֵּר שְׁלִישׁ, וּבַעֲשֶׂרֶת יְמֵי הַתְּשׁוּבָה גַּם כֵּן שְׁלִישׁ, אֲבָל בְּיוֹם כִּפּוּר מְוַתֵּר הַכֹּל, לְכָךְ נֶאֱמַר ״מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם״, וּמִכְּלָל זֶה אַתָּה לָמֵד שֶׁאֵין יוֹם כִּפּוּר מְכַפֵּר כִּי אִם לַשָּׁבִים, דְּאִם לֹא כֵן מֵהֵיכָא תֵּיתֵי שֶׁיְּכַפְּרוּ עַד שֶׁהֵצְרַךְ לְמַעֲטָם, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִזְכַּר בַּתּוֹרָה מִפֹּרָשׁ שֶׁהַיָּמִים הַקּוֹדְמִים הֵם יְמֵי תְּשׁוּבָה, מִכָּל מָקוֹם שׁוֹפָר שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא כְּמוֹ הַתְרָאָה שֶׁיְּשׁוּבוּ בַּיָּמִים שֶׁבֵּינְתַיִם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (עמוס ג ו): ״אִם יִתָּקַע שׁוֹפָר בְּעִיר וְעָם לֹא יֶחֱרָדוּ״.

לט אַךְ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם וְגוֹ׳. פֵּרֵשׁ רַשׁ״י, יָכוֹל תִּדְחֶה הַחֲגִיגָה אֶת הַשַּׁבָּת, תַּלְמוּד לוֹמַר: ״אַךְ״. וְקָשֶׁה, שַׁבָּת מַאן דְּכַר שְׁמֵיהּ. וְנִרְאֶה שֶׁכָּךְ פֵּרוּשׁוֹ, ״אַךְ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בְּאָסְפְּכֶם אֶת תְּבוּאַת הָאָרֶץ״, הַיְנוּ בְּיוֹם שֶׁמַּתָּר לֶאֱסוֹף הַתְּבוּאָה מִן הַשָּׂדֶה לְכָל הַפָּחוֹת לִצְרֶךְ אֹכֶל נֶפֶשׁ, דְּהַיְנוּ בְּיוֹם טוֹב שֶׁאֵינוֹ חָל בְּשַׁבָּת, בְּאוֹתוֹ יוֹם תָּחוּגוּ הַחֲגִיגָה, אֲבָל לֹא בְּיוֹם שֶׁאֵין בּוֹ שׁוּם אֲסִיפָה מִן הַשָּׂדֶה בְּשׁוּם צַד, אַף אִם אֵין לוֹ מָה לֶּאֱכוֹל, וְהַיְנוּ בְּשַׁבָּת. וְאִלּוּ לֹא נֶאֱמַר ״אַךְ״ הָיִיתִי אוֹמֵר ״בְּאָסְפְּכֶם״ הַיְנוּ בִּזְמַן אֲסִיפָה קָאָמַר וְלֹא בְּיוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֲסִיפָה.

מ וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ויק״ר לז) שֶׁנִּקְרָא רִאשׁוֹן לְחֶשְׁבּוֹן עֲונוֹת, מָשָׁל לְמְדִינָה שֶׁחַיֶּבֶת מַס לַמֶּלֶךְ כו׳, כָּךְ בְּעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה יָצְאוּ הַגְּדוֹלִים לִקְרָאתוֹ כו׳, וּבַעֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה הַבֵּינוֹנִים, וּבְיוֹם כִּפּוּר הַכֹּל יוֹצְאִין כו׳. וְיֵשׁ לְהִתְבּוֹנֵן לָמָּה קְרָאוֹ יוֹם רִאשׁוֹן לְחֶשְׁבּוֹן עֲונוֹת כְּשֶׁצְּוָּה עַל אַרְבַּע מִינִים אֵלּוּ, וְלָמָּה לֹא קְרָאוֹ רִאשׁוֹן לְחֶשְׁבּוֹן עֲונוֹת כְּשֶׁצְּוָּה עַל הַסֻּכָּה וְהֶחָג, וּמָה רָאָה בַּעַל מִדְרָשׁ זֶה עַל כָּכָה לַעֲשׂוֹת שָׁלֹשׁ חֲלָקוֹת כְּנֶגֶד שָׁלֹשׁ כִּתּוֹת, וּמָה הָיָה חָסֵר אִם הָיָה אוֹמֵר שֶׁלָּכֶךְ נִקְרָא יוֹם רִאשׁוֹן, לְפִי שֶׁבְּיוֹם כִּפּוּר נִמְחָל הַכֹּל וּבֵין יוֹם כִּפּוּר לְסֻכּוֹת אֵין עוֹשִׂין עֲונוֹת, עַל כֵּן נִקְרָא יוֹם רִאשׁוֹן לְחֶשְׁבּוֹן עֲונוֹת.

וְנִרְאֶה שֶׁבַּעַל מִדְרָשׁ זֶה רָצָה לְתָרֵץ שְׁתֵּי קֻשְׁיוֹת, הֵן קֻשְׁיַת ״לָכֶם״ וְכִי רִאשׁוֹן הוּא, הֵן קֻשְׁיַת ״לָכֶם״, וְלֹא רָצָה לְפָרֵשׁ ״לָכֶם״ – מִשֶּׁלָּכֶם לְהוֹצִיא הַגָּזוּל, כִּי הוּא סוֹבֵר שֶׁאֵין זֶה מַשְׁמָעוּת ״לָכֶם״, כִּי מִכֶּם וּבָכֶם הֵם שְׁנֵי הַפָּכִים, כָּךְ מִשֶּׁלָּכֶם הוּא מִכֶּם, וְלָכֶם הַיְנוּ בָּכֶם. אֶלָּא וַדַּאי שֶׁאַרְבָּעָה מִינִים אֵלּוּ הֵם כְּנֶגֶד אַרְבַּע כִּתּוֹת מִיִּשְׂרָאֵל: פְּרִי עֵץ הָדָר, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ טַעַם וְרֵיחַ, כְּנֶגֶד בַּעֲלֵי תוֹרָה וּמִצְוָה, וְהֵם הַצַּדִּיקִים גְּמוּרִים; וְעַרְבֵי נַחַל, שֶׁאֵין בָּהֶם לֹא טַעַם וְלֹא רֵיחַ, כְּנֶגֶד הַכִּתּוֹת שֶׁאֵין בָּהֶם לֹא תוֹרָה וְלֹא מִצְוָה, וְהֵם הָרְשָׁעִים גְּמוּרִים; וַכִּפּוֹת תְּמָרִים, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֹכֶל בְּלֹא רֵיחַ, וַעֲנַף עֵץ עָבוֹת, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רֵיחַ בְּלֹא אֹכֶל, שְׁנֵיהֶם כְּנֶגֶד הַבֵּינוֹנִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם אוֹ תוֹרָה בְּלֹא מִצְוָה אוֹ מִצְוָה בְּלֹא תוֹרָה. וְעַל כֵּן נֶאֱמַר ״וּלְקַחְתֶּם לָכֶם״, הַיְנוּ לָכֶם מַמָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁמְּצִינוּ בָּכֶם שָׁלֹשׁ כִּתּוֹת אֵלּוּ כָּךְ תִּקָּחוּ אַרְבַּע מִינִים הַמִּתְיַחֲסִים לְשָׁלֹשׁ כִּתּוֹת אֵלּוּ. וְאֶצֶל חֲלֻקָּה זוֹ הוֹדִיעַ לָנוּ הַכָּתוּב שֶׁיּוֹם זֶה רִאשׁוֹן לְחֶשְׁבּוֹן עֲונוֹת, וְאִם כֵּן קָשֶׁה לוֹ מָה עִנְיַן זֶה לָזֶה, אֶלָּא וַדַּאי

שֶׁהָא בְּהָא תַּלְיָא, לְפִי שֶׁיֵּשׁ בָּכֶם שָׁלֹשׁ כִּתּוֹת אֵלּוּ וְהֵם מִתְכַּפְּרִים אַחַת אַחַת, עַל יְדֵי זֶה נַעֲשֶׂה יוֹם זֶה רִאשׁוֹן לְחֶשְׁבּוֹן. וְאִם הָיָה דַּעַת הַמִּקְרָא לְתָלוֹת כָּל הַכַּפָּרָה בְּיוֹם כִּפּוּר לְבַד, לְמַאי נָפְקָא מִנַּהּ הוֹדִיעַ לָנוּ בְּפַעַם זֶה שֶׁיִּשְׂרָאֵל חֲלוּקִים לְשָׁלֹשׁ כִּתּוֹת, אֶלָּא וַדַּאי כַּוָּנָתוֹ לוֹמַר שֶׁאֵין יוֹם כִּפּוּר מְכַפֵּר לְכָלָם בְּבַת אַחַת, כִּי אִם מְעַט מְעַט הקב״ה מַעֲבִיר רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן כַּסֵּדֶר שֶׁנִּזְכְּרוּ אֵצֶל אַרְבַּע מִינִים אֵלּוּ, כִּי מִתְּחִלָּה הוּא מְוַתֵּר עָוֹן הַכִּתּוֹת שֶׁנִּמְשְׁלוּ לִפְרִי עֵץ הָדָר, וְהֵם הַגְּדוֹלִים שֶׁיָּצְאוּ מִתְּחִלָּה לִקְרָאתוֹ יִתְבָּרַךְ בְּעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה; וְאַחַר כָּךְ מְוַתֵּר הַשְּׁלִישׁ בַּעֲבוּר הַבֵּינוֹנִים שֶׁיָּצְאוּ לִקְרָאתוֹ בַּעֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה, שֶׁנִּמְשְׁלוּ לִכְפּוֹת תְּמָרִים וַעֲנַף עֵץ עָבֹת; וְאַחַר כָּךְ בְּיוֹם כִּפּוּר מְוַתֵּר לַכֹּלָם, אֲפִלּוּ לָרְשָׁעִים שֶׁנִּמְשְׁלוּ לָעַרְבֵי נַחַל, כִּי אָז כֻּלָּם יָצְאוּ לִקְרָאתוֹ וּמִתְעַנְּין. וְעַל כֵּן לֹא הָיָה הַכֹּהֵן גָּדוֹל רַשַּׁאי לָבֹא בְּיוֹם כִּפּוּר אֶל הַקֹּדֶשׁ כִּי אִם בַּעֲנַן הַקְּטֹרֶת, כִּי בוֹ מֹעֵרַב הַחֶלְבָּנָה עִם סַמְמָנֵי הַקְּטֹרֶת, לְצָרֵף כָּל פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל וְלַעֲשׂוֹתָם אֲגֻדָּה אַחַת עִם הַטּוֹבִים כְּדֵי שֶׁיִּכָּפְרוּ אֵלּוּ עַל אֵלּוּ, כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמְרוּ בַּמִּדְרָשׁ בְּאַרְבָּעָה מִינִים אֵלּוּ: לְאַבְּדָם אִי אֶפְשָׁר, אֶלָּא יֵעָשׂוּ אֲגֻדָּה אַחַת וְהֵם מְכַפְּרִים אֵלּוּ עַל אֵלּוּ. וְאִם חָסֵר אַחַת מִן הַכִּתּוֹת הַלָּלוּ אֵין לְכֹהֵן גָּדוֹל מָבוֹא לָבוֹא אֶל הַקֹּדֶשׁ. וְזֶה פֵּרוּשׁ יָקָר מְאֹד.

וְיִכְלֹל עוֹד בַּאֲגֻדָּה זוֹ עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה, כִּי יָדוּעַ שֶׁבְּכָל יְמוֹת הַשָּׁנָה אֵין הקב״ה מְקַבֵּל כִּי אִם תְּשׁוּבַת הָרַבִּים, אֲבָל תְּשׁוּבַת הַיָּחִיד אֵין הקב״ה מְקַבֵּל כִּי אִם בַּעֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה, כְּמוֹ שֶׁלָּמְדוּ (ר״ה יח) מִן פָּסוּק ״דִּרְשׁוּ ה׳ בְּהִמָּצְאוֹ״ (ישעיה נה ו). וְעַל כֵּן רָצָה הַכָּתוּב לִתֵּן טוּב טַעַם וָדַעַת לָמָּה צְרִיכִין לִהְיוֹת אֲגֻדָּה אַחַת בְּיוֹם זֶה יוֹתֵר מִבַּיָּמִים הַקּוֹדְמִים. עַל כֵּן בָּא כְּמִתָּרֵץ וְאָמַר, לְפִי שֶׁהוּא רִאשׁוֹן לְחֶשְׁבּוֹן עֲוֹנוֹת, לוֹמַר לְךָ כִּי בְּוַדַּאי הָיָה מִן הָרָאוּי לַעֲשׂוֹתָם אֲגֻדָּה אַחַת בְּהִתְחַלַּת הַשָּׁנָה, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ כָּךְ בְּכָל יְמוֹת הַשָּׁנָה לַעֲשׂוֹת לָהֶם הֲכָנָה אֶל הַתְּשׁוּבָה שֶׁל כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה בְּאִם יֶחֱטְאוּ, וְאָז יִהְיוּ הַשָּׁבִים רַבִּים וְתִהְיֶה תְּשׁוּבָתָם מְרֻצָּה בְּכָל יְמוֹת הַשָּׁנָה. אַךְ מִן רֹאשׁ הַשָּׁנָה עַד יוֹם כִּפּוּר אֵין צָרִיךְ כָּל כָּךְ לַעֲשׂוֹתָם אֲגֻדָּה אַחַת, שֶׁהֲרֵי בְּאוֹתָן הַיָּמִים אֲפִלּוּ תְּשׁוּבַת הַיָּחִיד מְקֻבֶּלֶת, וּמִן יוֹם כִּפּוּר וְעַד סֻכּוֹת עוֹסְקִין בְּמִצְוֹת סֻכָּה וְלוּלָב וְאֵין עוֹשִׂין עֲוֹנוֹת, כִּי מִצְוָה בְּעִדָּנָא דְּעָסֵק בָּהּ מַגְּנָא וּמַצָּלָא מִכָּל חֵטְא, וְגַם בִּזְמַן זֶה אֵין צָרִיךְ כָּל כָּךְ לִתְשׁוּבַת הָרַבִּים. אַךְ בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל חָג שֶׁהוּא רִאשׁוֹן לְחֶשְׁבּוֹן עֲוֹנוֹת, עַל כֵּן צְרִיכִין לַעֲשׂוֹת בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הֲכָנָה אֶל תְּשׁוּבַת הָרַבִּים, וְהוּא כְּשֶׁיִּהְיוּ כָּל אַרְבַּע כִּתּוֹת הַלָּלוּ בַּאֲגֻדָּה אַחַת וְיִכַּפְּרוּ אֵלּוּ עַל אֵלּוּ, וְאָז תְּשׁוּבָתָם רְצוּיָה בְּכָל יְמוֹת הַשָּׁנָה. וּבָזֶה הֻתְּרוּ גַּם כֵּן כָּל הַסְּפֵקוֹת בְּדֶרֶךְ נָכוֹן וּבָרוּר.

וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי ה׳ אֱלֹהֵיכֶם. אֵין שִׂמְחָתָם לִפְנֵי ה׳ כִּי אִם בִּזְמַן שֶׁהֵם בַּאֲגֻדָּה אַחַת, וּבִפְרָט שֶׁהַשִּׂמְחָה דְּוָקָא בְּחַג זֶה, לְפִי שֶׁהוּא זְמַן אֲסִיפָה אֲשֶׁר מִדֶּרֶךְ הָעוֹלָם לִשְׂמֹחַ בָּהּ בְּיוֹתֵר. עַל כֵּן הִזְהִירָם שֶׁתִּהְיֶה הַשִּׂמְחָה לִפְנֵי ה׳ דַּוְקָא, לֹא כְּשִׂמְחַת הָרְקִים אֲשֶׁר כָּל מְזִמּוֹתָם הָרֹג בָּקָר וְשָׁחֹט צֹאן (ישעיה כב יג), הַשּׂוֹתִים בְּמִזְרְקֵי יַיִן, וּמַרְבִּים מַחֲלֹקֶת בְּיִשְׂרָאֵל, וּבְשִׂמְחָה זוֹ הֶחֱרִיבוּ שְׁנֵי בָּתֵּי מִקְדָּשִׁים וְגָלוּ בְּרֹאשׁ גּוֹלִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נה יב): ״כִּי בְּשִׂמְחָה תֵּצֵאוּ״. כְּאָמְרוּ רז״ל (קידושין פא.): סָקָבָא דְּשַׁתָּא רִגְלָא, כִּי בַּעֲבוּר שֶׁהָיוּ שְׂמֵחִים שֶׁלֹּא לְשֵׁם שָׁמַיִם סִבְּבוּ כָּל חֲלִי וְכָל מַכָּה כְּמַעֲשֶׂה הָאֶתְרוֹג שֶׁזֻּרְקוּ בְּיַנַּאי הַמֶּלֶךְ (עיין סוכה מח:). וְעַל שִׂמְחָה זוֹ אָמַר מַה זּוֹ עֹשָׂה, הֲלֹא עַל יָדָהּ תֵּצְאוּ בְּרֹאשׁ גּוֹלִים. אָמְנָם ״בְּשָׁלוֹם״, כְּשֶׁיִּהְיוּ בַּאֲגֻדָּה אַחַת וְשָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם – ״תּוּבָלוּן״ אֶל הָאָרֶץ, ״הֶהָרִים וְהַגְּבָעוֹת״, הֵמָּה רָאשֵׁי הַמַּעֲלָה אֲשֶׁר גִּבַּהּ לָהֶם וְיִרְאָה לָהֶם (יחזקאל א יח), ״יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה״, כִּי יִהְיוּ קוֹדְמִים לְכָל דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה כְּדִינָם, וְלֹא יִהְיוּ הַנְּעָרִים דּוֹחֲפִין אֶת הַזְּקֵנִים כְּמַעֲשֶׂה הַמְרַגְּלִים. ״וְכָל עֲצֵי הַשָּׂדֶה יִמְחֲאוּ כָף״, הֵמָּה כָּל אַרְבַּע כִּתּוֹת הָרְמוּזִים בְּאַרְבַּע מִינִים אֵלּוּ הַבָּאִים מֵעֲצֵי הַשָּׂדֶה, יִמְחֲאוּ כָף לִשְׂמֹחַ לִפְנֵי ה׳. וְכֵן בְּמָקוֹם אַחֵר (ויק״ר ל ד) דָּרְשׁוּ פָּסוּק זֶה ״אָז יְרַנְּנוּ כָּל עֲצֵי יָעַר״ (תהלים צו יב), עַל אַרְבָּעָה מִינִים אֵלּוּ, וְרָמַז בְּמִלַּת אָז א׳ ז׳, שֶׁהַלּוּלָב נִטָּל בַּמִּקְדָּשׁ כָּל שִׁבְעָה וּבַגְּבוּלִין יוֹם אֶחָד.

מב כָּל הָאֶזְרָח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בַּסֻּכֹּת. נָקֵט דַּוְקָא אֶזְרָח שֶׁהוּא לְשׁוֹן תּוֹשָׁב, לְפִי שֶׁבִּזְמַן אֲסִיפַת הַתְּבוּאָה מִן הַשָּׂדֶה כָּל אֶחָד רוֹצֶה לֵילֵךְ מִן הַשָּׂדֶה לְתוֹךְ בֵּיתוֹ לֵשֶׁב בּוֹ יְשִׁיבָה שֶׁל קֶבַע, וְחָשְׁשָׁה הַתּוֹרָה אוּלַי עַל יְדֵי יְשִׁיבַת קֶבַע יָרוּם לִבָּבוֹ כִּי מָצְאָה יָדוֹ כַּבִּיר, וְיִשְׁמַן וְיִבְעַט. עַל כֵּן נֶאֱמַר ״כָּל הָאֶזְרָח״, הָרוֹצֶה לִהְיוֹת כְּתוֹשָׁב בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלֹא כְּגֵר, אֵלָיו צִוָּה ה׳ לָצֵאת מִדִּירַת קֶבַע לְדִירַת אַרְעִי, כְּדֵי שֶׁיִּכִּיר בִּפְחִיתוּת עֶרְכּוֹ שֶׁאֵינוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה כִּי אִם גֵּר וְלֹא תוֹשָׁב, כְּמַדַּיֵּר בְּדִיֵּרִי, וְעַל יְדֵי זֶה לֹא יִבְטַח בְּצֵל קוֹרָתוֹ כִּי אִם בְּצֵל שַׁדַּי יִתְלוֹנָן, כְּמוֹ שֶׁעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם שֶׁלֹּא יֵשְׁבוּ בְּבָתִּים סְפוּנִין וַחֲשׁוּבִים כִּי אִם בְּהֶקֵף שִׁבְעָה עֲנָנִים אֲשֶׁר כִּבּוּד ה׳ הָיָה בְּתוֹכָם, וְזֶהוּ ״בְּצֵל שַׁדַּי״ וְלֹא בְּצֵל קוֹרוֹת בָּתֵּיהֶם אָרְזִים. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר: ״כִּי בַסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״ וְגוֹ׳, כִּי אֵין לוֹמַר שֶׁמְּדַבֵּר בִּסְתָם סֻכּוֹת שֶׁל הוֹלְכֵי דְּרָכִים, דְּאִם כֵּן הֲוָה לֵיהּ לוֹמַר ״כִּי בַּסֻּכּוֹת יָשְׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל״, מַהוּ ״הוֹשַׁבְתִּי״, מַשְׁמַע שֶׁהקב״ה בְּעַצְמוֹ וּבִכְבוֹדוֹ הוֹשִׁיבָם בַּסֻּכּוֹת, וְאֵין זֶה כִּי אִם הֶקֵּף שִׁבְעָה עֲנָנִים אֲשֶׁר פֵּרֵשׂ ה׳ עָנָן לְמָסָךְ עֲלֵיהֶם, כִּי עַל כֵּן בָּאוּ בְּצֵל שַׁדַּי יִתְבָּרַךְ.

פרק כד

י וַיֵּצֵא בֶּן אִשָּׁה יִשְׂרְאֵלִית וְגוֹ׳. לֹא פֵּרֵט הַכָּתוּב שֵׁם שֶׁל אֶחָד מֵהֶם, לְהוֹרוֹת שֶׁהָיוּ שְׁנֵיהֶם פְּגוּמִים, כִּי כָּל הַיּוֹצֵא לָרִיב מַהֵר וַדַּאי הוּא פָּגוּם וְאֵינוֹ מִן הָאֲנָשִׁים הַנּוֹדָעִים בִּשְׁמָם לְשֵׁם וְלִתְהִלָּה, אֶלָּא מִן הַפְּחוּתִים אַנְשֵׁי בְּלִיַּעַל גַּם בְּנֵי בְלִי שֵׁם, וְלֹא הָיָה בָּהֶם כִּי אִם שֵׁם הַיִּחוּס שֶׁל אֲבוֹתָם, שֶׁזֶּה הָיָה בֶּן יִשְׂרְאֵלִית וְזֶה אִישׁ יִשְׂרְאֵלִי. וְעַל כֵּן נֶאֱמַר: ״וַיִּנָּצוּ בַּמַּחֲנֶה״, כִּי שְׁנֵיהֶם הָיוּ בַּעֲלֵי מַצָּה וּמְרִיבָה, וְנִתְגַּלְגֵּל חוֹבָה עַל יְדֵי חַיָּב, כִּי עַל יְדֵי שֶׁזֶּה הַיִּשְׂרְאֵלִי נִכְנַס עִמּוֹ בְּמְרִיבָה, גָּרַם לוֹ לְגַדֵּף הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד. וּקְצַת רְאָיָה לָזֶה מִמַּה שֶּׁנֶּאֱמַר ״וְאֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ יְקַלֵּל אֱלֹהָיו״ וְגוֹ׳, וְאֵיךְ הִכְנִיס בְּדִבּוּר זֶה

מַאֲמַר ״וְאִישׁ כִּי יַכֶּה כָּל נֶפֶשׁ אָדָם״, וְכֵן פָּסוּק ״וְאִישׁ כִּי יִתֵּן מוּם בַּעֲמִיתוֹ״ וְגוֹ׳. וְעוֹד שֶׁפָּסוּק זֶה כֻּלּוֹ מְיֻתָּר, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר אַחַר כָּךְ בְּפֵרוּשׁ: ״שֶׁבֶר תַּחַת שֶׁבֶר״ וְגוֹ׳.

אֶלָּא שֶׁכָּל זֶה מְדַבֵּר בִּגְנוּת הַמַּצָּה וְהַמְּרִיבָה, שֶׁאֵין שָׁלוֹם יוֹצֵא מִתּוֹךְ מְרִיבָה וְעַל יְדֵי הַמְּרִיבָה יָבֹא שֶׁיַּכֶּה נֶפֶשׁ אָדָם אוֹ בְּהֵמָה וְיַזִּיקוֹ אוֹ בְּגוּפוֹ אוֹ בְּמָמוֹנוֹ, וּלְפִי שֶׁאָמְרוּ רז״ל (קידושין ע) כָּל הַפּוֹסֵל בְּמוּמוֹ פּוֹסֵל, לְכָךְ נֶאֱמַר ״וְאִישׁ כִּי יִתֵּן מוּם בַּעֲמִיתוֹ״, לְהַטִּיל מוּם בְּקָדוֹשִׁים, כַּאֲשֶׁר עָשָׂה בַּעֲקִימַת שְׁפָתָיו דַּהֲוֵי מַעֲשֶׂה בֶּן יַעֲשֶׂה לוֹ, כִּי יֹאמְרוּ לוֹ שֶׁפּוֹסְלוֹ בְּמוּמוֹ, וּלְמַטָּה מְדַבֵּר בְּמוּם מַמָּשׁ עַל כֵּן אָמַר ״כֵּן יִנָּתֵן בּוֹ״. וְכֵן זֶה בֶּן יִשְׂרְאֵלִית, וְזֶה אִישׁ הַיִּשְׂרְאֵלִי, כִּי כָּל אֶחָד פָּסַל חֲבֵרוֹ בְּמוּם, כִּי שְׁנֵיהֶם לֹא הָיוּ אֲנָשִׁי שֵׁם וְלֹא נוֹדְעוּ כִּי אִם מִצַּד אֲבוֹתָם.

וּמַה שֶּׁכָּתוּב **״וַיֵּצֵא בֶּן אִשָּׁה יִשְׂרְאֵלִית וְהוּא בֶּן אִישׁ מִצְרִי״**, הוּא הַמְּצָרֵי שֶׁהָרַג מֹשֶׁה בַּשֵּׁם הַמְפֹרָשׁ, וְעַל כֵּן כָּל הַיָּמִים הָיָה מְגַדֵּף בְּתוֹךְ לִבּוֹ וְלֹא נוֹדַע בַּחוּץ הַדָּבָר, וְכָל הַמְחַלֵּל שֵׁם שָׁמַיִם בַּסֵּתֶר נִפְרָעִים מִמֶּנּוּ בְּגָלוּי (אבות ד ה). עַל כֵּן סִבֵּב הַשֵּׁם שֶׁיֵּצֵא מֵאֲהֳלוֹ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּדֵי שֶׁתִּתְגַּלֶּה רָעָתוֹ בַּקָּהָל, כִּי כָּךְ הַמִּדָּה בְּחִלּוּל הַשֵּׁם. וְיָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁלְּכָךְ נֶאֱמַר ״וַיֵּצֵא״, כִּי בְּמֹשֶׁה נֶאֱמַר ״וַיֵּצֵא מֹשֶׁה אֶל אֶחָיו״ (שמות ב יא), גַּם אֲנִי אֵצֵא לְגַדֵּף. בְּמֹשֶׁה נֶאֱמַר (שם ב יב) ״וַיִּפֶן כֹּה וָכֹה וַיַּרְא כִּי אֵין אִישׁ״ וְעָשָׂה בְּצִנְעָה, אֲנִי אֵצֵא בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת בָּרַבִּים.

פרק כה

א **וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר.** מַה עִנְיַן שְׁמִטָּה אֵצֶל הַר סִינַי כוּ׳ קָרוֹב לִשְׁמֹעַ כְּשֶׁעָלָה מֹשֶׁה אֶל הַר סִינַי אַחַר שִׁבְעָה שָׁבוּעוֹת שֶׁפָּקְדוּ יִשְׂרָאֵל מ״ט יוֹם מִן פֶּסַח עַד עֲצֶרֶת, נִתְקַדֵּשׁ אָז אוֹתוֹ הָהָר וְנֶאֱסַר בִּזְרִיעָה וַחֲרִישָׁה בְּיוֹם חֲמִשִּׁים שֶׁבּוֹ נִתְּנָה הַתּוֹרָה, וְהוּא זְמַן מְשִׁיכַת הַיּוֹבֵל לִקְרֹא דְּרוֹר וְחָפְשִׁי לְכָל יִשְׂרָאֵל, חֵרוּת עַל הַלּוּחוֹת, וְעַל יְדֵי קוֹל הַשּׁוֹפָר שֶׁל מַתַּן תּוֹרָה, בְּאוֹתוֹ זְמַן הִגִּיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה עִנְיַן הַשְּׁמִטָּה וְהַיּוֹבֵל, לוֹמַר שֶׁבְּמִסְפַּר שִׁבְעָה וּבְמִסְפַּר מ״ט אֲנִי נוֹתֵן קְדֻשָּׁה זוֹ לְכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁיֵּשׁ לָהּ דְּמְיוֹן וְיִחוּס עִם הַר סִינַי מִצַּד הֱיוֹתָהּ אֲוִירָא דְּמַחְכִּים וְאֵין תּוֹרָה כְּתוֹרַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהַר סִינַי, עַל כֵּן רָאוּי לִתֵּן גַּם לָאָרֶץ הַהִיא קְדֻשַּׁת הַר סִינַי אַחַר מִסְפַּר מ״ט שָׁנָה וְכֵן בְּמִסְפַּר שִׁבְעָה, אוֹ כְּדֵי לַעֲשׂוֹת זִכָּרוֹן לְמַעֲמַד הַר סִינַי בִּקְרִיאַת דְּרוֹר וְהַעֲבָרַת שׁוֹפָר, מְצֻרָף לִשְׁאָר טְעָמִים שֶׁיֵּשׁ לְמִצְוָה זוֹ, עַל כֵּן נֶאֱמַר בְּהַר סִינָי. וְדָבָר זֶה נָכוֹן וְקָרוֹב לִשְׁמֹעַ.

ב **וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַה׳.** בְּטַעַם מִצְוָה זוֹ יֵשׁ דֵּעוֹת חֲלוּקוֹת, כִּי רַבִּים אוֹמְרִים שֶׁהַטַּעַם הוּא שֶׁתִּשְׁבּוֹת הָאָרֶץ כְּדֵי שֶׁתּוֹסִיף תֹּת כֹּחָהּ לִזְרוֹעַ, וּלְדֵעָה זוֹ נָטָה הָרַב הַמּוֹרֶה. וְרַבִּים חוֹלְקִים עָלָיו וְאָמְרוּ שֶׁאִם חָשְׁשָׁה הַתּוֹרָה לָזֶה שֶׁלֹּא תֶּחֱלַשׁ הָאֲדָמָה, לָמָּה יִתְחַיְּבוּ גְּלוּת עַל שְׁמִטַּת הָאָרֶץ, יִהְיֶה עָנְשָׁם שֶׁלֹּא תּוֹסִיף הָאָרֶץ תֹּת כֹּחָהּ לָהֶם. וְעוֹד שֶׁאֵין זֶה שַׁבָּת לַה׳ כִּי אִם לְצֹרֶךְ הָאָרֶץ, וּמַהוּ שֶׁאָמַר ״אָז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת שַׁבְּתוֹתֶיהָ״, מָה תַּרְוִיחַ בָּזֶה שֶׁיִּגְלוּ מִמֶּנָּה יִשְׂרָאֵל וְיֵשְׁבוּ עָלֶיהָ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לְעוֹלָם בָּהּ יַעֲבֹדוּ, וְאֵיךְ תִּשְׁבּוֹת הָאָרֶץ בְּהִשָּׁמְהּ מֵהֶם. וּבָעֲקָדָה נָתַן טַעַם אַחֵר וְאָמַר שֶׁתַּכְלִית מִצְוָה זוֹ לִזְכֹּר חִדּוּשׁ הָעוֹלָם וְלִזְכֹּר יְמוֹת עוֹלָם וְסוֹף יְמֵי חֶלְדּוֹ, וְכֵן כָּתַב מהרי״א וְהוֹסִיף עוֹד נוֹפֶךְ מִשֶּׁלּוֹ. וְגַם זֶה רָחוֹק מִכְּלִיוֹתַי, כִּי הוּא דּוֹמֶה לִיהוּדָה וְעוֹד לִקְרָא, כִּי יוֹם הַשַּׁבָּת הַתְמִידִי בְּכָל שָׁבוּעַ בָּא לִזְכֹּר חִדּוּשׁ הָעוֹלָם, וְאִם הוּא לֹא יוֹעִיל – מַה יוֹשִׁיעֵנוּ זֶה הַבָּא לְעִתִּים רְחוֹקִים.

וּכְדֵי לְיַשֵּׁב כַּמָּה דִּקְדּוּקִים בִּלְשׁוֹן הַפָּרָשָׁה, אוֹמֵר אֲנִי שֶׁטַּעַם מִצְוָה זוֹ הִיא לְהַשְׁרִישׁ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּמִדַּת הָאֱמוּנָה וְהַבִּטָּחוֹן בַּה׳, כִּי חֲשַׁשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פֶּן בְּבוֹאָם אֶל הָאָרֶץ יִתְעַסְּקוּ בַּעֲבוֹדַת הָאֲדָמָה עַל הַמִּנְהָג הַטִּבְעִי, וְכַאֲשֶׁר כַּבִּיר מָצְאָה יָדָם יִשְׁכְּחוּ אֶת ה׳ וְיָסִירוּ בִּטְחוֹנָם מִמֶּנּוּ, וַיַּחְשְׁבוּ כִּי כֹּחָם וְעֹצֶם יָדָם עָשָׂה לָהֶם אֶת הַחַיִל הַזֶּה וְעוֹלָם כְּמִנְהָגוֹ נוֹהֵג, וְיַחְשְׁבוּ שֶׁהָאָרֶץ שֶׁלָּהֶם הִיא וְהֵם הַבְּעָלִים וְאֵין זוּלָתָם. עַל כֵּן הוֹצִיאָם ה׳ מִן הַמִּנְהָג הַטִּבְעִי לְגַמְרֵי, כִּי בְּשֵׁשׁ שָׁנִים דֶּרֶךְ הָאֱמוּת לַעֲשׂוֹת שְׁתֵּי שָׁנִים זֶרַע וְשָׁנָה אַחַת בּוּר כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהַכְחִישׁ חֵילָהּ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר ״שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ״ מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה, וַאֲנִי מַבְטִיחֵךְ לְהוֹסִיף כֹּחָהּ שֶׁלֹּא תַּכְחִישׁ. וְעוֹד נֵס בְּתוֹךְ נֵס, שֶׁאַחַר שֶׁזָּרַעְתָּהּ שֵׁשׁ שָׁנִים אִם בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית לֹא יַכְחִישׁ חֵילָהּ הִנֵּה לְכָל הַפָּחוֹת לֹא יוֹסִיף לָהּ זֶה כֹּחַ, וְאָמַר ה׳, אַדְרַבָּה, שֶׁבַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית יוֹסִיף לָהּ כֹּחַ כָּל כָּךְ עַד שֶׁנֶּאֱמַר ״וְצִוִּיתִי אֶת בִּרְכָתִי בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית וְעָשָׂת אֶת הַתְּבוּאָה לִשְׁלֹשׁ הַשָּׁנִים״. וְאִם הָיָה הַנֵּס שֶׁתַּעֲשֶׂה הַתְּבוּאָה לִשְׁלֹשׁ שָׁנִים הֲרֵי זֶה מַעֲשֶׂה נִסִּים, אֲבָל וְשָׁלִישִׁים עַל כֵּלּוֹ, שֶׁהַתְּבוּאָה שֶׁתַּעֲשֶׂה בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית אַף אִם לֹא יִהְיֶה בָּהּ כִּי אִם שְׁעוּר אֲכִילָה לְשָׁנָה אַחַת מִכָּל מָקוֹם יִשְׁלַח ה׳ אֶת הַבְּרָכָה בָּאֲסָמֶיהֶם שֶׁיֹּאכַל קִמְעָא וּמִתְבָּרֵךְ בְּמֵעָיו עַד שֶׁתַּסְפִּיק הַתְּבוּאָה לִשְׁלֹשׁ שָׁנִים, מִדְּקָאָמַר ״וְעָשָׂת אֶת הַתְּבוּאָה״ בְּהֵ״א הַיְדִיעָה, וְהָיָה לוֹ לוֹמַר ״וְעָשָׂת תְּבוּאָה לִשְׁלֹשׁ שָׁנִים״, אֶלָּא שֶׁרָמַז בְּהֵ״א הַיְדִיעָה שֶׁאוֹתָהּ הַתְּבוּאָה שֶׁהִיא רְגִילָה לַעֲשׂוֹת מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה כֵּן תַּעֲשֶׂה גַּם בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית, וְיוֹסֵף ה׳ כֹּחַ בָּאָרֶץ עַד שֶׁאוֹתָהּ הַתְּבוּאָה תַּסְפִּיק לִשְׁלֹשׁ שָׁנִים, וְזֶה דַּאי נֵס נִגְלֶה וְגָדוֹל מִכֻּלָּם. וְעַל יְדֵי כָּל הַמּוֹפְתִים הַלָּלוּ אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְיָדֶךָ תֵּדַע כִּי לִי כָּל הָאָרֶץ. וְעַל יְדֵי זֶה יִהְיוּ עֵינֶיךָ נְשׂוּאוֹת אֶל ה׳, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בִּירִידַת הַמָּן לְיוֹמוֹ כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ עֵינֵיהֶם נְשׂוּאוֹת אֶל ה׳ תָּמִיד וְיִבְטְחוּ בּוֹ תָּמִיד, כָּךְ עִנְיַן הַשְּׁמִטָּה שֶׁלֹּא יַעַבְדוּ הָאֲדָמָה כָּל שָׁנָה שְׁבִיעִית, אֵין זֶרַע וְאֵין קָצִיר, וְיִסְמְכוּ עַל הַנֵּס. וְזֶה טַעַם נָכוֹן וּבָרוּר יוֹתֵר מִכָּל מַה שֶּׁדִּבְּרוּ בּוֹ הַמְפָרְשִׁים.

וּלְפִי זֶה דִּין הוּא שֶׁיִּתְחַיְּבוּ גְּלוּת בַּעֲוֹן הַשְּׁמִיטָה, מִצַּד חֶסְרוֹן הָאֱמוּנָה שֶׁבָּהֶם, כִּי לֹא הֶאֱמִינוּ בַּה׳ וְלֹא בָטְחוּ בִּישׁוּעָתוֹ (תהלים עח כב) שֶׁיַּעֲשֶׂה לָהֶם נֵס

כָּזֶה בַּעֲשִׂיַּת הַתְּבוּאָה לְשָׁלֹשׁ שָׁנִים, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (ירמיה ה א): "שׁוֹטְטוּ בְּחֻצוֹת יְרוּשָׁלַיִם וּדְעוּ וּרְאוּ אִם יֵשׁ אִישׁ מְבַקֵּשׁ אֱמוּנָה וְאֶסְלַח לָהּ". גַּם הָאָרֶץ עַצְמָהּ תַּקְפִּיד עַל זֶה מְאֹד, כִּי רְצוֹנָהּ שֶׁיִּתְגַּלְגֵּל זְכוּת זֶה עַל יָדָהּ לְחַזֵּק הָאֱמוּנָה בָּהּ' עַל יָדָהּ. וְעוֹד שֶׁעַל יְדֵי זֶה יַאֲמִינוּ כִּי כֻּלָּם אֵינָן רַק אֲרִיסִים בַּקַּרְקַע וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בַּעַל הַשָּׂדֶה, וּבְדָבָר זֶה הָאָרֶץ חֲפֵצָה שֶׁיִּהְיֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעַצְמוֹ בַּעְלָהּ וַאֲדוֹנָהּ כִּי לוֹ יִתְבָּרַךְ הָאָרֶץ. וּבְטוּל הַשְּׁמִיטוֹת שֶׁיַּחֲזִיקוּ הֵמָּה כִּבְעָלִים בָּאָרֶץ רָאוּי הוּא שֶׁתַּקְפִּיד הָאָרֶץ עַל זֶה. לָכֵן נֶאֱמַר: "אָז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת שַׁבְּתוֹתֶיהָ". אֲבָל עַל הָאֱמוּת לֹא תַּקְפִּיד אִם יִנָּהֲגוּ בָּהּ מִנְהַג הַטִּבְעִי, כִּי בְּלָאו הָכֵי כָּל הַנְּהָגָתָם עַל פִּי הַטֶּבַע וְאֵין בָּהֶם אֱמוּנָה. וְאַחַר הַצָּעָה זוֹ נָבֹא לְבֵאוּר הַפְּסוּקִים כִּי הֵמָּה מַסְכִּימִים לְכַוָּנָה זוֹ הָאֱמִתִּית אֲשֶׁר אֵין סָפֵק בָּהּ.

ג שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ וְגוֹ'. כְּבָר אָמַרְנוּ שֶׁזּוֹ הַבְטָחָה שֶׁלֹּא יַכְחִישׁ חִילָהּ אַף אִם יִזְרַע שֵׁשׁ שָׁנִים רְצוּפִים וְלֹא יַעֲשֶׂה שָׁנָה בּוּר אַחַר שְׁתֵּי שָׁנִים זֶרַע. וְעַל צַד הַשָּׂכָר אָמַר "כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נוֹתֵן לָכֶם", כִּי בֶּאֱמֶת אֲנִי הַנּוֹתֵן לְךָ הָאָרֶץ וְלֹא בְּחֵילְךָ יָרַשְׁתָּ אֶרֶץ, וְיֵשׁ לָחוּשׁ שֶׁלֹּא תִּטְעֶה לוֹמַר שֶׁלְּךָ הָאָרֶץ, עַל כֵּן אֲנִי מְצַוֶּךָּ "וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַה'", לֹא לְשֵׁם תּוֹסֶפֶת כֹּחַ בָּאָרֶץ כִּי אִם לְשֵׁם ה', לְגַלּוֹת כִּי הוּא יִתְבָּרַךְ בַּעַל הַשָּׂדֶה. וּבִזְכוּת שֶׁתִּשְׁבּוֹת לְשֵׁם ה' תִּזְכֶּה לְמָה שֶׁנֶּאֱמַר "שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ וְגוֹ' וְאָסַפְתָּ אֶת תְּבוּאָתָהּ", לְאַפּוֹקֵי אִם לֹא תִּשְׁבּוֹת לְשֵׁם ה' אָז תִּתְחַיֵּב גָּלוּת וְלֹא תִּזְרַע אֲפִלּוּ בְּשֵׁשׁ שָׁנִים. וְאִם תֹּאמַר שֶׁתִּזְרָעֶהָ מִכָּל מָקוֹם יָבוֹז זָרִים יְגִיעֲךָ וְלֹא תֶּאֱסֹף תְּבוּאָתָהּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שופטים ו ג): "וְהָיָה אִם זָרַע יִשְׂרָאֵל וְעָלָה מִדְיָן וַעֲמָלֵק וַיִּשְׁחִיתוּ", וּכְתִיב (דברים כח לח): "זֶרַע רַב תּוֹצִיא הַשָּׂדֶה וּמְעַט תֶּאֱסֹף". וְאָמַר "שָׂדֶךָ" לְמַעֵט שָׂדֶה שֶׁל אֲחֵרִים, לוֹמַר שֶׁאִם לֹא תִּשְׁבּוֹת אָזַי תֵּלֵךְ בַּגּוֹלָה וְתִהְיֶה עֶבֶד לָאֻמּוֹת וְתִזְרַע שָׂדֶה שֶׁלָּהֶם וְלֹא שָׂדֶךָ, אֲבָל בִּזְכוּת הַשְּׁמִיטָה תִּזְרַע שָׂדֶךָ וְכַרְמְךָ. וְעוֹד הִזְכִּיר "שָׂדֶךָ" לְמַעֵט שְׁנַת הַשְּׁמִיטָה שֶׁבּוֹ אֵין הַשָּׂדֶה שָׂדֶךָ כִּי אִם הֶפְקֵר לַכֹּל, כִּי מֵאַחַר שֶׁבְּשָׁנָה זוֹ אַתָּה מוֹדֶה כִּי לַה' הָאָרֶץ, אִם כֵּן רָאוּי שֶׁיִּתְפַּרְנְסוּ מִמֶּנָּה בְּשָׁנָה זוֹ עֲנֵיֵי עַמּוֹ וְלֹא יִהְיֶה לְךָ יִתְרוֹן עֲלֵיהֶם. וְאָמַר בִּזְכוּת "וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַה'" תִּזְכֶּה שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ, אֲבָל אִם תִּרְצֶה לְהַחֲזִיק בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית כְּבַעַל הַבַּיִת אָז תָּבֹא לִידֵי עֲנִיּוּת, שֶׁתִּתְמַכֵּר הַשָּׂדֶה וְלֹא יִהְיֶה שָׂדֶךָ כִּי אִם שֶׁל אֲחֵרִים, כְּדַעַת הַמִּדְרָשׁ (תנחומא בהר א) הַדּוֹרֵשׁ סְמִיכוּת פָּרָשִׁיוֹת "כִּי יָמוּךְ אָחִיךָ" לְעוֹשֶׂה סְחוֹרָה בְּפֵרוֹת שֶׁל שְׁבִיעִית, שֶׁסּוֹפוֹ לָבוֹא לִידֵי עֹנִי וְלִמְכֹּר בֵּיתוֹ וְשָׂדֶהוּ. וְזֶהוּ דּוֹמֶה לְמָה שֶׁאָמְרוּ זְכרוֹנָם לִבְרָכָה (תענית ו:): כָּלָה לַחַיָּה מִן הַשָּׂדֶה כָּלָה לִבְהֶמְתְּךָ בַּבַּיִת, כִּי כָּל זְמַן שֶׁחַיָּה אוֹכֶלֶת אָז בִּזְכוּת הַצְּדָקָה יִהְיֶה גַּם לִבְהֶמְתְּךָ, אֲבָל אִם תַּחֲזִיק בָּהּ כְּבַעַל הַבַּיִת לְבַלְּתִּי נְתוֹן לַחַיָּה בַּשָּׂדֶה אָז תִּכְלֶה הַפְּרוּטָה מִן הַכִּיס שֶׁגַּם לְךָ לֹא יִהְיֶה.

וּמִטַּעַם זֶה נֶאֱמַר בְּסָמוּךְ "וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית וְגוֹ' שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע" וְגוֹ', הַקְּדִים הַשָּׂדֶה אֶל הַזְּרִיעָה לוֹמַר כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּטְעֶה לוֹמַר שֶׁהַשָּׂדֶה שָׂדְךָ וְלֹא שֶׁל ה', עַל כֵּן אֲנִי מְצַוֶּךָּ שֶׁלֹּא תִזְרַע כִּי בְּזֹאת תֵּדַע כִּי שֶׁל ה' הִיא וְלֹא שֶׁלְּךָ. "וְאֶת עִנְבֵי נְזִירֶךָ" שֶׁהִפְרַשְׁתָּ לְךָ וְלֹא רָצִיתָ לִתֵּן מִמֶּנּוּ לַאֲחֵרִים בִּמְזִמּוֹת זוּ אֲשֶׁר חָשַׁבְתָּ כִּי הַכֶּרֶם כַּרְמְךָ, עַל כֵּן אֲנִי מְצַוֶּךָּ "לֹא תִבְצֹר", כִּי בְּזֹאת תֵּדַע שֶׁאֵין נָכוֹן שֶׁתִּנָּזֵר וְתַפְרִישׁ אֶת בְּנֵי הָאָדָם מֵהֶם אֶלָּא יַד כֻּלָּם יִהְיֶה שָׁוֶה בָּהּ, לְמַעַן תֵּדַע כִּי לַה' הָאָרֶץ וּבְיָדוֹ לִנְזוֹר לְתִתָּהּ לְמִי שֶׁיִּרְצֶה, וְאָכְלוּ אֶבְיוֹנֵי עַמְּךָ מִשֻּׁלְחָן גְּבוֹהַּ. וְזֶה טַעַם הַיּוֹבֵל שֶׁנֶּאֱמַר (כה כג): "וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכֵר לִצְמִיתֻת", כִּי אֵין הָאָדָם יָכוֹל לִמְכֹּר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ, כִּי לַה' תֵּבֵל וּמְלוֹאָהּ, וְהוּא נְתָנָהּ אֶל הָאָדָם זְמַן חֲמִשִּׁים שָׁנָה הַקְּצוּבִים לְסָתָם אָדָם בֵּינוֹנִי מִיּוֹם הֱיוֹתוֹ בֶּן עֶשְׂרִים לְרֹדֶף אַחַר קִנְיְנֵי הַזְּמַן עַד הֱיוֹתוֹ בֶּן שִׁבְעִים, עַל כֵּן אֵינוֹ יָכוֹל לִמְכֹּר נַחֲלָה כִּי אִם עַל חֲמִשִּׁים שָׁנָה לֹא יוֹתֵר.

ח וְסָפַרְתָּ לְךָ שֶׁבַע שַׁבְּתוֹת שָׁנִים. טַעַם הַיּוֹבֵל כְּטַעַם הַשְּׁמִיטָה, וְנוֹסָף עַל זֶה יֵשׁ עוֹד דְּבָרִים אֲחֵרִים בְּגוֹ' מִדְּקָאָמַר "וְסָפַרְתָּ לְךָ" שְׁמַע מִנַּהּ שֵׁשׁ דִּמְיוֹן וְיִחוּס לְשָׁנִים אֵלּוּ עִם מִסְפַּר יְמֵי שְׁנֵי חַיֵּי הָאָדָם אֲשֶׁר הֵמָּה עַל הָרֹב בָּאִים בְּמִסְפַּר חֲמִשִּׁים, כִּי יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה, וְעֶשְׂרִים שָׁנִים רִאשׁוֹנִים אֵינָן בִּכְלַל זֶה, כִּי לְפִי שֶׁאֵינוֹ בַּר עוֹנְשִׁין עֲדַיִן בְּבֵית דִּין שֶׁלְּמַעְלָה עַל כֵּן כָּל מַעֲשָׂיו שֶׁל אוֹתוֹ זְמַן נֶחְשָׁבִים לִבְלִי מָה, לְפִי שֶׁאָדָם עַיִר פֶּרֶא יִוָּלֵד (איוב יא יב) וַעֲדַיִן אֵין אוֹר שִׂכְלוֹ שָׁלֵם לְהָבִין בַּמּוּשְׂכָּלוֹת שֶׁלֹּא יַטֶּה אֲשֶׁרוֹ מִנִּי דֶּרֶךְ הַיָּשָׁר, וּמִשָּׁם וָהָלְאָה הוּא מַתְחִיל לִסְפֹּר כְּדֵי שֶׁיֵּדַע כַּמָּה יִשְׁאַר לוֹ בַּשָּׁנִים אֲשֶׁר בָּהֶם נָבוֹן תַּחְבּוּלוֹת יִקָּנֶה, וְסָמְא דְּחַיֵּי יִהְיֶה לוֹ לְבַדּוֹ וְאֵין לְזָרִים אִתּוֹ. לְכָךְ נֶאֱמַר "וְסָפַרְתָּ לְךָ" וְגוֹ', אִם תִּסְפֹּר לְךָ לְטוֹבָתְךָ וְלַהֲנָאָתְךָ כְּדֵי לְהוֹצִיא כָּל יָמֶיךָ בִּדְבָרִים רוּחָנִיִּים, אָז "וְהָיוּ לְךָ יְמֵי שֶׁבַע שַׁבְּתוֹת הַשָּׁנִים", רוֹצֶה לוֹמַר יִהְיוּ לְךָ לְבַדְּךָ וְלֹא לְזָרִים אִתָּךְ. אֲבָל אִם תְּכַלֶּה בְּהֶבֶל יָמֶיךָ לְאֶסֹּף וְלִכְנוֹס אָז לֹא לְךָ יִהְיֶה הַזֶּרַע, כִּי תַּעֲזוֹב לַאֲחֵרִים חֵיל וְחוֹמָה אֲשֶׁר בָּנִיתָ וַאֲשֶׁר נָטַעְתָּ, כִּי עַל הָרֹב אֵין הָאָדָם יָכוֹל לְהַחֲזִיק בְּשָׁלוֹ כִּי אִם מִסְפַּר שָׁנִים אֵלּוּ, אֲבָל שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים מִשְּׁנַת עֶשְׂרִים שֶׁהוּא שְׁנַת הַשִּׁבְעִים מִיּוֹם הֲלָדָתוֹ, אָז הַכֹּל שָׁוִים בְּהוֹנוֹ וּרְכוּשׁוֹ וְלֹא יְקַצּוֹר עוֹד קְצִירוֹ וְאֶת עִנְבֵי נְזִירוֹ אֲשֶׁר הִבְדִּיל וְהִסְתִּיר בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה וּמֵאֲנוּ יָדָיו לִנְגּוֹעַ, וְהָיְתָה עֵינוֹ צָרָה בּוֹ מִתֵּת לְאֶחָד מֵאֶחָיו וַאֲפִלּוּ לְעַצְמוֹ לֹא נָתַן, קַל וָחֹמֶר שֶׁלֹּא הָיָה מְהֻגָּה לַאֲחֵרִים, הִנֵּה בַּזְּמַן הַהוּא יָגֵל יְבוּל בֵּיתוֹ נְגֻרוֹת בְּיוֹם אַפּוֹ (שם כ כח), וְהַכֹּל הֶפְקֵר וְהַכֹּל שָׁוִים בּוֹ כָּעָשִׁיר וְהֶלֶךְ, וְהוּא זְמַן קְרִיאַת דְּרוֹר וְעֶבֶד חָפְשִׁי מֵאֲדוֹנָיו.

וּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה דָּבָר זֶה לְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֵי הָאָדָם אֲשֶׁר לֹא תִשְׁכַּבְעָנָה הוֹן, צִוָּה ה' לְקַדֵּשׁ אֶת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים, לֹא יִזָּרַע וְלֹא יֵעָבֵד בּוֹ, כִּי כְּמוֹ שֶׁצִּוָּה לְקַדֵּשׁ הַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית לְדַעַת וּלְהוֹדִיעַ כִּי לַה' הָאָרֶץ, כָּךְ צִוָּה לְקַדֵּשׁ אֶת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים לְהוֹדִיעַ כִּי יֵשׁ גְּבוּל וְקִצְבָּה לְכָל מַעֲשָׂיו, וְכִי הוּא אֵינוֹ בַּעַל הַשָּׂדֶה בְּהֶחְלֵט אֶלָּא הוּא כְּגֶר בָּאָרֶץ, וְאֵין לוֹ כֹּחַ בָּהּ כִּי אִם חֲמִשִּׁים שָׁנָה. לְפִיכָךְ "וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכֵר לִצְמִיתֻת", כִּי לֹא הִשְׁלִיטוֹ הָאֱלֹהִים לִמְכֹּר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ. וְזֶהוּ שֶׁנָּתַן טַעַם וְאָמַר: "כִּי לִי הָאָרֶץ כִּי גֵרִים וְתוֹשָׁבִים אַתֶּם עִמָּדִי", מִדְּסָמַךְ "אַתֶּם עִמָּדִי" אֶל "תּוֹשָׁבִים", שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁדָּוְקָא לָעוֹלָם הַבָּא, כִּי אָז אַתֶּם עִמָּדִי שָׁם אַתֶּם תּוֹשָׁבִים, אֲבָל בָּעוֹלָם הַזֶּה אַתֶּם גֵּרִים, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נָתַן לְךָ הָאָרֶץ בְּתוֹרַת אֲרִיסוּת אוֹ בְּתוֹרַת שְׁאֵלָה, וְאֵיךְ תִּמְכֹּר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלְּךָ.

וְעִנְיַן הָעֲבָרַת שׁוֹפָר וּקְרִיאַת דְּרוֹר, וּבְיוֹם כִּפּוּרִים דַּוְקָא, דּוֹמֶה לְיוֹם מַתַּן תּוֹרָה שֶׁבּוֹ יָצְאוּ יִשְׂרָאֵל חֵרוּת מִן הַיֵּצֶר הָרָע וְיִסּוּרִין, וְכֵן יוֹם כִּפּוּר זְמַן חֵרוּת מִיַּד מֶלֶךְ זָקֵן וּכְסִיל אוֹיֵב וּמִתְנַקֵּם, הוּא שָׂטָן הוּא יֵצֶר הָרָע. וְכָל זֶה לְהַזְכִּיר לָאָדָם יוֹם הַחֵרוּת בַּמִּתִים חָפְשִׁי, וְשֶׁתָּמִיד יִהְיֶה לְנֶגֶד עֵינָיו זְמַן הַחָפְשִׁי וְהַחֵרוּת, וְכֵן כָּתַב מַהֲרִי״א ע״ש. וְכָל זֶה עַל צַד הָרֶמֶז אֲשֶׁר בּוֹ דָּרְכוּ רֹב מְפָרְשֵׁי תּוֹרָתֵנוּ. אֲבָל לְפִי פְּשׁוּטוֹ הַשְׁמִיטָה וְהַיּוֹבֵל טַעַם אֶחָד לִשְׁנֵיהֶם, וְהוּא כְּדֵי שֶׁנְּשִׁים בְּטְחוֹנֵנוּ בַּה׳ וְלִיַּדַע כִּי לַה׳ הָאָרֶץ. לְכָךְ נֶאֱמַר בְּשָׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת ״מִן הַשָּׂדֶה תֹּאכְלוּ אֶת תְּבוּאָתָהּ״, לֹא תַּחֲזִיק הַשָּׂדֶה כְּשָׂדְךָ אֶלָּא כִּסְתָם שָׂדֶה שֶׁאֵינוֹ שֶׁלְּךָ.

יד אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ אַל תּוֹנוּ. דָּרְשׁוּ רז״ל (ב״מ מז:) דָּבָר הַנִּקְנֶה מִיָּד לְיָד שַׁיָּךְ בּוֹ אוֹנָאָה, אֲבָל לְקַרְקָעוֹת אֵין אוֹנָאָה. וְטַעֲמוֹ שֶׁל דָּבָר שֶׁכָּל דָּבָר הַנִּמְכָּר אֵינוֹ בְּעֵרֶךְ אֶחָד בְּכָל הַזְּמַנִּים, כִּי כְּפִי הִשְׁתַּנּוּת הַזְּמַנִּים לִפְעָמִים יוּקְרוּ אוֹ יוֹזְלוּ, עַל כֵּן לְעוֹלָם אֵין עֵרֶךְ יָדוּעַ לְשׁוּם דָּבָר הַנִּמְכָּר. לְפִיכָךְ הַקַּרְקַע אַף עַל פִּי שֶׁבַּאֲשֶׁר הִיא שָׁם הָיָה מוֹכְרוֹ בְּזוֹל אוֹ בְּיֹקֶר, מִכָּל מָקוֹם לֹא יִמָּלֵט שֶׁיָּבֹא הַזְּמַן שֶׁתִּהְיֶה נִמְכֶּרֶת בְּאוֹתוֹ עֵרֶךְ שֶׁהוּא קוֹנָה אוֹתָהּ עַכְשָׁיו. אֲבָל מִטַּלְטְלִין יֵשׁ לָחוּשׁ שֶׁמָּא בְּאוֹתוֹ זְמַן לֹא יִהְיוּ בָּעוֹלָם, וְהָאָרֶץ לְעוֹלָם עוֹמֶדֶת. וְלֹא מֵעֵט קַרְקָעוֹת כִּי אִם מִבְּטוּל מְקַח, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם אִסּוּר יֵשׁ בַּדָּבָר, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בְּקַרְקָעוֹת ״בִּמְסִפַּר שָׁנִים אַחַר הַיּוֹבֵל״, וְעַל זֶה חָזַר וְאָמַר ״וְלֹא תוֹנוּ״.

כ וְכִי תֹאמְרוּ מַה נֹּאכַל בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת. יֵשׁ מְפָרְשִׁים שֶׁבַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית אֵינוֹ מוּסָב עַל ״וְכִי תֹאמְרוּ״ אֶלָּא וְכִי תֹאמְרוּ בַּשִּׁשִּׁית מַה נֹּאכַל בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת, הֵן בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית לֹא נִזְרָע, אֲבָל בַּשְּׁבִיעִית וַדַּאי לֹא יֹאמְרוּ מַה נֹּאכַל בַּשְּׁמִינִית, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר ״וְעָשָׂת אֶת הַתְּבוּאָה לִשְׁלֹשׁ הַשָּׁנִים״, אִם כֵּן כְּבָר רָאוּ בַּשִּׁשִּׁית רִבּוּי הַתְּבוּאָה. וְזֶה קָשְׁיָא עַל הָרַמְבָּ״ן וּמהרי״א שֶׁפֵּרְשׁוּ כֵּן שֶׁיֹּאמְרוּ בַּשְּׁבִיעִית מַה נֹּאכַל בַּשְּׁמִינִית. וּלְפִי מַה שֶּׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה שֶׁבְּרָכָה זוֹ שֶׁיֹּאכַל קִמְעָא וּמִתְבָּרֵךְ בְּמֵעָיו, אֵין זֶה קָשְׁיָא, כִּי סוֹף סוֹף לֹא יִרְאוּ רִבּוּי תְּבוּאָה. וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁכָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ מְעַט לֶחֶם הוּא מְקַמֵּץ מִיָּד וְתֵכֶף, מִירְאָה פֶּן יֶחְסַר מִמֶּנּוּ לֶעָתִיד. כָּךְ יְקַמְּצוּ גַּם בַּשְּׁבִיעִית מִירְאַת חֶסְרוֹן הַתְּבוּאָה שֶׁבַּשְּׁמִינִית.

וְלִי נִרְאֶה שֶׁכָּךְ פֵּרוּשׁוֹ, שֶׁכָּל תְּלוּנָה זוֹ סוֹבֶבֶת עַל מַה שֶּׁנֶּאֱמַר בַּפָּסוּק שֶׁלְּפָנָיו ״וַאֲכַלְתֶּם לַחְמְכֶם לָשׂבַע״, וְאָמְרוּ רז״ל (עיין יומא עד.) כְּתִיב (דברים ח טז): ״הַמַּאֲכִלְךָ מָן בַּמִּדְבָּר״, וּכְתִיב (שם ח ג): ״וַיַּעַנְּךָ וַיַּרְעִבֶךָ״? אֶלָּא אֵינוֹ דּוֹמֶה מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ פַּת בְּסַלּוֹ לְמִי שֶׁאֵין לוֹ. הִנֵּךְ רוֹאֶה שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁיָּרַד הַמָּן דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ מִכָּל מָקוֹם הָיוּ אוֹכְלִים וּרְעֵבִים, לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה פַּת בְּסַלָּם לְיוֹם הַמֻּחֳרָת. עַל כֵּן כָּאן וַדַּאי יֹאמְרוּ ״מַה נֹּאכַל בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית״ קֹדֶם שֶׁיִּרְאוּ בַּשִּׁשִּׁית רִבּוּי תְּבוּאָה, וְיֹאמְרוּ, אִלּוּ הָיִינוּ זוֹרְעִים בַּשְּׁבִיעִית לְצֹרֶךְ שְׁמִינִית הָיָה לָנוּ פַּת בַּסַּל וְהָיִינוּ אוֹכְלִים וּשְׂבֵעִים, אֲבָל מֵאַחַר שֶׁלֹּא נִזְרַע לְצֹרֶךְ שְׁמִינִית אִם כֵּן לֹא יִהְיֶה לָנוּ פַּת בַּסַּל, וְאִם כֵּן גַּם בַּשְּׁבִיעִית לֹא נִשְׂבַּע וְכָל שֶׁכֵּן בַּשְּׁמִינִית, וְאַיֵּה הַבְטָחַת הָאוֹמֵר ״וַאֲכַלְתֶּם לַחְמְכֶם לָשׂבַע״, וּמַה נֹּאכַל שֶׁיִּהְיֶה לְשָׂבְעָה מֵאַחַר שֶׁלֹּא נִזְרַע וְלֹא נֶאֱסֹף תְּבוּאָתֵינוּ לְצֹרֶךְ שְׁמִינִית. עַל זֶה אָמַר ״וְצִוִּיתִי אֶת בִּרְכָתִי״ וְגוֹ׳, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לָכֶם פַּת בַּסַּל גַּם לְצֹרֶךְ שְׁמִינִית, וְאָז יֹאכְלוּ לַחְמָם לָשׂבַע שֶׁלֹּא נִזְרַע וְלֹא נֶאֱסֹף תְּבוּאָתֵינוּ לְצֹרֶךְ שְׁמִינִית. עַל זֶה אָמַר ״וְצִוִּיתִי אֶת בִּרְכָתִי״ וְגוֹ׳, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לָכֶם פַּת בַּסַּל גַּם לְצֹרֶךְ שְׁמִינִית, וְאָז יֹאכְלוּ לַחְמָם לָשׂבַע בַּשְּׁבִיעִית, כִּי יִהְיֶה לָהֶם פַּת בְּסַלָּם לְשָׁלֹשׁ שָׁנִים. וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁשָּׁלֹשׁ שָׁנִים הַיְינוּ מִפְּנֵי שְׁנַת הַיּוֹבֵל שֶׁלֹּא יִזְרְעוּ שְׁנֵי שָׁנִים רְצוּפִים. וְיִתָּכֵן לְפָרֵשׁ שָׁלֹשׁ שָׁנִים עַל כָּל שְׁמִיטָה, וְיֹאמְרוּ כֵּן בַּעֲבוּר חֶסְרוֹן הַסְּפִיחִים שֶׁל שָׁנָה שְׁמִינִית, אַף אִם יֵשׁ בְּיָדָם מִן הַיָּשָׁן. וּבִמְקוֹם הַסְּפִיחִים הִבְטִיחָם שֶׁתַּעֲשֶׂה הַתְּבוּאָה עַל שָׁנָה יְתֵרָה לְמַלֹּאוֹת חֶסְרוֹן הַסְּפִיחִים, כְּדֵי שֶׁיֹּאכְלוּ וְיִשְׂבְּעוּ כְּשֶׁיִּהְיֶה לָהֶם תְּבוּאָה בְּרֶוַח גָּדוֹל וְלֹא בְּצִמְצוּם.

כה כִּי יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ. רז״ל (סוכה מ:) דָּרְשׁוּ כָּל סְמִיכוּת פָּרָשִׁיוֹת אֵלּוּ עַל הָעוֹשֶׂה סְחוֹרָה בְּפֵרוֹת שֶׁל שְׁבִיעִית שֶׁסּוֹפוֹ לָבוֹא לִידֵי עֹנִי. וְיֵשׁ כִּדְמוּת רְאָיָה לָזֶה מַה שֶּׁאָמַר: ״וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר״, כָּפַל לְשׁוֹן מְכִירָה לוֹמַר לְךָ שֶׁמִּמְכָּר אֶחָד גּוֹרֵר אֶת חֲבֵרוֹ: כִּי תִמְכְּרוּ פֵּרוֹת שְׁבִיעִית אָז מְכִירָה זוֹ גּוֹרֶרֶת מִמְכַּר מִטַּלְטְלִין לַעֲמִיתֶךָ, וְאַחַר כָּךְ שָׂדֶהוּ, וְאַחַר כָּךְ עַצְמוֹ, וְאַחַר כָּךְ קָשֶׁה מִשֶּׁלְּפָנָיו, עַיֵּן בַּיְלְקוּט (בהר כה תרסא). וְנִרְאֶה כִּי שִׁנּוּי הַלָּשׁוֹן שֶׁבְּכָל פָּרָשִׁיוֹת אֵלּוּ מוֹרֶה עַל זֶה, כִּי בִּמְכִירַת מִטַּלְטְלִין לֹא הִזְכִּיר ״כִּי יָמוּךְ״, כִּי יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁלִּפְעָמִים אָדָם מוֹכֵר מִטַּלְטָלָיו אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מָךְ מֵעָרְכּוֹ כָּל כָּךְ אֶלָּא שֶׁהוּא נִצְרָךְ לְזוּזִי. אֲבָל מֵאֲחֻזָּתוֹ אֲפִלּוּ מִקְצָתָהּ אֵינוֹ מוֹכֵר עַד כִּי יָמוּךְ, אֲבָל עֲדַיִן לֹא מָטָה יָדוֹ כָּל כָּךְ, עַל כֵּן הוֹסִיף בִּלּוּקַח בְּרִבִּית ״כִּי יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ״, כָּתַב לְשׁוֹן ״עִמָּךְ״ עַל הַתְּמוֹטְטוּת וְלֹא עַל ״כִּי יָמוּךְ״, כִּי דָּבָר זֶה גָּלוּי עִמָּךְ כִּי אָזְלַת יָד וּכְכֹחוֹ אָז אֵינוֹ עַתָּה, אֲבָל מַה שֶּׁהוּא מָךְ עֲדַיִן אֵינוֹ עִמָּךְ, כִּי עֲדַיִן לֹא תִגָּלֶה חֶרְפָּתוֹ בַּקָּהָל כִּי מָךְ הוּא. אֲבָל בְּמוֹכֵר עַצְמוֹ שֶׁקָּשֶׁה מִכֻּלָּם אָמַר ״וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ עִמָּךְ״, כִּי כְּבָר נִגְלָה עִמָּךְ עָנְיוֹ וּמְרוּדוֹ וְדָחֳקוֹ מֵאַחַר שֶׁהוּא מוּכְרָח לִמְכֹּר עַצְמוֹ. וּבְנִמְכָּר לְגֵר שֶׁנִּגְלָה גַּם לַגֵּר כִּי מָךְ הוּא, לְכָךְ אָמַר ״וּמָךְ אָחִיךָ עִמּוֹ״. וּלְפִי זֶה צְרִיכִין אָנוּ לוֹמַר שֶׁמִּיכָה גָּרוּעַ מִמָּטָה יָדוֹ, וּשְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד גְּרוּעִים מִן אַחַת מֵהֶם, וְ״עִמָּךְ״ שֶׁל מִיכָה גָּרוּעַ מִן ״עִמָּךְ״ שֶׁל מָטָה יָדוֹ, וְ״עִמּוֹ״ שֶׁל גֵּר גָּרוּעַ מִכֻּלָּם.

לו אַל תִּקַּח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית. מַה שֶּׁנֶּאֱמַר ״אַל תִּקַּח מֵאִתּוֹ״, מַשְׁמַע אֲבָל מֵעָשִׁיר מֻתָּר לִקַּח, וְכֵן בְּפָרָשַׁת מִשְׁפָּטִים (כב כד) נֶאֱמַר: ״אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי אֶת הֶעָנִי עִמָּךְ וְגוֹ׳ לֹא תְשִׂימוּן עָלָיו נֹשֶׁךְ״, לְכָךְ כָּתְבָה הַתּוֹרָה בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה (כג כא): ״לַנָּכְרִי תַּשִּׁיךְ וּלְאָחִיךָ לֹא תַשִּׁיךְ״, כָּל שֶׁהוּא אָחִיךָ לֹא תַּשִּׁיךְ לוֹ וְאע״פ שֶׁהַלְוָה מַרְוִיחַ בָּזֶה. וְזִיל בָּתַר טַעְמָא, כִּי עִקַּר טַעַם אִסּוּר הָרִבִּית הוּא לְפִי שֶׁהוּא מֵסִיר מִדַּת הַבִּטָּחוֹן מִן הָאָדָם, כִּי כָּל בַּעַל מַשָּׂא וּמַתָּן עֵינָיו נְשׂוּאוֹת אֶל ה׳, לְפִי שֶׁהוּא מְסֻפָּק אִם יַרְוִיחַ אוֹ לֹא, אֲבָל הַנּוֹתֵן בְּרִבִּית רֶוַח שֶׁלּוֹ יָדוּעַ וְקָצוּב, וְסוֹמֵךְ עַל עֵרְבוֹנוֹ שֶׁבְּיָדוֹ וּמִן ה׳ יָסִיר לִבּוֹ. וּמַה שֶּׁגַּם הַלְוָה עוֹבֵר בְּלָאו לְפִי שֶׁהוּא מַחֲטִיא אֶת הַמַּלְוֶה וּמְסִירוֹ מִן מִדַּת הַבִּטָּחוֹן, כַּנּוֹדָע מִדִּבֵּר הַמַּלְוִים בְּרִבִּית שֶׁרֻבָּם מִקְּטַנֵּי אֲמָנָה וַאֲבִירֵי לֵב הָרְחוֹקִים מִצְּדָקָה, מִצַּד

כִּי אֵין בִּטָּחוֹנָם בַּה׳. וּמַה שֶּׁמַּתָּר לִתֵּן בְּרִבִּית לְגוֹי לְפִי שֶׁכָּל גּוֹי חֶזְקָתוֹ שֶׁהוּא אֹלֶם וְגַזְלָן, אֲפִלּוּ אִם הוּא כָּבוּשׁ תַּחַת יָדְךָ מִכָּל מָקוֹם דַּרְכּוֹ לָבֹא בַּעֲקִיפִין, וַאֲפִלּוּ אִם עֵרְבוֹנוֹ בְּיָדוֹ לְעוֹלָם אֵינוֹ בָּטוּחַ לֹא בַּקֶּרֶן וְלֹא בָּרֶוַח, וְעַל כֵּן תָּמִיד עֵינָיו נְשׂוּאוֹת אֶל ה׳ לְהַצִּילוֹ מִיָּדוֹ. וְזֶה טַעַם אִסּוּר הָרִבִּית בְּכָל מָקוֹם. וּמַה שֶּׁהִזְכִּיר הֶעָנִי, דִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהוֹוֶה, כִּי סְתָם עָנִי מֻכְרָח לִקַּח בְּהַלְוָאָה. וְעוֹד שֶׁסָּלְקָא דַּעְתְּךָ אָמֵינָא שֶׁאִם הַלְוָה עָנִי אֵינוֹ עוֹבֵר, כִּי הַהֶכְרֵחַ הֶבִיאוֹ לָזֶה, קָא מַשְׁמַע לַן שֶׁאֲפִלּוּ הַלְוָה הֶעָנִי עוֹבֵר בְּ״לֹא תְשִׂימוּן״. וְעַל כֵּן נִסְמְכָה מִצְוָה זוֹ לְפָרָשַׁת הַשְּׁמִטָּה, כִּי גַּם טַעַם הַשְּׁמִטָּה הוּא כְּדֵי שֶׁנִּשָּׁים בִּטָּחוֹנֵנוּ בַּה׳.

וְהִזְכִּיר לְשׁוֹן נֶשֶׁךְ, וּמַרְבִּית, כִּי אֶצֶל הַלְוָה נִקְרָא נֶשֶׁךְ, כִּי הָרִבִּית דּוֹמֶה לְנָחָשׁ עֲלֵי דֶּרֶךְ הַנּוֹשֵׁךְ בַּעֲקֵבוֹ, הַנּוֹתֵן שְׁרִיטָה קְטַנָּה וְהוֹלֵךְ וּמְבַצְּעַ וְנוֹפֵחַ עַד קָדְקֳדוֹ, וּמִתְחִלָּה אֵינוֹ נִכָּר עַד עֲלוֹת חֲמָתוֹ לְאֵין מַרְפֵּא. וְאֶצֶל הַמַּלְוֶה נִקְרָא תַּרְבִּית, שֶׁמַּרְבֶּה הוֹנוֹ וּרְכֻשׁוֹ לְפִי דְּמְיוֹנוֹ, אֲבָל בָּאֱמֶת שֶׁלַּסּוֹף נִכְסָיו מִתְמוֹטְטִין. וְנִרְאֶה שֶׁמִּטַּעַם זֶה לֹא הִזְכִּיר בְּכָל הַפָּרָשָׁה זוֹ לְשׁוֹן ״וּמָטָה יָדוֹ״ כִּי אִם בְּזוֹ הַפָּרָשָׁה, כִּי בָא לְהַזְהִיר אֶת הַמַּלְוֶה שֶׁלֹּא יִמּוֹט כְּדֶרֶךְ שֶׁמָּטָה יָדוֹ שֶׁל זֶה פֶּן תִּשָּׁוֶה לוֹ גַּם אָתָּה בַּהִתְמוֹטְטוּת, כִּי דַּוְקָא מִי שֶׁכַּסְפּוֹ לֹא נָתַן בְּנֶשֶׁךְ לֹא יִמּוֹט, אֲבָל אִם תִּתֵּן אָז תִּשָּׁוֶה לוֹ גַּם אָתָּה, כִּי נְכָסֶיךָ מִתְמוֹטְטִין וְאֵינָן עוֹלִין אִם תַּחְשֹׁב לְהַרְבּוֹת הוֹנְךָ בְּנֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית. וּמִטַּעַם הַזֶּה נֶאֱמַר ״אֶת כַּסְפְּךָ לֹא תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ וּבְמַרְבִּית לֹא תִתֵּן אָכְלֶךָּ״, לֹא הִזְכִּיר לְשׁוֹן ״לוֹ״ אֶצֶל הַמַּרְבִּית כְּמוֹ שֶׁהִזְכִּיר אֶצֶל הַנֶּשֶׁךְ, לְפִי שֶׁהַנֶּשֶׁךְ לְבַד לוֹ לַלְוֶה, אֲבָל הַמַּרְבִּית אֵינוֹ לוֹ לַלְוֶה אֶלָּא לַמַּלְוֶה. וְעַל כֵּן הִזְכִּיר אֶצֶל הַתַּרְבִּית ״אָכְלֶךָּ״ וְלֹא אֶצֶל הַנֶּשֶׁךְ, לְפִי שֶׁהַמַּלְוֶה חוֹשֵׁב לְהַרְבּוֹת הוֹנוֹ וּמַאֲכָלוֹ, כִּי לְשׁוֹן ״אָכְלֶךָּ״ אֵינוֹ שַׁיָּךְ כִּי אִם עַל הַמַּלְוֶה הַחוֹשֵׁב לֶאֱכֹל מִן הָרִבִּית, וּלְשׁוֹן ״נֶשֶׁךְ״ שַׁיָּךְ יוֹתֵר בְּכֶסֶף, כִּי אֵין דֶּרֶךְ הָעוֹלָם לִתֵּן סְאָה חִטִּין עַל מְנָת שֶׁיּוֹסִיף לוֹ קַב קַב בְּכָל שָׁבוּעַ, אֶלָּא בְּבַת אַחַת קוֹצֵב לוֹ לִתֵּן חֲמֵשֶׁת סְאָה בְּעַד אַרְבַּע, וְאִם כֵּן מַרְגִּישׁ הוּא חֶסְרוֹנוֹ מִיָּד, וְאֵינוֹ דּוֹמֶה לְנָחָשׁ הַנּוֹשֵׁךְ שְׁרִיטָה קְטַנָּה, אֲבָל בְּכֶסֶף הַמִּנְהָג לְהוֹסִיף פְּרוּטָה בְּכָל שָׁבוּעַ, וְהוּא דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מַרְגִּישׁ בּוֹ. וְאָמַר ״וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ״, כִּי גַּם אַתָּה חָיֹה תִּחְיֶה, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בִּיחֶזְקֵאל (יח יג): ״בַּנֶּשֶׁךְ נָתַן וְגוֹ׳ וָחָי לֹא יִחְיֶה״, לְפִי שֶׁקִּפַּח פַּרְנָסָתוֹ שֶׁל זֶה דּוֹמֶה כְּאִלּוּ הֱמִיתוֹ, עַל כֵּן גַּם הוּא חָיֹה לֹא יִחְיֶה, אֲבָל הַמְסַיֵּעַ לְמִחְיָתוֹ דִּין הוּא שֶׁחָיֹה יִחְיֶה גַּם הוּא, לְכָךְ נֶאֱמַר ״וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ״.

מח אַחֲרֵי נִמְכַּר גְּאֻלָּה תִּהְיֶה לּוֹ. וְכִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ שֶׁיִּגְאָלוֹ קֹדֶם שֶׁהוּא נִמְכָּר, מָה תַּלְמוּד לוֹמַר: ״אַחֲרֵי נִמְכַּר״, כִּי יֵשׁ לוֹמַר מִדְּקָאָמַר לֹא יִרְדֶנּוּ בְּפֶרֶךְ לְעֵינֶיךָ סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמֵינָא שֶׁזֶּה עִקַּר הַטַּעַם לִגְאֻלָּתוֹ, וְאִם כֵּן אַמְתִּין עַד שֶׁאֶרְאֶה הַנְהָגָתוֹ עִמּוֹ אִם יִרְדֶנּוּ אוֹ לֹא. קָא מַשְׁמַע לַן שֶׁתְּכָף אַחֲרֵי שֶׁנִּמְכַּר, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא עָבַד בּוֹ עֲדַיִן, חַיָּב אַתָּה לְגָאֳלוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִלְמַד מִמַּעֲשָׂיו וְיֹאמַר, הוֹאִיל וְרַבִּי מְגַלֶּה עֲרָיוֹת וְעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה וּמְחַלֵּל שַׁבָּת, אַף אֲנִי כְּמוֹתוֹ. וְאִם נֹאמַר שֶׁכָּל ״אַחֲרֵי״ מֻפְלָג, נָקֹט ״אַחֲרֵי״ לְרִבּוּתָא, שֶׁאֲפִלּוּ אִם כְּבָר הָיָה אֶצְלוֹ שָׁנִים רַבּוֹת וְרָאִית שֶׁאֵינוֹ רוֹדֶהוּ בְּפֶרֶךְ, מִכָּל מָקוֹם חַיָּב אַתָּה לְגָאֳלוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִלְמַד מִמַּעֲשָׂיו.

פרק כו

ג אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְגוֹ׳. פֵּרֵשׁ רַשִׁ״י שֶׁתְּהֵיוּ עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה כו׳. אַף עַל פִּי שֶׁרַשִׁ״י הִכְרִיחַ זֶה מִן יִתּוּר הַפְּסוּקִים, שֶׁהֲרֵי קִיּוּם הַמִּצְוֹת כְּבָר אָמוּר כו׳, מִכָּל מָקוֹם גַּם מִצַּד הַלָּשׁוֹן הַדָּבָר צָרִיךְ בֵּאוּר. וְהוּא, שֶׁדַּעְתּוֹ לַעֲשׂוֹת שְׁלֹשָׁה חֲלָקוֹת בְּפָסוּק זֶה, אֲשֶׁר כְּנֶגְדָּם אָמַר שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים ״וְנָתַתִּי״. בְּפָרָשָׁה רִאשׁוֹנָה אָמַר ״אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ״, עַל הֶעָמֵל בַּתּוֹרָה וְקוֹבֵעַ עִתִּים לַתּוֹרָה חֹק וְלֹא יַעֲבֹר. וְעַל זֶה אָמַר לְשׁוֹן ״בְּחֻקֹּתַי״, כִּי אֵין כַּוָּנָתוֹ עַל מִצְוֹת הַחֻקִּיּוֹת, כִּי לֹא מָצִינוּ בָּהֶם בְּכָל הַתּוֹרָה לְשׁוֹן הֲלִיכָה, כִּי לֹא נֶאֱמַר בְּכָל הַתּוֹרָה לְכוּ בְּחֻקּוֹתַי, שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁהֲלִיכָה זוֹ מְדַבֶּרֶת בְּדָבָר שֶׁאֵין הקב״ה מְצַוֶּה עָלָיו זוּלַת שֶׁהָאָדָם מְעַצְמוֹ עוֹשֶׂה כֵּן, וּבְעַל כָּרְחֵךְ תִּפָּרְשׁוּ עַל הַדָּבָר שֶׁהָאָדָם פּוֹעֵל בַּטֶּבַע, כִּי מִצַּד הַהֶרְגֵּל נַעֲשֶׂה הַדָּבָר לְטֶבַע שֵׁנִי, וְלֹא יִצְדַּק זֶה כִּי אִם בְּקוֹבֵעַ חֻקִּים וְעִתִּים לַתּוֹרָה, וְהוּא מַרְגִּיל עַצְמוֹ לָבֹא לְבֵית הַמִּדְרָשׁ בְּעֵת יָדוּעַ עַד שֶׁנַּעֲשָׂה הַדָּבָר לְטֶבַע אֵצֶל הָרַגְלַיִם. וְזֶה כְּדַעַת הַמִּדְרָשׁ (רבה לה א) הָאוֹמֵר ״אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ״, הֲדָא הוּא דִכְתִיב (תהלים קיט נט): ״חִשַּׁבְתִּי דְרָכָי וָאָשִׁיבָה רַגְלַי אֶל עֵדֹתֶיךָ״, אָמַר דָּוִד לִפְנֵי הקב״ה, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, בְּכָל יוֹם וָיוֹם הָיִיתִי מְחַשֵּׁב לְמָקוֹם פְּלוֹנִי אֲנִי הוֹלֵךְ, וְהָיוּ רַגְלַי מְבִיאוֹת אוֹתִי לְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת כו׳. וְאֵין זֶה כִּי אִם מִצַּד שֶׁהָיָה קוֹבֵעַ עִתִּים לַתּוֹרָה חֹק וְלֹא יַעֲבֹר, עַד שֶׁרַגְלוֹתַי אִנּוּן עָרְבִין לְהוֹלִיכוֹ לְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת בְּלֹא כַּוָּנָה, כִּי כְּבָר הֻרְגְּלוּ בְּכָךְ. וְעַל כֵּן לֹא הָיָה מָקוֹם לְצַוּוֹת זֶה אֶל הָאָדָם, כִּי עַל הַדָּבָר הַנַּעֲשֶׂה בְּלֹא כַּוָּנָה לֹא יִפֹּל עָלָיו צִוּוּי, כִּי אֵין צִוּוּי לָרַגְלַיִם, אֶלָּא מְדַבֵּר בְּאִם שֶׁכְּבָר קָרָה שֶׁקָּבַע עִתִּים לַתּוֹרָה עַד שֶׁבְּאוֹתוֹ עֵת יֵלְכוּ רַגְלָיו מֵעַצְמָם בְּאוֹתוֹ עֵת אֲשֶׁר נִקְרָא חֹק, וְעַל זֶה אָמַר ״אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ״. וּכְנֶגֶד זֶה אָמַר ״וְנָתַתִּי גִּשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם״, כִּי כְּנֶגֶד הַקּוֹבֵעַ עִתִּים לַתּוֹרָה אָמַר שֶׁזֶּה שְׁכָרוֹ שֶׁיָּבֹאוּ הַגְּשָׁמִים בְּעִתָּם, וּכְאָמְרוּ רז״ל (תענית ז:) אֵין הַגְּשָׁמִים נֶעֱצָרִים כִּי אִם בַּעֲוֹן בִּטּוּל תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (קהלת י יח): ״בַּעֲצַלְתַּיִם יִמַּךְ הַמְּקֶרֶה״.

וְאוּלַי שֶׁמִּטַּעַם זֶה נֶאֱמַר בְּמַתַּן תּוֹרָה ״אַף שָׁמַיִם נָטְפוּ מִפְּנֵי אֱלֹהִים זֶה סִינַי״ (תהלים סח ט), לְהוֹרוֹת שֶׁבִּזְכוּת לִמּוּד הַתּוֹרָה שֶׁמִּן הַשָּׁמַיִם, יֵרֵד הַגֶּשֶׁם מִן הַשָּׁמַיִם, כִּי אִם אֵין תּוֹרָה אֵין קֶמַח (אבות ג כא), וּבִזְכוּת הַחֹק, דְּהַיְנוּ קְבִיעוּת עִתִּים לַתּוֹרָה, יֵרֵדוּ הַגְּשָׁמִים בְּעִתָּם. וּמָה שֶׁאָמַר ״וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ״, הַיְנוּ הַתַּכְלִית הַיּוֹצֵא מִן הַלִּמּוּד, כִּי הוּא הַמֵּבִיא לִידֵי שְׁמִירַת הַמִּצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה וַעֲשֵׂה. וְעַל מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה אָמַר ״וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ״, כִּי כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר הִשָּׁמֶר פֶּן וְאַל אֵינוֹ אֶלָּא לֹא תַּעֲשֶׂה (עירובין צו.). ״וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָם״, הַיְנוּ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּמִדְּלָא קָאָמַר תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם, לָמָּה לֵהּ לְמִכְתַּב ״אוֹתָם״ שְׁמַע מִנַּהּ שֶׁרָצָה לוֹמַר שֶׁמִּצְוֹת צְרִיכוֹת כַּוָּנָה, כִּי זֶה הַמְכֻוָּן מִן מִלַּת ״אוֹתָם״.

וְאַחַר כָּךְ פֵּרֵט שָׂכָר שֶׁל כָּל אֶחָד מֵאֵלּוּ הַשְּׁלֹשָׁה, כְּנֶגֶד תַּלְמוּד תּוֹרָה הָרָמוּז בְּ״אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ״ אָמַר ״וְנָתַתִּי גִּשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם״, לֹא אָמַר סְתָם גְּשָׁמִים, לְפִי שֶׁעַל כָּרְחָךְ לֹא רָצָה לְיַעֵד שָׂכַר הַתַּלְמוּד תּוֹרָה, שֶׁזֶּה הַדָּבָר כְּבָר יָדוּעַ שֶׁהַגְּשָׁמִים יוֹרְדִין בִּזְכוּת הַתּוֹרָה וּכְבָר הֻמָּה גִּשְׁמֵיכֶם, זוּלַת שֶׁעַל כָּרְחָךְ שֶׁאוֹתָן גְּשָׁמִים שֶׁהֵם כְּבָר גִּשְׁמֵיכֶם וּמְיֻעָדִים לָכֶם, עַל כָּרְחָךְ שֶׁאוֹתָם בְּעִתָּם בִּזְכוּת ״אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ״, וּבַדָּרָךְ שֶׁנִּתְבָּאֵר. ״וְנָתְנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ״, כִּי אִם יֵשׁ תּוֹרָה יֵשׁ קֶמַח. וְאֵין פֵּרוּשׁ ״יְבוּלָהּ״ מַה שֶּׁאַתָּה מוֹבִיל לָהּ כְּדֶרֶךְ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ״י עַל פָּסוּק ״וְלֹא תִתֵּן אַרְצְכֶם אֶת יְבוּלָהּ״, דְּאִם כֵּן מַאי רְבוּתֵיהּ, אֶלָּא לְקַמֵּן דָּרַשׁ רַשִׁ״י מִן יִתּוּר לָשׁוֹן שֶׁל ״אֶת״ כִּי כָל ״אֶת״ לְרַבּוֹת בָּא, וּמְרַבֶּה שֶׁאַתָּה מוֹבִיל לָהּ לֹא תִתֵּן. אֲבָל כָּאן לֹא נֶאֱמַר ״אֶת״, וְאִם כֵּן הַכֹּל בִּכְלַל יְבוּלָהּ. וְרָצָה לוֹמַר מַה שֶּׁדַּרְכָּהּ לְהוֹבִיל לְךָ לְבֵיתְךָ, דְּאִם לֹא כֵן לָמָּה לֹא נֶאֱמַר כָּאן ״אֶת״ כְּמוֹ לְקַמָּן, אֶלָּא כָּאן פֵּרוּשׁוֹ מַה שֶּׁדַּרְכָּהּ לְהוֹבִיל, וּלְקַמָּן מִיִּתּוּר שֶׁל ״אֶת״ דָּרְשִׁינַן אַף מַה שֶּׁאַתָּה מוֹבִיל לָהּ. ״וְהִשִּׂיג לָכֶם דַּיִשׁ אֶת בָּצִיר וּבָצִיר יַשִּׂיג אֶת זָרַע״. לֹא נֶאֱמַר בּוֹ ״לָכֶם״ כִּי הַלֶּחֶם מִן הַמֻּכְרָחוֹת יִהְיֶה לָכֶם, אֲבָל הַיַּיִן מִן הַמּוּתָרוֹת אֵינוֹ לָכֶם לַהֲנָאַתְכֶם כִּי אִם לְשֵׁם מִצְוָה יִהְיֶה. ״וַאֲכַלְתֶּם לַחְמְכֶם לָשֹׂבַע״. לְמֵ״ד שֶׁל לָשֹׂבַע מוֹרֶה שֶׁלֹּא יֹאכַל עַד שֶׁיִּשְׂבַּע לְגַמְרֵי אֶלָּא יִפְחוֹת מִכְּדֵי שְׂבִיעָתוֹ קְצָת, כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמְרוּ הָרוֹפְאִים, בְּאֹפֶן שֶׁיִּהְיֶה קָרוֹב לָבוֹא לִידֵי שְׂבִיעָה. ״וִישַׁבְתֶּם לָבֶטַח בְּאַרְצְכֶם״. לְמֵ״ד שֶׁל ״לָבֶטַח״ מוֹרֶה שֶׁהַשְּׂבִיעָה גּוֹרֶמֶת אֶל הַבֶּטַח, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תהלים קמז יד): ״הַשָּׂם גְּבוּלֵךְ שָׁלוֹם חֵלֶב חִטִּים יַשְׂבִּיעֵךְ״, וְרִבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ב״מ נט.) אָמְרוּ: כַּד מִשְׁלַם שַׂעֲרָא מִכַּדָּא נְקִישׁ וְאָתֵי תִּגְרָא.

וְאַחַר כָּךְ יִעֵד שָׂכָר שֶׁל ״וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ״, דְּהַיְנוּ מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה, וְאָמַר ״וְנָתַתִּי שָׁלוֹם בָּאָרֶץ״, עַל דֶּרֶךְ אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (דב״ר ד ד): שְׁמוֹר נֵרִי שֶׁבְּיָדְךָ וַאֲנִי אֶשְׁמוֹר נֵרְךָ שֶׁבְּיָדִי. וּסְתָם שְׁמִירָה הִיא לִבְלְתִּי עֲשׂוֹת דָּבָר רָע הַמַּזִּיק, וְאִם תִּהְיֶה נִשְׁמָר שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת הַדְּבָרִים הַמַּזִּיקִים לְךָ גַּם אֲנִי אֶשְׁמוֹר נֵרְךָ מִכָּל דָּבָר מַזִּיק, וְיִהְיֶה נָא שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ. ״וְחֶרֶב לֹא תַעֲבֹר״ וְגוֹ׳. מִפְּנֵי שֶׁכָּל שְׁמִירַת מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה הוּא בְּשֵׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה, כְּךָ הַשְׁמִירָה מִן הַחֶרֶב וְחַיָּה רָעָה הוּא בְּשֵׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה. לְכָךְ נֶאֱמַר: ״וְנָפְלוּ לִפְנֵיכֶם לֶחָרֶב״, רוֹצֶה לוֹמַר אַף עַל פִּי שֶׁתִּרְדְּפֵם מִכָּל מָקוֹם אֵין צָרִךְ לָזֶה לְרָדְפָם בְּקוּם וַעֲשֵׂה אֶלָּא בְּשֵׁב וְאַל תַּעֲשֶׂה, מֵעַצְמָם יִפְּלוּ אֶל הַחֶרֶב. וּמַה שֶּׁאָמַר ״וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה מֵאָה״ וְגוֹ׳, שֶׁאֵין הַחֶשְׁבּוֹן מְכֻוָּן, אָמְרוּ הַמְפָרְשִׁים שֶׁמִּתְחִלָּה קוֹדֶם שֶׁיִּכָּנֵס מוֹרַאֲכֶם בְּלִבָּכֶם יִרְדְּפוּ חֲמִשָּׁה מֵאָה, וְאַחַר זֶה שֶׁהָאוֹיְבִים רוֹאִים שֶׁחֲמִשָּׁה יִרְדְּפוּ מֵאָה אֲז יִכָּנֵס מוֹרָךְ גָּדוֹל בְּלֵב הָאוֹיְבִים, וְיֶחֱלַשׁ כֹּחָם עַד שֶׁמֵּאָה מִכֶּם רְכָבָה יִרְדְּפוּ, וְאַחַר כָּךְ יוֹסִיף מוֹרָךְ גָּדוֹל עֲלֵיהֶם וְנָפְלוּ אוֹיְבֵיכֶם לִפְנֵיכֶם מֵעַצְמָם, אֲפִלּוּ בְּלֹא רְדִיפָה כְּלָל.

וּמִן ״וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם״ הַתְחֵל לְיַעֵד שָׂכַר קִיּוּם מִצְוֹת עֲשֵׂה הַנַּעֲשִׂים בְּיָדַיִם מַמָּשׁ, עַל כֵּן אֶתֵּן מִשְׁכָּנִי, דְּהַיְנוּ הַבַּיִת הַמְקֻדָּשׁ כְּפֵרוּשׁ רַשִׁ״י, כִּי בּוֹ נֶאֱמַר

״מִקְדָּשׁ ה׳ כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ״, כִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעַצְמוֹ כּוֹנְנוֹ בַּיָּדִים מַמָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ״י פָּרָשַׁת בְּשַׁלַּח (טו יז). ״וְלֹא תִגְעַל נַפְשִׁי אֶתְכֶם״, וְהוּא לְשׁוֹן פְּלִיטָה כְּפֵרוּשׁ רַשִׁ״י. לֹא תַחְשְׁבוּ כְּשֶׁאַשְׁרֶה שְׁכִינָתִי בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁתִּהְיוּ נִדְחִים וְנִפְלָטִים מִשָּׁם כִּי קָצַר הַמַּצָּע מֵהִשְׁתָּרֵעַ, מִכָּל מָקוֹם אֲצַמְצֵם שְׁכִינָתִי בֵּינֵיכֶם בְּאֹפֶן שֶׁנָּדוּר יַחַד בְּמָדוֹר אֶחָד אַף אִם הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּהוּ, וְלֹא תִהְיוּ נִפְלָטִים מִשָּׁם. וְיֵשׁ אוֹמְרִים ״וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם״ מַמָּשׁ, וְלֹא תַחְשְׁבוּ שֶׁכְּאֲשֶׁר תִּרְאֶה נַפְשִׁי אֲשֶׁר נָתַתִּי בָּכֶם אֶת הַשְּׁכִינָה תִּגְעַל אֶתְכֶם וְתַחְשׁוֹק לְהִתְדַּבֵּק בַּשְּׁכִינָה, עַל כֵּן אָמַר ״וְלֹא תִגְעַל נַפְשִׁי אֶתְכֶם״. וּבְסָמוּךְ יִתְבָּאֵר בְּדֶרֶךְ אַחֵר.

ט וַהֲקִימֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתְּכֶם. וַאֲכַלְתֶּם יָשָׁן נוֹשָׁן. בְּרִית הָיוּ צְרִיכִין עַל הַתְּבוּאָה שֶׁל שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וְהַיּוֹבֵל שֶׁלֹּא תִּרְקַב כְּדֶרֶךְ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ״י עַל הַבְּרִית שֶׁל נֹחַ (בראשית ו יח), לְכָךְ נֶאֱמַר ״וַאֲכַלְתֶּם יָשָׁן נוֹשָׁן״, מִשְּׁנֵי שָׁנִים.

וְעַל צַד הָרֶמֶז אָמַר, אַף עַל פִּי שֶׁיִּקָּרֶה בִּזְמַן מִן הַזְּמַנִּים שֶׁאִכְרוֹת עִמָּכֶם בְּרִית חֲדָשָׁה, מִכָּל מָקוֹם גַּם הַבְּרִית הַיָּשָׁן לֹא תּוּפַר אֶלָּא יִהְיֶה טָפֵל וְהַבְּרִית חֲדָשָׁה עִקָּר, וְיָשָׁן מִפְּנֵי חָדָשׁ תּוֹצִיאוּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (ירמיה כג ז-ח): ״וְלֹא יֹאמְרוּ עוֹד חַי ה׳ אֲשֶׁר הֶעֱלָה מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם כִּי אִם חַי ה׳ אֲשֶׁר הֶעֱלָה וַאֲשֶׁר הֵבִיא מִכָּל הָאֲרָצוֹת״. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות יב:): לֹא שֶׁתֵּעָקֵר יְצִיאַת מִצְרַיִם לְגַמְרֵי, אֶלָּא יִהְיֶה טָפֵל וְקִבּוּץ גָּלֻיּוֹת עִקָּר, כִּי נִסֵּי מִצְרַיִם יִהְיוּ טָפֵל אֶל הַנִּסִּים הַגְּדוֹלִים אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה ה׳ לֶעָתִיד כְּשֶׁיִּכָּרוֹת בְּרִית חֲדָשָׁה עִם יִשְׂרָאֵל. וּבָזֶה מְיֻשָּׁב מַשְׁמָעוּת הַכָּתוּב שֶׁנִּרְאוּ דְּבָרָיו כְּסוֹתְרִים זֶה אֶת זֶה, שֶׁאָמַר ״וַאֲכַלְתֶּם יָשָׁן נוֹשָׁן״, וְאַחַר כָּךְ אָמַר ״וְיָשָׁן מִפְּנֵי חָדָשׁ תּוֹצִיאוּ״, כִּי ״וְיָשָׁן״ מַשְׁמָע שֶׁקּוֹדֶם שֶׁנַּעֲשֶׂה יָשָׁן נוֹשָׁן תּוֹצִיאוּ.

וּבַעֲבוּר שֶׁהַזְכִּיר רֶמֶז עַל הַגְּאֻלָּה וְעַל הַתְּמוּרָה, חָזַר וְהִזְכִּיר רֶמֶז שֶׁלֹּא יִכְלוּ יִשְׂרָאֵל בְּאֹרֶךְ הַגָּלוּת, בְּאָמְרוֹ ״וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם וְלֹא תִגְעַל נַפְשִׁי אֶתְכֶם״, כִּי מִשְׁכָּן הַיְינוּ מִשְׁכַּן הָעֵדוּת, שֶׁנִּקְרָא מִשְׁכָּן לְפִי שֶׁנִּתְמַשְׁכֵּן בַּעֲוֹנָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וּבְנוֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם שֶׁכָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ לִתֵּן מַשְׂכּוֹן בְּחוֹבוֹ אֵין הַבַּעַל חוֹב גּוֹבֶה נְפָשׁוֹת. כָּךְ נָתַן ה׳ לְיִשְׂרָאֵל הַמִּשְׁכָּן כְּדֵי לְמַשְׁכְּנוֹ אִם יֶחֱטְאוּ וְיִכְלֶה חֲמָתוֹ בְּעֵצִים וַאֲבָנִים, וְעַל יְדֵי שֶׁיִּהְיֶה לוֹ מָקוֹם לְגִבּוֹת חוֹבוֹ בְּמִקְרְקְעֵי, ״לֹא תִגְעַל נַפְשִׁי אֶתְכֶם״, רְצוֹנוֹ לוֹמַר לֹא אֶצְטָרֵךְ לְקַבֵּעַ אֶת קִבְעָיו נֶפֶשׁ (ע״פ משלי כב כג). וּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר בַּקְּלָלוֹת ״וְגָעֲלָה נַפְשִׁי אֶתְכֶם״, הַיְינוּ שֶׁאִם גַּם אַחַר הַחֳרְבָּן לֹא תִקְחוּ מוּסָר, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר תְּחִלָּה ״וְשָׁבַרְתִּי גְּאוֹן עַזְּכֶם״, פֵּרֵשׁ רַשִׁ״י זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְאַחַר כָּךְ כְּתִיב ״וְאִם בְּזֹאת לֹא תִשְׁמְעוּ לִי״ וְגוֹ׳, וְעַל זֶה אָמַר, אַחַר שֶׁכְּבָר חָרַב גְּאוֹן עַזְּכֶם וְשׁוּב אֵין לִי מָקוֹם לִגְבּוֹת חוֹבִי כִּי אִם מִן הַנְּפָשׁוֹת, עַל כֵּן נֶאֱמַר ״וְגָעֲלָה נַפְשִׁי אֶתְכֶם״. וּמַה שֶּׁכָּתוּב ״לֹא מְאַסְתִּים וְלֹא גְעַלְתִּים לְכַלּוֹתָם״ (כו מד), הַיְינוּ דַּוְקָא גְּעוֹל שֶׁל כְּלָיוֹן לֹא יִגְעָלֵם, אֲבָל סְתָם גְּעוֹל נְפָשׁוֹת יִהְיֶה אִם גַּם אַחַר הַחֳרְבָּן לֹא יִוָּסְרוּ.

י וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם. פֵּרֵשׁ רַשִׁ״י אֲטַיֵּל עִמָּכֶם בְּגַן עֵדֶן כוּ׳. דִּעְתּוֹ לְסַלֵּק מֵעַל תּוֹרָתֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה כָּל טוֹעַן וּמְעַרְעֵר הָאוֹמֵר יֵשׁ לִי מָקוֹם לָלוּן וְלוֹמַר, מֵאַחַר שֶׁלֹּא נִזְכַּר בַּתּוֹרָה עִקָּר הַשָּׁכָר לַנְּשָׁמָה, אִם כֵּן וַדַּאי אֵין כֹּחַ בְּמִצְווֹת אֵלּוּ לְהַנְחִיל עוֹשֵׂיהֶם הַשָּׂכָר הַנַּפְשִׁי לָעוֹלָם הַבָּא, וְתַכְלִית עֲשִׂיָּתָם אֵינוֹ כִּי אִם לְקַבֵּל הַשָּׂכָר בָּעוֹלָם הַזֶּה הָאָחוּז בְּחַבְלֵי בּוּז. וּכְבָר נִתְעוֹרְרוּ עַל סָפֵק זֶה שְׁלֹמִים וְכֵן רַבִּים, וּבָאוּ בְּהֶתֵּר סָפֵק זֶה שִׁבְעָה דֵּעוֹת, זְכָרָם מַהֲרִי״א בְּחִבּוּרוֹ וְהֶאֱרִיךְ בָּהֶם, וַאֲנִי בָּאתִי לְקַצֵּר בְּכָל הַיְכֹלֶת וּלְסַדְּרָם פֹּה כְּדֵי לְהַסְתִּים פִּי דֹּבְרֵי עָתָק עַל תּוֹרָתֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה.

הַדֵּעָה הָאַחַת, הוּא דַּעַת הָרַמְבָּ״ם, שֶׁכָּל אֵלּוּ הַיִּעוּדִים אֵינָן עִקַּר הַשָּׂכָר, וְכָל הָרָעוֹת וְהַטּוֹבוֹת שֶׁנִּזְכְּרוּ כָּאן בְּפָרָשָׁה זוֹ הֵם מְדַבְּרִים מֵעִנְיַן הֶסְדֵּר הַמּוֹנְעִים לְבַד, וְרָצָה לוֹמַר שֶׁאִם תִּשְׁמוֹר מִצְווֹתַי אָסִיר מִמְּךָ כָּל מוֹנְעִים, כְּמִלְחָמוֹת וְחֳלָאִים וְרָעָב וְיָגוֹן, בְּאֹפֶן שֶׁתּוּכַל לַעֲבֹד אֶת ה׳ בְּלֹא שׁוּם מוֹנֵעַ. אֲבָל עִקַּר הַשָּׂכָר שֶׁל הָעוֹלָם הַבָּא אֵינוֹ נִזְכָּר כָּאן, כְּדֵי שֶׁיַּעֲבֹד אֶת בּוֹרְאוֹ לִשְׁמָהּ, וְלֹא מֵחֲמַת הַשָּׂכָר הַהוּא אוֹ מִיִּרְאַת הָעֹנֶשׁ, עַיֵּן בְּסֵפֶר הַמַּדָּע (הלכות תשובה ט א).

הַדֵּעָה הַשְּׁנִיָּה, הוּא דַּעַת הָרַאב״ע, בְּפָרָשַׁת הַאֲזִינוּ (לב לט) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: וּלְפִי דַּעְתִּי שֶׁהַתּוֹרָה נִתְּנָה לַכֹּל וְלֹא לְאֶחָד לְבַדּוֹ, וְדִבְרֵי הָעוֹלָם הַבָּא לֹא יְבִינוּ אֶחָד מֵאֶלֶף כִּי עָמֹק הוּא, עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וְדַעְתּוֹ, לְפִי שֶׁקָּשֶׁה לְצַיֵּר אוֹתוֹ שָׂכָר, כִּי הַגַּשְׁמִי לֹא יַשִּׂיג עִנְיַן הָרוּחָנִי, עַל כֵּן הֶעֱלִימָה הַתּוֹרָה דָּבָר עָמֹק זֶה מִן הֶהָמוֹן מֵרֹב קְצַר דַּעְתָּם.

הַדֵּעָה הַשְּׁלִישִׁית, הוּא דַּעַת רַבֵּינוּ בְּחַיֵּי הַזֵּקֶן, זְכָרוֹ הָרַאב״ע פָּרָשַׁת הַאֲזִינוּ וְנָטָה לְדִבְרָיו, וְגַם הָרַמְבָּ״ן נָטָה לְדֵעָה זוֹ, וְהוּא, שֶׁכָּל הַיִּעוּדִים שֶׁבַּתּוֹרָה הֵם לְמַעְלָה מִן הַטֶּבַע, שֶׁאֵין זֶה דָּבָר טִבְעִי שֶׁיֵּרְדוּ גְּשָׁמִים בִּזְמַן שֶׁעוֹשִׂין הַמִּצְווֹת, וְיִכָּלֵא הַגֶּשֶׁם מִן הָאָרֶץ כְּשֶׁאֵין עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם בָּרוּךְ הוּא. אָמְנָם מַה שֶּׁתַּעֲלֶה הַנֶּפֶשׁ לְמָקוֹם חָצְבָהּ, זֶהוּ דָּבָר טִבְעִי אֶל הַנְּשָׁמָה וְאֵין זֶה בִּדְרָךְ פֶּלֶא. וְאַחַר שֶׁמָּצִינוּ בַּתּוֹרָה עֹנֶשׁ כָּרֵת אֶל הַנֶּפֶשׁ הַחוֹטֵאת, שֶׁתִּהְיֶה נִכְרֶתֶת מִמְּקוֹם חָצְבָהּ, מִזֶּה יֵשׁ לִלְמוֹד שֶׁאִם לֹא תֶחֱטָא שֶׁתָּשׁוּב אֶל מְלוֹנָהּ, אֶל מָקוֹם אֲשֶׁר הָיָה שָׁם אָהֳלָהּ בַּתְּחִלָּה. וְנִרְאֶה שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר (תהלים לז לד) ״קַוֵּה אֶל ה׳ וּשְׁמֹר דַּרְכּוֹ וְיָרוֹמִמְךָ לָרֶשֶׁת אָרֶץ, בְּהִכָּרֵת רְשָׁעִים תִּרְאֶה״, רָצָה לוֹמַר, בְּאוֹתוֹ כָּרֵת הַמְיֻעָדֶת בַּתּוֹרָה לָרְשָׁעִים תִּרְאֶה כִּי יֵשׁ שָׂכָר נַפְשִׁי, שֶׁיְּרוֹמִמְךָ ה׳ לָרֶשֶׁת אֶרֶץ הַחַיִּים, כִּי תַּעֲלֶה הַנֶּפֶשׁ לִמְקוֹם חָצְבָהּ, מִדְּאִצְטְרִיךְ לְהַכְרִית נֶפֶשׁ הָרְשָׁעִים מִשָּׁם.

הַדֵּעָה הָרְבִיעִית הִיא, לְפִי שֶׁבַּיָּמִים הָהֵם הָיוּ כָּל הָעוֹלָם מַכְחִישִׁים הַשְּׁגָחַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְהָיוּ טוֹעֲנִים שֶׁכָּל הַנַּעֲשֶׂה בָּעוֹלָם הַכֹּל בְּהֶכְרֵחַ וְלֹא בְרָצוֹן, רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַמֵּת פִּנַּת הַהַשְׁגָּחָה עַל יְדֵי יִעוּדִים אֵלּוּ אֲשֶׁר עֵינֵיהֶם הָרוֹאוֹת שֶׁכָּל הָעוֹשֶׂה רְצוֹן בּוֹרְאוֹ מֻשְׁגָּח לְטוֹבָה בְּכָל הַהַשְׁגָּחוֹת הַלָּלוּ, וְאִלּוּ הָיָה מְיֻעָד לָהֶם הַשָּׂכָר הָרוּחָנִי עֲדַיִן יִשָּׂאֲרוּ בִּכְפִירָה זוֹ, כִּי הָרוֹצֶה לְשַׁקֵּר יַרְחִיק עֵדָיו. וְעִקַּר דַּעַת זֶה הוּא דַּעַת רַבֵּינוּ נִסִּים בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית, וְשָׁרְשָׁהּ בְּסֵפֶר

הַכּוֹזָרִי (מאמר ראשון קד-קו) כְּשֶׁאָמַר הַכּוֹזָרִי אֶל הֶחָבֵר: רוֹאֶה אֲנִי שֶׁיְּעוּדֵי זוּלָתְכֶם שְׁמֵנִים וּדְשֵׁנִים יוֹתֵר מִיְּעוּדֵיכֶם, הֱשִׁיבוֹ הֶחָבֵר: אֲבָל הֵם כֻּלָּם לְאַחַר הַמָּוֶת וְאֵין בַּחַיִּים מֵהֶם מְאוּמָה וְלֹא דָּבָר שֶׁיָּעִיד הַחוּשׁ עֲלֵיהֶם. אָמַר הַכּוֹזָרִי: וְלֹא רָאִיתִי אֶחָד מֵהַמַּאֲמִינִים בַּיְּעוּדִים הָהֵם מִתְאַוִּים לְקָנוֹתָהּ מֵהֶרָה, אֲבָל אִם הָיָה בְּיָדוֹ לְאַחֲרָם אֶלֶף שָׁנִים וְשֶׁהוּא יִשָּׂאֵר בִּזְכִירַת הַחַיִּים וּבְעֹל הָעוֹלָם הַזֶּה וְרֹב עִצְבּוֹנוֹ הָיָה בּוֹחֵר בָּזֶה עכ״ל. וְזֶה בֶּאֱמֶת תְּשׁוּבָה נִצַּחַת לוֹמַר שֶׁיְּעֻדָּה הַתּוֹרָה הַדָּבָר אֲשֶׁר בּוֹ הָאָדָם חָפֵץ מְאֹד.

הַדֵּעָה הַחֲמִישִׁית הִיא, שֶׁקֹּדֶם קַבָּלַת הַתּוֹרָה הָיוּ עוֹבְדִים כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, וְהָיוּ עוֹשִׂים לָהֶם עֲבוֹדוֹת מְיֻחָדוֹת כְּדֵי לְהַמְשִׁיךְ מֵהֶם הַבְּרָכָה בַּתְּבוּאוֹת וּלְהָבִיא גְּשָׁמִים בְּעִתָּם וּשְׁאָר הַצְּלָחוֹת הַגּוּף. וּכְשֶׁנָּתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הַתּוֹרָה וּמְנָעָם מִן אוֹתָן עֲבוֹדוֹת הֶצְרֵךְ לְהַבְטִיחָם שֶׁגַּם עַל יְדֵי שְׁמִירַת הַתּוֹרָה יִזְכּוּ לְאוֹתָן יְעוּדִים, וְעַל יְדֵי עֲבוֹדוֹת הַכּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת יֻחְסְרוּ כָּל אֵלֶּה. אֲבָל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא לֹא הֶצְרֵךְ לְיַעֲדָם כִּי גַּם עַל יְדֵי אוֹתָן עֲבוֹדוֹת לֹא הָיוּ מַבְטָחִים בּוֹ. וְזֶה דַּעַת רַב סְעַדְיָה בְּסֵפֶר הָאֱמוּנוֹת אֲשֶׁר לוֹ וְגַם בְּסֵפֶר מוֹרֶה נְבוּכִים חֵלֶק ג׳.

הַדֵּעָה הַשִּׁשִּׁית הִיא, שֶׁמַּאַחַר שֶׁנֶּאֱמַר ״וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם״, שֶׁזֶּהוּ דִּבּוּק הַשְּׁכִינָה אֶל יִשְׂרָאֵל אֲפִלּוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה שֶׁהַנְּשָׁמָה נִסְתַּבְּכָה עִם הַחֹמֶר, קַל וָחֹמֶר שֶׁתִּהְיֶה דְּבֵקָה אֶל הַשְּׁכִינָה אַחַר הִפָּרְדָהּ מִן הַחֹמֶר. הִנֵּה כָּל מַה שֶּׁיְּעֻדוּ הַדָּתוֹת הַמְּזֻיָּפוֹת אַחַר הַמָּוֶת יְעֻדָּה הַתּוֹרָה לָנוּ גַּם בְּחַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה, וְהַנִּבּוּאָה הַמְצוּיָה בֵּינֵינוּ תּוֹכִיחַ. וְזוֹ הַדֵּעָה תִּמְצָא גַּם כֵּן בְּתִשְׁוּבַת הֶחָבֵר לְמֶלֶךְ הַכּוּזָרִי בְּסוֹף מַאֲמָר א׳ מִסִּפְרוֹ, וְהֶחֱזִיק בְּדֵעָה זוֹ רַבֵּינוּ נִסִּים בְּדָרְשׁ הֶחָדָשׁ.

הַדֵּעָה הַשְּׁבִיעִית הִיא, שֶׁכָּל הַיְּעוּדִים הַנִּזְכָּרִים בַּתּוֹרָה הֵם לִכְלָלוּת הָאֻמָּה, כִּי הָעוֹלָם נִדּוֹן אַחַר רֻבּוֹ, וְיִעוּד הַגְּשָׁמִים וְהַתְּבוּאָה וְהַשָּׁלוֹם וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם יִהְיֶה לְכָל יִשְׂרָאֵל כְּאֶחָד. אֲבָל שָׂכָר הַנְּפָשִׁי לָעוֹלָם הַבָּא אֵינוֹ לִכְלָלוּת הָאֻמָּה אֶלָּא כָּל אִישׁ בִּפְנֵי עַצְמוֹ נִדּוֹן שָׁם עַל פִּי מַעֲשָׂיו. וְנִרְמְזוּ בְּמִצְוֹת כִּבּוּד אָב וָאֵם וְשִׁלּוּחַ הַקֵּן לְכָל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל. וְדֵעָה זוֹ הִיא בְּסֵפֶר עִקָּרִים וּבָרַמְבַּ״ן פָּרָשַׁת עֵקֶב (יא יג) בְּפָסוּק ״בְּכָל לְבַבְכֶם״ עַיֵּן שָׁם. בְּשִׁבְעָה דְּרָכִים אֵלּוּ יָנוּסוּ הַדִּוּבְרוֹת עָתָק עַל תּוֹרָתֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה, מִלְּבַד מַה שֶּׁרָאִינוּ בְּעֵינֵינוּ כַּמָּה גְּדָלָה חִבַּת ה׳ אֶל אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב. וְאִלּוּ הָיְתָה הַצְלָחָתָם בָּעוֹלָם הַזֶּה סוֹף הַצְלָחָתָם אִם כֵּן מַה יִּתְרוֹן הָיָה לְאַבְרָהָם עַל נִמְרוֹד הָרָשָׁע, כִּי זֶה מָלַךְ בַּכִּפָּה וְאַבְרָהָם הָיָה נָע וָנָד כָּל הַיָּמִים מִתְהַלֵּךְ מֵאֹהֶל אֶל אֹהֶל מִגּוֹי אֶל גּוֹי, וְכֵן יִצְחָק וְיַעֲקֹב לֹא יָדַעְנוּ מֶה הָיָה לָהֶם מִן הַשָּׁכָר הָאֲמִתִּי, כִּי אִם זֶה הַשָּׁכָר הַמְיֻעָד לְזַרְעָם הוּא סוֹף שְׁכָרָם — מַה כְּשֹׁרוֹן לְבָעָלָיו כִּי אַחֲרֵי מוֹתָם יִנְחֲלוּ זַרְעָם אֶת הָאָרֶץ וְהֵמָּה יָצְאוּ מִן הָעוֹלָם רֵיקָם מִכָּל עֲמָלָם? וַאֲפִלּוּ לְיִשְׂרָאֵל נוֹחֲלֵי הָאָרֶץ, מַה יִּתְרוֹן לָהֶם אֲפִלּוּ בִּזְמַן הַשַּׁלְוָה עַל כָּל מַלְכֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר צָלְחוּ וּמָלְכוּ בָּעוֹלָם כְּמוֹתָם, וּמִקְצָתָם יוֹתֵר מֵהֵמָּה, אֵין זֶה כִּי אִם שֶׂרֹב טוּב הַצָּפוּן לַצַּדִּיקִים הוּא חֶלְקָם וְנַחֲלָתָם שֶׁל הָאָבוֹת וְשֶׁל כָּל תּוֹלְדוֹתֵיהֶם כַּיּוֹצֵא בָּהֶם, כִּי תּוֹרָה אַחַת לְכֻלָּם.

יח שָׁבַע עַל חַטֹּאתֵיכֶם. יֵשׁ לְהִתְבּוֹנֵן שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים אָמַר ״עַל חַטֹּאתֵיכֶם״ וּפַעַם אַחַת הִכְנִיס בֵּינְתַיִם ״שֶׁבַע כְּחַטֹּאתֵיכֶם״. וְיֵשׁ גַּם כֵּן שִׁנּוּי לָשׁוֹן בְּאַרְבַּע מְקוֹמוֹת אֵלּוּ, וּבְוַדַּאי שֶׁלֹּא הָיוּ עַל צַד הַקֶּרִי. וְנִרְאֶה שֶׁמִּתְחִלָּה אָמַר ״שֶׁבַע עַל חַטֹּאתֵיכֶם״ כְּנֶגֶד שֶׁבַע עֲוֹנוֹת שֶׁמָּנָה רַשׁ״י, וְאָמַר שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַפֻּרְעָנֻיּוֹת מְכֻוָּנִין מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה לְפִי שֶׁכָּל מִין בְּמִינוֹ דָּבֵק יוֹתֵר מִן מִין בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, עַל כֵּן לֹא רָצָה ה׳ בְּחָמְלָתוֹ שֶׁתִּהְיֶה הַמַּכָּה מִמִּין הַחֵטְא כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּדְבַּק בָּהֶם הַמַּכָּה בְּחָזְקָה כְּשֶׁיִּמְצָא מִין אֶת מִינוֹ. אָמְנָם אַחַר כָּךְ אָמַר ״אִם תֵּלְכוּ עִמִּי קֶרִי״ וְתֹאמְרוּ שֶׁוַּדַּאי מִקְרֶה הוּא לָכֶם וְלֹא יַד ה׳ עָשְׂתָה זֹאת, מִצַּד שֶׁאַתֶּם רוֹאִין שֶׁאֵין הַמַּכּוֹת מִמִּין הַחֵטְא, ״וְיָסַפְתִּי עֲלֵיכֶם מַכָּה שֶׁבַע כְּחַטֹּאתֵיכֶם״, מְכֻוָּן מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, לְמַעַן תַּאֲמִינוּ כִּי אֵין עָרוֹד מֵמִית אֶלָּא הַחֵטְא מֵמִית (ברכות לג.). ״וְאִם בְּאֵלֶּה לֹא תִוָּסְרוּ״, שֶׁתַּעֲיזוּ פְּנֵיכֶם לוֹמַר עַל כָּל פָּנִים שֶׁמִּקְרֶה הוּא לָכֶם, וְלֹא יוֹעִיל זֶה שֶׁרָאִיתִי לְכַוֵּן הַמַּכּוֹת אֶל חַטֹּאתֵיכֶם, אָז ״וְהָלַכְתִּי אַף אֲנִי עִמָּכֶם בְּקֶרִי״, לְפִי שֶׁעַד עַכְשָׁיו עֲדַיִן לֹא עָזַבְתִּי אֶתְכֶם לְמִקְרִים, וְיִסַּרְתִּי אֶתְכֶם בְּעַצְמִי כַּאֲשֶׁר יְיַסֵּר אִישׁ אֶת בְּנוֹ, אֲבָל מֵאַחַר שֶׁהֵן כָּל אֵלֶּה יִפְעַל אֵל פַּעֲמַיִם (איוב לג כט) וְלֹא יוֹעִיל, מֵעַתָּה אֶעֱזוֹב אֶתְכֶם אֶל הַקֶּרִי, וְאָז יִהְיוּ בְּהֶכְרֵחַ הַמַּכּוֹת ״שֶׁבַע עַל חַטֹּאתֵיכֶם״ וְלֹא ״כְּחַטֹּאתֵיכֶם״, כִּי אֵין הַמִּקְרֶה פּוֹעֵל בְּהַשְׁגָּחָה לְכַוֵּן הַמַּכּוֹת כְּנֶגֶד הַחֲטָאִים, וּמִסְפַּר שֶׁבַע גַּם כֵּן אֵינוֹ בְּהַשְׁגָּחָה רַק אִם כָּל שִׁבְעָה כּוֹכְבֵי לֶכֶת הַפּוֹעֲלִים בְּמִקְרֶה יִפְעֲלוּ בָּכֶם הָרָעוֹת, עַל כֵּן יִהְיוּ בְּמִסְפַּר שִׁבְעָה. וּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר ״וְהִכֵּיתִי אֶתְכֶם גַּם אָנִי״, אֵין זֶה מַכָּה בְּפֹעַל מַמָּשׁ אֶלָּא זוֹ הַמַּכָּה מִשֶּׁלִּי הִיא, שֶׁאֶעֱזוֹב אֶתְכֶם לְמִקְרֵי הַזְּמַן וְהֵמָּה יִפְעֲלוּ בָּכֶם הָרָעוֹת בְּלִי חֶמְלָה, כִּי אֵין בַּמִּקְרֶה חֶמְלָה. אֲבָל מִכָּל מָקוֹם הַדָּבָר עֲדַיִן בְּסָפֵק, כִּי שָׁמָּא הַמִּקְרֶה יִפְעַל בָּהֶם הַטּוֹבוֹת וְלֹא מִלְּתָא דְּפְסִיקָא הוּא. לְכָךְ אָמַר ״וְאִם בְּזֹאת לֹא תִשְׁמְעוּ לִי״, וְתֹאמְרוּ עַל כָּל פָּנִים כִּי מִקְרֶה הוּא לָכֶם, ״וְהָלַכְתִּי עִמָּכֶם בַּחֲמַת קֶרִי״, הוֹסִיף ״בַּחֲמַת״ כִּי אֵדַע לְכַוֵּן הַשָּׁעָה כְּשֶׁהַמַּעֲרָכָה בְּחֵמָה עַזָּה שְׁפוּכָה, וּבְאוֹתוֹ זְמַן אַמְלִיךְ אוֹתָהּ עֲלֵיכֶם וְאָז תִּפְעַל בָּכֶם הָרָעוֹת וַדַּאי בְּלִי סָפֵק.

יט וְנָתַתִּי אֶת שְׁמֵיכֶם כַּבַּרְזֶל וְאֶת אַרְצְכֶם כַּנְּחֹשָׁה. וּמֹשֶׁה אָמַר בְּהֶפֶךְ זֶה: שְׁמֵיכֶם כַּנְּחֹשָׁה וְאַרְצְכֶם כַּבַּרְזֶל (דברים כח כג). לְפִי שֶׁרֹב הַמִּפָּרְשִׁים הִסְכִּימוּ שֶׁכָּל תּוֹכֵחָה זוֹ כְּנֶגֶד חֻרְבַּן בַּיִת רִאשׁוֹן, וְשֶׁבְּפָרָשַׁת כִּי תָבֹא כְּנֶגֶד חֻרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי, וְיָדוּעַ שֶׁהַבַּרְזֶל קָשֶׁה מִן הַנְּחֹשֶׁת, וּבְבֵית רִאשׁוֹן הָיָה עִקַּר חֶטְאָם לַשָּׁמַיִם עַל יְדֵי שֶׁעָבְדוּ לְכוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה מד יח): ״וּמִן אָז חָדַלְנוּ לְקַטֵּר לִמְלֶכֶת הַשָּׁמַיִם״, עַל כֵּן יִהְיוּ הַשָּׁמַיִם קָשִׁים לָהֶם מִן הָאָרֶץ, כְּמוֹ

שֶׁנֶּאֱמַר (איוב כ כז): ״יִגְלוּ שָׁמַיִם עֲוֹנוֹ וְאֶרֶץ מִתְקוֹמָמָה לוֹ״, כִּי גַּם הִשְׁחִיתוּ דַּרְכָּם עַל הָאָרֶץ. אֲבָל בְּבֵית שֵׁנִי לֹא עָבְדוּ עֲבוֹדָה זָרָה וְהָיְתָה עִקַּר רָעָתָם בָּאָרֶץ עַל יְדֵי שִׂנְאַת חִנָּם וּמְרִיבָה שֶׁהָיְתָה בֵּינֵיהֶם, וַתִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ כְּמוֹ בְּדוֹר הַמַּבּוּל, עַל כֵּן תִּהְיֶה הָאָרֶץ קָשָׁה לָהֶם יוֹתֵר מִן הַשָּׁמַיִם.

לו וְרַדָּף אֹתָם קוֹל עָלֶה נִדָּף. הָדָא הוּא דִכְתִיב: ״וְכָשְׁלוּ אִישׁ בְּאָחִיו״, כִּי זֶה מְדַבֵּר בְּפֵרוּד לְבָבוֹת הַמָּצוּי בְּיִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מִבְּכָל הָאֻמּוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְאַתֶּם בַּגּוֹיִם״, כְּמִזֶּרֶה שֶׁאֵין אַחַת דְּבוּקָה בַּחֲבֶרְתָּהּ כָּךְ יִשְׂרָאֵל גַּם בִּהְיוֹתָם בְּאֶרֶץ אוֹיְבֵיהֶם הֵם מְפֹרָדִים אִישׁ מֵעַל אָחִיו, אַף עַל פִּי שֶׁמְּדֻרָּךְ הַגּוֹלִים לְנַחֵם זֶה אֶת זֶה, אֲבָל יִשְׂרָאֵל אֵינָם כָּךְ, שֶׁהֵם מְפֻזָּרִים וּמְפֹרָדִים אַף בִּהְיוֹתָם בַּגּוֹלָה וְכָל אֶחָד דּוֹחֵף אֶת חֲבֵרוֹ בְּחֻזְקַת הַיַּד וּמְבַקֵּשׁ לְהַדִּיחוֹ מִמַּצָּבוֹ לְהִתְגּוֹלֵל וּלְהִתְנַפֵּל עָלָיו כְּקַלַּת אֲחִיָּה הַשִּׁילוֹנִי, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א יד טו): ״וְהִכָּה ה׳ אֶת יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר יָנוּד הַקָּנֶה בַּמָּיִם״, כִּי כָּל קָנֶה נִדְחֶה וּמִתְנוֹדֵד מִפְּנֵי הָרוּחַ הַנּוֹשֵׁב בּוֹ, וְנוֹסֵף עַל דְּחִיפַת הָרוּחַ כָּל קָנֶה דּוֹחֵף אֶת חֲבֵרוֹ, נִמְצָא שֶׁכָּל קָנֶה נִדְחֶה שְׁנֵי פְּעָמִים: אֶחָד מִפְּנֵי הָרוּחַ, שֵׁנִית מִפְּנֵי קָנֶה חֲבֵרוֹ הַדּוֹחֶה הַסָּמוּךְ לוֹ, וְכֵן מֵאֶחָד לַחֲבֵרוֹ עַד שֶׁכֻּלָּם כָּשְׁלוּ וְנָפְלוּ. כָּךְ כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל נֶהְדָּף מִן הָרוּחַ, דְּהַיְנוּ מִן הַמַּלְכֻיּוֹת, כִּנְבוּאַת דָּנִיֵּאל שֶׁהִמְשִׁיל כָּל אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת בְּרוּחַ, לֹא בְּרוּחַ ה׳, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל ז ב): ״וַאֲרוּ אַרְבַּע רוּחֵי שְׁמַיָּא מְגִיחָן לְיַמָּא רַבָּא״. וְאוּלַי שֶׁ״לְיַמָּא רַבָּא״ רֶמֶז לְיַם סוּף שֶׁבּוֹ קָנֶה וָסוּף, וְכֵן אָמְרוּ רז״ל (סוכה כא:): אֵלּוּ שִׁיחַת חֻלִּין שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים כו׳. כָּךְ כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל נֶהְדָּף וְנִרְדָּף מִן קוֹל עָלֶה, דְּהַיְנוּ שִׂיחַת חֻלִּין שֶׁל לָשׁוֹן הָרַע, הַמַּשְׁמִיעִים בַּחוּץ קוֹלָם קוֹל עֲנוּת, הַקּוֹל קוֹל עָקֹב מִלֵּב עַל שִׁכְבֵי וְעֵרִי (סנהדרין כט:), כִּי בַּעֲלֵי הַלָּשׁוֹן הִשְׁמִיעוּ אֶת כָּל יִשְׂרָאֵל אֵין נָקִי, כִּי כָּל אֶחָד שָׁמַח לְאִיד חֲבֵרוֹ וְתִהְיֶה בְּפִיו כִּדְבַשׁ לְמָתוֹק אִם יִמְצָא מָקוֹם לְדַבֵּר בִּגְנוּת חֲבֵרוֹ. וְכַמָּה נֶעֱלָבִים עוֹבֵר עֲלֵיהֶם כּוֹס זֶה וְאֵין אוֹמֵר הָשֵׁב. וּבְדוֹרֵנוּ מִדָּה זוֹ לְבַדָּהּ תַּסְפִּיק אֲרִיכַת גָּלוּתֵנוּ.

מ וְהִתְוַדּוּ אֶת עֲוֹנָם וְגו׳. מַה שֶּׁנֶּאֱמַר אַחַר הַוִּדּוּי: ״אַף אֲנִי אֵלֵךְ עִמָּם בְּקֶרִי״, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר ״בְּמַעֲלָם אֲשֶׁר מָעֲלוּ בִי״, בֵּי״ת שֶׁל ״בְּמַעֲלָם״ מַשְׁמָע שֶׁהֵם מוֹעֲלִים וְהוֹלְכִים, כִּי הָיָה לוֹ לוֹמַר ״וְהִתְוַדּוּ עֲוֹנָם וּמַעֲלָם״, אֶלָּא שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁמִּתְוַדִּים וּמוֹדִים שֶׁחָטְאָה זֶה גֶּרֶם לָהֶם, מִכָּל מָקוֹם הֵם מוֹעֲלִים וְהוֹלְכִים עוֹד טָמְאָתָם בָּם, כְּמִנְהַג דּוֹרֵנוּ שֶׁהַכֹּל מוֹדִים שֶׁכַּמָּה עֲבֵרוֹת יְדוּעוֹת מְסֻבָּבוֹת כָּל הַתְּלָאָה, וְאַף עַל פִּי כֵן אֵינָן שָׁבִים מֵהֶם, וַהֲרֵי הַוִּדּוּי כְּטוֹבֵל וְשֶׁרֶץ בְּיָדוֹ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים לְפִי שֶׁלֹּא יִתְלוּ בַּעֲוֹנָם לְבַד, כִּי יֹאמְרוּ שֶׁאֵינָן מַסְפִּיקִין לְהָבִיא עֲלֵיהֶם כָּל הַמַּכּוֹת הַלָּלוּ, וְיִתְלוּ גַּם בַּעֲוֹן אֲבוֹתָם, עַל כֵּן נֶאֱמַר: ״אַף אֲנִי אֵלֵךְ עִמָּם בְּקֶרִי״ וְאָז יִרְצוּ בַּעֲוֹנָם וְיִתְלוּ בַּעֲוֹן עַצְמָם. וּפֵרוּשׁ זֶה סָתוּר מִמַּה שֶּׁאָמַר דָּנִיֵּאל (ט טז): ״כִּי בַחֲטָאֵינוּ וּבַעֲוֹנוֹת אֲבוֹתֵינוּ״ וְגו׳.

מב וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקֹב וְגו׳. מַה שֶּׁהִזְכִּיר הָאָבוֹת לְמַפְרֵעַ, לְפִי שֶׁבְּכָל דּוֹר וָדוֹר אוֹכְלִין יִשְׂרָאֵל מִן זְכוּת הָאָבוֹת, עַל כֵּן הִזְכִּירָם לְמַפְרֵעַ בְּדֶרֶךְ לֹא זוֹ אַף זוֹ. דֶּרֶךְ מָשָׁל, מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁלֹשָׁה כִּיסִים שֶׁל מָעוֹת, בְּכָל אֶחָד מֵאָה זְהוּבִים, וּמַתְחִיל לְפַזֵּר מִן כִּיס אֶחָד בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן, וּמִן הַשֵּׁנִי בְּחֹדֶשׁ אִיָּר, וּמִן הַשְּׁלִישִׁי בְּסִיוָן, פְּשִׁיטָא שֶׁיִּמְצָא תָּמִיד בַּכִּיס הַמְאֻחָר יוֹתֵר מִבַּכִּיס הַמֻּקְדָּם שֶׁכְּבָר פִּזַּר מִמֶּנּוּ יָמִים רַבִּים. עַל כֵּן אָמַר, לֹא זוֹ זְכוּת יַעֲקֹב הַמְאֻחָר פְּשִׁיטָא שֶׁעֲדַיִן לֹא נֶאֱכַל כָּל זְכוּתוֹ כִּי קָרוֹב הוּא, אֶלָּא אַף בְּרִיתִי יִצְחָק שֶׁקָּדַם לְיַעֲקֹב, וְזֶה יָמִים רַבִּים לְיִשְׂרָאֵל שֶׁאוֹכְלִין מִזְּכוּתוֹ, כִּי גַּם זַרְעוֹ מִיָּד וְתֵכֶף הִתְחִילוּ לֶאֱכֹל מִזְּכוּתוֹ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא שֶׁכְּבָר נֶאֱכַל, קָא מַשְׁמַע לָן ״וְאַף אֶת בְּרִיתִי אַבְרָהָם״, שֶׁזְּכוּתוֹ שָׁמוּר לְכָל דּוֹר וָדוֹר.

וְהָאָרֶץ אֶזְכּוֹר. כִּי יֵשׁ לָהּ מָקוֹם לָלוּן וְלוֹמַר, אִם יִשְׂרָאֵל חָטְאוּ הִנֵּה הָאָרֶץ מַה פָּשְׁעָה, כִּי מַכּוֹת הָאָרֶץ הֵם גְּפָרִית וָמֶלַח שְׂרֵפָה כָּל אַרְצָהּ וְגוֹ׳ (דברים כט כב), וּכְתִיב שָׁם (כט כג): ״וְאָמְרוּ כָּל הַגּוֹיִם עַל מֶה עָשָׂה ה׳ כָּכָה לָאָרֶץ הַזֹּאת״, רָצָה לוֹמַר הָאָרֶץ מַה פָּשְׁעָה וְחַטָּאתָהּ, וְכֵן אָמְרוּ רז״ל (נדרים פא.) שֶׁשְּׁאֲלַת ״עַל מָה אָבְדָה הָאָרֶץ״ לֹא יוּכְלוּ הַנְּבִיאִים וּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לְפָרֵשׁ כו׳, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר לְקַמָּן פָּרָשַׁת נִצָּבִים בְּעֶזְרַת ה׳. לְכָךְ נֶאֱמַר ״וְהָאָרֶץ אֶזְכּוֹר״.

מג וְהָאָרֶץ תֵּעָזֵב מֵהֶם וְתֶרֶץ אֶת שַׁבְּתוֹתֶיהָ. כִּי מִתְּחִלָּה הָיְתָה תּוֹבַעַת עֶלְבּוֹנָהּ וּבְטוּל שְׁמִטּוֹתֶיהָ, וְאַחַר שֶׁנַּעֲשָׂה דִּין בַּחוֹטְאִים אָז הָאָרֶץ תֵּעָזֵב מֵהֶם וְלֹא תִּהְיֶה קוֹבֶלֶת עוֹד עַל בְּטוּל שַׁבְּתוֹתֶיהָ. ״וְתֶרֶץ״, הֵיינוּ תִּהְיֶה מְרֻצָּה בְּדָבָר.

פרק כז

ב אִישׁ כִּי יַפְלִיא נֶדֶר וְגו׳. סָמַךְ פָּרָשָׁה זוֹ לְקִלָּלוֹת לוֹמַר שֶׁיִּשְׂרָאֵל נוֹדְרִים בְּעֵת צָרָה כְּיַעֲקֹב שֶׁהָיָה נוֹדֵר בְּעֵת צָרָה לְתֵת מַעֲשֵׂר מִכֹּל, אֲבָל לֹא כְּיַעֲקֹב מִכֹּל וָכֹל כִּי יַעֲקֹב גַּם אַחַר שֶׁעָבְרָה הַצָּרָה לֹא סָר מִן הַדֶּרֶךְ הַטּוֹב, אֲבָל לְדוֹרוֹת זֶה דַּרְכָּם כֻּלָּם לְמוֹ שֶׁנּוֹדְרִים בְּעֵת צָרָה וּבַעֲבוֹר סוּפָהּ צָרָה וְצוּקָה הֵם מִתְחָרְטִים וְשָׁבִים לְסוֹרָם. וְזֶה כְּמִשַּׁל הַקֶּנֶה שֶׁקִּלֵּל בּוֹ אֲחִיָּה הַשִּׁילוֹנִי אֶת יִשְׂרָאֵל (מלכים א׳ יד טו), כִּי הַקֶּנֶה הַזֶּה אֵינוֹ נִכְנָע כִּי אִם בִּזְמַן שֶׁהָרוּחַ נוֹשֶׁב בּוֹ, וּכְנוֹחַ

הָרוּחַ הוּא חוֹזֵר וְעוֹמֵד בְּקוֹמָה זְקוּפָה כְּבָרִאשׁוֹנָה, כָּךְ יִשְׂרָאֵל אֵינָן נִכְנָעִים כִּי אִם בִּזְמַן שֶׁהַצָּרָה מְשַׁמֶּשֶׁת, וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל כִּי הָיְתָה הָרְוָחָה וְהַכְבֵּד אֶת לִבּוֹ, כִּי בְּסוּר הַמַּכְרִיחַ יָשׁוּבוּ לְסוֹרָם. וּמַסְכִּים לְרְבָרֵינוּ מַה שֶּׁפֵּרֵשׁ בַּעַל הַטּוּרִים (כז א) שֶׁכָּל מִסְפַּר הַשְּׁקָלִים קמ״ג כְּנֶגֶד קמ״ג קְלָלוֹת שֶׁבְּתוֹרַת כֹּהֲנִים וּבְמִשְׁנֵה תוֹרָה, וְכִי מִפְּנֵי שֶׁמִּסְפָּרָם שָׁוֶה נִסְמְכוּ לַהֲדָדֵי? אֶלָּא לוֹמַר לְךָ שֶׁקמ״ג קְלָלוֹת שֶׁבַּתּוֹכָחָה גּוֹרְמִין נְדָרֵי קמ״ג שְׁקָלִים, כִּי אֵין יִשְׂרָאֵל נוֹדְרִים לִתֵּן מִן מָמוֹנָם לְשֵׁם ה׳ כִּי אִם בְּשָׁעָה שֶׁהַצָּרוֹת מַכְרִיחִין אוֹתָן, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּעֶזְרַת ה׳ לְקַמָּן פָּרָשַׁת וַיֵּלֶךְ (לא יז) עַל פָּסוּק ״וְהָיָה כִּי תִמְצֶאןָ אוֹתוֹ רָעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת״, שֶׁדָּרְשׁוּ רז״ל (חגיגה ה.) עַל הַמַּלְוֶה לֶעָנִי בִּשְׁעַת דְּחָקוֹ. וּדְרָשׁ זֶה רָחוֹק לְקַבְּלוֹ, שֶׁכָּל הַצָּרוֹת לֹא יַכְרִיחוּם אֶל הַוִּדּוּי כִּי אִם צָרָה זוֹ. עַל כֵּן רְצוֹנִי לְפָרֵשׁ שֶׁזֶּה מְדַבֵּר בְּמַלְוֶה לֶעָנִי בְּבֹא הַצָּרָה דַּוְקָא, דְּהַיְינוּ בִּשְׁעַת דְּחָקוֹ שֶׁל הַמַּלְוֶה, כִּי הַצָּרוֹת דּוֹחֲקִין אוֹתוֹ לָזֶה לִדּוֹר נְדָרִים לִצְדָקָה, וְטָעוּת שֶׁל הַנּוֹדֵר עַל זֶה הָאוֹפֶן יִתְבָּאֵר בְּעֶזְרַת ה׳ לְקַמָּן פָּרָשַׁת וַיֵּלֶךְ. עַל כֵּן סָמַךְ פָּרָשַׁת כִּי יַפְלִיא לְפָרָשַׁת הַתּוֹכֵחָה, וְדִבֵּר הַכָּתוּב בַּהֹוֶה. אֲבָל כָּל מַה שֶּׁהָאָדָם עוֹשֶׂה בְּלֹא הֶכְרֵחַ מֻרְצוֹן, זֶהוּ נִקְרָא ״יוֹם רָצוֹן לַה׳״ (ישעיה נח ה), וְיָפֵק רָצוֹן מֵה׳ (משלי ח לה).

תָּם סֵפֶר וַיִּקְרָא – בְּעֶזְרַת הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא.